

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**MASALLARDA KADIN
(GÜNEYDOĞU ANADOLU VE DOĞU AKDENİZ
MASAL ÖRNEKLERİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ş. AYSUN SADIÇ

GAZİANTEP
OCAK 2008

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**MASALLARDA KADIN
(GÜNEYDOĞU ANADOLU VE DOĞU AKDENİZ
MASAL ÖRNEKLERİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ş. AYSUN SADIÇ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

GAZIANTEP
OCAK 2008

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Masallarda Kadın
(Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masal Örnekleri)

Ş. Aysun SADIÇ

Tez Savunma Tarihi: 10.01.2008

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman ERKMEN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Doç. Dr. Fuzuli BAYAT (Jüri Başkanı)

_____

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

_____

Yrd. Doç. Dr. Ruhi ERSOY

_____

Yrd. Doç. Dr. Bilge TAN

_____

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR

_____

*Sevgili Eşim,
Harun 'a...*

ÖZET

MASALLARDA KADIN (GÜNEYDOĞU ANADOLU VE DOĞU AKDENİZ MASAL ÖRNEKLERİ)

SADIÇ, Ş. Aysun

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

Ocak 2008, 214 Sayfa

Masallar, Türk Halk Edebiyatı'nın en sevilen halk anlatmalarından biridir. Masal; kahramanları hayvanlar, insanlar, tabiatüstü varlıklardan oluşan; olayları masal ülkesinde geçen; halkın ortak şuurundan doğmuş; ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen; hayal mahsûlü bir takım olayların anlatıldığı sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biridir. Masallarda masal kahramanlarından biri de kadınlardır. Hatta masallarda kadınlar daha fazla ön plana çıkarlar. Bu çalışmanın amacı da Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yüzyıllardır anlatıla gelen sözlü kültür ürünlerinden birisi olan masallardaki kadınların tespit edilip özelliklerine göre sınıflandırılarak tahlil edilmesidir. Toplumlar ve özellikle Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan kadınlar, masalların da önde gelen kahramanlarıdır. Bu tezde masalın tanımı hakkında ön bir bilgi verildikten sonra diğer halk anlatmalarındaki ve masallardaki kadının yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde incelenen masallardaki kadınların fiziksel ve karakter özellikleri, doğumu, sosyal konumu, evlenmesi, sihirli güçleri ve fiziki çevresi masallardan örnekler verilerek değerlendirilmiştir. Her bölüm ile ilgili öncelikle genel bir bilgi verilmiş olup bölümler, alt başlıklara ayrılarak işlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Güneydoğu Anadolu, Doğu Akdeniz, Masal, Kadın, Doğum, Evlilik, Sihirli güçler

ABSTRACT**WOMEN IN FOLK TALES
(SOUTHEASTERN ANATOLIA AND EAST MEDITERRANEAN FOLK
TALES EXAMPLES)**

Ş.Aysun, SADIÇ

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Behiye KÖKSEL

January 2008, 214 pages

Folk tales are one of the most liked folk tellings. Folk tale of, which heroes consist of animals, people, supernatural creature, events take place in tale country having being, born from people's shared concious, having been come of own from tonque to tonque, from generation to generation, is one of the verbal folk literature work that some events as image work is told. In folk tales, one of folk tales heroes is the women. Also, women in folk tales becomes more foreground. In fact, the aim of this study is to find out women in folk tales, which is one of works of verbal culture being told for conturies in Southeastern and East Mediterranean to analyse them as catagorizing according to their feature. In societies, especially in Turkish society, women who have an important place are the foreground heroines. In this thesis after having been given introduction about the definition of the folk tales, in other folk tellings and folk tales information about the place and importance of the women has been given. In later parts, in folk tales studied, women's physical and characteristic features, their birth, social position, marriage, magical powers, physical environment has been evaluated by giving examples from folk tales. First of all, general information is given about every part, these parts have been studied by being divided into subtitles.

Key words: Southeastern Anatolia, East Mediterranean, Folk tale, Women, Birth, Marriage, Magical powers

ÖN SÖZ

Halk anlatmaları içinde masalların özel bir yeri vardır. Masallar halkın kendini, özlemlerini ve duygularını ifade etme yoludur. Masallar üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışma da masallar üzerinedir. Biz çalışmamızda her tabakadan, her işten, çeşitli rollerde insanların bulunduğu masallardaki kadın karakterlerini çeşitli yönleriyle ele alarak inceledik. Çalışmamızı yaparken masal coğrafyasının genişliğini de göz önünde bulundurarak tezimizi “Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masallarında Kadın” olarak sınırlandırdık. Bunun içinde bugüne kadar yapılmış ve bazı lisansüstü tezlerden ve yayınlanmış bazı kitaplardaki masal metinlerinden faydalandık. Bu çalışmalar; Behiye Köksel’in “Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezi, Hüseyin Doğramacıoğlu’nun hazırlamış olduğu “Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması” adlı yüksek lisans tezi, Ali Berat Alptekin’in “Taşeli Masalları” adlı eseri, Pertev Naili Boratav’ın “Zaman Zaman İçinde” adlı eseri ve Muhsine Helimoğlu Yavuz’un “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” adlı eserindeki Güneydoğu Anadolu Bölgesi masallarıdır. Ayrıca kendi derlediğimiz masallar da incelenmiştir. Tezimizde bu masal metinlerinde yer alan kadın-kişiler tespit edilip, fonksiyonları ve özellikleri incelenmiştir.

Bu çalışma hazırlanırken yukarıda belirtilen eserlerdeki masallar tek tek okunup incelendikten sonra bu masallardaki kadın tipleri belirlenen başlıklar altında tasnif edilmiştir. Bu tasnifler doğrultusunda kadınların masallar içerisindeki benzerlikleri, farklılıkları, toplumdaki kadının masaldaki kadına yansımaları ele alınarak masallardaki kadınların fonksiyonları farklı başlıklar altında incelenmiştir.

Çalışmamızın; giriş bölümünde “Masal nedir? Masalların Kaynakları ve Masalları İnceleme Metodları” başlıkları altında konuya bir giriş yapılmıştır. İkinci bölümde çalışmamızda kullandığımız kaynakların geniş bir özeti aktarılmıştır. Üçüncü bölümde tezimizi hazırlarken kullanılan materyaller ve yöntemler üzerinde durulmuştur. Asıl tez metnimiz olan dördüncü bölümde ilk olarak “Halk Anlatmalarında Kadın” başlığı altında destanlarda, Dede Korkut Hikâyeleri’nde, Halk Hikâyeleri’nde, masalarda ve atasözlerinde kadının yeri ve önemi incelenmiştir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde masal metninin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda masalarda kadının fiziki özellikleri, karakter özellikleri, sosyal özellikleri, sihirli güçleri, kadının yer aldığı fiziki çevre üzerinde geniş bir şekilde inceleme yapılmıştır.

Çalışmamda gerek karşılaştığım problemlerin çözülmesinde, gerekse birçok kaynağın tespitinde şahsi kütüphanesinden ve fikirlerinden istifade ettiğim hocam Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel’e, teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca hocam Doç. Dr. Fuzuli Bayat’a, sevgili kardeşim Mehmet Yaşar Özalp’e ve her zaman yanımda olan, desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen eşim Harun Sadıç’a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. MASAL NEDİR?.....	1
1.2. MASALLARIN KAYNAKLARI.....	4
1.2.1. Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu).....	5
1.2.2. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu).....	5
1.2.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu).....	6
1.3. MASALLARI İNCELEME METODLARI.....	7
1.3.1. Tarihi-Coğrafi Metod, Tarihi-Coğrafi Fin Metodu.....	7
1.3.2. Psikoanalitik Metod.....	8
1.3.3. Antropolojik Metod.....	9
1.3.4. Propp Metodu.....	9
2. KAYNAK ÖZETLERİ	11
2.1. TÜRKİYE’DE YAPILAN BİLİMSEL MASAL ÇALIŞMALARI.....	11
2.2. TÜRK HALK EDEBİYATINDA KADIN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	13
3. MATERYAL VE YÖNTEM	17
3.1. MATERYAL.....	17
3.2. YÖNTEM.....	22
4. BULGULAR VE TARTIŞMA	23
4.1. HALK ANLATMALARINDA KADININ YERİ VE ÖNEMİ.....	23
4.1.1. Türk Destanlarında ve Mitolojik Anlatılarında Kadın.....	23
4.1.2. Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın.....	27
4.1.3. Halk Hikâyelerinde Kadın.....	37
4.1.4. Masallarda Kadın.....	39
4.1.5. Türk Atasözlerinde Kadın.....	40
4.2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADININ DÜNÜ-BUGÜNÜ VE TOPLUMDAKİ YERİ.....	44

	<u>Sayfa No</u>
4.3. MASALLARDA KADINLARIN ÖZELLİKLERİ.....	50
4.3.1. KADINLARIN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ.....	50
4.3.1.1. Genel Görünüm (Dış Görünüm).....	53
4.3.1.1.1. Boy-pos-endam.....	53
4.3.1.1.2. Güzellik.....	53
4.3.1.1.3. Çirkinlik.....	59
4.4. GÜZELLİK VE ÇİRKİNLİKLE İLGİLİ BENZETME VE MECAZLAR...60	60
4.4.1. Kadın ile İlgili Benzetmeler.....	61
4.4.1.1. Kadın- ay.....	61
4.4.1.2. Kadın – dünya güzeli.....	63
4.4.1.3. Kadın- ceylan.....	64
4.4.1.4. Kadın- nur.....	65
4.4.2. Kadının Uzuvarları Hakkında Yapılan Benzetmeler.....	65
4.4.2.1. Yanak.....	65
4.4.2.2. Dudak.....	65
4.4.2.3. Boy.....	66
4.4.2.4. Saç.....	66
4.4.2.5. Diş.....	66
4.4.2.6. Gerdan.....	66
4.4.2.7. El.....	67
4.4.2.8. Kaş.....	67
4.4.2.9. Kirpik.....	67
4.5. GİYİM- KUŞAM- SÜSLENME.....	67
4.5.1. Kadının Kıyafeti.....	67
4.5.1.1. Elbise.....	69
4.5.2. Kadının Süsü.....	70
4.5.2.1. Yüzük.....	71
4.5.2.2. Tarak.....	74
4.5.2.3. Bilezik.....	76
4.5.2.4. Gerdanlık.....	76
4.5.2.5. Kemer.....	77
4.5.3. Kadının Kılık Değişirmesi.....	77
4.6. KADININ KARAKTER ÖZELLİKLERİ.....	80
4.6.1. İyilik.....	80
4.6.2. Namus-Namussuzluk.....	82
4.6.3. Akıl-Akılsızlık.....	88
4.6.4. Fedakârlık.....	94
4.6.5. Kötülük.....	96
4.6.6. Kıskançlık.....	99
4.6.7. Yalancılık.....	102
4.6.8. Merak.....	106
4.6.9. Sabır.....	107
4.7. MASALLARDA KADININ SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU.....	109
4.7.1. Anne-Evlat İlişkisi Açısından Kadın.....	109
4.7.1.1. Hamilelik ve doğum.....	110
4.7.1.2. Anne.....	115
4.7.1.3. Üvey anne.....	120
4.8. KIZ EVLAT-KIZ KARDEŞ OLARAK KADIN.....	121
4.8.1. Çocuksuzluk ve Çocuksuzluk Karşısında Başvurulan Çareler.....	121

	<u>Sayfa No</u>
4.8.2. Masallardaki Kadınların Dünyaya Gelişleri.....	124
4.8.2.1. Dua edilerek dünyaya gelenler.....	125
4.8.2.2. Bir dervişin söyledikleri yapılarak dünyaya gelenler.....	127
4.8.2.3. Adak adanarak dünyaya gelenler.....	128
4.8.3. Masallarda Kız Çocuklarına Ad Verilmesi.....	129
4.8.4. Tek Kız Olanlar.....	133
4.8.5. İki Kız Kardeş Olanlar.....	135
4.8.6. Üç Kız Kardeş Olanlar ve En Küçük Kızın Önemi.....	136
4.8.7. Yedi Kız Kardeş Olanlar.....	139
4.8.8. Kız Evlât- Anne Babaya İtaat.....	140
4.9. GELİN OLARAK KADIN.....	142
4.10. KOCAKARI (YAŞLI) OLAN KADINLAR.....	144
4.11. KADININ SOSYAL ÖZELLİKLERİ.....	146
4.11.1. Masalarda Evlilik Müessesesi.....	146
4.11.1.1. Dünür gitme.....	148
4.11.1.2. Düğün töreni.....	150
4.11.1.3. Yapılan vaatler sonucu evlenme.....	152
4.11.1.4. Ok atarak evlenme.....	153
4.11.1.5. Elma atarak evlenme.....	154
4.11.1.6. Hayvanlarla ve olağanüstü varlıklarla evlenme.....	154
4.11.1.7. Babanın vasiyeti-vaadi üzerine evlilik.....	157
4.11.1.8. Ödül olarak evlilik.....	158
4.11.1.9. Kızların beledikleri ölü ile evlenmesi.....	158
4.11.1.10. Diğerleri.....	159
4.11.2. Üzerine Kuma Getirilen Kadınlar.....	162
4.11.3. Evde Kalmış Kızlar.....	165
4.11.4. Çalışan Kadınlar.....	166
4.11.5. Kadının Aile Çevresi.....	168
4.11.6. Kadın ve Aşk.....	171
4.11.7. Kadının Eğitimi.....	175
4.12. MASALLARDA KADINLARIN SİHİRLİ FONKSİYONLARI.....	177
4.12.1. Cadı Kadınlar.....	177
4.12.2. Peri Kızları.....	179
4.12.3. Dev Anaları.....	184
4.13. MASALLARDA KADINLARIN FİZİKİ ÇEVRESİ.....	187
4.13.1. Geniş Mekân.....	188
4.13.1.1. Dağ.....	188
4.13.1.2. Göl.....	191
4.13.1.3. Memleket.....	191
4.13.1.4. Köy.....	191
4.13.1.5. Deniz.....	192
4.13.2. Dar (Kapalı) Mekân.....	192
4.13.2.1. Ev.....	192
4.13.2.2. Saray.....	193
4.13.2.3. Hamam.....	194
4.13.2.4. Kuyu.....	197
4.13.2.5. Mağara.....	198
4.13.2.6. Çadır.....	198
4.13.2.7. Konak.....	199

	<u>Sayfa No</u>
SONUÇ	200
KAYNAK KİŞİLER	202
KAYNAKLAR	203
EKLER	206
EK A. DERLENEN MASALLAR	207
EK A. 1. PADİŞAHIN KIZI DEV Mİ?.....	208
EK A.2. SİNEM.....	209
EK A.3. FATMA.....	210
ÖZGEÇMİŞ (VITAE)	214

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. MASAL NEDİR?

Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinden en yaygın olanlardan biri de masaldır. Halk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olan masallar edebiyatımızın en sevilen türlerinden biridir. Masalın aslında kültürümüzün bir parçası olduğunu biliyoruz.

Peki, nedir masal? Dilimize Arapça “mesel” sözcüğünden geçmiş olan “masal” sözcüğü İngilizce’de “tale” Fransızca’da “conte”, Almanca’da ise “machen”dir. Masallarla ilgili bazı sözlük ve ansiklopedilerde şöyle tanımlar yer alır:

Muallim Naci, Lügat-ı Naci adlı eserinde “masal” kelimesini değil de “mesel” kelimesini kullanır. “Dasıtan, kıssa-i meşhure (masal) bundan muhareftir.”¹

Ahmet Kabaklı Türk Edebiyatı adlı eserinde masalı şöyle tarif eder: Sözlü nesir halk verimlerinin en güzel edebi çeşidi olan masal: Günlük hayatın sınırlı, kuru gerçeğiyle yetinemeyen halk muhayyilesinin tabiat ve gerçek dış bir âlemde yaşattığı kahramanların hikâyesidir.²

Masallar olağanüstü veya gerçeküstü olayların, doğaüstü varlıkların dünyasını yansıtan anlatılardır.³

Ahmet Vefik Paşa Lehçe-i Osmanî’de “masal” maddesinde şöyle demiştir: “ Mesel hala hikâye dasıtan, menkabe manasına fıkra ve kaziyeden gayri.”⁴

---

¹ Saim Sakaoğlu (1999). *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 1.

² Ahmet Kabaklı (1985). *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, Cilt 1, İstanbul, s. 73.

³Thema Larousse (1993). *Anonim Edebiyat*. Edebiyat, Sanat, Müzik, Sinema Ansiklopedisi, c. 6. Milliyet Yayınları, İstanbul, s. 28.

⁴ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 1.

Şemsettin Sami Kâmus-ı Türki'de “Mesel” maddesinde masalı şöyle tanımlar: “Adab ve ahlak nasayihe müteallik küçük hikâye. (Masal bundan galattır)”⁵

“Masal; olağanüstü olaylarla süslü, olağanüstü kişilerin başından geçen, zaman, yer kavramları belirli olmayan ilgi çekici bir anlatımla hayvanları, eşyaları dile getirerek hazırlanmış kısa hikâyedir.”⁶

Ferit Devellioğlu ise Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugâti'nde “mesel” kelimesini şu şekilde tanımlamıştır: “ Terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikaye.”⁷

Yine Türk Dil Kurumu'nun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlük'te masal, “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikâye” olarak tanımlanır. ⁸

Türk ve yabancı araştırmacıların masal hakkındaki tarifleri ve görüşleri ise şu şekildedir:

F. Wilhelm Radloff masalın Arapça mesel kelimesinden geldiğini belirttikten sonra bu kelimenin karşılığı olarak “hikâye, fabl” demektedir.⁹

Saim Sakaoğlu'nun masal için yaptığı tarif ise şu şekildedir: “Kahramanlardan bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.”¹⁰

Bilge Seyidoğlu ise masal için: “Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü”¹¹ der.

⁵ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s.1.

⁶ Seyit Kemal Karaalioğlu.(1980). *Türk Edebiyatı Tarihi, İnkılâp ve Aka Basımevi*, İstanbul, c.I., s. 289.

⁷ Ferit Devellioğlu (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 625.

⁸ Türkçe Sözlük (1988). TDK Yayınları, Ankara, s. 992.

⁹ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 2.

¹⁰ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 2.

¹¹ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s.2.

Pertev Naili Boratav masalı şöyle tanımlamıştır: “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekte ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı.” der ve şu şekilde devam eder: “Hayal ürünü sözünü sadece olağanüstü şeyler anlamında almamak gerekir... Masal, olağanüstü çeşidinde de gerçekçi çeşidinde de, anlattığı olayların gerçeğe uyarlık derecesi ne olursa olsun, onların hayal yaratması oldukları izlenimini veren, bir anlatı türüdür. Masalı, efsaneden, hikâyeden, destandan ayıran niteliklerin başında bu gelir.”¹²

Şükrü Elçin ise, bugüne kadar yapılan tariflerden yola çıkarak masalı: “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi” olarak tanımlar.¹³

Buraya kadar verdiğimiz tanımlardan sonra masal için şunu söyleyebiliriz:

Masallar bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen bir zamanda yaşanan, olağanüstü kahramanların bulunduğu, içerisinde geleneklerin, göreneklerin yer aldığı ders verici bir sözlü anlatım türüdür. Masal sadece insanları eğlendirmek amacıyla anlatılan bir edebi tür olmayıp, insanlara özellikle de çocuklara doğru ile yanlışı, iyiliğin ödüllü, kötülüğün ise cezasız kalmayacağını öğreten bir halk anlatmasıdır.

Masallara insanın ve ait olduğu toplumun anlaşılmasını sağlayan bir anlatı türü de diyebiliriz. Yaptığımız çalışma sırasında geçmişte özellikle okuma ve yazmanın gelişmediği devirlerde ve muhitlerde nesillerden nesillere intikal eden ve özellikle kış geceleri söylenen masalların ilk yaratıcıları belli değildir. Bu mahsuller “haket anlatıcısı” veya “masalcı” adı verilen ikinci ve üçüncü elden anlatıcılarla günümüze kadar gelmiştir. Bu anlatıcılar masalı anlatırken büyü bir havaya bürünerek masallara kendi kişiliklerini de yansıtırlar. Anlatıcılar olayları çoğaltır, azaltır, büyü bir havaya sokar, geçmişe gider, geleceği hayal eder, daha sonra da sözün hepsini bir sonuca bağlayarak dinleyicilere bir ders vermiş olur. Masal anlatıcıları genellikle kadınlardır. Bu konuda Ziya Gökalp şöyle söyler: “Masalcılar, eski ozanlığın kadınlarda devam eden kısmıdır. Ozalık babadan oğla kaldığı gibi, masalcılık da anadan kıza geçer. Erkek masalcılar da varsa da, ekseriya masalcılar kadın cinsindedir. Masalcı kendi alanında bir çeşit sanatçıdır.”¹⁴

¹² Pertev Naili Boratav (2001). Muhsine Helimoğlu Yavuz (Ed.). *Uçar Leyli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 2.

¹³ Prof. Dr. Şükrü Elçin (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 386.

¹⁴ Karaaliğlu (1980). a.g.e., s. 289.

Bütün masallarda, iyilik ve kötülüğün, güzellik ve çirkinliğin, zenginlik ve yoksulluğun, bir başka deyişle olumlu ile olumsuzun mücadelesi anlatılır. Çok az istisnalar dışında, masallar, mutlu sonla, iyilerin, güzellerin, akıllıların kazanması ile biter. Masallarda talihsizlik ve aksilikler gerçek hayattan farklı olarak arka arkaya ortaya çıkar. Bunlar çözümlendikten sonra yeni sıkıntılar söz konusu olmaz, iktidarı, başarıyı ve mutluluğu sembolize eden taç ve evlilik bir daha zarar görmez. Türk masallarında “Onlar ermiş muradına, biz çıkalım tahtına” tekerlemesi sonsuz huzuru, mutluluğu ve zenginliği ifade etmektedir.¹⁵

Masalların sonuç bölümü genellikle, kahramanların kaderlerini tayin eden, hafızalarda kalacak kısa bir tekerleme ile son bulur. Ahmet Kabaklı “Türk Edebiyatı” adlı eserinde masalların sonu ile ilgili şöyle söyler:

“Masalarda her şey tatlıya bağlandığı için kötü tiplerin kötülükleri ve hainlikleri üstünde fazla durulmaz. Kötüler, korkunç olmaksızın gülünç halde bulunurlar. Eşkiyalar, iyi yüreklidir, hırsızlar bile masumdur. Bunlardan çok zalim olanlar, hemen sert cezalara çarpılıp yok edilirler. İyiler en sona kadar yaşayıp mutlu olurlar.”¹⁶

1.2. MASALLARIN KAYNAKLARI

Masalların kaynağı konusunda çeşitli görüşler vardır. Batıda masallar üzerine ilk sistemli araştırmalar 19. yy’da başlamıştır. Bu konudaki ilk ciddi çalışmayı yapan “Grimm Kardeşler” olarak tanınan masal araştırmacıları Karl ve Wilhelm Grimm’dir. W. Grimm masalların kaynağı konusunda şu iki görüşü ileri sürer: **1) Hint-Avrupa Görüşü:** Hint-Avrupa dil dairesine giren ulusların masalları, bilinmeyen bir zamandan başlayarak Hint-Avrupa medeniyetinin mirası olarak kabul edilir. **2) Parçalanmış Mitler Görüşü:** Masallar eski mitlerin parçalanmış şekilleridir. Bunlar ancak içinden çıktıkları mitlerin kesin olarak açıklanmasıyla anlaşılır.¹⁷

Grimm kardeşlerin ardından masallar ve masalların kaynakları birçok araştırmacının ilgisini çekmiş bu ilgi 20. yüzyılın bakış açısı ile de desteklenerek geniş bir masal araştırması arşivi sağlamıştır.

¹⁵Umay Günay (1992). *Türk Dünyası El Kitabı*. Masal. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. c.III, Ankara. s. 326.

¹⁶ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s.75.

¹⁷ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 6.

Masalların kaynağı konusu genellikle üç dönem ve her biriyle ilgili birkaç ad hatırlatır. Bu dönemler ve onların temsilcileri Gedeon Huet'in sınıflamasına göre şu şekildedir:

- A.Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)
- B.Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu)
- C. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu) ¹⁸

Araştırmacılar bu görüşleri şöyle izah ederler:

1.2.1.Tarih Öncesi Görüş (Mitoloji Okulu)

Bu görüş, masalları ve mitleri, Hint-Avrupa mitolojisinin devamı olarak kabul etmiştir. Masallardaki olayları, güneşin doğuşu batışı, fırtına gibi tabii olaylara bağlı olarak açıkladıklarından Güneş mitolojistleri lâkabıyla da tanınmışlardır.¹⁹

Bu görüşe göre masalların kökeni Hint Mitolojisi'nde (Veda'larda) aranmalıdır. "Hint-Avrupa Görüşü" diye de adlandırılan bu görüş, Hint-Avrupa dillerinin Sanskritçe ile olan akrabalığının belirlenmesinin sonunda ortaya atılmış gibi düşünülebilir.

Bu görüşün savunucuları G. Grimm (1819) ile Dasent (1859)'tir. Bu okulun temsilcilerinden Max Müler (1820–1900) Hint- Avrupa uluslarının mitolojilerini incelemiş ve kaynak olarak da Hindistan'ı göstermiştir.

Bu görüşün diğer bir temsilcisi olan Sir George Cox bu okulun görüşünü geliştirir ve bazı masal araştırmalarında kullanır.²⁰

1.2.2. Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu)

İlk görüşte olduğu gibi bu görüşün temsilcileri de Hindistan'ı kaynak olarak kabul ederler. Ancak masalların bu alanda, tarihi devirlerde şekillenip yayıldıkları görüşü ileri sürülür.

Bu görüşün bilimsel anlamdaki ilk temsilcisi Sylvestre Sacy masalların kaynağı olarak Veda'lar yerine Pançatantra'yı yerleştirir. Daha sonra Laiseleur Deslougheamps; Arap, İran ve Orta Çağ Avrupa masallarının kaynağını da buraya bağlamıştır.

Bu görüşün ilk araştırmacılarından Theodor Benfey ise bütün incelemelerinde Budizm'in etkisini arar. Buna göre Pançatantra Müslümanlara,

¹⁸ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 5.

¹⁹ Günay (1992). a.g.e., s. 321.

²⁰ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 5.

onuncu yüzyıldan sonra da Müslümanların aracılığıyla yazılı yollarla, Budist rahiplerin gayretleriyle Çin'e ve Moğalistan'a yayılır. Motifler de Moğollar ve Türkler'in aracılığıyla kuzeyden sözlü olarak Avrupa'ya yayılmıştır.

Benfey'in, masalların Avrupa' geçişi ile ilgili görüşleri ise şu şekildedir:

- a. 10. yüzyıldan önce sözlü gelenekle yayılanlar
- b. 10. yüzyıldan sonra İslamiyet'in etkisiyle yazılı kaynaklardan Bizans'a, İtalya'ya ve İspanya'ya geçenler.
- c. Çin, Tibet yoluyla Moğolların üzerinden Avrupa'ya geçenler.²¹

1.2.3. Etnografik Görüş (Antropoloji Okulu)

Tarihi Görüş (Hindoloji Okulu) çok fazla tenkit görmüştü. Bilim adamları yeni bir görüş olan "Etnografik Görüş" ü desteklemeye başladılar. Bu görüşün temsilcileri Andrew Lang, Edward Tylor ve M. Lennan gibi etnograflardır.

Bu görüşe göre masallar mitolojinin değil medeni hayatın artıklarıdır. A. Lang, masalların kaynağı konusunda Hindistan'a tanınan önceliği kabul etmeyerek masalın kaynağı hakkında yeni bir görüş ortaya atar. Masalarda bulunan ilkel fikirlerden yola çıkarak onların çok eski zamanlarda oluştuğu fikrini ileri sürer. Masal kaynaklarındaki çeşitlilik görüşünden yola çıkarak masalların farklı yerlerde birbirlerine benzer olarak bağımsız bir şekilde meydana geldiği görüşünü benimser. Farklı kültür seviyesindeki insanların ortak inanç ve adetlere sahip oldukları görüşünü ortaya koyar. Kültürün paralel olarak gelişmesi sonucunda benzer masalların ortaya çıktığını ifade eder.²²

Saim Sakaoğlu da masalların kaynakları hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde belki bazılarını belirli bir coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır. Aslında bir masalın üç tür değişmesi ve farklılaşması vardır.

1- İlk defa anlatılmaya başlanılan bir masal hiçbir zaman mükemmel değildir. Zamanla hem ortaya çıktığı bölgede, hem de yayıldığı bölgelerde gelişip

²¹ Sakaoğlu (1999). a. g. e., ss. 7-8.

²² Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 8.

güzelleşecektir. Bu masalın birinci değişmesidir; biz, bunu “Olumlu Gelişme” olarak adlandırıyoruz.

2- Bir masal gelişip ulaşabileceği en güzel şekli aldıktan sonra da yayılmaya ve değişmeye devam edecektir. Yayılan her masal artık aslından bir şeyler kaybetmeye başlamıştır. Bu, o masalın zayıfladığı veya küçüldüğü anlamına gelmemelidir. Başka coğrafyalarda, kültür ve dinlerin etkisiyle masallar asıl şekillerinden uzaklaşmakla birlikte belki de güzelleşmeye devam edecektir. Ancak bu arada asıl şekil, birinci maddede ifade ettiğimiz şekil az veya çok değişikliğe uğramıştır. Kişi ve yer adlarının yanında unvanlar, hayvanlar, yiyecekler ve daha pek çok şey değişmiştir artık. Masal, belki de ilk defa ortaya atıldığı yerde bile saf şekli ile anlatılmamaktadır.

Masalın bu tür gelişmesini de “Yayılan Gelişme” olarak adlandırıyoruz.

3- Artık masal pek çok ülkede anlatılmaya başlanmıştır. Öyle ki başka ülkelere göçen masal tekrar anayurduna dönmüştür. Ancak iki şekil arasında son derece önemli değişimler görülmektedir. Ülkeden ham madde olarak göçürülen masal adeta işlenmiş madde olarak geri gelmiştir. Burada unutulmaması gereken konu, işlenmiş olarak geri dönmüş olması değil, aslından çok şey kaybetmiş olmasıdır. Göçtüğü ülkelerde de aynı değişiklik elbette görülecektir. Bu tür gelişmeye de “Tersine Gelişme” diyebiliriz.²³

1.3. MASALLARI İNCELEME METOTLARI

Masallar üzerinde birçok araştırma yapılmıştır. Masal araştırmalarında kullanılan çeşitli metotlar vardır.

1.3.1. Tarihi – Coğrafi Metot, Tarihi - Coğrafi Fin Metodu

Bu metodun mensupları ağırlıklı olarak gelenksel batı anlatım türleri veya diğer bir terimle sözlü edebiyat üzerinde yoğunlaşmışlardır. Hindolojist ve Mısırolojistlerin tersine, tarihi- coğrafi Fin metodunu kullananlar dogmatik bir yaklaşımla herhangi bir kültürü Batı edebiyatının kaynağı olarak kabul edip araştırmamışlardır. Fin yöntemi dogmaya karşı çıkmasına rağmen çeşitli ihtimallerden birisini seçerek sözlü masalların kökenini ve yayılmasını açıklamaya çalışmıştır.

²³ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 9.

Bu metoda göre ilk olarak yaratılan bir masal adeta suya atılan bir taşın suya düştüğü noktanın etrafında oluşan dalgaların yayılması gibi, masal da yaratıldığı noktadan itibaren yer ve zaman boyutları içinde daireler çizerek genişleyen bir yayılım gösterecektir. Söz konusu masalın yaratıldıktan sonra “dalga gibi” gittikçe genişleyen yaylar çizmek suretiyle değişik yolculuklar yaparak yayılmasında öncelik ticaret başta olmak üzere diğer sözlü etkenlerdedir. Bunların yanı sıra ikincil bir yol olarak yazılı ve basılı metinleriyle masalın coğrafi yayılımının genişlediği bilinmektedir.

Ele alınan bir masalın mevcut bütün varyantlarını toplayarak ve kendine has yöntemler kullanmak suretiyle “yeniden kurulması” ve böylece ilk şeklin elde edilmesi tasarlanmıştır. Bir halkbilimci tarihi-coğrafi Fin metodunu kullanarak bir masalı veya bir türküyü veya başka bir folklor ürününün tarihini yeniden oluşturmaya çalışır. Yöntem her bir masalın kökeni ve anlamı konusunda ayrıntılı ve önyargısız bir inceleme yapılabilmesi için ve düşüncesizce yapılabilecek genellemelerin önüne geçmek için düzenlenmiştir.²⁴

1.3.2. Psikoanalitik Metot

Çeşitli psikolojik görüşlerden faydalanarak bütün bir masalın motif ve epizotlarının psikolojik açıdan tahlilini yapmaktır. Bu metod Wundt, Freud ve Jung’un adı etrafında oluşmuş okullardan yola çıkılarak gelişmiştir. Bunlardan Wundt ve takipçilerinin okulu, halkbilimi ürünlerinin kaynağını, insanın düş, imge ve hülya gibi psikolojik oluşumlarla açıklamaktadır. S. Freud ve takipçileri ise halkbilimi ürün ve olaylarını, cinsel organlarla, cinsel birleşmelerin birer simgesi olarak düşünen ve halk kültürünü oluşturan her türlü halk bilimi ürün ve olayını cinsel organ simgesi veya birleşme ögesi olarak açıklayıp çözümlenmeye dayanmaktadır.

Bu metotta daha ziyade S. Freud psikanalizi kullanılmıştır. S. Freud, bilinçaltı düşünceleri araştırırken mitlere ve peri masallarına, tabulara, şakalara ve batıl inançlara büyük ağırlık vermiştir. S. Freud (1900) yılında yayınladığı “Rüyaların Yorumları”adlı eserinde, çocuklukta bastırılmış gizli cinsel arzuların ve korkuların simgesel kılıklarda düşlerde anlatım bulduğu tezini ortaya koymuştur. Buna göre, uyanık olma halinde bastırılan seksüel arzular, uyku ve halüsinasyon

²⁴ Doç. Dr. Özkul Çobanoğlu (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 122-123.

anında serbest kalırlar ve rüya ve fanteziye dönüşürler. Freud ve takipçileri pek çok kadim mitleri, masalları pek çok edebi ürünü bu psikoanalitik plana göre yorumlarlar.²⁵

1.3.3. Antropolojik Metod

Masalları antropolojik metoda göre inceleyen metoddur.

a) Hikâyeyi anlatanın şahsiyeti, eğitimi, yetişmesi ve çevresini göz önünde tutarlar.

b) Masal geleneğinin nasıl doğup geliştiğini incelerler.

c) Masalı dinleyen çevrenin, masalın doğması, gelişmesi üzerindeki tesirlerini inceleme esasına dayanır.

d) Antropologlar tespit edilmiş ve ölü haline gelmiş metin yerine masal metnini anlatıcıya ve dinleyicisine göre araştırırlar.²⁶

1.3.4. Propp Metodu

V. Propp, Antti Aarne'nın yaptığı gibi halk masallarının masallardaki kişiliklere ve diğer muhteva kriterlerine göre sınıflandırmanın yanlış olduğunu düşünmüştür. Çünkü onun tespitlerine göre, masalın bir başka versiyonunda bir canavar, bir ejderha, bir dev ya da bir ayı aynı eylemi yerine getirmektedir. Fakat eylem sabit kalmaktadır. Bu tespitten ve tenkitten sonra "Masalın bütün özelliklerinin yapısal incelenmesi, tarihsel incelenmesinin yapılması için zorunlu bir koşul" olarak kabul eden ve "biçimsel yasallıkların incelenmesi, tarihsel yasallıkların incelenmesini belirler" çıkarımını savunan, V. Propp, masalları yapı özelliklerine göre analiz ederek masalarda sabit ve değişken unsurlar olduğunu ortaya koymuştur. Propp'a göre masalların sabit unsurları şahısların icra ettikleri hareketler ve aksiyonlardır: Propp bunları "fonksiyon" olarak adlandırmıştır. Ona göre masal kahramanlarının eylemleri (aksiyonları) birbirinin aynısıdır. Bundan hareketle de, Propp, fonksiyonların bir masal kahramanından bir diğer masal kahramanına aktarıldığı sonucuna varmıştır. Masalarda şahıslar ve çevre değişkin unsurlardır. Propp, yöntemini masalda asli veya sabit unsurlar üzerine kurarken, fonksiyonlara, yardımcı olan dört grup element tespit etmiştir.

²⁵Çobanoğlu (2002). a.g.e., ss. 152-153.

²⁶Çiğdem Çorbacı (2000). *Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifi. Yüksek Lisans Tezi.* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. s. 9.

Söz konusu dört grup yardımcı element; 1. Olaylar arasında irtibatı sağlayan bağlayıcı unsurlar 2. Hareketlerin maksat ve nedenleri 3. Masal kahramanlarının ortaya çıkış şekilleri 4. Masal kahramanlarının vasıflarından oluşmaktadır. Bu yardımcı unsurlar fonksiyonlarla birleşince masalın yapısı ortaya çıkmakta ve masalın sabit unsurları olan fonksiyonlarla birleşen değişkin unsurlar birleşerek masalın yapı ve tema bakımlarından zenginleşmesini sağlamaktadır.²⁷

---

²⁷ Çobanoğlu (2002). a.g.e., s. 197.

İKİNCİ BÖLÜM KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. TÜRKİYE’DE YAPILAN BİLİMSEL MASAL ÇALIŞMALARI

Masallar, toplumun geleneklerini, düşünce tarzını, zevkini sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarır. Masalların kimin tarafından yaratıldığı belli değildir. Nesilden nesile, ağızdan ağıza geçerek günümüze kadar gelmişlerdir. Masallar bazen bir araştırmacı tarafından incelenmiş, bazen de bir derleyici tarafından derlenerek günümüze kadar ulaşmıştır.

“Türkiye’de bilimsel yöntemlerle masal derlenmesine ve derlenen masallar üzerinde bilimsel çalışma yapılmasına Macar Türkolog Ignacz Kunos öncülük etmiştir. Bu Macar bilginin şimdiye kadar Türkçe’ye çevrilerek yayınlanan kitaplarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Halk Edebiyatı örnekleri: Maniler (1923), Halk Edebiyatı Numuneleri: Türkçe Ninniler (1925) , Ada Kale Masalları (1946) ve bir de Gani Yener’in çeviri ve düzenlemesi ile yayınlanan Türk Masalları (1968) .”²⁸

Kunos’tan sonra masal derlemesine Türkiye’de de başlayanlar olmuş, ilkin ünlü toplumbilimcimiz Ziya Gökalp’in giriştiği bu işe yine onun etkisiyle başkaları da el atmıştır.²⁹

Ziya Gökalp, önce Küçük Mecmua’da yayınladığı masalları daha sonra Altın Işık adlı eserinde bir araya getirmiştir. Ayrıca Gökalp kendi ideolojisini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için Diyarbakır ve çevresinden derlediği masalları daha sonraki yıllarda Kızıl Elma adlı kitabında okuyucularının hizmetine sunmuştur.³⁰ Özellikle Atatürk döneminde başlayan halkevleri çalışmalarıyla masal ve öteki folklor derlemelerinde başarılı sonuçlar elde edildiğini görmekteyiz.

---

²⁸ Pertev Naili Boratav (1992). *Zaman Zaman İçinde*, Adam Yayınları, İstanbul, s. 7.

²⁹ Boratav (1992). a.g.e., s. 7.

³⁰ Ali Berat Alptekin (2002). *Taşeli Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 6.

Pertev Naili Boratav ise 1930'lu yıllardan bu yana masalla ilgilenmiştir. Çalışmaları arasında Wolfram Eberhad ile hazırladıkları, Typen türkischer Volksmarchen 1953 yılında Viesbaden'de yayımlanmıştır. Ayrıca Boratav 1958 yılında, Zaman Zaman İçinde, 1969 yılında Az Gittik Uz Gittik adlı masal kitaplarını yayımlar.³¹ Boratav'ın diğer bir eseri ise "Uçar Leyli" adlı eseridir.³²

Türk masallarına epeyce emeği geçen bir başka araştırmacı ise Eflatun Cem Güney'dir. Güney; derlediği masalları değişik adlar altında "En Güzel Türk Masalları (1948), Bir Varmış Bir Yokmuş (1956), Evvel Zaman İçinde (1957), Gökten Üç Elma Düştü (1960) ve Az Gittim, Uz Gittim (1961)" yayınlamıştır.³³

Bu isimlerin dışında Ali Rıza Yalın, Yusuf Ziya Demircioğlu, Mehmet Tuğrul, Tahir Alangu, Ahmet Edip Uysal, Suat Salih Arsal, Bahtevar Hanım, Hamit Zübeyr Koşay önemli masal araştırmacı ve derlemecileridir.³⁴

Masallarla ilgili akademik çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan; "Gümüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil" Saim Sakaoğlu (Ankara 1973), "Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar" Bilge Seyidoğlu (Ankara 1975), "Elazığ Masalları (İnceleme- Metin)" Umay Günay (Erzurum 1975), "Kuzey Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatında Masallar I.C." Ahmet Ali Aslan (Ankara 2002), "Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri" Ziyat Abdulmecit Akkoyunlu (Ankara 1982), "Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması" Esmâ Şimşek (Ankara 2001), "Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma" Mehmet Özçelik (Konya 1992), "Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme" Behiye Köksel (Konya 1995), " Van Masalları Üzerine Bir Araştırma" Yılmaz Öney (Van 1995), "Meram ilçesi (Konya) Masalları Üzerinde Bir İnceleme" Seyit Emiroğlu (Konya 1996), "Erzincan Masalları" Ruhi Kara (Erzurum 1996), " Azerbaycan ve Türkiye'den Derlenmiş Masalları Karşılaştırma Denemesi" Şahin Köktürk (Samsun 1996) masallarla ilgili yapılmış doktora tezleridir.³⁵

Ayrıca, "Türkmen ve Anadolu Halk Masallarının Yapı ve Motif Açısından Mukayesesi Üzerine Bir Araştırma" Metin Ergun (Erzurum 1988), "Yaşayan Malatya Masalları/Metinler ve İncelemeler" Mehmet Yardımcı (Malatya 1996), "Kayseri Masalları" Rasim Deniz (Ankara 1996), "Kırgız Halk Masalları/Motif

³¹ Alptekin (2002). a.g.e., s. 7.

³² Boratav (2001). a.g.e., s. 1.

³³ Alptekin (2002). a. g. e., s. 7.

³⁴ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 34-48.

³⁵ Alptekin (2002). a.g.e., ss. 7-10.

Index ve Tercüme” Mehmet Yılmaz (Erzurum 1994), “Binbir Gece Masalları Üzerinde Motif Araştırması” Meriç Güven (Balıkesir 1994), “Yıldızlılı Atıfet Bildik’ten Derlenen Masallar Üzerinde Bir Araştırma) Suna Pamir Bildik (Elazığ 1995), “Erciyes Yöresi Masallarında Tipler” Mustafa Sever (Ankara 1995), “Yalvaç Masalları Üzerine Bir İnceleme” Halil Altay Göde (Isparta 1997), “Arapgir Masalları (İncelemeler-Metinler)” Fevzi Sarıççek (Erzurum 1997), “Türk Masallarında Ölüm ve Yas” Suzan Çelik (Elazığ 2000), “Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifi”Çiğdem Çorbacı (Elazığ 2000), “Türk Masallarında Çocuk Motifi” Ruhiye Eda Eser (Elazığ 2000), “Niğde Masalları” Nedim Bakırcı (Niğde 2000), “Kilis Masalları(Derleme ve Tahlil Çalışması)” Hüseyin Doğramacıoğlu (Gaziantep 2001) masallarla ilgili olarak yapılmış yüksek lisans tezleridir.³⁶

Bunların dışında Tahir Alangu “Billur Köşk (İstanbul 1961)”, Halit Bayrı “Halk Masalları Hakkında, Halk Bilgisi Haberleri, nu: 187 (1986)”, Şükrü Elçin “Horoz Masalı” adlı eserleri yazmıştır.³⁷

2.2. TÜRK HALK EDEBİYATINDA KADIN ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Halk edebiyatında kadın üzerine yapılan çalışmalar makaleler ile başlamıştır. Tespit edebildiğimiz ilk makale Abdulkadir İnan’a ait olan ve 1934 yılında “Türk Yurdu”nda yayımlanan “Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın” başlığını taşımaktadır.

Abdulkadir İnan, daha sonra bu makalesini 1968 yılında basılan “Makaleler ve İncelemeler” isimli eserine de almıştır. Makalede Türk mitolojisinde ve destanlarında yer alan kadınlar hakkında genel bir bilgi verilmiş ve toplumun kadına olan bakış açısı üzerinde durulmuştur.³⁸

Orhan Şaik Gökyay’ın 1973 yılında basılan “Dedem Korkud’un Kitabı” isimli eserinde ise kadınlar üzerine geniş bir inceleme yapılmıştır. İncelemede kadının Türk mitolojisindeki yeri belirtildikten sonra Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki kadınlar analık ve kahramanlık vasıflarıyla tanıtılmıştır.³⁹

³⁶ Alptekin (2002). a.g.e., ss.10-12.

³⁷ Elçin (1981). a.g.e., s. 389.

³⁸Prof. Dr. Abdülkadir İnan (1998). Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın. *Makaleler ve İncelemeler*. c.1. TTK. Ankara. ss. 274-280.

³⁹Orhan Şaik Gökyay (2004). *Dedem Korkut Kitabı*. M.E.B. Yayınları. İstanbul, ss.3-152, ss.CLXXXIII-CCLXXXVI.

2000 yılında Niğde Üniversitesi'nde Hatice Toman tarafından “Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın” adına taşıyan bir yüksek lisans tezi yapılmıştır. Çalışmada “halk hikâyelerine göre kadının özellikleri, kadının eğitimi” ve bunun yanı sıra “halk hikâyelerinde kadının sosyal hayattaki fonksiyonu ve halk hikâyelerinde evlilik müessesesi” incelenmiştir. Çalışmanın başında ise incelenecek olan halk hikâyelerinin adları sırasıyla verilmiştir.⁴⁰

1999 yılında Ankara’ da “Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni”nde Metin Ekici'nin “Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri” adlı makalesi ise Dede Korkut hikâyelerindeki kadın tiplerini, I- İdeal Eş ve Anne Tipi II- İdeal Sevgili Tipi, III- Yardımcı Tipi olarak üç grupta incelemiştir.⁴¹

Yine aynı şölende Alev Kâhya Birgül'ün “Dede Korkut Hikâyelerinde Kadının Konumu” adlı makalesinde ise Dede Korkut hikâyeleri'ndeki kadınların ailedeki konumu, evdeki söz hakkı ve miras üzerindeki hakkı gibi konular incelenmiştir.⁴²

Muhsine Helimoğlu Yavuz'un 2002 yılında Kültür Bakanlığı'ndan yayınlanan “Masallar ve Eğitimsel İşlevleri” adlı eserinde eserdeki masalların ana kahramanları olarak belirtilen kadınların özellikleri “Kadın Kahramanlar” başlığında 7 grupta ele alınarak incelenmiştir.⁴³

İsenbüke Togan'ın “Kanıkey'in Düğünü: Kadın Tarihi Açısından Bir Değerlendirmenin Manas Varyantları ve Dede Korkut Hakkında Düşündükleri” adlı makalesinde ise Manas destanı ve Dede Korkut hikâyeleri birlikte ele alınmış, Türklerin tarihinde kadınların toplum içinde ve ev hayatında oynadıkları rol üzerinde durulmuştur. Kadınların cinsiyetlerinin değil, yaş ve tecrübelerinin toplum içinde yer edinmelerinde etkili olduğu bunun daha sonraları yerini gençlik, akıl ve güzelliği de içine aldığı vurgulanmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Hatice Toman (2000). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, ss. 1-176.

⁴¹ Metin Ekici (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Ekim 1999, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss.123-138.

⁴² Alev Kâhya Birgül (2000). Dede Korkut Hikâyelerinde Kadının Konumu, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21 Ekim 1999, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 229-244.

⁴³ Muhsine Helimoğlu Yavuz (2002). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 61-80.

⁴⁴ İsenbüke Togan (1995). Kanıkey'in Düğünü: Kadın Tarihi Açısından Bir Değerlendirmenin Manas Varyantları ve Dede Korkut Hakkında Düşündükleri. Oğün Atilla Budak (Ed.). *Manas 1000 Bişkek Bildirileri*, 26-31 Ağustos, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 187-220.

2004 yılında Milli Folklor dergisinde yayımlanan Ayfer Yılmaz'ın "Türk Kültüründe Kadın" adlı makalesinde kadınların Türk toplumundaki yeri ve önemi Dede Korkut hikâyeleri'nden, Manas Destanı'ndan örnekler verilerek incelenmiştir.⁴⁵

Yeni Türk Edebiyatı sahasında yaptığı çalışmalarla tanınan Mehmet Kaplan'ın 1951 yılında yayımlanan "Dede Korkut Kitabında Kadın" başlıklı makalesinde Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan kadınlar; analık, kahramanlık, sevgili, sadakat ve ev hanımlığı ile fiziki özellikleri bakımından incelenmiştir.

1988 yılında Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'nde Yalçın Kara tarafından "Halk Hikâyelerinde Kadınlar" adını taşıyan kadın üzerine ilk yüksek lisans tezi yapılmıştır. Çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri ile yirmi Halk Hikâyesinin Azeri varyantları ele alınmıştır. Önce hikâyelerin özetleri verilmiş, daha sonra hikâyelerde yer alan kadınların özellikleri ve karakter özellikleri incelenmiş, çalışmanın sonunda ise hikâyelerde geçen kadın adlarına yer verilmiştir.

1994 yılında Milli Folklor'da yayımlanan Nevin Köse'nin "Sevdiğini Yenerek Alan Genç Kız Motifi ve Türk Halk Hikâyeleri" makalesi kadınların kahramanlık vasfı, üzerinde durması ve onların en az erkekler kadar güçlü olduklarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Ensar Aslan'ın 1995 yılında Folklor/Edebiyat dergisinde yayımlanan "Dede Korkut Hikâyeleri ile Türk Destan ve Halk Hikâyelerinde Alp-Kız Motifi" adlı makalesinde de kadınların kahramanlık vasıflarının üzerinde durulmuş ve bu devirde kadında aranan ilk vasfın kahramanlık olduğu belirtilmiştir.

Yine Folklor/Edebiyat Dergisi'nde yayımlanan "Kadın ve Erkeğe İlişkin Algılamaların Sözlü Türk Halk Kültürüne Yansıması" adını taşıyan ve Tülay Er Uğuzman'a ait olan makalede halk arasında kadına verilen değer, atasözleri ile desteklenerek anlatılmıştır.

Esma Şimşek'in "Türk Masallarında Kadının Yeri" adlı yayımlanmamış tebliğinde çeşitli toplumların ve Türk toplumunun kadına bakış açısı verildikten sonra "Kadın ile Erkeğin Mukayesesinde Kadının Başarılı Olduğunu Gösteren Masallar", "Doğrudan Doğruya, Kadının Aklını, Becerisini ve Sadakatini Gösteren Masallar" ve "Kötü Kadınlara Karşılık, İyi Kadınların da Olduğunu Gösteren Masallar" başlıkları altında Türk masallarında yer alan kadınlar, incelemeye tabi tutulmuştur.⁴⁶

⁴⁵ Ayfer Yılmaz (2004). Türk Kültüründe Kadın. *Milli Folklor Dergisi*, 61(16):111-123.

⁴⁶ Toman (2000). a.g.e., ss. 11-12.

Ayrıca “Aksiyon” dergisinin 48. sayısında yayınlanan “ Kadın Aşık Olursa” adlı Ülkü Özel Akagündüz’e ait makale Aşık Veysel’in ardından gelen kadın aşıkların 2000’li yıllarda da çalıp söyleyerek, saz omzunda ülke ülke dolaşmaya devam ettiğini belirtirken, bu kadın aşıkların ilginç hayat hikayelerini anlatmıştır. Makalede kadın âşıkların tıpkı erkekler gibi “derdimend”, “sarıcakız” gibi mahlaslarının olduğu ve bu kadınların saz çaldıkları, âşık sıfatını aldıkları için toplumda tepkiye maruz kaldıkları belirtilmiştir. Bu kadınlar ya evlenememişler ya da evlenip kocalarından tepki görmüşler ve boşanmışlardır.⁴⁷

Ruhi Ersoy’un 2007 yılında Türkbilig dergisinde yayınlanan “Kadın Kamlar’dan Göçerevli Türkmenler’de “Ebelik” Kurumuna Dönüşüm” adlı makalesinde ise geleneksel Türk dini hayatının çok yönlü fonksiyonlarıyla varlık gösteren kadın kamların tarihi gelişim içinde geçirdiği, değişim, dönüşüm, paylaşım serüveni ve Türkmen aşiretleri arasında bulunan Ebe anaların ve “ebelik kurumunun” yaşadıkları, toplumda üstlendikleri işlevler ve kadın kamların ebe analar üzerindeki yansımaları incelenmiştir.⁴⁸

---

⁴⁷ Ülkü Özel Akagündüz (2006). Kadın Aşık Olursa. *Aksiyon Dergisi*. 590 (12): 42-51.

⁴⁸ Ruhi Ersoy (2007). Kadın Kamlar’dan Göçerevli Türkmenler’de “Ebelik” Kurumu’na Dönüşüm”, *Türkbilig Dergisi*, 2007/13: 60-71.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. MATERYAL

Bu tez hazırlanırken incelenen eserlerin ve masalların isimleri aşağıda sıralanmıştır.

Zaman Zaman İçinde-**Pertev Naili Boratav**

- 1- Bacı Bacı Can Bacı
- 2- Yedi Kardeşler
- 3- Ben Bir Yeşil Yaprak İdim
- 4- Fesliğenci Kız
- 5- Yatalak Mehmet
- 6- Menekşe Yapağından İncinen Kızım
- 7- Arap Lala
- 8- Dülger Kızı
- 9- Hüsnü Yusuf Şehzade
- 10- Nalıncı ile Padişah
- 11- Oduncunun Kızı
- 12- Altın Toplu Sultan
- 13- Sitti Nusret
- 14- Ahu Melek

Taşeli Masalları-**Ali Berat Alptekin**

- 1- Nartanesi
- 2- Demir Asa Demir Çarık
- 3- Benli Dilber
- 4- Hıyardan Şemyem Güzeli
- 5- Dünya Güzeli
- 6- Sabır Taşı

- 7- Padişahın Kızının Ahlaksızlığı
- 8- Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu
- 9- Korkubilmez
- 10- Çıkrıkçı Fatma
- 11- Şah İsmail
- 12- Muradına Nail Olamayan Dilber
- 13- Keçeli
- 14- Padişahın Oğluyla Hizmetkârı
- 15- Congalaz Karısı
- 16- Fes Padişahı
- 17- Gelin ve Kayını
- 18- Aslan Mehmet
- 19- Gümüş Boynuzlu
- 20- Tezer Ağa
- 21- İğci Baba
- 22- Mercimek Çocuk
- 23- Çirkini Güzel Yapma
- 24- Havva Kadın
- 25- Küllü Fatma
- 26- Pamuk Kız
- 27- Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
- 28- Avcı Ahmet
- 29- Zan Uşakları
- 30- Ettiğini Bulur
- 31- Geyik Oğlan
- 32- İyilikle Kötülük
- 33- Ceylan Yüreği
- 34- Süleyman Bey
- 35- Padişahın Üç Kızı
- 36- Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı
- 37- Kör Canavar
- 38- Hırızmalı Güzel
- 39- Yusufçuk

Masallar ve Eğitimsel İşlevleri-**Muhsine Helimoğlu Yavuz**

- 1- Terzi ile Karısı
- 2- Şehzade Hüdada ile Kırk Dokuz Kardeşi
- 3- Kötü Kral
- 4- Güzel Kız ve Yedi Kardeşi
- 5- Gençlikte mi Kocalıkta mı
- 6- Saraydaki Eksik
- 7- Keşiş
- 8- Üç Dilek
- 9- Çirkin Kız
- 10- Elma Yanaklı Kız
- 11- Şirin İle Şevketli
- 12- Üç Kardeşler
- 13- Yarış
- 14- Çömüdük
- 15- Yedi Çingene
- 16- Yasemin
- 17- Cesur Kız
- 18- Kül Eşek
- 19- Saraydaki Eksik
- 20- Nar Tanem Bir Tanem
- 21- Tüylü
- 22- Bahçacı Kızı

Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme(Yayınlanmamış Doktora Tezi) -

Behiye Köksel

- 1- Limon Kız
- 2- Peri Kızı
- 3- Dervişle Çalgıcı
- 4- Meymunu Şebani
- 5- Acem Padişahının Oğlu
- 6- Çapanoğlu Senem
- 7- Padişahın Üç Kızı
- 8- Yeşil Kurbağa
- 9- Deli Kızın Hikâyesi

- 10- İnci Salkım
- 11- Eyvah
- 12- Kırk Belikli Mahnur Hanım
- 13- Karısından mı Kocasından mı
- 14- Süpürgeci Koca
- 15- Sır Kâtibi
- 16- Köpekle Evlenen Kız
- 17- Telli Top
- 18- Gülperi
- 19- İsmail Efendi'nin Karısı
- 20- Dervişle Çalgıcı
- 21- Yel Atı
- 22- Ümmelek
- 23- Yılan Kız
- 24- Mumdan Şiş Şekerden Kebap
- 25- Tosbağa Gelin
- 26- İdarem Cengiz Kızı
- 27- Hamur Bacı
- 28- Papazım Ne Gördün
- 29- Helva Güzeli
- 30- Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım
- 31- Mıddık Kız
- 32- Bahçacı Kızı
- 33- Acem Padişahının Oğlu
- 34- Tembel Kız
- 35- Ahmet Bey
- 36- Bahçacı Kızı
- 37- Çeko
- 38- Ceylan Hanım

Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması (Yayınlanmamış Yüksek Liasans

Tezi)- **Hüseyin Doğramacıoğlu**

- 1- Değişilen Eşler
- 2- Gül Ananın Kızı
- 3- Kadı Efendi

- 4- Sekke Saba
- 5- Oduncu İle Padişah
- 6- Kal'a-yı Gövhernikin
- 7- Gülbani
- 8- Tekenin Sahibi
- 9- Yeddi Kız Yeddi Oğlan
- 10- Kediler Padişahının Hediyesi
- 11- Aşiret Beyi
- 12- Helvacı Güzeli
- 13- Geçinin Oyunu
- 14- Deli Fakı
- 15- İhtiyardan Gelini
- 16- Filcan Ağa ile Kırk Kız
- 17- Bir Kerinin Yardımı
- 18- Dev Dümbüklile
- 19- Çıkrıkçı Kız
- 20- Tüccarla Padişah
- 21- Karo ve Kız
- 22- Pamuk Prenses
- 23- Akıllı Sıçan ve Kırk Haramiler
- 24- Güro
- 25- Şah Mehemet
- 26- Balık Bilmezse Halık Bilir
- 27- Yeddi Kızla Anaları
- 28- Keri
- 29- Gülperi Nine
- 30- Balıkçı ile Padişahın Kızı
- 31- Kubat
- 32- Üç Bacı
- 33- Keloğlan ile Su Kızı
- 34- Müneccimbaşı

Bu masalların dışında ekler bölümünde bulunan “Padişahın Kızı Dev mi”, “Sinem” ve “Fatma” masalları da tarafımızdan derlenmiş ve tezimizde incelenmiştir.

3.2. YÖNTEM

Bu tez hazırlanırken yukarıda belirtilen eserlerdeki masallar tek tek okunup incelendikten sonra bu masallardaki kadın tipleri belirlenen başlıklar altında tasnif edilmiştir. Bu tasnifler doğrultusunda kadınların masallar içerisindeki benzerlikleri, farklılıkları, toplumdaki kadının masaldaki kadına yansımaları ele alınarak masallardaki kadınların fonksiyonları farklı başlıklar altında incelenmiştir.

Çalışmamızın; giriş bölümünde “Masal nedir? Masalların Kaynakları ve Masalları İnceleme Metodları” başlıkları altında konuya bir giriş yapılmıştır. İkinci bölümde çalışmamızda kullandığımız kaynakların geniş bir özeti aktarılmıştır. Bu bölümde konumuzla ilgili bireysel çalışmalar, çeşitli kitap, dergi, tez ve makaleler hakkında bilgi verilmiş, Türkiye’de yapılan bilimsel masal çalışmaları ile Türk Halk Edebiyatı’nda kadın üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde tezimizi hazırlarken kullanılan materyaller ve yöntemler üzerinde durulmuştur.

Asıl tez metnimiz olan dördüncü bölümde ilk olarak “Halk Anlatmalarında Kadın” başlığı altında destanlarda, Dede Korkut Hikâyeleri’nde, Halk Hikâyeleri’nde, masalarda ve atasözlerinde kadının yeri ve önemi incelenmiştir.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde masal metinlerinin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda masalarda kadının fiziki özellikleri, karakter özellikleri, sosyal özellikleri, sihirli güçleri ve kadının yer aldığı fiziki çevre üzerinde geniş bir şekilde inceleme yapılmıştır.

Çalışmamızda konuyu aktardığımız bölümlerde çalışmamızın son kısmında yer alan kaynak bölümündeki bilgilerden de faydalanarak incelediğimiz masallardaki kadınların özelliklerini yorumlanmış ve bu yorumlara bağlı olarak masallardaki kadınların özellikleri hakkında sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca araştırmamızda bir folklor derleyicisi olarak saha araştırması için, sözlü kültür ortamında görüşme metodu ve gözlem metodu kullanılmış ve masal derlemesi yapılmıştır. Kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde görüşmenin bir sohbet ortamı içinde geçmesi sağlanılmaya çalışılarak, masallar not tutularak veya ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. HALK ANLATMALARINDA KADININ YERİ VE ÖNEMİ

Türk kültüründe kadının ayrı bir yeri ve önemi olduğundan bahsetmiştik. Halk anlatmaları da halk kültürünün bir parçası olduğuna göre, halk anlatmalarında kadının önemli bir yeri olduğu sonucu ortaya çıkar. Halk anlatmalarında kadını alt başlıklar halinde incelemeye çalıştık.

4.1.1. Türk Destanlarında ve Mitolojik Anlatılarında Kadın

Destanlarda ve mitolojide kadın motifine girmeden önce destanın ne olduğu üzerinde durmak istiyoruz.

Nihad Sami Banarlı destanı şu şekilde tarif eder: “Destanlar, milletlerin din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleridir.” Destanlar bir milletin milli ruhunun aynasıdır. “Destan” kelimesi Farsça “Dastan” kelimesinden gelir. Dastan kelime anlamı olarak; destan, hikâye, epe, masal anlamlarına gelir.⁴⁹

Şükrü Elçin ise “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserinde destanı şöyle tanımlar: Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan “kahraman-bilge” şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etraflarında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir.⁵⁰

Destanların tarih olmadığı muhakkaktır. Ancak, ilhamını tarihten alan, tarihsel bir kökü olan ve halk tarafından yoğrulan, yaşatılan, olağanüstü hadiselerle

---

⁴⁹Nihad Sami Banarlı (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.I. M.E.B. Yayınları, İstanbul , s. 1.

⁵⁰ Elçin (1981). a.g.e., s. 71.

süslenen masalımsı tarihtir. Nitekim Banarlı'da: "Destanlar, halk gözüyle görülen, halk ruhuyla duyulan ve halk hayalinde masallaştırılan tarihlerdir." der.⁵¹

Fuad Köprülü, destanların, "milletin mâneviyatından, ruhundan tarihî ve bedîî varlığından kendi kendine doğmuş "ma'şeri" verimler"⁵² olduğunu söylemektedir.

Şükrü Elçin ise destanların teşekkülü konusunda şöyle der; destanlar tarihe bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan; ozanların kobuzlarla terennüm ettiği; cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir "yaratma zemini" ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık, vb. gibi büyük hadiselerin millet vicdanında bir takım sarsıntılara sebep olması lazımdır. İşte millet hayatında askeri, dini, siyasi, içtimai hâdislerin hazırladığı muhit içinde: Kahramanlıklar, anekdotlar, menkabeler, felaketler, aşklar, hatıralar, bilgiler, görgüler, "kızılalma" sayılan hedefler, tek ve büyük olma ihtirası ozanlar tarafından ananenin getirdiği teknik ve kompozisyonla terennüm edilmeye başlanır.⁵³

Türk destanlarında kadın ilâhi bir varlık konumuna gelmiştir. Öyle ki erişilip dokunulması, koklanması, kısaca beş duyuyla algılanmasının imkânı yoktur.

Mitoloji ise tarihten evvelki tanrı ve kahramanların efsaneli maceralarını, toplumun inançlarını, özlemlerini, duygularını anlatan hikâyelerdir. Mitoloji; "üsture", "esatir" adını da alır.⁵⁴

Türk kozmogonisini anlatan Yaratılış Destanı'nda, Allah'a insanları ve dünyayı yaratması için fikir ve ilham veren "Ak Ana" adında bir kadındır. Oğuz Kağan'ın ilk karısı, karanlığı yararak, gökten inen mavi bir ışıktan, ikinci karısı ise kutsal bir ağaçtan doğmuş insanüstü varlıklardır. Yakutlar'da "Ak Oğlan" ağacın içinden çıkan nurlu bir kadın tarafından emzirilmiştir. İlk Türk yazıtlarından olan Bilge Kağan kitabesinde Kağan: "Sizler anam hatun, büyük annelerim, hala ve teyzelerim, prenseslerim..." hitabıyla söze başlar.

En eski Türk inancına göre, "Han ile Hatun" gök ile yerin evlatlarıdır. Kadın burada yedinci kat göktedir. Kadına, böylesine bir kutsallık veren törede kadının dövülmesinin, horlanmasının imkânı yoktur. Zaten Türk kültüründe ve destanlarında böyle bir durum göze çarpmamaktadır. Türk destanlarında kadın erkeğin daima yanındadır. Onların güç ve ilham kaynağıdır.

⁵¹ Banarlı (1987). a.g.e., s. 2.

⁵² Fuad Köprülü (2003). *Türk Edebiyat Tarihi*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 67.

⁵³ Elçin (1981). a.g.e., s. 71.

⁵⁴ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s. 15.

Kırgızların Manas Destanı'nda kadın, evin namusunun koruyucusudur. Manas Destanı'nda isimli, adı bilinen önemli kadınların olayları yönlendirdiklerini, duruma müdahale ettiklerini görüyoruz. Öte yandan isimsiz, adı sanı bilinmeyen, “kızlar, yengeler, baldızlar, gelinler” gibi umumi isimlerle anılan kadınları ise, tepkileri ve sözleri çerçevesinde izleyerek onların sayesinde genel anlatımda nelerin vurgulandığı görülmektedir. Kısacası bütün önemli olayların içinde kadınlar bulunmaktadır; sevinilecek olayların coşkusu kadınların tepkisinden öğrendiğimiz gibi, üzülecek, yerilecek olayları da kadınların üzüntüsü ile öğreniyoruz. Demek ki Manas Destanı'nda kadınlar hayatın tam ortasında ve olayların akışı içinde gayet aktif bir rolde gözüküyorlar.⁵⁵

Manas Destanı'nda kahramanları, ciddiyet ve soğukkanlılıklarını kaybederek namussuzca bir iş yapacakları dakikalarda kadın kurtarır. Kadın sözüne kulak asmadığı gün kahramanın ölümüdür. Kadının sadakatinde ve aile yuvasına muhabbetinde hiç hudut yoktur. Kocasının vefatında çok genç dul kalan kadınlar evlenmekten imtina ediyorlar. Türk yasa ve töresine göre kadın kabilesinin malı olmasına rağmen tekrar evlenmek istemeyen kadınlar icbar edilmiyorlar. Belki ölmüş kocasının haiz olduğu bütün hukuka varis oluyorlar.⁵⁶

Kazak Kırgızların Koblandı destanındaki kadın bir ilahe, bir hamidir. Kahramanın dünyada en büyük arkadaşları kadın ile atıdır. Atına hitap ederken kadını hakkında “Senin sevgili annen! Bizim sevgili annemiz!” diyor. Koblandı bütün zafer ve galebelerinde kadınına ve onun beslediği ata medyundur.⁵⁷

Başkurt ve Kazak Kırgızların “Kuzukörpeç ve Bayan” destanlarında kadın bir melek olarak tasvir olunur. Kadının gösterdiği fedakârlıklara nazaran ellerin fedakârlıkları aşağı kalıyor. Bazı rivayetlerde güzel bayan sevdiği için kurban oluyor. Bazı rivayetlerde Kuzukörpeç bayanın fedakârlığıyla muradına nail oluyor. Umumen Şarki Türk halk edebiyatında kadının mevkii büyük ve muhteremdir. Mamafih kadınlık şeref ve namusuna hıyanet eden kadının cezası da dehşetlidir. Çapkın kısraklar kuyruğunda cezalarını buluyorlar. Fakat böyle kadın gayet seyrek bulunur.⁵⁸

⁵⁵Togan(1995). a.g.e., s. 190.

⁵⁶ İnan (1998). a.g.m., s. 276.

⁵⁷ İnan(1998). a.g.m., s. 276.

⁵⁸ İnan(1998). a.g.m., s. 276.

Tüm Türk destanlarında sarsılmaz bir saygı, sevgi ve sadakat vardır. Gerdeğe girdiği gün murad alıp vermeden yalnız kalan kadın kocası ölünceye kadar onu bekleyeceğine ve üzerine bir erkek sinek bile konduramayacağına and içerdi.⁵⁹

“Jung (Yung) a göre fertlerdeki şuuraltı hayatı milletlerde de vardır. O buna “kolektif alt şuur” diyor. Kolektif şuurda tarihi kalımlar bulunur. Mitolojilerin ve dinlerin ortaya koyduğu semboller kolektif alt şuurun sonuçlarıdır.

Türk destanlarındaki kadın ile ilgili motiflerden, onun sosyal hayattaki veya Türk cemiyetinin kolektif şuurundaki yerini anlamak mümkündür. Bu destanlarda kadın bazen aile reisidir, ama her zaman evin direği, erkeğin vefa dolu arkadaşı ve Türk çocuklarının anasıdır. Bazı destanlarda kadın ilahi bir varlıktır. Yaratılış destanındaki “Ak Ana” tanrıya insanları ve yeryüzünü yaratması için ilham vermiştir. Oğuz Kağan’ın annesi Ay Kağan da böyle kutlu bir kadındır. Irmak dalgası gibi saçlar, inci gibi dişler, süt beyazlıklar, Oğuz Kağan destanında kadın güzelliğini tasvirde kullanılan teşbihlerdir. Gök-Türkler’in yeniden üreyip millet oluşlarını sağlayan bir anne kurttur.”⁶⁰

“Kadının Türk destanlarındaki yeri, sosyal hayattaki üstün ve muhterem mevkiinin aynıdır. Türk toplumunda kadın bazen aile reisi, fakat her zaman Türk evinin direği, erkeğinin vefalı arkadaşı, en mühim olarak da mukaddes Türk çocuklarının annesi idi.

Bu annelik vazifesi, Türkler arasında kadına büyük değer sağlamış, destanlar onu ilahi bir varlık, bir dişi tanrı gibi düşünmüşlerdir.

Yaratılış Destanı’nda Tanrı’ya insanları ve dünyayı yaratması için fikir ve ilham veren Ak Ana bir kadındı. Oğuz’un annesi Ay Kağan da böyle, mukaddes bir kadındı. Gene Oğuz Kağan’ın ilk karısı ışıktan ikinci karısı ağaçtan doğmuş mukaddes kadınlardır.

Oğuz Kağan olağanüstü özelliklere sahip olduğuna göre, Karısı da sıradan biri olamaz. Oğuz Kağan’ın ilahi özelliklere sahip olduğunu biliyoruz. Onun bu özellikleri doğrultusunda eşlerinin de olağanüstü özelliklere sahip olmasından daha doğal bir şey olamaz.

Bu kadınların güzellikleri Oğuz Kağan Destanında bir peri masalı ahengiyle söylenir; gülen gökler, kutup yıldızları, ırmak dalgası saçlar, inci gibi dişler ve

⁵⁹ Türklerde Kadın, www.geocities.com/turkander/kadin.htm (17.03.2007).

⁶⁰ Dilaver Cebeci (2001). Divan Şiirinde Kadın, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 21-22.

güzellik karşısında süt gibi, kırmızı gibi olup eriyişler halinde anlatılır. Burada söylenen (ay ay, ah ah, öler biz!) sözleri, düpedüz bir terennüm lisanıdır.

Bu kadınlar Oğuz'a altı oğlan doğurmuş, Oğuz soyundan ve Tanrı-Işık kadından türeyen bir neslin çoğalmasını sağlamışlardır.

Gök-Türklerin yeniden millet oluşlarında anne Kurt'un vazifesi yüzyıllarca unutulmamıştır. Bu destanlarda erkek kurtlar ne ölçüde bugünkü Mehmetçikler gibiyse, dişi kurtlar da o ölçüde bugünkü Ayşelerin vazifesindedirler.

Uygurlar, hakanlarının ilahi güzellikteki kızlarını Tanrı-Kurda saklamışlardı. Nihayet Maniheizm'i kabul eden Burgu Han'ın rüyasına giren fikir ve ilham meleği bir nur ve ışık bakiresiydi, kadındı.

Türk kadın anlayışının destanlara işlenmiş bu çizgileri İslamiyet'ten sonraki Türk destanlarında devam edecektir. XII. ve XIV. asırlarda Oğuz Destanı'nda hikâyeleşen Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadın anlayışı, yalnız eski çağlardan kalan bir hatıra olarak değil, o asırlarda Doğu Anadolu'da yaşanan hayat olarak da ilk çağların destanlarından farklı olmayacaktır."⁶¹

Altay destanlarında da kadınların mevki büyüktür. Kahramanlar karısının yahut hemşiresinin sadakat ve gayreti sayesinde ölümden, felaketten kurtulur. Destanî kahramanların denilebilir ki hepsi annelerinin yahut hemşirelerinin terbiye ve nezaretinde büyürler. İlk yol gösteren anneleri yahut hemşireleri olur. Kadın at ve demir kahramanlarının daimi yoldaşları ve kuvvet menbalarıdır.⁶²

4.1.2. Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın:

Türk halk edebiyatında Dede Korkut Hikâyelerindeki kadınlarla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan, Metin Ekici "Dede Korkut Kitabında Kadın Tipler" adlı makalesinde Dede Korkut hikâyelerindeki kadın tiplerini "I-İdeal eş ve anne tipi II- İdeal sevgili Tipi, III- Yardımcı Tipi" olarak üç grupta incelemiştir.⁶³ Makalede hikâyelerdeki kadın karakterler bu başlıklar altında ele alınarak incelenmiştir.

⁶¹ Banarlı (1987). a.g.e., s. 33.

⁶² İnan (1998). a.g.e., s. 275-276.

⁶³ Ekici (2000). a.g.m., ss. 125-139.

Alev Kâhya Birgül ise, “Dede Korkut Hikâyelerinde Kadının Konumu” adlı makalesinde hikâyelerde kadının ailedeki konumunu, karar alma özelliğini ve aile içi otoritesini hikâyelerden örnekler vererek incelemiştir.⁶⁴

Orhan Şâik Gökyay Dede Korkut Kitabı adlı eserinde Dede Korkut’taki kadınları “Oğuz Hatunları” başlığında şöyle anlatmaktadır:⁶⁵

Ayna Melek: Hikâyelerde hiçbir rolü olmayan ve yalnız kitabın giriş bölümünde geçen bir kadın adı.

Banı Çiçek: Bamsı Beyrek hikâyesinde baş yeri alan kadın. “Han” olarak sıfatlanan, demek ki Oğuz beylerinden olan Bay Bican Bey’in kızı. Bamsı Beyrek’in beşik-kertme adaklısı ve sonra eşi. Yarışta onun atını kimse geçemez, okunu kimse yaramaz, güreşte erkekerle başa baştır. Daha erkek ayağa davranmadan kalkıp hazırlanması, eşi atına binmeden şahbaz atının beline binmesi, erkek daha karıma varmadan onun başı getirmesi gerek olan bir kız varsa o da budur. “Güzeller şahı” olarak nitelenen Banı Çiçek’in kargı gibi uzun kara saçları vardır ve kırmızı kaftan giyer. Bu, Alpar devrinin erkeğine her yönden, her bakımdan eş yiğit Türk kızının timsalidir.

Boğazca Fatma (Boğazca Fatmacık) : Herhalde bu “boğazca (gebe)” lakabı ona kızlığında işlediği bir hatadan dolayı verilmiş olmalıdır. Beyrek’i kandırmak için nişanlısının kaftanını giyerek oyuna kalkınca, Beyrek’in ona söylediklerinden Oğuz içinde adı kötüye çıkmış bir kadın olduğu anlaşılıyor.

Burla Hatun: Dede Korkut kitabında “ağca-yüzlü, Kazan beyin han kızı halâli, boyu-uzun Burla Hatun” diye nitelenmektedir. Yanında hep kırk incebelli kız vardır. Kazılık kara aygıra binmektedir. Şecere-i Terakimede, Dede Korkut kitabındakinden farklı olmakla birlikte Salur Kaan’ın hatunundan söz edilmektedir. Oğuz iline çok yıllar beylik eden ve bütün Oğuz ilini “ağzına baktıran” yedi kızdan biri de “altın gözlü” Sündun Bay’ın kızı, Salur Kazan Alp’in ehli boyu-uzun Burla’dır.

Burla Hatun’un mezarı Urmiye kalesinde gösterilmektedir. Söylendiğine göre bu mezar kırk ayak uzunluğundadır. Çevre halkının teyit ettiğine göre, eski kuşak uzun boyu ve gücüyle bugünkünden farklı idi. Bu rivayet Burla Hatun’un neden hep “oyu-uzun” diye vasıflandırıldığını bize anlatmaktadır. Zaten Derbend’deki Oğuz mezarları, Olearius’a göre insan boyundan uzundu. Bugün bu mezarları artık kimse bilmiyor.

Dede Korkut kitabında, Burla Hatun’un, Bayındır Han’ın kızı olarak gösterilmesinin sebebi, Jirmunskiy’e göre, destanların, Bayındır Han’la Kazan Han’ı birleştirmek gayretindedir. Bozkır destanındaki öteki kahraman hatunları gibi. Burla Hatun da savaş kahramanlıklarıyla tanınır. Oğlu Uruz’un tutsak olduğunu anlatan hikâyede kırk kızın başında, eri Kazan Bey’in arkasından o da, oğlunu kâfirlerin

⁶⁴ Birgül (2000). a.g.m., s. 229-244.

⁶⁵ Gökyay (2004). a.g.e., s. CLXXXIII.

elinden kurtarmaya gider. Oğuz beylerinin savaşlarına katılır ve kafirin kara tuğunu kılıçlayup yere çalar. Aynı hikâyede, Şöklî Melik'in tutsaklığında, namusunu korumak için oğlunun öldürülmesine razı oluşu, at üstündeki kahramanlığından daha büyüktür.

Can Kız: Dede Korkut kitabında, yalnız giriş bölümünde geçen adlardan biri

Can Paşa: Kitabın yalnız giriş bölümünde geçen çıplak adlardan biri

Kısırga Yenge: Bamsı Beyrek hikâyesinde Banı Çiçek'in dadısı. Onun kim olduğunu daha çok “ Banı Çiçek benim” diye Beyrek'in karşısında oynamaya kalkınca, Beyrek'in soylamasından öğreniyoruz. Bu “öküz” ardındaki sığırtmaçların, arkasından, hangi dereye gittiğini gözledikleri, ne yandan gelecek diye baktıkları, adı kötüye çıkmış bir kadındır. Zaten adı unutulmuş ve ancak “Kısırca” lakabıyla tanınmaktadır.

Kutlu Melek: Bu da kitabın ancak giriş bölümünde geçen kadın adlarından

Salcan Hutun (Sarı donlu): Yazıcı-oğlu Oğuznamesinde, Kanlı Koca-oğlu Kanturalı'nın alkışları arasında “Saru donlu Salcan kadını alan” denilerek Salcan Hatun'a ve onun alınmasına ayrı bir önem verilmektedir. Giydiği elbsenin rengi dolayısıyla “Saru donlu” diye adlandırılan Salcan Hatun “kime baksa oda yakacak” denli güzeldir. Onun Kanturalı'nın dilinden dinlediğimiz övgü şudur:

Yalab yalab yalabıyan ince-donlum

Yer üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklum

Koşa badem sığmayan dar ağzlum

Kalemciler çalduğu kara kaşlum

Kuruksu kırk tutam kara saçlum

Aslan uruğu, sultan kızı

Trabzon tekürünün bu “azim görklü, muhbûb” kızı, sağına soluna iki koşa yay çeker, attığı ok yere düşmez. Bu kızın üç canavar kalınlığı vardır: Kağan aslan, kara boğa ve kara buğra. Babası kızını bu üç canavarı kim basarsa ona verecektir. Bu kız yüzünden hayaklarını kaybeden otuz iki kafir beyinin başı burca asılmıştır ve bunlardan hiç biri Kara buğranın üzünü görmemiştir, ancak boğa boynuzunda helak olmuşlardır. Kanturalı bu üç ejdarhayı yenüp, Salcan Hatunu alup Oğuz'a gelirken yol üzerinde görklü bir görürler, inip yeler, içerler, Kanturalı yatar uyur. O uyurken de tekürün pişman olarak kızı geri almak üzere gönderdiği altı yüz kafir yetişir. Salcan Hatun bu ılgarın geleceğini hesapladığı için daha önceden zırhını giymiş, Kanturalı'nın atının zırhını gidirmiş, süngüsünü eline alıp bir yüksek yere çıkmıştır. Yapılan savaşta bir ucundan düşmana girer, karımını basar, ama kaçanı kovalamaz, aman diyeni öldümez. Yağının basıldığını sanarak kılıcının balçağı kan, odaya gelir. Kanturalıya bulamaz. Atını mahmuzlayıp geri döner. Kanturalı yaralanmış, kâfirler başına üşüşmüştür. Bunu gören Salcan Hatun, bir bölük kaza şehin girmiş gibi kâfire at salar, kâfirin bir ucundan girip öteki ucundan çıkar. Kanturalı, Salcan Hatunun hem destursuzca kendi yağısına girip bastığından, hem de asıl, Oğuz'a döndükleri

zaman, her kişi kahramanlıklarını anlatırken Salcan Hatunun kalkıp “Kankuralı zebun oldu, at üzerine aldım, çıktım” diyeceğinden korkarak onu öldürmeye kalkar. Karşılıklı oklaşmaya karar verirler, fakat kız, temrenli okla atmaya kıyamaz, okunun temrenini çıkarır. Bunun sonunda Katuralı, Salcan Hatunu kucaklar, barışırlar.

Ürüveyde: Kitabın giriş bölümünde geçen bir kadın adı.

Zeliha: Kitabın giriş bölümünde geçen çıplak adlardan biri.

Zübeyde: Bu da kitabın giriş bölümünde geçen bir kadın adı.⁶⁶

Dede Korkut Hikâyeleri'nin giriş kısmında kadınlardan söz edilirken Dede Korkut ağzında ozan şöyle der: Karılar dört türdür. Birisi ev yapan sulpdür, birisi solduran sopdur, birisi dolduran toptur, birisi evin tayakıdır, birisi söylerisen bayağıdır.⁶⁷ Bunların bayağı olanları için “...ol Nuh Peygamberün eşeği aslıdır, andan dahı sizi Hanum Allah saklasun, ocağunuza buncılayın avrat gelmesün...” deniyor.⁶⁸ Eşek Nuh'un gemisine en son alınan yaratıktır ve şeytanı gemiye sokan o olmuştur. Kadının Nuh'un eşeğine benzetilmesi, onun akılsız olduğunu gösterir. Nitekim şeytanı gemiye almasından anlaşılacağı üzere eşek, akılsızdır ve ne yaptığını bilmez. Bu açıdan bakılacak olursa bazı kadınlar akılsız ve aptaldır. Yine hikâyelerin giriş kısmında, evin direği olan kadın ise, evine gelen misafiri ağırlayan ve becerikli olan kadınlar evin dayağı olarak gösterilmiştir ki; bu kadınlar, Ayşe ile Fatma'nın soyundan gelmiş olarak gösterilirler.⁶⁹ Hz. Ayşe ve Fatma erdemli kadınlardır. Demek ki, onlara benzetilen kadınlar da erdemli kadınlardır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin giriş kısmında bulunan kadın türleri o günün Türk cemiyetindeki kadının durumunu açıkça ortaya koymaktadır: Solduran sop, dolduran top, evin dayağı ve ne kadar dersin bayağı şeklinde tasnif edilen kadınlardan arzu edilen ve övgüye layık görülen şu vasfa sahiptir: Konuksever (Kocası evde olmasa bile konuğu yedirir, içirir.)⁷⁰

Diğerlerindeki menfi vasıfların tersi, o günün cemiyetinde arzu edilmeyen kadınlarda mevcuttur. Bunlardaki özellikler de şöyledir: Pis, obur, nankör, vefasız, çok gezen, dedikoducu, sır dinleyen, görevini ihmal eden, saygısız, laf anlamaz, arsız, inatçı... Türk cemiyetinde böyle kadının yeri yoktur.⁷¹

Dede Korkut hikâyelerinde gerek Oğuz kadınlarının, gerekse kâfir kadınlarının oldukça yüksek bir yerleri vardır. Bayındır Hanın beylerinden Begil

⁶⁶ Gökyay (2004). a.g.e., ss. CLXXXIII-CLXXXV.

⁶⁷ Gökyay (2004). a.g.e., s.3.

⁶⁸ Gökyay (2004). a.g.e., s. 3.

⁶⁹ Gökyay (2004). a.g.e., s. 3.

⁷⁰ Cebeci (2001). a.g.e., s.22.

⁷¹ Cebeci (2001).a.g.e., s. 22.

kendi hatununun akıllı, iyi sözünü dinlemektedir. Kadınlardan da bazı yetenek ve hüneler istenmektedir. Oğlan evleneceği kızın özelliklerini sayarken "ben yerimden kalmadan o kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı, ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı" demektedir, Buna karşılık Trabzon Tekfurunun kızı da "sağına soluna iki çift yay çeken, attığı ok yere düşmeyen" bir kız olarak tasvir edilir.

Dede Korkut hikâyelerinden olan "Deli Dumrul"da ise, Dumrul canının yerine can bulma çabasına girince bunu kadından bulmuş, kadın ona hiç çekinmeden canını vereceğini söylemiştir. Yine Türk kültüründe destan kahramanları iyi ata binen, iyi kılıç kullanan, iyi savaşan kadınlarla evlenmek istemektedir. Nitekim, Dede Korkut'taki Bamsı Beyrek hikâyesinde yer alan "Banu Çiçek" bunun en güzel misalidir.

Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'nin üçüncü hikâyesinde adları geçen "Kısırça Yenge" ve "Boğazca Fatma" toplumsal sürecin yozlaştırdığı iki kadın tipidir. Bu iki kadın tipi, toplumsal dışlanmanın bireysel yozlaşmayı doğurmasının en dikkate değer örnekleridir. Doğurganlık - kısırlık çatışmasının tipleştirdiği Kısırça Yenge, biyolojik ve fizyolojik yapısının toplumsal değerlerle çatışmasının olumsuz yansımaları ile şekillenmiştir. Çocuk sahibi olmaması onun yüce değerleri temsil eden ülkücü kadın tipinden ayrışmasına sebep olmuştur. Bamsı Beyrek'in ona seslenişi Oğuz toplumunun kısır bir kadına bakışını yansıtmaya bakımından önemlidir.

Hikâyelerdeki diğer kadınlar, uğurlu, tekin, asil ve cesur tiplerdir. Can vericiliğin ve bitmeyen sevginin simgesidirler. İyi anne, iyi kardeş, iyi eş ve sevgilidirler. Anne olarak ocağın, varolanın, kökenin koruyucusudurlar. Onlar Oğuz dünyasının yaraşığı, Oğuz âlemine layık kişilerdir. Kısırça Yenge ve Boğazca Fatma ise, bu nitelikleri taşımazlar. Onların yozlaşması kendi suçları değildir. Biyolojik/fizyolojik eksiklikleri ve zaafı, toplumun onları dışlaması ile birleşir. Böylece toplumsal dışlanma, bireysel yozlaşmayı doğurur.⁷²

"Dede Korkut'ta dikkati çeken diğer mühim bir nokta ise, bu hikâyelerde eski Türklerin kadına verdikleri büyük değerden izler bulunmasıdır. Buna göre, kadın, Türk topluluk hayatında erkeğe yakın hatta onunla her bakımdan müşterek bir

⁷²Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler, http://www.kocaalikarsimahio.com/dede_korkut_hikayeleri.htm (18.03.2007).

hayat yaşar: Ata biner, silah kullanır, kısaca, erkeği kadar savaş gücüne sahip, müstesna bir kadındır. Yine Dirse Han Oğlu Boğaç Han adlı hikâyede, nice dilekler ve nice adaklar sonunda elde ettiği biricik oğlunun kâfirlere esir olduğunu sanan, Dirse Han'ın Han kızı, kadını:

“Han babamun katına ben varayım
Ağır hazine bol leşker alayım
Azgun dinlü kâfire ben varayım
Paralanup kazılık atumdan inmeyince
Yinüm ile alça kanun silmeyince
Kol bud olub yer üstine düşmeyince
Yalnuz oğul yollarından dönmeyeyim”

der ki bu sözler, eski Oğuz kadınlarının ata binen, silah kullanan ve düşmanla savaşan kadınlar olduğuna bir işarettir. Nitekim bu hatun, dediğini yapar, yanına kırk ince kız alarak atlanır, oğlunu bulmaya gider. Bulmaya da muvaffak olur.”⁷³

Hikâyelerde, kadınlara, kızlara ait böyle çizgiler, aynı zamanda Türk kadın tipini ve kadın güzelliğini belli eder: Bu kadınlar ve bu kızlar, ince belli, selvi boylu, al yanaklı, kalem kaşlıdırlar. Aynı hikâyeye kahramanı Dirse Han'ın hatta en muzdarip ve küskün bir zamanında bile karısına:

“Berü gelgil başım bahtı evüm tahtı
Evden çıkup yorıyanda selvi boylum
Topuğunda sarmaşanda kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan tar ağzlum
Güz almasına benzer al yanaklum
Kavunum viregüm düvlegüm”

diye seslenişi bundandır.⁷⁴

Fakat hikâyelerde kadına bu itibar ve bu sevgi, daha çok, onun mukaddes Türk çocuğunun annesi olmasındandır. Anne olamayan kadına aynı itibâr gösterilmez. O kadar ki yukarıdaki mısralarda kadınına o derece güzel sözler söyleyen Dirse Han, aynı kadının anne olmayışı karşısında kükrer:

“Han kızı yerümden turayın mı
Yakan ile boğazundan tutayın mı
Kaba ökçem altına salayın mı
Kara polat öz kılıcum elüme alayın mı
Öz gövdenden başunu keseysin mi

⁷³ Banarlı (1987). a.g.e., s. 409.

⁷⁴ Banarlı (1987). a.g.e., s. 409.

Can tatlusun sana bildüreyin mi
 Alça kanun yer yüzine dökeyin mi
 Han kızı sebebi nedür değil mana
 Katı gazab ederem şimdi sana”

diye, acı sözler sarfeder. Erkeğin burada sebebi nedir? Diye sorduğu müthiş sual “Bir oğlumuz olmayışının sebebi nedir?” manasındadır.”⁷⁵

“Destanlarda, kadınlar arasında tıpkı erkek teşkilâtına benzer bir teşkilâtlanma söz konusudur. Erkekler, kırk yiğidi ile kadınlar, kırk ince belli kızı ile hareket ederler. Bu kızlar tıpkı hanların ve han oğullarının yanında bulunan yiğitler gibi soylu bey kızlarıdır. Asildirler, ata binerler, ok atar, savaşır, dövüşür, aman dileyeni affeder.

Burla Hatun, oğlu Uruz’un esir olduğu boyda; oğlunu kurtarmaya giden Kazan’a kırk ince belli kızını da yanına alarak savaşta yardıma gider. Savaşı lehlerine çevirir.

“... kararı kalmadı kırk ince bellü kız-oğlanıla kara aygırın tartdurdu, butun bindi. Kara kılıcın kuşandı. Başum tacı Kazan gelmedi deyü Kazanun izin izledi gitdi.”⁷⁶

“... Boyı Uzun Burla Hatun kara tuğun kafirün kılıçladı, yere saldı. Tekür alındı, melik tutuldu, tuğ yıkıldı, ursanı yenildi, kâfir kaçdı.”⁷⁷

Selcen Hatun ise, iki koşa yay çeken, attığı ok yere düşmeyen bir kadın kahramandır. O da Kanturalı’yı savaşarak kurtarır, hatta ilk harekete geçen de kendisidir: “Selcen Hatun at oynatdı... at saldı, karımın basdı. Kaçanın kovmadı, aman deyenı öldürmedi... kılıcının balçağı kan odaya geldi.”⁷⁸

Dede Korkut kadınları düşmanla vuruşup, erkeklerine yardıma koşup düşmanı dağıtacak kadar cesaretlidirler. Bey hanımlarının kırk kızı (cariyesi) vardır, at sırtında düşman üstüne yürürler. Fakat kocalarına, nişanlılarına karşı daima terbiyeli, sözlerini dinleyip asin yapmayacak kadar uyumlu kadınlardır. “Ak pürçekli”, “izzetli”, “canım ana” ana oldukları zaman bile oğulları ve kocaları için kendilerini tehlikeye atmaktan, can vermektan çekinmezler.⁷⁹

Erkeğin kadında aradığı bu kuvvetli olma ve kahramanlık vasıflarını kadın da erkekte arar ve erkeği çeşitli şekillerde dener:

⁷⁵ Banarlı (1987). a.g.e., s. 409.

⁷⁶ Gökyay (2004). a.g.e., s.72.

⁷⁷ Gökyay (2004). a.g.e., s. 74.

⁷⁸ Gökyay (2004). a.g.e., s. 93.

⁷⁹ M. Necati Sepetçioğlu (1998). *Dedem Korkut Kitabı*, İrfan Yayınevi, İstanbul, s. 17.

Selcen Hatun'un kalınlığı üç azgın canavardır. Bunların biri aslan, biri kara boğa ve biri kara buğradır. Kantura'lı bu üç azgın canavarla dövüşüp onları öldürdükten sonra Selcen'i alabilmiştir.⁸⁰

Beyrek'in nişanlısı Banu Çiçek de onun kuvvet ve maharetini at yarıştırmak, ok atarak ve güreş tutarak dener. Onun yiğitliğini gördükten sonra kendini tanıtır.⁸¹

Destanda erkeğin kadını, kadının erkeği kuvvet ve cesaret bakımından denemesinin hayafî bir değer olması ve bunun sebebi kolaylıkla tasavvur olabilir. Zira daima hareket hâlinde olan, şehir ve köylerde olduğu gibi tabî ve sunî hiçbir vasıta ile korunmayan bu toplulukta, düşman kadının da erkeğin de hayatını tehdit altında bulundurur. Şu hâlde ikisinin de kuvvetli ve cesur olması zarurîdir.

Dede Korkut'ta kadının en önemli özelliklerinden biri de doğurganlığı, yani anne oluşudur. Dirse Han destanında bu açıkça görülmektedir. Hatta kısır kadın eğlence konusudur. Beyrek'in oyuna kalkan kısırca yengeye, "And içmişem kısır kısrağa bindiğim yok."⁸² demesi bunun açık bir göstergesidir. Aynı zamanda annenin oğula, oğulun anneye olan sevgi ve bağlılıkları, en büyük kahramanlıkları yaratır. Anne çocuk arasındaki bağlılık duygusunun bu toplulukta çocuğun yüksek bir kıymet ifade etmesi dolayısıyla içtimaî bir değer kazanması da düşünülebilir.

Dirse Han yoldaşlarının iftirasına kanarak, oğlunun kötü olduğuna kanaat getirir ve onu avda öldürmeye çalışır. Dirse Han'ın kırk yiğidinin oğlanı kötülerken söylediği şu sözler çok dikkat çekicidir: "Sen var iken av avladı, kuş kuşladı, anasının yanına alup geldi. Al şarabun itisinden aldı, içti. Anasıyla sohbet eyledi, atasına kasd eyledi."⁸³

Tahtın varislerinin anneleriyle iş birliği yapmak suretiyle, babalarını tahttan indirerek, yerine geçmek istedikleri veya indirdikleri, tarihen de sabit olaylardandır. Tabîi tedbir olarak varislerin öldürülmesi de.

Burla Hatun ile Dirse Han'ın hatunu oğullarının il avı münasebetiyle toy düzenler ve onları karşılamaya çıkarlar. Oğullarını göremeyince eşleri ile söyleşirler. Bu söyleşmede kadınların, eşlerine olan sevgi, hürmet ve çocuklarına olan sevgileri açıkça görülmektedir. Yeri gelmişken şunu belirtmeliyiz ki, Türk destanlarında dikkati çeken en önemli hususlardan biri kadının aşk ve haz unsuru olmamasıdır. Türk destanlarında kadının, kutsal bir kimlikte Yaradılış, Oğuz ve diğer Göktürk ve

⁸⁰ Gökyay (2004).a.g.e., ss. 88-89-90.

⁸¹ Gökyay (2004).a.g.e., s.36.

⁸² Gökyay(2004). a.g.e., s.52.

⁸³ Gökyay(2004). a.g.e., s.8.

Uygur destanlarında ilâhî bir varlık olduğu düşünülmüştür. Dede Korkut destanlarında ise kadın erkeğin arkadaşı ve bir parçası gibi düşünülmektedir.

Dede Korkut'ta çocuklar da annelerine karşı içten bağlıdırlar. Dirse Han'ın oğlu annesinin arzusuna uyarak kendisini öldürmeye kast eden babasını düşmanlardan kurtarmaya gider:

“Hanum oğul kalkubanı yerüden urudurgıl; kırk yigidin boyuna algıl;
babanı ol kırk namerdden kurtargıl: yürü oğul, baban sana kıydıysasen
babana kıymağıl.”... oğlan anasınun sözün sımadı...⁸⁴

Hikâyelerdeki kadın kahramanlar genel özellikleriyle alp tipine uygundur. Ahlakî değerlerin ağırlık noktasını, kahramanlık ve annelik duygusu oluşturmaktadır. Destan içindeki arzu edilen kadın tipi alp tipine uygun olmasına rağmen obada cicili bicili Türkmen kızları da vardır.

Hikâyelerin tamamına bakılınca yiğit olmanın iki göstergesi vardır. Birisi kılıç, birisi de sofr(ekmek)'dir.

Dirse Han kara otağa oturtulduğunda: “Bayındır Han benüm ne eksikliğüm gördi, kılıcumdan mı gördi suframdan mı gördi.” diye tepki gösterir.

Ters Uzamış'ın Seyrek'e:

“Mere Uşun Koca oğlı bu oturan bigler her biri oturduğu yiri kılıcıyla etmegiyle aluptur, mere sen baş mı kesdün, kan mı tökdün, aç mı toyurdun, yalıncağı mı tonatdun.” demesi bey olmanın bu iki temel unsurdan en az birini taşıması gerektiğini göstermektedir.

Geçiş dönemi kadın tipleri olmasına rağmen sofr çıkarmanın (misafirperverlik) yüksek ahlakî değerlerden olması, bu kadını da alp tipine yaklaştırmaktadır.⁸⁵

Dede Korkut'ta kadınların konumu farklıdır. Burada kadınlar özellikle anne ve eş rollerinde görülüyorlar. Destanda eş rolündeki kadının erkeğin dünyasında birincil rol alması ve bu kadının bu konuda gösterdiği sevgi, dirayet ve fedakârlılık vurgulanmaktadır. Ancak eş rolünde olan bu kadının bu rolleri eşitlikçi bir açıdan üstlendiği görülmektedir. Dede Korkut'ta artık kadınlar olayların genel akışını yönlendiren kadınlar değillerdir, onlar ancak bağlı oldukları eşlerinin hayatlarını olumlu bir şekilde yönlendirme çabası gösterirler. Kadınlar olayları etkileyip

⁸⁴ Gökyay (2004). a.g.e., s. 13.

⁸⁵ Hamiye Duran (2007). Burla Hatun'dan Terken Hatun'a, http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi/31_35_yazilar/sayi_32/09duran.htm (03.04.2007).

yönlendiremiyorlar, onlar daha çok kendi dışlarında gelişen olayların etkisinde kalıyorlar.⁸⁶

Dede Korkut'ta düğün epizotları içindeki kadınlar kendilerini erkeklere eşit bir konumda sergiledikleri gibi sevecen ve kadınca görünüm arz ederler. Ancak bu kadınların hareket ve tesir sahaları daha çok kocaları ve aileleri ile sınırlıdır. Dede Korkut Kitabı'ndaki kadınlar toplum içinde yönlendirici olmaktan çok, aile içinde yönlendirici olmaya başlamışlardır. Bunun en iyi örneğini bize Deli Dumrul'un karısı verir. Deli Dumrul'un annesinin, babasının yaptığını yapmayarak, yani kendi canını kocası için feda etmeğe hazır olması ile kocasını yönlendirir ve Deli Dumrul artık sadece kendi canını kurtarmak isteyen adam olmaktan çıkar ve “ Alırsan ikimizin canını beraber al, bırakırsan ikimizin canını beraber bırak” diyen bir kişi olur ve böylece ikisi de Tanrı'nın bağışlamasına nail olurlar.⁸⁷

“Dede Korkut hikâyelerinin hepsinde, sarsılmaz bir karı-koca sevgisi ve sadakati görülür, gerdeğe girdiği gece murat alıp vermeden terk edilen gelin bile kocası dönünceye değin, onu bekleyecektir. Şu soylama, bütün Türk kadınlarının diline yakışır:

Yiğidim men sana bir yıl bakam
 Bir yılda gelmezisen iki yıl bakam
 İki yılda gelmezisen üç yıl, dört yıl bakam
 Dört yılda gelmezisen beş yıl, altı yıl bakam
 Altı yol ayırdına çadır dikem
 Gelenden gidenden haber soram
 Hayır haber götürüne at, don verem
 Kaftanlar geydürem
 Şer baber getürenin başını kesem
 Erkek sineği üzerime kondurmayam.”⁸⁸

Hikâyelerde Oğuz beylerine sağrak süren kâfir kızları ise şöyle tarif edilir: ...Kara gözlü, hob suretlü, saç ardına örülü, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigârlı, boğazları birer karış, mahbup kâfir kızları...⁸⁹

Sonuç olarak görüyoruz ki; Dede Korkut Hikâyeleri'nde, aile yapısı çok sağlam bir durumdadır. Kadınlara çok saygı gösterilir. Erkek çocuk kıza üstün tutulur. Karı kocanın karşılıklı davranış ve seslenişleri içten ve saygılıdır. Aile

⁸⁶ Togan (1995). a.g.e., s. 190.

⁸⁷ Togan (1995). a.g.e., s. 219.

⁸⁸ Gökyay (2004).a.g.e., s. CCCLXXVI.

⁸⁹ Gökyay (2004).a.g.e., s.16.

başkanı baba olmakla beraber bir koca baskısı yoktur. Ana, baba ve kardeşler birbirlerine çok düşkündür. Hikâyelerde kadına çok saygı gösterilir. Kadınlarda çok kuvvetli bir anne sevgisi vardır. Ağır ve zor işleri hizmetçiler yapar. Bey karılarının mahiyetinde kırk ince belli kız bulunur. Kadınlar gerektiğinde savaş meydanında kendilerini gösterir ve kahramanlık dahi yaparlar.⁹⁰

4.1.3. Halk Hikâyelerinde Kadın

Halk hikâyeleri ilk örnekleri 15. yy'da verilen ve 16.yy'da devam eden, destandan sonra, destanın hitap ettiği zümrenin zayıflaması sonucu, göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsulleri olup, genellikle aşk, kahramanlık gibi konuları işleyen nazım- nesir karışımı anlatmalardır.

Halk hikâyesi; halk topluluğu önünde, hikâyeci âşıklar tarafından söylenen, nazım ve nesir karışık hikâye çeşididir.⁹¹

Halk hikâyesi, destan ile roman arasında, romana daha yakın edebiyat ürünleridir.⁹²

Şükrü Elçin ise, halk hikâyesini şöyle tanımlar: Arap dilinde başlangıçta “kıssa” ve “rivayet” olarak düşünülen, sonraları eğlendirmek maksadı ile “taklid” manasında kullanılan “hikâye” deyimini, gerçek veya hayali birtakım vak’aların, maceraların husisi bir üslûbla, sözle nakil ve tekrarı demektir.⁹³

“Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde “ efsane, masal, menkıbe, destan, vb” mahsullerle beslenerek dinî, tarihî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.⁹⁴

Ahmet Kabaklı halk hikâyelerindeki ve masallardaki kişileri şu şekilde karşılaştırır: Masal kişileri, her çağda ve her yerde yaşayabilir. Hikâyedekiler ise, çevreleri, sosyal durumları ve kimlikleri ile az çok belirtilmiş durumdadır. Bunlar toplumun her katından, her zümresinden olabilirler; ancak erkekler arasında yoksul düşmüş bir beyzade veya tüccar oğlunun kadınlar arasında, çok nüfuzlu bir bey, paşa kızının kahraman yapıldığı daha çok görülür. Bu kahramanlar, halkın sevgili varlıklarıdır. Kusursuz, Allah’a yakın, yüce ruhlu kişilerdir. Karşılarında, taassup,

⁹⁰ Muharrem Ergin (1981). *Dede Korkut Kitabı*. M.E.B. Yayınları, İstanbul, s.27.

⁹¹ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s.316.

⁹² Kabaklı (1985). a.g.e., s. 94.

⁹³ Elçin (1981). a.g.e., s.468.

⁹⁴ Elçin (1981). a.g.e., s. 468.

zenginlik ya da asilik dolayısıyla, bunların aşk ve emellerine engel olan “kötü” kişiler vardır.⁹⁵

Halk hikâyelerindeki hayat tarzı yerleşik hayata geçilmesinin bir sonucu olarak destanlardaki hayat tarzına göre daha durgundur. Bunun da bir sonucu olarak halk hikâyesi kahramanları destan kahramanları kadar aktif değildir.

Halk hikâyelerinde de kadın önemli bir yer tutar. Kadının doğumu, genellikle olağanüstü yollarla gerçekleşmektedir. Kadın, ya ailesinin bir hayır işlemesi, ya da bir dervişin babasına verdiği elmayı ana ve babasının yemesi sonucunda dünyaya gelir. Onun doğumundaki bu olağanüstü özellik daha sonra tüm yaşantısına yansımaktadır. Ayrıca kadının yaptığı doğum da detaylı olarak anlatılmamaktadır.

Halk hikâyelerindeki kadınlar genellikle fiziki bakımdan da çok güzeldirler. Genellikle boyları selvi gibi uzun, gözleri siyah veya elâ, saçları daima uzun, gür ve siyah, tenleri beyaz, yanakları ve dudakları ise kırmızıdır. Onlar güzellikleri ile huri, gılman, melek, serv-i hıraman, ay ve yıldızdır. Bu güzellik herkesin başını döndürecek mahiyettedir.⁹⁶

Halk hikâyelerinde kadınların hocaya medreseye veya okula gittiğinden bahsedilir; ancak aldıkları eğitimin mahiyeti hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Hikâye kahramanları umumiyetle okula birlikte giderler. Bu eğitim süresinde ise birbirlerine âşık olurlar. Hikâyelerde merkezdeki konu daima aşk olmuş, diğer hadiseler aşk çerçevesi etrafında anlatılmıştır. Bu nedenle okul hayatından ve eğitiminden de fazlaca bahsedilmemiştir. Bazen eğitimleri ile ilgili bilgi, birkaç cümle ile geçiştirilmiştir.⁹⁷

Halk hikâyelerinde kadın sevgili olarak uğruna orduların çarpıştığı, erkeklerin ardından yıllarca gurbete düştüğü, kahramanlığından ziyade güzellik unsurları ön plana çıkan bir karakter olmuştur. Halk hikâyelerindeki kahramanlar genellikle “bade içerek, aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrenmeleri ile resme bakarak ve ilk görüşte” birbirlerine âşık olurlar.⁹⁸

Halk hikâyelerinde evlilik hadisesi şu şekilde gerçekleşir: Önce kız evine dünür gidilir, orada istenen başlık belirlenir. Bir müddet sonra ise düğün yapılır.⁹⁹

⁹⁵ Kabaklı (1985). a.g.e., s. 94.

⁹⁶ Toman (2000). a.g.e., s. 26.

⁹⁷ Toman (2000). a.g.e., s. 101.

⁹⁸ Toman (2000). a.g.e., ss. 115-116.

⁹⁹ Toman (2000). a.g.e., s. 160.

4.1.4. Masalarda Kadın

Masalarda çoğunlukla erkeklerden çok kadınların yer aldığı görülür. Ülkemizde “mani, ağıt, ninni” gibi türlerin yanı sıra masal da kadın çevresinde gelişmiştir. Masalı yoğuran, şekillendiren kadın sanatçı olunca, kendi cinsini daha keskin çizgilerle ve özene bezene belirtmesini, onun alinyazısı üzerinde ısrarla durmasını, davalarını ön plana almasını yadırgamamak gerekir.

“Masal, Türk geleneği içinde daha çok kadınlar tarafından anlatılır. Bu sebeple, masalarda kadın kahramanlar da erkek kahramanlar kadar etkili ve belirgindir. Güzel, sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, dürüst kadın, masalarda talihsizliğin veya bir eksikliğin ortaya çıkmasıyla, mücadelenin içine girer, olağanüstü niteliklerdeki yardımcıların yardımı, kendi hüner ve sabırla sonsuz mutluluk, zenginlik ve başarıya kavuşur.”¹⁰⁰

Masalarda sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, doğru güzel kadın type’dir. Başroller, çoğunlukla bu yapıdaki kadınlara verilmiştir. (Destanlarda ise kadın, erkek niteliklerine yaklaştığı ölçüde önem kazanır; kendi nitelikleriyle siliktir.) Ama bu örnek huylarla bezenmiş olsa bile, kadın veya genç kız, hayatta olduğu gibi masalda da hemen üne kavuşmaz: Üstüne kanat germesini beklediği erkeğin hoyrat isteklerine boyun eğmediği için, ya da güzelliğiyle, iyi huylarıyla kendi cinsinden kötülerin: Üvey anaların, kıskanç ablaların, kumaların, fesatçı komşu kızların... hasetlerini depreştirdiği için, türlü belâlara uğrar. Onun en koyu silahı, çoğunlukla, sonsuz bir sabırdır. Masalarda, sadece bu sabır tilsiminin gücüyle, ya da, gene sonuna kadar, şikâyetsiz dayanmış olmanın bir mükâfatı olarak olağanüstü varlıkların işe karışmasıyla, uzun, zahmetli sınama bir gün sona erer, kötü günler iyiye döner.¹⁰¹

Masalarda özel isimle kadın tipleri, kurulu düzenin kendilerine tanıdığı imkânları kabul etmeyen daima daha fazlasını isteyen ve rakiplerini bazen gülünç duruma düşürerek, bazen korkunç şekilde cezalandırarak istediklerine ulaşan karakterleri temsil ederler.¹⁰² Erkek egemen toplumlarda yaygın olarak kullanılan ve bir erkeğin iktidarını simgeleyen “at, avrat, silah” üçlüsü aynı ataerkil yapıda kadının bakış açısıyla masalarda “ev, er, evlat” üçlemesine karşılık olarak gösterilebilir.

¹⁰⁰ Günay (1992). a.g.e., s.327.

¹⁰¹ Boratav (1992). a.g.e., s. 15-16.

¹⁰² Günay (1992). a.g.e., ss. 327-328.

Çalışmamızda incelediğimiz masallardaki kadın kahramanları etraflıca incelediğimiz için bu bölümü bu kadarla sınırlandırmayı uygun görüyoruz.

4.1.5. Türk Atasözlerinde Kadın

Atasözleri; bir toplumun kültürünü, değer yargılarını, dünyaya bakış açısını ortaya koyan önemli unsurlardandır. Atasözleri, oluşumu ve genel kabulü uzun zaman gerektiren ve birçok denemeden sonra en azından toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul görmeye hak kazanan kültür unsurlarıdır.

Atasözü; az kelime ile anlatılmış, halka mal olmuş hikmetli sözdür. Atasözleri anlatım sanatlarınınabürünmüş eski sözlerdir. Bunlar kısalığı vesadeliği içinde bir takım gerçekleri anlatır, fakat kimin ne zaman söylediği belli olmayan özlü sözlerdir.¹⁰³

Şükrü Elçin “Halk Edebiyatına Giriş”adlı eserinde “Atalar Sözü”olarak aldığı bölümde atasözlerinin; “Eski Türkçe’de Göktürk abidelerinde, Uygurlardan kalma eselerde, XI. Asırda Karahanlılar devrinde Doğu Türk ilinde, “söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey” manalarına gelen ve “sa-” filinden türemiş, “sab-sav” kelimesi XIV. asırda da İslam tesirindeki Kıpçak sahasında görüldüğünü belirtmektedir.¹⁰⁴

Aynı zamanda bir toplumda yaşayan insanlara yol göstermeyi, öğüt vermeyi amaçlayan Türk atasözleri içinde kadınla ilgili olanların sayısı epey fazladır. Bu bölümde, atasözleri bir toplumun herhangi bir konuya bakış açısını belirler düşüncesinden hareket ederek, atasözlerinin dolayısıyla Türk toplumunun kadına bakış açısını belirlemeye çalıştık. Türk atasözlerinde değişen değer yargılarına rağmen kadına verilen önemin, özellikle aile kurumu içinde anne ve evli kadın konumunda değişmediği gözlenmektedir.

İnsanların davranış biçimlerini, dünya görüşlerini, töreyi, inancı, hayat tecrübelerini ortaya koyan atasözlerinin en belirgin özelliği, ele alınan konunun az söz kullanılarak, özlü bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır.¹⁰⁵

Atasözleri geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri tecrübe ve bunlara dayanan düşüncelerden doğan ve benimsenen, kimin tarafından söylendikleri belli olmaksızın ağızdan ağıza dolaşan, yol gösterici nitelik kazanmış, az kelime ile

¹⁰³ Karaalioglu (1973). a.g.e., s. 256.

¹⁰⁴ Elçin (1981), a.g.e., s. 681.

¹⁰⁵ Doğan Kaya (2004). *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.435.

çok mana ifade eden kültür unsurlarıdır. Atasözlerimizde kadınlara çok fazla yer verilmiştir.

Kazaklar'da kadına verilen değer şu atasözüyle ne güzel anlatılmıştır: "Birinci zenginlik sağlık, ikinci zenginlik ise kadındır."¹⁰⁶

Türk atasözlerinin bir kısmı ilkin on birinci yüzyıl sonlarında, Kaşgarlı Mahmut tarafından derlenip Divan-ı Lugat it Türk'e kaydedilmiştir. Doğu Türkleri arasından derlediği bu sözlere Mahmut "sav" adını vermiştir.¹⁰⁷ Eserde kadının güzelliği le ilgili şöyle bir atasözü vardır; "Yıgça ucuga yil tegir, körklüg kişige söz tegir." Bugünkü Türkçe ile; "Ağaç ucuna yel değer, güzel kişiye söz değer."¹⁰⁸

Toplumumuzda kız çocuğu genellikle erken evlenmesi için teşvik edilir. Kız çocuğunun erken evlenmesi ile ilgili atasözlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

- "Kız beşikte çeyiz sandıkta".
- "Onbeşindeki kız ya erdedir, ya yerde".
- "Demir tavında, dilber çağında".
- "Erken evlenen döl alır, erken kalkan yol alır".

Herhalde halk arasında en çok bilinen ve doğruluğu kabul edilen kadınla ilgili atasözü "Yuvayı dişi kuş yapar" atasözüdür. Bu atasözünün dışında kadınla ilgili diğer atasözleri şunlardır:

- "Kızı kendi havasına bırakırlarsa ya davulcuya varır, ya zurnacıya".
- "Kızı kendi keyfine koysalar çalgıcıya varır".
- "Ergen gözü ile kız alma, gece gözü ile bez alma".
- "Halayıktan (beslemeden) kadın olmaz, gül ağacından odun".
- "Kenarın dilberi nazik de olsa nazenin olamaz".
- "Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız verme".
- "Kız alan gözle bakmasın, kulak ile işitsin".
- "Pekmezi küpten, kadını kökten al".
- "Lafın azı uzun, çobana verme kızı; ya koyun güttürür, ya kuzu."
- "Babasının mezarını görmediğin adama kız verme".
- "Evi ev eden avrat (kadın), yurdu şen eden devlet".
- "Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir".
- "Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz."
- "Kadın var ev yapar, kadın var ev yıkar".
- "Kadinsız ev olmaz".
- "Dişi kuş yapar yuvayı, içini, dışını sıvayı sıvayı".

¹⁰⁶ TürklerdeKadın (2007). www.geoticias.com/turkander/kadin.htm (17.03.2007).

¹⁰⁷ Kabaklı, a.g.e., s. 71.

¹⁰⁸ Kabaklı, a.g.e., s. 71.

Buna karşılık bazı atasözlerinde kadının statüsünün düşük olduğu vurgulanmaktadır:

- “Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz”.
- “Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz”.
- “Kadının saçı uzun, aklı kısa olur”.
- “Kadın şerri şeytanın şerrine eşittir”.
- “Kadının bir aklı, erkeğin dokuz aklı vardır”.
- “Avrattan vefa, zehirden şifa”.

atasözleri toplumda hoş görülme­yen kadınlar için kullanılır ken, “Ana gibi yar Bağdat gibi diyar olmaz.” Atasözü de toplumda anneye verilen kıymeti göstermesi açısından önemlidir. Bu atasözümüzde olduğu gibi birçok atasözümüz kadının annelik vasfıyla da ilgilidir. Bu atasözlerimizden bazıları ise şunlardır:

- “Ağlarsa anam ağlar, gayrısı yalan ağlar”.
- “Ana evlâdından geçmez”.
- “Analı kuzu kınalı kuzu”.
- “Anadan doğmayan kardeş sayılmaz”.
- “Anadan olur dana, hamurdan olur maya”.
- “ Ana analık olursa, baba da babalık olur.”
- “Ana ata, önünden geçmek hata”¹⁰⁹.

Güneydoğu Anadolu’da da kadınla ilgili söylenegelmiş atasözlerinden bazıları ise şöyledir:

- “ Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç...”
- “ Çocuksuz kadın tuzsuz yemek...”
- “ Doğum kadını kalaylar.”
- “ Kız anası kızdırma çırası, oğlan anası raf alamsı”
- “ Her buluttan yağmur yağmaz, her avrattan erkek doğmaz.”
- “ Nevse kadının mezarı kırk gün açık kalır.”
- “ Oğlan babadan öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi...”
- “ Kız doğuran it gibi yatar, oğlan doğuran at gibi yatar.”
- “ Evlat yeter, ana biter.”
- “Üveye etme özde bulursun, geline etme kızda bulursun.”
- “Oğlan gider it getirir, kız gider yiğit getirir.”
- “Oğlan doğurdum oldu beni kız doğurdum soydu beni.”
- “ Oğlan yetir, kız yetir, gene çeleşini en götür.”¹¹⁰

Kilis’te kadınla ilgili söylenen atasözleri ise şunlardır:

¹⁰⁹ Nevin Güngör Ergan (2007). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı, <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php> (24.03.2007).

¹¹⁰ Dilek Yüksel (2007). *Gaziantep Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, ss. 35-36.

“Kötü bıçak ele yavuz, kötü avrat dile yavuz.”
 “Üzümün iyisi tane, kadının iyisi nene olur.”
 “Avrat gerek kalçalı, oğlan doğursun pençeli.”
 “Kel kız teyzesinin saçıyla övünür.”
 “Anasına bak kızını al.”
 “Kız kucakta, çeyiz bucakta.”
 “Gelin atabinmiş, ya kısmet demiş.”
 “Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır.”
 “Hırsız evini, p..t avradını kıskanır.”
 “Adama aş pişiren değil, yağını tavlayan avrat gerek”
 “Er dayıya, kız halaya çekermiş.”
 “Tarlayı daşlı, kızı kardaşlı yerden (al)” (Fatma Özalp, Kilis, 47)

Bunların dışında Doğan Kaya'nın “Anonim Halk Şiiri” adlı eserinde “Aile ve Akrabalık Düzgüleri” başlıklı konuda geçen kadınla ilgili atasözleri şunlardır:

“Ağa bir hatun aldık, belayı satın aldık.”
 “Avrat gerek bey doğura, kısarak gerek tay doğura.”
 “Elti eltiden kaçır, görümceler ayrak açar.”
 “Karı var, çerden çöpten aş eder; karı var, pişmiş aş taş eder.”
 “Al zengin kızını döndersin babası evine, al fakir kızını göndersin babası evine.”
 “Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz.”
 “Kadının süsü kocası, çatının süsü bacası.”
 “Karı-kocanın döğüşü, yaz yağmuru yağışı.”
 “Karı koca sarıla sarıla, akraba varıla varıla.”
 “Yakışığı var mı yamanın, iyisi olur mu kumanın.”
 “Üç şeyden hayır gelmez: Ağustos'ta oğul veren arıdan, nisan'da koçan veren darıdan, kocasından sonra kalkan karıdan.”¹¹¹

“Türk Edebiyat Tarihi” kitabında ise atasözleri başlığı altında kadınla ilgili şu atasözleri geçmektedir:

“Sel önünden tarla alan sele alıverir, elli yaşından sonra kız alan ele alıverir.”
 “Eski panbuk bez olmaz; karı düşman dost olmaz.”
 “Anasına bak kızını al, kıyısına bk bezini al.”
 “Alcak kız ay görünür, evi saray.”
 “Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar.”¹¹²

¹¹¹ Kaya (2004). a.g.e., s. 441.

¹¹² Karaalioglu (1980). a.g.e., s. 258.

Atasözlerinden de anlaşılacağı gibi kadın ve kadınla ilgili özellikler sosyal hayatın her alanında olduğu gibi atasözlerinde de oldukça geniş bir yer kapladığı görülmektedir.

4.2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADININ DÜNÜ-BUGÜNÜ VE TOPLUMDAKİ YERİ

Türk toplumlarında kadın her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Kadın bazen sevgili, bazen eli öpülesi bir anne, bazen kız evlat olarak toplumdaki yerini almıştır. *Divanü Lugati't Türk'te* kadın kelimesine karşılık olarak “urâgüt” kelimesi verilmiştir.¹¹³ Yine aynı sözlükte kadın için kullanılan “yalnuq” kelimesi ise Oğuz, Kıpçak ve Suvar lehçelerinde cariye kelimelerinin karşılığı olarak verilmiştir.¹¹⁴

“İnsanlık, kadının toplumda oynadığı rolün farkına çok geç varabilmiştir. İlk muntazam ziraatı o geliştirmiş, hayvanları o ehliştirmiştir. Ayrıca kadın sadece genç nesilleri terbiye etmekle kalmamış, içinde bulunduğu cemiyeti top yekün terbiye etmekte büyük bir rol oynamıştır.

Geçmişte kadının horlandığı, değerinin takdir edilemediği cemiyetler olmuştur. Böyle cemiyetler hâlâ mevcuttur. Ancak, Türkler gibi millet şuuruna çok erken ulaşmış olan yüksek cemiyetlerde kadına verilen değer her devirde daha isabetli ve diğerlerinden farklı olmuştur.

Eski Türklerde (Hun, Göktürk, Uygur, vb...) kadın cemiyetin vazgeçilmez bir unsurudur ve herkes bunun farkındadır. Anadır, işçidir, savaşçıdır, güzelliğin, letafetin timsalidir. Türk hakanları buyruklarına “Hakan ve Katun buyuruyor ki:” diye başlamakta, böylece kraliçenin devlet idaresindeki önemini göstermekteydiler.”¹¹⁵

Türklerde kadın, büyük bir ihtiram mevkiine maliktir. Avlara, ziyafetlere, kurultaylara, iktisadî işlere iştirak eder. Hakanın emirlerinin mutaâ (itaat edilebilir) olması için kadının da imzası lâzımdır. Resmî divanlarda kadın da hakanın yanında ahz-ı mevki eder.¹¹⁶

Türk devletlerinde hatunlar söz (Hatunluk hukuku) sahibi idiler. Aralarında devlet siyasetine yön verenler, devlet reisliği yapanlar ve naip olarak devleti idare

¹¹³ Serap Tuğba Yurteser- Seçkin Erdi (2005). *Divanü Lugati't Türk*. (Çev.). Kabcacı Yayınevi, İstanbul, s. 622.

¹¹⁴ Yurteser-Erdi (2005). a.g.e. s. 654.

¹¹⁵ Cebeci (2001). a.g.e., s. 21.

¹¹⁶ Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân (2005). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*. Yol Yayınları, Ankara. s. 46-47.

edenler vardı. Ayrı sarayları ve “buyrukları” bulunan hatunlar umumiyetle devlet meclisine katılırlar, bazen elçileri ayrıca kabul ederlerdi. Prenses sözünün Türkçe karşılığı ise ési (veya esi) idi.¹¹⁷

Ayrıca Türklerde bütün hayır ve şefkat tanrıları; ziya ve hayat veren Gün Ana; çocukları himaye eden şefkat tanrısı “Umay”; ismetin, kızların, lohusaların tanrısı “Ayzıt”, Ak Kızlar, Sarı Kızlar kadınlardandır.¹¹⁸

Fuad Köprülü İslamiyet’ten önce Türk medeniyetinde ailede kadının ne kadar önemli olduğunu şöyle belirtir: Türkler ayrı aşiretler halinde yaşarlarken, aile yalnız “Semiyye” den ibaretti. Bu devirde karı koca ve çocuklardan mürekkep heyetin hukuki bir mahiyeti yoktur. “Maderi Seiyye” mevcut olduğu cihetle akrabalık ana cihetindedir ve bu itibar ile kadının mevkii büyüktür. Mamafih Semiyye’nin reisi “Ana” değil “Dayı”dır. Erkek karısının semiyyesine bir hizmetçi gibi girerek dayının altında çalışır; yahut ağırlık vermek gibi bir suretle kendi serbestliğini adeta satın alır. “Maderi Semiyye” devrinden kalma bir an’ane olarak kadının ailedeki mevkii o kadar mühimdi ki ailenin vilayeti yalnız erkekte değil erkekle kadının her ikisinde müştereken bulunuyordu. Binanı aleyh ilk devirlerde bir erkek ancak bir kadın alabilirdi. Gerçi sonraki istila devirlerinde zevcelerin çoğaltılması görüldü ise de Türk örfüne göre ailenin reisesi ilk zevcedir. Diğer kadınlara “Kuma” derler; onlardan olan çocuklar bile resmen ilk zevcenin sayılır. Eski Türk devletlerinde emirnamelerin yalnız akan namına değil, hakan ve hatun yani zevcesi namına müştereken imza edilmesi, resmi toplantılarda hakanın hatundan ayrılmaması, hep kadının bu ehemmiyetinden dolaydır.¹¹⁹

Ziya Gökalp ise “Türk Ailesi” başlıklı yazısında bu konuyu şöyle açıklar: “Aile iptidai, mâderi semiye halinde başlamıştır. Bu devirde çocuk anasının semiyesine nisbet edilirdi; babasının semiyesiyle hiçbir akrabalığı yoktu.”¹²⁰

Orhan Şaik Gökyay “Dede Korkut Kitabı”nda Türk toplumlarında kadının önemini şöyle anlatır: “Daha Türk mitolojisinde kadına verilen yer belli edilmektedir. Türk kozmogonisinde, tek başına olduğu için canı sıkılan Han Ülgen Ata’ya, kâinatı yaratma ilhamını veren Akine’dir. Çocukları ve hayvan yavrularını koruyan bir kadın tanrı vardır: Umay. Orhun yazıtlarında, Bilge Hakan, anasından “Umay gibi anam hatun” diye söz eder. Divan-u Lugati’t-Türk’te de “Umaya tapınsa

¹¹⁷ Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu (1988). *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s. 258.

¹¹⁸ Yörükan (2005). a.g.e., ss. 48.

¹¹⁹ Köprülü (2003).a.g.e., s.40-41.

¹²⁰ Ziya Gökalp (1980), *Makaleler IX*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.120.

oğul bulur” atasözü, bu tanrıçanın hatırasının Türkler arasında unutulmadığını gösterdiği gibi bugünkü şaman Türkler arasında da onun adı yaşamaktadır. Altay destanlarında kahramanlar, karılarının yahut kızkardeşlerinin sadakat ve gayretiyle ölümden, felâketten kurtulur; Manas destanında kadın, evin kaderinin ve namusunun koruyucusu olarak anlatılır. Kahramanların soğuk-kanlılıklarını kaybederek kötü bir iş yapmalarını kadın önler. Kazak-Kırgızların Koblandı Batut destanındaki kadın bir tanrıça, bir koruyucudur. Kahramanın dünyada en büyük ve yakın arkadaşları eşleriyle atlarıdır. Türk kadınlarının iffeti hakkında, yabancıların söyledikleri dikkate değer. İbn Fadlan, Türk kadınlarının, ne kocalarının, ne de yabancı erkeklerin önünde kapanmadıklarını, zinanın ne olduğunu bilmediklerini söyledikten sonra, birinin zina işlediği duyulursa, cezasının çok ağır bir ölüm olduğunu anlatır. Kerdizi de Türk kadınlarının pek iffetli olduklarını söyler. Plano Carpini “Türklerin kadınları iffetlidir, onların arasında iffetsizlik işitilmiş değildir, bununla beraber şakalarında ayıp sözler kullanırlar” diyor. Marko Polo da Tatarların kadınları, dünyada en şerefli kadınlarıdır, onlar kocalarını pek severler ve sayarlar. Evlilikte sadakatsizlik onlarca şerefsizlik ve aşağılık bir hareket olarak görülür.”¹²¹

“Eski Türk toplumlarında aile en önemli sosyal birlik olduğundan, ailenin temelini teşkil eden kadın da çok önemlidir. Kadın, erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anası olmak gibi önemli bir vazifeye görevlendirilmiştir. Daha da önemlisi Türk Milleti'nin tek bereket kaynağıdır. Kendisine verilen bir takım haklardan dolayı hanların, hakanların, cengâverlerin önünde saygıyla eğildikleri bir şeref abidesidir.

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadınsız bir iş görülmezdi. Kadın erkeğin tamamlayıcısıydı. O sürekli erkeğin yanındaydı. Hakanın buyrukları yalnız "Hakan buyuruyor ki" ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi. Yabancı devletlerin elçilerinin kabulünde hatun da hakanla beraber olurdu. Tören ve şölenlerde kadın, hakanın solunda oturur siyasi ve idari konumlardaki görüşlerini beyan ederdi. Meselâ, büyük Hun İmparatorluğu adına Çin ile ilk barış antlaşmasını Mete Han'ın hatunu imzalamıştır.

Ebul Gazi Bahadır Han, Şecere-i Terakime'de, Oğuz ilinde, yedi kızın uzun yıllar beylik yaptığını anlatmakta ve bu kızların isimlerini şöyle sıralamaktadır:

¹²¹ Gökyay (2004). a.g.e. ss. CCCLXXIV-CCCLXXV.

“Boyu Uzun Burla, Barçın, Salur, Şabatı Hatun, Künin Körkli, Kerçe Buladı, Kuğatlı Hanım.”

İslam öncesi Türk topluluklarında kadına böyle bir bakış açısı var iken, bazı milletlerde kadının durumu acınacak bir haldedir.

Cahiliye devri Araplarında, kadının kocası yanındaki değeri, alınıp satılan bir maldan farksızdır. Arap erkeği adet zamanında kadınla bir arada oturmaz, onunla yiyip içmezdi. Aynı dönemde yine burada kadının miras hakkı yoktu. Oysa, Türk kadını miras hakkına sahiptir. Meselâ; Yakutlar'da kadının kendine ait mülkü mevcuttur. Buna “and” veya “nemse” adı verilir. Kadının bunu istediği gibi kullanma hakkı vardır. Ölen bir kocanın karısı var ise; bunun mirastan iki hakkı olur.

1. Kocanın oğlu veya kızı, oğlunun oğlu veya kızı ile beraber bulunuyorsa sekizde bir,

2. Bunlardan hiç biri kadının yanında değilse dörtte bir miras alırdı.

Aynı dönemlerde kadınların diğer toplumlardaki durumunu incelemeye devam edelim. İngiltere'de XI. asra kadar kocalar karılarını satabilirdi. Hıristiyanlar ise; kadına şeytan gözüyle bakmışlardır. Yine İngiltere'de kadın “murdar” bir varlık sayıldığı için İncil'e el süremiyordu. Kadınlar İncil'i okuma hakkına Hanry devrinde (1509–1547) sahip olmuşlardır.

İngiliz piskoposu Dour'un 1888 yılında Westminster Kilise'sinde vaaz verirken söyledikleri tüyler ürperticidir:

“Bundan yüz sene öncesine kadar kadın erkeğin sofrasına oturma hakkına sahip olmadığı gibi sorulmadan söze başlaması da caiz değildi. Kocasını başının ucuna kocaman bir sopa asardı ve karısı ne zaman emrini tutmazsa onu kullanırdı. Kadının sözü kızlarına geçmezdi. Erkek çocuklar ise; analarına ev içinde bir hizmetçi kadından fazla paye vermezlerdi.”

Çin'de ise, boşanma hakkı sadece erkeğe mahsustur. Kadının böyle bir hakkı yoktu. Oysa Türk kadını tüm bu haklara sahipti. “Koca karısını, kadında kocasını boşayabilirdi. Koca karısının getirdiği çeyizinin bedelini verirken, kadın para vermek veya mihrinden vazgeçmek suretiyle kocasından boşanabilirdi.”

Budizm'in kurucusu Buda ise; ilk başlarda kadınları dinine kabul etmemiştir. Eski Türk kadını, Roma kadınından da fazla haklara sahipti. Roma hukukunda kadın, kendi malına hükmedemezdi, vasiyet yapamazdı. Roma hukuku kadını ergin kabul etmiyordu. Onu noksan akıllı sayıyordu. Romalı kadın Jüstinyen devrine kadar tam bir esir hayatı yaşamıştır. Roma'da dul kadının evlenmesi suç

sayılıyordu. Yine Çin'de yeni doğan çocuk, erkekse pahalı kumaşlara, kız ise bez parçalarına sarılırdı. İran'da ise kanları bozmamak için yakın akrabalarla evlilik uygun görülmüştür. Bu sebepten anaları ve kız kardeşleriyle evlenenler ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Cahiliye Araplarının kız çocuklarını diri diri gömmeleri acı bir gerçektir. Kız çocuğa sahip olmak şerefsizlik sayılmıştır.

İşte bu dönemlerde, Türk kızları ve kadınları, toplumun şerefli bir ferdi olarak itibar görmüşlerdir. Türk kadınının böyle ihtişam içinde ve saygı göyerek yaşaması Türk karakter ve kültürünün yüksek değerini ifade eder.”¹²²

“Eşler arasındaki ilişki de, eski Türklerde eşitlik temeline dayalıydı. Büyük Hun İmparatoru Attila'nın huzuruna çıkacak olan Doğu Roma elçileri, ilk önce Attila'nın karısı Arıkan Hatun tarafından kabul edilirdi. Bu kabul, dönemin medeniyetleri tarafından yadırganmış, tuhaf karşılanmıştı. Yunan tarihçi Priskos'un anlattığı bu kabul, Hun imparatoru Attila'nın karısının, en az kendisi kadar siyasi nüfuz sahibi olduğunu gösteriyor. Buyruklar mutlaka “Han ile Hatun buyuruyor ki...” diye başlardı.

Hatunun adının geçmediği buyrukların geçerliliğini olmazdı. Türk töresinde, kadının bütün hakları erkekle eşit olarak tanzim edilmiş, sosyal yaşam ortak kurulmuştu. Ailenin üç çocuğu olmuşsa, büyük çocuk erkek, diğer ikisi kızsaa, ağabey atına atlar başka diyara göçerdi. Miras kız kardeşleri arasında eşit bölünün diye, ağabey hakkından feragat ederdi. Kız çocukları asla horlanmaz, erkek çocuk gibi yetiştirilirdi. Sevilir, ailenin neşesi gibi görülürdü.

Aile hayatı içinde kadınlar, eşlerinden büyük saygı görür, bazı diğer toplumlarda olduğu gibi dışlanmazdı. Tek eşlilik şerefti. Çok eşlilik ayıplanırdı. Eski Türklerde çocuk doğurmak kadının ilk vazifelerindendi. Hal böyleyken, kadının çocuk doğurma yetisi olmadığı durumlarda bile, horlanmaz, ezilmez, boşanmazdı.

Boşanmak, eski Türkler arasında ender rastlanır bir durumdu ve toplum içinde kabul görmez, ayıplanırdı. Törelere sınımsız bağlı olan eski Türkler, aile hayatlarını kutsal mâbed gibi görürlerdi.

İslâm öncesi ve sonrası olarak iki bölümde sınıflandırılan Türk tarihinde, İslâm sonrasında da çoğu zaman kadın eşitliğinden ziyan vermemiştir. Selçuklular dönemindeki Türk kadınları, Arap tarihçilerin ve seyyahların kaleminden sıkça yazılmıştır. Arap kadınlarından farklı olarak gördükleri Türk kadınlarının; ata

¹²² Türklerde Kadın (2007). www.geoticias.com/turkander/kadin.htm (17.03.2007).

binmesi, ok atması, yüzlerini örtmemesi, Türk zevkine göre güzelce örtünmeleri, Arap tarihçilerin dikkatini çekmiştir. Türk kadınlarının yöneticilik yapması, söz sahibi olması da, Arap kaynaklarında bulunan bilgilerdir.

İslâm sonrasının büyük kadınlarından biri Terken Hatundur. Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah'ın karısı Terken Hatun, devletin her kademesinde yöneticiydi. İlim ve edebiyata önem veren Terken Hatun, Selçukluların siyasi hayatında söz sahipliği etmiştir. Türk yurtlarını gezen seyyahların notlarında, Türklerin kadınları hakkında yazılmış birçok tespitler vardır.

Meselâ, İbni Batuta “Seyahatnamesi”nde şöyle der: “Hatunlar sokağa büyük merasimle çıkar. Türk kadınları yüzlerini örtmezler.” İslâm sonrası Türklerin arasına giren İbni Batuta, İbni Fadlan gibi seyyahlar, Türk kadınlarını çok serbest bulmuş ve şaşırmışlardır. Erkeklerle bir oturan, sakınmayan çekinmeyen Türk kadınları, Arap ve Fars kaynaklarında uzunca tasvir edilmiştir. Rahat oldukları kadar ağır ve vakur olan Türk kadınlarına yaklaşmanın mümkün olmadığı da yazılmıştır.

Türkler arasında, herkesin olduğu gibi kadınlarında din özgürlüğü sınırsızdı. Din seçiminde baskı yapılmazdı. İlhanlı hükümdarı Hulagü Han'ın karısı “Dokuz Kadın” Hıristiyan'dı. Otağlarından birisi kiliseydi ve her sabah çan çaldırırdı. Seyyahlardan biri Hulagü Han'a “Dokuz Kadın”ın çaldığı çanlar sizi rahatsız etmiyor mu?’ diye sormuş, Han'da: “Dokuz Kadın mutlu oluyor, o mutlu olunca ben de mutlu oluyorum” diye cevap vermiştir.

Karısına duyduğu hürmet tarihi kayıtlara geçen Hulagü'nün kızı Tütegeç Hatun'da, ilim sahibi, aydın, güçlü bir kadındı. İslam dininin öğretilmesi için, Erbil şehrinin yakınındaki Hufteyan'da ibadethaneler, camiler, medreseler, tekkeler yaptırmıştı.

Geçmişten günümüze asaletin, temizliğin, gücün, erdemin temsilcisi olmuş Türk kadınları, Türk milletinin teminatı olarak zamanının, İl Bilge Hatunları, Burla Hatunları, Selcenleri, Arıkan Hatunları, Tütegeç Hatunları olacaklardır...”¹²³

¹²³ Eski Türklerde Kadın, www.yalniz kurt.com-eski Türklerde kadın.htm www. yalniz-kurt.com.(17.03.2007).

4.3. MASALLARDA KADINLARIN ÖZELLİKLERİ

4.3.1. KADINLARIN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

Türk kadını umumiyetle orta boylu, etine dolgun, açık tenli ve koyu renk gözlü bir fiziki yapıya sahiptir.

Destanlarda kadının fiziki özellikleri de şu şekilde inceleyebiliriz. Destanlar devrinde kadın, iri yarı ve güçlü bir yapıya sahiptir. Kadın bu devirde erkekle yarışabilir, hatta onu yenebilir. Bu devirde erkek gibi ata binen, ok atan ve güreş tutan kadınlarla karşılaşırız. Kadınların bu özelliklere sahip olmasının sebebi göçebe yaşamın bir gereğidir. Çünkü göçebe bir hayat yaşayan Türk toplumu, daima düşmanlarıyla mücadele halindedir. Bu nedenle kadınların da erkekler gibi güçlü olması gerekir.

Onlar, güçlü olmalarının yanı sıra son derece güzeldirler ve bu güzellikleriyle erkeklerin gözlerini kamaştırırlar. Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz'un ilk karısının güzelliği şöyle anlatılır:

"... Çok güzel bir kızdı. Onun başında ateşli, parlak bir beni vardı. Altın kazık (demir kazık, kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki, gülse gök tanrı (mavi gök) da gülüyor; ağlasa gök tanrı (da) ağlıyordu. Oğuz Kağan onu gördükte akli kalmadı, gitti..."¹²⁴

Oğuz'un ikinci eşi de çok güzel bir kadındır. " ... güzel, alımlı bir kızdı. Onun gözü gökten daha gök rengi, onun saçı ırmak dalgası gibi; onun dişi inci gibi idi. Öylesine güzeldi ki yeryüzü insanları onu görse " Ay ay, ah ah ölüyoruz!" diyerek sütten kırmız olurlardı.¹²⁵

Kara-Kırgızların Manas destanında kadının güzelliği şöyle anlatılır:

"Kardan apak teni var
Kar üstüne kan damlarsa
Kandan kızıl beni var."¹²⁶

Yine aynı destanda Semetey'in nişanlısı Ay Çörek, şöyle tasvir ediliyor: "Köpük kar gibi teni var, kızıl kan gibi yüzü var, keman gibi kaşı var, kunduz gibi güzel saçı var, inci gibi dişleri var."¹²⁷

Yine Manas destanı'nda kadın; "rüzgârda saz gibi sallanan, pembe yüzlü, su gibi şeffaf çehreli, kaz gibi uzun ve güzel boylu, ince belli" olarak tarif edilir.¹²⁸

¹²⁴ Banarlı (1987). a.g.e., s.18.

¹²⁵ Banarlı (1987). a.g.e., s. 18.

¹²⁶ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCLXXXI.

¹²⁷ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCLXXXI.

¹²⁸ Yılmaz (2004). a.g.e., ss.113.

Dede Korkut'ta kadın tipleri “Kara kıyma göz”lü, “ala yüz ala göz”lü, “Kaza bezer, ince belli”, “Güz alması gibi al yanaklı”dır. Kızların küçükük ağızlarına bir çift badem bile sığmaz. Topuklarına kadar uzun, döküm döküm saçları vardır. Kara kaşları ancak ressamın çizebileceği kadar güzeldir. “Yalap yalap yalabuyan” ince elbiseler giymiş kızlar sanki yere basmadan, uçar gibi sekip yürürler, selvi endamlıdırlar. Buna rağmen en yaban atlara binecek kadar gözü pek ve güçlüdürler.¹²⁹

Bu güzeller yere basmadan, uçar gibi yürürler. Kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklıdırlar; ya da onların yanakları güz elması gibi aldır; ağızları, bir çift badem sığmayaca kadar küçüktür; kurum gibi simsiyah saçları kırk tutam uzundur ve topuklarına samaşır; evden çıkıp yürüdüğü zaman, selvi gi salınır gider: kaşları, kalemciler çalmış gibi incedir; çatmakaşlar, kurulu yaya benzer.¹³⁰

Hikâyelerde kadınlar uzun boylu, ince belli, kara saçlı, kara kaşlı, kara gözlü, al yanaklı ve küçük ağızlıdır. Han kadınlarının yanlarında bulunan kırk kıza da kırk ince belli kız demesi hikâyelerdeki güzellik anlayışını belirtir.

“Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’nda Dirse Han eşinin fizik özelliklerini şu şekilde anlatır:

...

“Evden çıkıp yürüyünce selvi boylum
Topuğunda sarmaşınca kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan dar ağızlum
Güz almasına benzer al yanaklum”¹³¹

“Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destanı’nda Salur Kazan’ın eşi Burla Hatun’un fiziki özellikleri şöyle anlatır: “...Boyu uzun, beli ince Burla Hatun boynu ile kalağın aldı, oğlunu kocup düştü. Güz alması gibi al yanağını tarttı, yırttı, kargu gibi kara saçını yoldu...”¹³²

“Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Beyrek, sevgilisi Banu Çiçek’in güzelliğini şu sözlerle anlatır:

...

“Kargu gibi kara saçun yoldunmu kız?
Kara gözden acı yaşun döktünmü kız?”

¹²⁹ Sepetçioğlu (1998). a.g.e., s. 17.

¹³⁰ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCLXXX.

¹³¹ Gökyay (2004). a.g.e., s. 5.

¹³² Gökyay(2004). a.g.e., s. 25.

Tırnak urup güz alması gibi al yanağın yırtırdun mu kız”¹³³

Hikâyelerde yer alan kâfir kızların ise gözleri kara, saçları örgülü, elleri bileğinden kınalı, parmakları süslü, boyunları birer karıştır.

“Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı”nda Kan Turalı, eşi Selcen Hatun’un güzelliğini şöyle anlatır:

“Yalab yalab yalabıyan ince donlum
Yer basmayıp yürüyen selvi boylum
Kar üzerine kan dammış gibi kızıl yanaklum
Koşa badem sığmayan dar ağızlım
Kalemçiler çaldığı kara kaşlum
Kurumsu kırk tutam kara saçlum.”¹³⁴

Halk hikâyelerinde ise kadın kahramanlar genellikle boyları servi gibi uzun, gözleri siyah veya ela, saçları daima uzun, gür ve siyah, tenleri beyaz, yanakları ve dudakları ise kırmızıdır.¹³⁵

Halk hikâyelerinden “Kerem ile Aslı”da Kerem Aslı’nın güzelliğini alıp sazı eline şöyle anlatır:

“Karadır kaşları gözü sürmeli
Keten gömlek giyer göğsü düğmeli
Güzeller içinde Aslı’yı öğmeli”¹³⁶

“Âşık Garip ile Şah Senem” hikâyesinde ise Şah Senem’in güzelliği şöyle anlatılır: “...Kaşları kalem karası, gözleri ahu yazması, boyu servi dal gibi. Doğan aya: “ Ya sen doğ ya ben.” diyor, tâ öylesine güzel...”¹³⁷

“Gül ile Ali-Şir Hikâyesi”nde ise Gül’ün güzelliği şöyle anlatılır: “...bu kız, o kadar güzeldi ki gün bile şulesini onun üzüne vurmaktan utanırdı.”¹³⁸

Halk hikâyelerinde aşk temel unsurlardan biri olduğu için erkeklerin âşık olduğu kızların güzelliği uzun uzun anlatılır.

Biz de incelediğimiz masallardaki kadınların genel görünümleri, güzellik ve çirkinlikleri ile ilgili benzetme ve mecazları kadınların fizik görünümleri başlığı altında incelemeye çalıştık.

¹³³ Gökyay (2004). a.g.e., 54.

¹³⁴ Gökyay (2004). a.g.e., s. 96.

¹³⁵ Toman (2000). a.g.e., s.26.

¹³⁶ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s. 323.

¹³⁷ Kabaklı (1985) a.g.e., s. 99.

¹³⁸ Kabaklı (1985). a.g.e., s.104.

4.3.1.1. Genel Görünüm (Dış Görünüm)

İncelediğimiz masallardaki kadınların dış görünüşleri ile ilgili genellikle çok ayrıntılı bilgi verilmemektedir. İncelediğimiz masallardaki kadınların fiziksel özelliklerini ve bunlarla ilgili benzetmeleri aşağıda şu şekilde sıraladık:

4.3.1.1.1. Boy- pos-endam

Deli Kızın Hikâyesi masalındaki kızın güzelliği şu şekilde tarif edilmektedir: “Bir memlekette çok güzel bir kız varmış. Bu kız o kadar güzelmiş ki boz saç sırma gibi, beyaz, ince eller kar gibi...”(Behiye Köksel, 1995, Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya, s:190)

Ahu Melek masalında ise babasından kaçmak için saklandığı öküzün içinden geceleri çıkan kızın güzelliği şu şekilde anlatılmaktadır:

“Gecenin bir saati, bir de bakar ki öküzün karnından bir kız çıkıyor. Boy dersin çınar gibi, saçlar yılan gibi, kaşlar hilal gibi, gözler ceylan gibi, dudaklar kiraz, ağız, burun fındık, dişler inci, gerdan billur gibi...” (Pertev Naili Boratav, 1992, Zaman Zaman İçinde. Adam Yayınları, İstanbul, s.138)

4.3.1.1.2. Güzellik

Her coğrafya ve iklimin kendine has bir kadını, dolayısıyla o iklim erkeklerinin buna göre güzel kadın anlayışı vardır. Eski devirlerde birçok milletlerde iri ve kilolu kadınlar beğenilmiştir. Kadın güzelliği anlayışının zamana ve moda göre değiştiği de olmuştur. Fakat Türk edebiyatında kadın umumiyetle ince, narin, servi boylu, derin ve manalı gözleri, uzun kirpikleri, nergis bakışları ile celbeden anlayışlı, hisli, vefakâr, bilgili bir varlıktır.¹³⁹

Eskiden beri kadın kendisine bakılan, arzulanan ve beğenilen bir varlık olmak ister. Kadınlar güzellikleri ile çeşitli öncelikler elde edebilirler. Bu yüzden masalarda kadınlar güzel olma konusunda birbirleriyle adeta bir yarışa girmişlerdir. Tabi bu durum da masallardaki kadınların birbirleri arasındaki ilişkiyi de etkilemiştir. Masallardaki üvey anne- kız çocuk, gelin-kaynana, gelin-görümce ve kız kardeşler arasındaki ilişkilere bakıldığında bu rekabet daha iyi anlaşılacaktır.

Buna örnek olarak **Nartanesi** (Ali Berat Alptekin, 2002, Taşeli Masalları, Akçağ Yayınları, Ankara, s:285) masalı verilebilir. Masalda kızın cadı olan üvey

¹³⁹ Cebeci (2001). a.g.e., s. 26.

annesi çok güzel olan Nartanesi'ni kıskanır ve ondan kurtulmak ister. Kocasına kızı alıp oduna gitmesini ve kızı orada bırakıp gelmesini ister. Adamda karısının dediğini yapar. Kızıdan kurtulduğunu düşünen üvey anne ay ile şu konuşmayı yapar:

“Ay dede, ay dede, sen mi güzel ben mi güzel?”

“Ne sen güzel, ne ben güzel, kırk zeybeğin içinde Nartanesi güzel”(Alptekin, 2002: 285)

Masalda üvey anne kızı yine kıskanır ve bu sefer kocasını kızı öldürtmek için gönderir. Öldü zannedilen kızı bu sefer de bir Beyoğlu bulur ve kızla evlenir. Bu arada üvey anne yine ay dede ile şu konuşmayı yapar:

“Ay dede, ay dede, sen mi güzel ben mi güzel?”

“Ne sen güzel, ne ben güzel, Beyoğlu'nda Nartanesi güzel”(Alptekin, 2002:286)

Bu masal kadınlar arası rekabete iyi bir örnektir. Masaldaki üvey anne için güzellik o kadar önemlidir ki kendisinden başka kimsenin güzel olmasını, hele kendisinden daha güzel olmasını istememektedir ve bunun için Nartanesi'ni kendi öz babasına öldürtmeye çalışır. Fakat Nartanesi ne yaparsa yapsın hep en güzeldir ve üvey anne masalın sonunda cezasını görecektir.

Fatma masalında ise Fatma çok güzel bir kızdır. Annesi ölünce babası yeniden evlenir ve bu karısından da bir kızı olur. Bu kız ve üvey anne Fatma'nın güzelliğini bir türlü çekemezler. Fatma bir gün inekleri otlatırken karşılaştığı bir yaşlı ninenin söylediklerini yapmasıyla daha da güzelleşir. Bunun üzerine üvey anne ve kızı Fatma'yı daha çok kıskanırlar ve ona türlü kötülükler yapmaya çalışırlar. Fakat masalın sonunda mutlu sona kavuşan yine Fatma olur. (Şenel Anterlioğlu, Kilis, 58)

Terzi ile Karısı masalında terzinin karısının güzelliği şöyle tarif edilir:

“Bu kadın perilerden bile daha güzelmiş.” (Muhsine Helimoğlu Yavuz. 2002. Masallar ve Eğitimsel İşlevleri. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s:211)

Masaldaki kadın öyle güzeldir ki padişahın oğlu kadını görüp, onun güzelliği karşısında bayılır. Bu masalda kadının güzel olması kadının kocasının başına türlü işler açar. Kadının güzelliği başka erkekler tarafından taciz edilmesine neden olur. Bu da kocasının zor durumda kalmasına neden olur.

“Güzel kız” tanımı bir erkek tarafından yapıldığında ise ön plana çıkan daha çok kadının çekiciliğidir. Masalarda kadının güzelliği erkekler için bir kadınla evlenme sebebi olabilmektedir

Benli Dilber masalında Benli Dilber Hint Padişahının kızıdır ve çok güzel olarak tarif edilir. Bu masalda padişahın oğlu babasına: “Baba ben seyahate çıkacağım, gezeceğim, dünyada en güzel kim varsa onu alacağım” der. Seyahate çıkar ve gittiği bir yerde ona Benli Dilber’in en güzel olduğu söylenir: İşte filan yerde bir Hint padişahının kızı varmış, ismi de Benli Dilber’miş. Babası onu gücükken bir odaya gatmış, dünyanın ak mı gara mı olduğunu bilmez, en güzel kız odur. (Alptekin, 2002:278)

Bu masalda şehzade evleneceği kızın güzel olmasını istemektedir. Bu da erkeklerin güzelliğe önem verdiklerini gösterir. Bu sebeple kadınlar güzel olmak için hep çaba sarfederler. Masalda güzel olmak bir ayrıcalıktır. Örneğin, **Demir Asa, Demir Çarık** masalında padişahın üç kızı vardır, bu üç kıza da koca çıkmaz. Masalda en küçük kızın güzelliği şöyle anlatılmaktadır: En gücüğü eyiymiş, diğer iki kızı ise beğenen yokmuş.(Alptekin, 2002:440)

Masalda en küçük kız diğer kardeşlerine göre biraz daha güzel olması yönüyle diğer kardeşlerinden ayrılır.

Şehzade Hüdâdad ile Kırk Dokuz Kardeşi masalında Hüdâdad kardeşlerini aramak için yola çıkar ve bu sırada bir sarayın penceresinde genç bir kız görür. Bu kız çok güzel bir kızdır. (Yavuz, 2002:292)

Peri Kızı masalında padişahın oğlu ile evlenen peri kızı çok güzeldir. Hatta kızı görenler şöyle demektedirler: “Oğlanın beğendiği kadar varmış. Nasıl güzelmiş! Nasıl güzelmiş! (Köksel, 1995:180)

Kötü Kral masalında da çok kötü bir kral olan babasının yaptığı kötülöklere üzülen kızın güzelliği şöyle anlatılır: “Babasının bu hallerine çok üzülen kralın güzel ve iyi kalpli kızı Züleyha...” (Yavuz, 2002: 192)

Güzel Kız ve Yedi Kardeşi masalında ise padişahın çok güzel bir kızı ve bu kızın ve yedi erkek kardeşi vardır. Üstelik bu kız zamanla daha da güzelleşmektedir.(Yavuz, 2002:285)

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalındaki kız da çok güzeldir. Masaldaki kızın güzelliği masalda şöyle geçer: “Kız öyle güzelmiş, öyle güzelmiş ki, artık, bir dünya güzeli...” (Boratav, 1992:102)

Fesliğenci Kız masalındaki kız da güzeldir: “Bahçenin içinde de bir güzel kız fesliğen sularmış.” (Boratav, 1992: 107)

Hüsni Yusuf Şehzade masalında da padişahın kızı çok güzeldir: “Bir padişahın çok güzel bir kızı varmış.” (Boratav, 1992 s: 144)

Gençlikte mi Kocalıkta mı masalında bütün mal varlığını kaybeden adam bir köye gider ve orada çobanlık yapmaya başlar, adamın karısının güzelliği şu şekilde anlatılmaktadır: “Bu köyde başka bir zengin ağa da varmış. Bu gadının güzelliğini nasılsa görmüş.”(Yavuz, 2002: 278)

Nalıncı ile Padişah masalında kütüğün içinden çıkan kızlar güzeldir: “Birbirinden güzel on dört tane kız saçlarını yere sürüyerek kütükten çıkmışlar...” (Boratav, 1992 s:177)

Limon Kız masalında padişahın oğlu limonun birin keser ve içinden çok güzel bir kız çıkar. Bu kız, “su, su,” diyerek ölür. İkincisini de keser, ikinci limonun daha güzel bir kız çıkar, o da “su, su” diyerek ölür. Üçüncüsünü bir havuzun yanında keser ve hemen suyun içine atar. Bu kız diğerlerinden daha güzeldir. (Köksel, 1995:177)

Hıyardan Şemşem Güzeli masalında da buna benzer bir durum vardır. Masaldaki oğlan hıyardan şemşem güzelini aramaya çıkar. Tarif edilen şekilde hıyarları bulur, hıyarın birini keser : “Bir güzel kız, dünya güzeli. (Alptekin, 2002: 454) Bu kız “ah su” der ve ölür. Birini daha keser o da bu şekilde ölür. Üçüncü hıyarı kesmeden önce bir bardağa su hazırlar ve kız “ah su” deyince boğazına su döker. Hıyarın içinden dünya güzeli çıplak bir kız çıkar. (Alptekin, 2002: 454)

Dünya Güzeli masalında padişahın oğlu dünya güzelini aramaya çıkar. Oğlana ak sakallı bir koca yardım eder. Yaşlı adam oğlana kızı nasıl bulacağını anlatırken bunların üç kız kardeş olduklarını söyler ve kızların güzelliğini şu şekilde tarif eder: “Dünya güzeli dedikleri işte bunlar üç kız birbirinden cilasız...” (Alptekin, 2002:426)

Sabır Taşı masalındaki kız güzeldir: “Gız da çok güzelmiş.” (Alptekin, 2002: 430)

Dervişle Çalgıcı çalgıcının karısı güzel olarak tarif edilir. “Çalgıcının da çok güzel bir karısı varmış.” (Köksel, 1995: 382)

Padişahın Kızının Ahlaksızlığı masalında padişahın kızının güzelliği şu şekilde anlatılır: “ ... gız da gençlik çağına gelmiş, on sekiz yirmi yaşında çok güzel bir gız...” (Alptekin, 2002: 431)

Yine aynı masalda kızın güzelliği bir kez daha geçer: “...odada pır pır bir dünya güzeli gız nedir acaba?” (Alptekin, 2002:432)

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında vezirin küçük kızı ile evlenen padişahın oğlunun bir kızı ve bir oğlu olur. Kız çok güzeldir: “ ... kız da öyle bir güzellik varmış. Bu aya sen doğma, ben doğayım. (Alptekin, 2002:436)

Aynı masalda oğlanın evlendiği kız da güzeldir: “... aya sen doğma, ben doğayım der.” (Alptekin, 2002:436)

Korkubilmez masalında korkubilmez’in çivi çaktığı ağacın başında bir dünya güzeli vardır. (Alptekin, 2002:376)

Yine aynı masalda korkubilmez’in zorluklarla çıktığı dağda bir kapıdan içeri girer ve oraya üç tane dünya güzeli kız gelir. (Alptekin, 2002:377)

Saraydaki Eksik masalında prenses olan kız güzeldir: “... küçük oğlan dünya güzeli prensesle, kırk gün, kırk gece süren bir düğünle evlenerek, muradına ermiş...”(Yavuz, 2002:223)

Keşiş masalında padişah oğluna kızar ve onu Kırklar dağı’na sürgün eder. Oğlan burada bir kıza rastlar. Bu kız çok güzeldir: “...kız öylesine güzel ve akıllıymış ki, aya sen doğma ben doğayım dermiş.”(Yavuz, 2002:326)

Üç Dilek adlı masalda bir sandığın içinden güzel bir kız çıkar. Kızın güzelliği şu şekilde tarif edilir: “...içinden perileri kıskandıracak kadar güzel bir kız çıkmış.” (Yavuz, 2002:367)

Değişilen Eşler masalındaki kız da güzeldir; “Falan yerde bir güzel kız var...”(Hüseyin Doğramacıoğlu. 2002. Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, s. 268)

Meymunu Şibani masalında ise padişahın en küçük gelini çok güzeldir. Hatta padişah gelinini o kadar beğenir ki gelinine göz koyar:

“Demek benim gelinim bu kadar güzelmış. Eğer ben de bunu sana sardırırsam bana da bu padişahlık haram olsun.” (Köksel, 1995:170)

Acem Padişahının Oğlu masalında padişahın kızı çok güzeldir ve bu güzelliğinin kendisi de farkındadır: “Bir gün sabahleyin kalkmış, giyinmiş, kuşanmış, süslenmiş, aynanın karşısına geçmiş, sormuş: “Benden güzel var mı ayna söyle bana” demiş.” (Köksel, 1995:282) Masaldaki kız o kadar güzeldir ki Acem Padişahının oğlu bu kızı görünce nişanlı olduğu halde kızın güzelliğine vurulur, nişanlısını unutup bu kızla evlenir. (Köksel, 1995:284)

Çapanoğlu Senem masalında Senem çöl beyi tarafından dağ yaşantısından kurtarılıp temizlenip giyinince güzelliği ortaya çıkar: “...bu dağ yaşantısını bırakınca

Cenab-ı Allah buna bir güzellik verdi ki, çöl beyi bununla evlenmeye karar verdi.” (Köksel, 1995:353) Görüldüğü gibi kızın güzelliği beyin aklını başından alır ve kızla evlenmeye karar verir. Masalarda kadının güzelliği bir erkeğin kadınla evlenmesi için iyi bir neden olarak görülmektedir.

Gül Ananın Kızı masasında farklı bir durum vardır. Masadaki kız çok çirkindir. Bu sebeple hiç isteyen olmaz. Annesi bu kızı türlü yalanlarla bir bezirgânla evlendirir. Bu kız bir gün tuvaletin taşında et döverken ayağı kayar ve tuvaletin deliğinden içeri düşer. Oradaki peri padişahının kızını iyileştirir. Bunun üzerine peri padişahının kız kardeşleri bu kıza kardeşlerini iyileştirdiği için hediye vermek isterler. Birisi ellerinin güzelliğini, birisi yeşil gözlerini, birisi burnunu birisi de aklını bu kıza verir. Kız bunun üzerine çok güzelleşir: “Kız deyişmiş. Kıymon ki yüzüne bakmaya” (Doğramacıoğlu, 2002:315) Masalda önceden çirkin olan kızın sonradan güzelleştiği görülmektedir.

Üç kız kardeşin olduğu masalarda bütün iyi özelliklere sahip olan en küçük kız olduğu gibi, en güzel olan kardeş yine en küçük olan kızdır. Ayrıca masalarda üç kız kardeşten en küçük kızın doğurduğu kız da yine çok güzeldir. Meselâ; **Padişahın Üç Kızı** masasında Padişahın en küçük kızının doğurduğu kız çok güzeldir. Bebeğin daha doğduğu andaki güzelliği bile masalda şu şekilde anlatılır: “Çocuk bir güzelmiş ki... Dünyada görülmemiş bir güzelliğe sahipmiş.” (Köksel, 1995:342)

Masallardaki güzeller kimi zaman da dünya güzelliklerinin dışında olağanüstü güzelliğe sahiplerdir. Bunun en güzel örneği “Gülperi” (Köksel,1995:332) masasında ve “Muradına Nail Olmayan Dilber” masasının diğer varyantlarında görülür. Bu masallardaki kız öyle güzeldir ki, güldüğünde yanağında güller açar, ağladığında gözünden inci mercan dökülür, yürüdüğü yerde çayır çimen biter.

İncelediğimiz masalardan çıkardığımız neticeye göre, masalarda baş kahraman olan kadınlar dünya güzeli, perileri kıskandıracak kadar güzelliğe sahip olan kadınlardır. Ayrıca üç kız kardeş olan masalarda en küçük kız hep başkahramandır ve en güzel olan da hep en küçük olan kızdır. Masallardaki kadınların bu güzellikleri hep başlarına dert açar ve çevrelerindeki diğer kadınlar veya kendi kız kardeşleri tarafından kıskanılmalarına sebep olur. Ayrıca masalarda masal kahramanı olan erkekler güzel olan bu kadın kahramanlara âşık olurlar ve kadınlarla evlenmelerinin bir nedeni de kadınların bu güzellikleridir.

4.3.1.1.3. Çirkinlik

Masalların ana kurgusunu tezat unsuru teşkil eder. Çirkinlik de masallarda güzellik unsurunun karşısında bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da incelediğimiz masallarda güzel olan kızların yanı sıra çirkin olan kızlar da vardır. Çirkin olan kızlar genellikle ya evde kalmış kızlardır ya da masaldaki kötü kalpli olan kadınlardır. Genellikle kötü olan kadın kahramanların karakterleri kötü olduğu gibi dış görünüşleri de çirkin olarak tasvir edilir. Masallarda güzel olan kızlar başkahraman olurlarken, çirkin olanlar ikinci veya üçüncü dereceden kahramanlardır.

Peri Kızı masalında padişahın oğlunun amcasının üç tane kızı vardır ve bu kızlar esmer ve çirkin olarak tasvir edilirler: “İstanbul padişahının bir oğlu varmış. Bir tek oğlan. Amcasının kızları varmış, üç tane. Onlar da biraz esmer, çirkinlermiş.” (Köksel, 1995: 180)

Çirkin Kız adlı masalda masalın adından da anlaşılacağı gibi masalda çirkin bir kız vardır:

“Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken, ben ninemin beşğini tıngır mıngır sallar iken, bir ülkede yaşayan yoksul bir nine ile onun evde kalıp kocamış çirkin bir kızı varmış.” (Yavuz, 2002:188)

Bu masalda ve daha birçok masalda çirkinlik kızların evde kalmalarının en önemli sebebidir.

Demir Asa, Demir Çarık masalında da durum böyledir. Fakat bu masalda padişahın üç kızı vardır ve ilk ikisi çirkindir: “Padişahın üç kızı varmış, bu padişahın üç kızına da goca çıkmamış, en gücüğü eyiymiş, diğer iki kızı ise beğenen yokmuş.” (Alptekin, 2002:440)

Bazı masallarda ise çirkin olan kız güzel olan asıl kızın yerine geçer. Fakat masalın sonunda gerçek mutlaka anlaşılır ve çirkin olan kız cezasını bulur. Meselâ **Sabır Taşı** adlı masalda durum böyledir. Masalda kızın yerine geçerek oğlanla evlenen kız çirkindir: “...avrad da kötü, çirkin bir çingeneymiş.” (Alptekin, 2002:430)

Keşiş masalında padişahın oğlunun evleneceği amcasının kızı çirkindir: “...padişahın oğlunun evleneceği kız çok çirkinmiş.” (Yavuz, 2002:328)

Gül Ananın Kızı masalında bir kadının bir kızı vardır. Bu kız çok çirkindir. Kızın çirkinliği masalda şu şekilde anlatılır: “Bir kadının bir kızı varmış. Ayağı topal, eli çolak. Mehsimcağız, örbet bir kız.” (Doğramacıoğlu, 2002:311)

Kadı Efendi masalında ise Kadı Efendi'nin karısının çirkinliği “kara, çirkin” olarak ifade edilir. (Doğramacıoğlu, 2002:334) Masaldaki kadın kendi çirkinliğinin farkındadır ve çirkinliğinden kurtulmak için başka bir kadının kocasıyla beraber olmayı bile göze alır. Fakat kadın bunu kocası kendisini beğenmediği için yaar. Bu da kadınların kocaları tarafından beğenilmek istediklerini göstermektedir.

Sekke Saba adlı masalda Sekke Saba'nın kızının çirkinliği şu şekilde tarif edilir: “...kızımın ayakları topal, elleri çolak, gözleri kör, görmez, bicir, çör, çöp.” (Doğramacıoğlu, 2002:329)

Fatma masalında ise masalın kahramanı olan Fatma çok güzel bir kızken, üvey annesinin kızı olan Cevahir çirkin bir kız olarak tarif edilmektedir: “...o kadar çirkin biriymiş ki, görenlerin hiçbiri Fatma'nın kız kardeşi olduğuna inanamıyormuş.” İnekleri otlamaya giden Fatma bir gün orada karşılaştığı yaşlı ninenin dediklerini yapıp daha da güzelleşince Cevahir'de güzelleşmek umuduyla inekleri otlamaya gider. Cevahir'de yaşlı nineyle karşılaşır, fakat onun söylediklerini yapmadığı için çirkinliğine çirkinlik katılır ve daha da çirkinleşir. (Şenel Antepioğlu, Kilis, 58)

İncelediğimiz masalarda çirkin olan kızlar genellikle güzel olan kadın kahramanın karşısında yer almış ve hep onu kıskanmış, onun kadar güzel olma arzusunda olmuştur. Masallardaki çirkin kadınlar genellikle ikinci veya üçüncü dereceden kahramanlardır ve masalın gidişatını etkilerler. Fakat çirkin kadınlar genellikle kıskanç ve kötü karakterli oldukları için masalların sonunda mutlaka cezalandırılmaktadırlar.

4.4. GÜZELLİK VE ÇİRKİNLİK İLE İLGİLİ BENZETME VE MECAZLAR

Masalların belirli yerlerinde bir takım sözler yer alır. Bu sözleri hemen her usta anlatıcı kullanmak ister. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş olarak görülseler bile aslında bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözlere “formel” yani “kalıp sözler” adını veriyoruz.

Kalıp sözlerin belirli görevleri olduğu gibi belirli şekilleri de vardır. Her cinaslı sözü bu bölümün örnekleri arasına katamayız. Bunlarsız masal olabilir, ancak bu tür anlatmalardan beklediğimiz tadı alamayız. Usta bir anlatıcı, yani “masal anası”

veya “masal atası” mutla dağarcığında bunlardan bulundurur ve en gerekli yerlerde kullanır. Yerinde kullanılmayan bir kalıp söz, masalların güzelliğini bozabilir.¹⁴⁰

Söze kuvvet ve güzellik kazandırmak için aralarında benzerlik bulunan iki şeyden zayıf olanın kuvvetli olana benzetilmesi için bazı sözcük ve edatlardan faydalanılır. Masallarda da bu şekilde benzetme ve mecazlar bulunmaktadır. Masallarda özellikle güzel olan kadınlarla ilgili, kadının güzelliği, boyu-posu-endamı vs. ile ilgili benzetme ve mecazlar bulunmaktadır.

Saim Sakaoglu masallarda kadınlarla ilgili yapılan benzetmeleri “Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller” başlığı altında incelemiştir.¹⁴¹ Biz ise incelediğimiz masallarda kadınları benzetildikleri varlıklara göre tasnif ettik.

4.4.1. Kadın İle İlgili Benzetmeler

4.4.1.1. Kadın- ay

Masallarda güzel kadınlar daha çok aya ve ayın on dördüne, bazen de on beşine benzetilirler. Bu benzetmelerde ay ve günle konuşulur, onların doğmaması istenilir. Kadınlarla ilgili olanları üçe ayırabiliriz.”¹⁴²

1. Kadın Aya Benzetilir:

“Ayın on dördü gibi.”

“Ayın on dördü gibi, günün on beşi gibi.

“Ayın on beşi gibi.”

“Ayın nûru gibi.”

2. Ay ile Konuşmalı Benzetmeler:

“Aya, ‘Doğma doğarım.’, güne ‘ Çalma çalarım.’ diyor.”

“Aya ‘ Sen doğma, ben doğacağım.’ diyor.”

“Ayın on beşine ‘ Sen doğma, ben doğacağım.’ diyor.”

“Doğar aya ‘ Doğma, ben doğacağım.’ diyor”

3. Ayla Konuşmalı ve Tasvirli Benzetmeler:

Doğan aya ‘ Sen dur, ben doğacağım.’ diyor. Saçlar sırma gibi, kaşlar kalem gibi, göler mühür gibi, yüzü ayın on beşine benzer.”¹⁴³

Masallardaki kadınlar yüzlerinin parlaklığı ve güzellikleri sebebi ile aya benzetilirler.

¹⁴⁰ Sakaoglu (1999). a.g.e., s. 57.

¹⁴¹ Sakaoglu (1999). a.g.e., s.60.

¹⁴² Sakaoglu (1999). a.g.e., s.61.

¹⁴³ Sakaoglu (1999). a.g.e., ss. 61-62.

Nartanesi masalında üvey annesinin türlü oyunları ile öldürülen kız bir sandığın içine konur ve bir çeşme başına konur. Beyoğlu da atını sularken bu sandığı görür: “Ülen bu sandık ne acaba burada?

Açmış bakmış ki ay parçası gibi bir kız yatıyor içinde.”(Alptekin, 2002:286)

Çıkrıkçı Fatma masalında kız peri kızlarından ayın on dördü gibi bir kız olmayı diler ve dileği kabul olur. Masalda bunun üzerine kızın güzelliği ile ilgili şöyle benzetmeler vardır:

Yenge varmış kızın ışığı dünyayı götürür, seyiderek dışarı çıkmış:

“Verin mücüdemi, verin mücüdemi, gelin gızını gördük gaynana. Gaynanayla beraber getmişler bakmışlar, gızın yüzünübir açmışlar ki, doğan aya sen doğma, ben doğarım.”(Alptekin, 2002:420)

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında ise kız ile ilgili benzetme şu şekildedir: “Cadı karısı gelmiş ki, gız da öyle bir gözellik varmış. Bu aya sen doğma, ben doğayım.” (Alptekin, 2002:436)

Şah İsmail masalında Şah İsmail’in yörük çadırında karşılaştığı kızın güzelliği şu şekilde anlatır: “Kız o kadar güzelmış ki bir ay parçası kadar parlağımış.” (Alptekin, 2002: 446)

Bacı Bacı Can Bacı masalında atını sulamaya gelen beyoğlunun atının huysuzlanması üzerine ağaçta gördüğü kızla ilgili şöyle bir benzetme vardır: “Beyoğlu ne oluyor diye etrafına bakınır. Bir de başını kaldırır ki, ne görsün, kavak ağacının üstünde ayın on dördü gibi bir kız...” (Boratav, 1992:88)

Menekşe Yaprağından İncinen Kızım masalında yaşlı bir kadınla bilmeden evlenen padişah gerdek gecesi gelini görünce çok sinirlenir ve onu pencereden dışarı atar. Kadının düştüğü ağacın altında peri padişahının hasta olan oğlu bu kadının halini görür ve iyileşir, bunun üzerine periler kendilerinden bir özelliği bu kadına verirler:

“Artık peri kızları da, düşünmüşler, bu kocakarının ne dileği olur? Gençlik, güzellik... Kimi: “Yüzüm geline yüz olsun,” demiş, kimisi: “Ellerim geline el olsun.” Biri: “ Boyum geline boy olsun.” Öteki,: “Huyum geline huy olsun,” demiş. Biri saçını biri yaşını vermiş. Hâsılı her biri en güzel nesi varsa gelin hanıma hediye etmiş.” (Boratav, 1992:123)

Ertesi sabah padişah, kadına yaptığına üzülür ve kadına bakmak için gider: “Padişah bir de ağacın altına varmış, başını kaldırıp bakmış ki, ne görsün, dalların arasında ayın on dördü gibi bir kız oturuyor.” (Boratav, 1992:124)

Dülger Kızı masalında kızı olmayan bir dülger ağaçtan bir kız yapar onu süsler ve pencereye oturtur. Bunu gören şehzade kızı çok beğenir ve kızı ister. Ailesi kızın cansız olduğunu söylemez ve şehzadeye verir. Kız arabada ırmaktan geçerken ırmağa düşer ve şehzadenin askerleri kızı ararlarken ırmaktan bir kız çıkar: “Ora, bura derken bunlardan birinin eline bir saç dolanır. Tutar çıkarır ki, ayın on dördü gibi bir kız...” (Boratav,1992:131)

Oduncunun Kızı masalında da “ayın on dördü” benzetmesi vardır:

“Bir gün padişah bir münasip zamanını bulmuş, anahtar deliğinden gözetlemiş. Bakmış ki Tüylüce yatağına girmeden üstündeki tüylü kılıfını atmış, meydana ayın on dördü gibi bir kız çıkmış.” (Boratav, 1992:166)

Nalınca ile Padişah masalında nalıncının dağda bulduğu kütükten bir kız çıkar. Bu kız için şöyle bir benzetme vardır: “Evde kimse yokmuş, kapının arkasındaki kütük “çıt” diye ikiye ayrılmış, içinden ayın on dördü gibi güzel bir kız çıkmış.” (Boratav, 1992:177)

Altın Toplu Sultan masalında padişahın küçük oğlunun rüyasına bir kız girer: “Bir gün küçük şehzade rüyasında ayın on dördü gibi güzel bir kız görmüş.” (Boratav, 1992:182)

Oduncu ile Padişah masalında odunun içinden çıkan kız o kadar güzeldir ki, parlaklığı ayın on dördüne benzetilir: “... bir gün oduna vururken patlayıcı vurmuş, içinden bir güzel kız çıkmış. Artı saçları belinin ortasında ayın 14’ü kimi parlor.” (Doğramacıoğlu, 2002:113)

Kal’a-yı Gövhernikin masalında peri kızının güzelliği ayın on dördüne benzetilir: “...birine aşığı olur oğlan. Ayın on dördü kimi parlor.” (Doğramacıoğlu, 2002: 145)

Gülbanı masalında masal kahramanının karşısına arap kılığında çıkan kızın güzelliği mikâbını kaldırıncı ortaya çıkar ve kızın güzelliği şu şekilde tarif edilir: “...yüzündeki mikâbı kaldırır ki ayın on dördü kimi bir kız.” (Doğramacıoğlu, 2002:101)

Yeşil Kurbağa masalında padişahın kızının güzelliği aya benzetilir: “Bir padişahın ay kimi güzel bir gızı varmış.” (Köksel, 1995:274)

4.4.1.2. Kadın- dünya güzeli

Muradına Nail Olamayan Dilber masalında kız çok güzeldir. Güzelliği ile nam salar. Padişahın oğlu bunu duyar ve kızla evlenmek ister. Kızı getirtmek için

adamlarını vezirin karısını ve kızını gönderir. Fakat vezirin karısı bunu çekemez türlü oyunlarla kızı kandırır. Masalda bu kızla ilgili bir “dünya güzeli” benzetmesi vardır: “Ondan sonra gendi gızına o güzelin, dünya güzelinin elbisesini geydirip fırlayıp gediıyor.” (Alptekin, 2002:333)

Yine aynı masalda bu kızını fakir bir oduncu görür. “Gelmiş ki ıssız bir ormanda dünya güzeli bir kız çocuk ağlayıp duruyor.” (Alptekin,2002: 333)

Yine aynı masalda aynı kız için şöyle bir benzetme de yer almaktadır:

“Nihayet padişah oğlu bir gün babasına annadıyor:

Baba filan memlekette bir çeşmenin başında bir altın yıldızlarla yazılar yazılmış. Sonra güzelliğin tavsiyeleri verilmiş, dünyada görülmedik, misli görülmedik Dünya Güzeli.”(Alptekin, 2002: 334)

Şah İsmail masalında Şah İsmail babasının yanına gidip gördüğü kız için şöyle söyler: “Baba böyle bir dünya güzeli kız gördüm, onu bana isteyeceksin ve bitireceksin.” (Alptekin, 2002:446)

Yine aynı masalda bir Arapla harp eden Şah İsmail Arap kaçarken onun peşinden evine girer ve evde bir kız görür. “Gelmiş, bir de ne görsün, elinde bir fincan gahve ile dünya güzeli bir gız garşısına çıkmış.” (Alptekin, 2002:447)

Sitti Nusret masalında çok zengin olan bir tüccarın hiç çocuğu olmaz. Buna çok üzülen tüccar bir gün karşılaştığı bir dervişin dediklerini yapar ve dokuz ay sonra “dünya güzeli” bir kızını olur.(Boratav, 1992:152)

Peri Kızı masalında padişahın oğlunun evlendiği peri kızının güzelliği anlatılırken onun da bir dünya güzeli olduğu söylenir: “Bir dünya güzeli... boy bos, kaş, göz. Her tarafı güzel. (Köksel, 1995:180)

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalında ise padişahın kızını güzelliği dillere destandır: “...öyle güzelmiş, öyle güzelmiş ki, artık, bir dünya güzeli...” (Boratav, 1992:102)

4.4.1.3. Kadın- ceylan

Halk anlatmalarında kadınların gözleri güzel gözlü ve narin bir hayvan olarak bilinen ceylana benzetilir. İncelediğimiz masallardan **Ahu Melek** masalında kız ceylana benzetilir:

“Bakarlar, bağı bir hasır, açarlar ki ne görsünler: Ceylan gibi bir kız.” (Boratav,1992:139) Yine aynı masalda kızın gözleri de ceylana benzetilir. “...gözler ceylan gibi...” (Boratav, 1992:138)

İncelediğimiz masallar içerisinde daha çok halk hikâyelerinde karşılaşılan kadının ceylana benzetilmesi formeline sadece **Ahu Melek** masalında rastladık.

4.4.1.4. Kadın -nur

Keçeli masalında babasından kaçan kız tanınmamak için keçe giyip gezer. Keçeyi çıkardığında kızın güzelliği ile ilgili şöyle bir benzetme vardır: "... keçesini soyunuvermiş,(...) gayrı nur damlası gibi her şeyi mükemmel..." (Alptekin, 2002: 410)

İncelediğimiz masalarda kadının nura benzetilmesine sadece "Keçeli" masalında rastladık.

4.4.2. Kadının Uzuvları Hakkında Yapılan Benzetmeler

4.4.2.1. Yanak

Masalarda kadının yanağı kırmızı olması sebebiyle genellikle elmaya benzetilir.

Hıyardan Şemsem Güzeli masalında hıyardan çıkan kız çok güzeldir. Padişah kızı bırakıp ona elbise getirmeye gider. Bu sırada ormancının hizmetçisi olan halayık kızı kandırıp onun yerine geçer. Padişah gelip halayıkı görünce ona: "Ne oldu o elma yanaklarına, kiraz dudaklarına, saçlarına ne oldu?" der.(Alptekin, 2002:455) Masalda kızın yanakları elmaya benzetilmektedir.

Elma Yanaklı Kız masalında padişahın oğlu annesinden kedisine elma yanaklı bir kız bulmasını ve onunla evlenmek istediğini söyler. Annesi de böyle bir kız bulur. Masalda kızın yanakları elmaya benzetilir: "...Tam oğlunun istediği elma yanaklı güzel kızmış." (Yavuz, 2002: 347)

4.4.2.2. Dudak

Dudak her zaman kırmızı ve küçüktür. Kadının dudağı kırmızı olması sebebiyle genellikle kiraza benzetilir.

Hıyardan Şemsem Güzeli masalında hıyardan çıkan kız çok güzeldir. Padişah kızı bırakıp ona elbise getirmeye gider. Bu sırada ormancının hizmetçisi olan halayık kızı kandırıp onun yerine geçer. Padişah gelip halayıkı görünce ona: "Ne oldu o elma yanaklarına, kiraz dudaklarına, saçlarına ne oldu?" der. (Alptekin, 2002:455)

Ahu Melek masalında da kızın dudakları kiraza benzetilir: “...dudaklar kiraz gibi...” (Boratav, 1992:138)

Şirin ile Şevketli adlı masalda kızın dudakları kiraza benzetilir: “...kiraz gibi dudakları” (Yavuz, 2002:383)

4.4.2.3. Boy

Ahu Melek masalında kızın boyu uzun olduğu için çınara benzetilir: “Boy dersin çınar gibi...” (Boratav, 1992:138)

İncelediğimiz masallar içinde kadının boyu ile ilgili benzetmenin sadece “Ahu Melek” masalında olduğunu gördük.

4.4.2.4. Saç

İncelediğimiz masalarda kadınlar uzun sırma saçlı olarak tasvir edilmektedir. **Ahu Melek** masalında kızın saç uzunluğu bakımından yılan benzetilir: “... saçlar yılan gibi...” (Boratav, 1992:138)

Deli Kızın Hikâyesi masalında ise kızın boz renkte olan saçları sırmaya benzetilir: “... boz saç sırma gibi...” (Köksel, 1995:190)

Oduncu ile Padişah masalında odunun içinden çıkan kızın saçlarının uzunluğu şu şekilde ifade edilmiştir: “Artı saçları belinin ortasında...” (Doğramacıoğlu, 2002:113)

Şirin ile Şevketli adlı masalda kızın saçları sırmaya benzetilir: “...sırma gibi saçları...” (Yavuz, 2002: 383)

4.4.2.5. Diş

Ahu Melek masalında kızın dişleri beyaz olması bakımından inciye benzetilir: “... dişler inci ...” (Boratav, 1992:138)

İncelediğimiz masallar içinde kadının dişiyle ilgili benzetmeye sadece “Ahu Melek” masalında rastladık.

4.4.2.6. Gerdan

Ahu Melek masalında kızın gerdanı billura benzetilir: “... gerdan billur gibi ...” (Boratav, 1992:138)

Kadının gerdanıyla ilgili benzetme incelediğimiz masallar içinde sadece “Ahu Melek” masalında karşımıza çıktı.

4.4.2.7. El

Deli Kızın Hikâyesi masalında kızın ellerinin narinliği ve inceliği anlatıldıktan sonra kızın ellerinin beyazlığı kara benzetilir. "...beyaz ince eller kar gibi..." (Köksel, 1995:190)

İncelediğimiz masalarda el ile ilgili benzetme sadece "Deli Kızın Hikâyesi" adlı masalda karşımıza çıktı.

4.4.2.8. Kaş

Halk anlatmalarında kadının kaşları düzgün olması nedeniyle kaleme veya yaya benzetilir. İncelediğimiz masalardan **Şirin ile Şevketli** adlı masalda kızın kaşlarının düzgünlüğü yaya benzetilir: "...yay gibi kaşları..." (Yavuz, 2002:383)

İncelediğimiz masalarda kaş ile ilgili benzetme sadece "Şirin ile Şevketli" adlı masalda karşımıza çıktı.

4.4.2.9. Kirpik

Şirin ile Şevketli adlı masalda kızın kirpikleri oka benzetilir: "...ok gibi kirpikleri" (Yavuz, 2002:383)

Kadının Kirpiği ile ilgili benzetme incelediğimiz masallar içinde sadece "Şirin ile Şevketli" masalında karşımıza çıktı.

4.5. GİYİM-KUŞAM-SÜSLENME

İnsanın dış görüntüsü çok önemlidir. Dış görüntü de en önemli etken kıyafettir. Bu sebeple insanlar kıyafetlerine özen göstermeye çalışırlar. Fakat genellikle kadınlar giyim- kuşam ve süslenmeye daha fazla önem verirler.

Fakat incelediğimiz masalarda kadının kıyafeti pek fazla önem arz etmemektedir.

4.5.1. Kadının Kıyafeti

Kıyafet bir bakıma insanın karakterini yansıtır. Kadının girdiği toplumda kendisine güven duymasını ve daha rahat hareket etmesini sağlar. Giyim tarzları yöreden yöreye farklılıklar gösterir. Bunların içerisinde Türklerin giyim tarzını tam anlamıyla yansıtan Anadolu kadınının giyim tarzıdır. Sade kıyafetleri tercih eden, şatafattan kaçınan Anadolu kadını, kıyafetleriyle iç dünyasındakileri de dışarıya yansıtır. Sevinçli ise renkli şeyler giymeyi tercih eden kadın, yaşlı olduğu

zamanlarda siyahlara bürünür, bir başka deyişle; “karalar bağlar.” Böylece kadın, üzüntüsünü de sevincini de giydiği kıyafetler ve bu kıyafetlerin rengi ile belli eder. Kıyafetler, bu bakımdan bir bakıma kadının duygularının tercümanı olmuştur.

Bu durum, tarihin her devresinde böyle olmuştur. Türk destanlarında kadınların kıyafetleri hakkında pek fazla bilgi yoktur. Aslında bu devirde kadında aranan en önemli vasıf, kahramanlık olduğu için kadınların kıyafetleri ve giyim tarzları önem teşkil etmemektedir.

Dede Korkut hikâyeleri’nde ise kadının kıyafeti konusunda genel bir bilgiyi sahip olunabilecek kadar bilgi mevcuttur. Hikâyelerin giriş kısmında kadınlardan bahsedilirken anlatılan “solduran sop” tiplemesinin söylediği şu sözler, kadının kıyafeti konusunda bilgi vermektedir: “...Bu evi harab-olası ere varaldan berü dahı karnum doymadı, yüzüm gülmedi ayağım paşmak, yüzüm yaşmak görmedi...”¹⁴⁴

“Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı’nda Selcen Hatun’u daima sarı renkte kıyafetler içinde görürüz.

“Sarı donlu Selcen Hatun köşkten bakar,
Kime baksa aşkıla oda yakar
Sarı donlu kız aşkına bir hû...”¹⁴⁵

“Selcen Hatun’un kıyafetinin sarı olması Hatunluk kıyafetinin sarı olduğunu gösterir.”¹⁴⁶

Fakat Selcen Hatun’un yanındaki kızlar kırmızı kıyafet giyinirler. “Cemi yanında olan kızlar al geymişleridi, kendü saru geymişidi.”¹⁴⁷

Yine aynı destanda Beyrek’in Selcen Hatun’a “Yalab yalab yalabıyan ince donlum”¹⁴⁸ demesi Selcen Hatun’un kıyafetinin kadını zarif ve narin gösteren ince kumaştan olduğunu gösterir.

Ayrıca hikâyelerde kadınlar, yaşlı oldukları zamanlarda kıyafetlerinde siyah rengi tercih ederler. Düğünlerde ise gelin duvağının renginin kırmızı olduğu görülür.

Halk hikâyelerindeki kadınlar genellikle bey veya padişah kızı oldukları için kıyafetleri de mükemmellik gösterir. Elbiselerinin kumaşı, ipek, keten gibi pahalı kumaşlardandır. Kıyafetlerinde kırmızı, yeşil ve siyah renklerin ağır bastığı görülür. Kadınlar umumiyetle entari veya şalvar, bunun üzerine gömlek veya yelek giyerek

¹⁴⁴ Gökyay (2004) a.g.e., s. 3.

¹⁴⁵ Gökyay (2004). a.g.e., s. 89.

¹⁴⁶ Reşat Genç (1999). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara. s. 39.

¹⁴⁷ Gökyay (2004). a.g.e., s. 86.

¹⁴⁸ Gökyay (2004) a.g.e., s. 96.

bellerine altın kemer takarlar. Yüzlerinde yaşmak, başlarında fes veya çember bulunur, ayaklarına ise mevsimine göre çizme veya nalın giyenler. Omuzlarına şal alan kadınlar, dışarıya çıkarken ferâce giyerler ve yabancı erkeklerin karşısında mutlaka örtünürler.¹⁴⁹

Halk hikâyelerinde kadınlar ince, narin ve çok güzel oldukları için çok güzel giyinirler. “Aslı ile Kerem” hikâyesinde Kerem’in Aslı için söylediği “...keten gömlek giyer göğsü düğmeli”¹⁵⁰ sözü Aslı’nın kıyafeti hakkında bize fikir vermektedir.

Bizim incelediğimiz masalarda ise kıyafet çoğunlukla sadece çıplak olmamak için giyilir. Kıyafetlerin özellikleri ayrıntılı olarak verilmemektedir. Düğünde kadın gelinlik giyer. Fakat kıyafetler gibi gelinlikte uzun uzun anlatılmaz. Biz tezimizde masalarda kadınların kıyafeti olarak elbiseyi inceledik:

4.5.1.1. Elbise

İncelediğimiz masalarda kadınlar genellikle uzağa giden babalarından elbiselik kumaş veya elbise isterler.

İnci Salkım masasında kızların babası bezirgânlığa gidecektir. Tam yola gidecekken kızlarına ne istediklerini sorar. Ortanca olan kız babasından zıbınlık ister. (Köksel, 1995:178)

Eyvah masasında da bu masala benzer bir durum vardır. Kızların bezirgân olan babaları onlara gitme zamanı geldiğinde gelirken ne istediklerini sorar. Büyük kız babasından sırmalı bir elbise ister. (Köksel, 1995:202)

Hıyardan Şemşem Güzeli masasında hıyardan bir kız çıkar. Kız çıplaktır. Padişahın oğlu kıza: “Sen bu ağacın başına çık otur. Ben gideyim, sana evden elbise getireyim.” demiş. (Alptekin, 2002:454)

Masalda padişahın oğlu kız çıplak olduğu için ona elbise getirmeye gider. Fakat bu arada kızın başına çeşitli olaylar gelir.

Masallardaki kıyafetler gerçek kıyafetler olabildiği gibi, olağanüstü kıyafetler de olabilmektedir. Meselâ; **Gülbani** masasında masal kahramanı olan oğlan Gülbani’yi bulduktan sonra Gülbani kıyafet ister ve kıyafetinin fındık, fıstık kabuğundan olmasını ister: “Benim geyeceğim asbab, der. Fındık fıstık kabuğundan olucu. Onlar gelici.” (Doğramacıoğlu, 2002: 108)

¹⁴⁹ Toman (2000). a.g.e., s. 84.

¹⁵⁰ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s. 323.

Oduncunun Kızı masalında olağanüstü güçleri olan bir Arapla evlenen kız onun elinden kurtulmak için ik üç arşın bez, biraz zift, biraz da pamukla yapılmış bir elbise giyer ve böylece Arap onu tanıyamaz ve Arab'ın elinden bu elbise sayesinde kaçır. (Boratav, 1992:164)

İncelediğimiz bazı masalarda kadınlar elbiseyi sadece bir kıyafet olarak giymekte özelliklerinden pek fazla bahsetmemektedirler. Bazı masalarda ise elbise kadını içinde bulunduğu zor durumdan kurtaran, kılık değiştirmesine, tanınmamasına yardımcı olan, bazen de sihirli bir eşya olarak görülmektedir.

4.5.2. Kadının Süsü

Süs kadının her devirde ihtiyaç duyduğu, kadının kıyafetini ve dış görünümünü tamamlayan bir unsurdur. Süs unsurları, takı ve makyaj malzemelerinden meydana gelmektedir. Eski devirlerde kadınlar makyaj malzemeleri olmadığı için, yüzlerini ateşe tutarak allık ihtiyaçlarını gideren kadınlar, ellerine, saçlarına ve ayaklarına kına dökerek makyaj yapmış olurlardı.

Divanü Lugâti't Türk'te "ügmek" kelimesinin anlamı ise, "kadınların taktıkları altın veya gümüşten yapılmış küpe"¹⁵¹ olarak verilmiştir.

Türk destanlarında ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadınların süslendiğine (kına hariç) veya takı taktığına dair bir bilgi yoktur. Bu durum kadınların özellikle destanlar döneminde erkekler gibi sert karakterli ve savaşçı olmalarıyla ilgili bir durumdur.

"Kadınların süslenmesi konusunda Dede Korkut hikâyelerinde yalnız kına vardır. Kadınlar bugün olduğu gibi dün de, bayram, düğün, sevinç gibi ferahlık veren vesilelerle ellerine kına yakarlar, yaşlı olalar ise kına yakınmazlar: Beyrek'in başına gelen iş dolayısıyla, Bay Büre'nin evinde "kızı gelini, kızıl kına ağ eline yakmaz olur."^{152,153} Hikâyelerden Oğuz hatunlarının yaşmak taktıkları da anlaşılıyor: "...ayağum paşmak, yüzüm yaşmak görmedi."¹⁵⁴

Manas destanında, kızlar tuna tüyüyle süslendikleri gibi güneyde de Türkmenlerin kızları ve gelinleri, tavuk tüylerini boyayarak başlarına takarlar, bunun adına ise *tozak* derler.¹⁵⁵

¹⁵¹ Yurteser-Erdi (2005). a.g.e., s. 633.

¹⁵² Gökyay (2004). a.g.e., s. 41.

¹⁵³ Gökyay (2004) a.g.e., s. CCCLXXX.

¹⁵⁴ Gökyay (2004) a.g.e., s. 3.

¹⁵⁵ Gökyay (2004) a.g.e., s. CCCLXXX.

Masalarda kadınların makyaj yapmalarından, makyaj malzemelerinden genellikle bahsedilmez. İncelediğimiz masalardan **Sekke Saba** masalında bir dükkâncı her sabah dükkânını açarken “Ya fettah, ya Rezzak, ya rabbi, münafık şerrinden, kuru buhtandan kadın şerrinden emin eyle” diye dua eder. Bu sebeple Kadı Efendi dükkâncıyı hapse attırır. Dükkâncı hapisten çıkınca karısı Kadı Efendi’ye bir oyun oynamaya karar verir. Kadın giyinir, kuşanır, süslenip Kadı Efendi’nin yanına gider. (Doğramacıoğlu, 2002:328) Bu masalda kadının amacı, kadının isterse neler yapabileceğini ispatlamaktır.

“Masalın inkişaf eden hâdiseler silsilesinde, fetişist tasavvurlar özellikle hissedilir... Fetiş eşyalar, bazen ferdi istifade için nazarda tutulur. Olaylarda fetişleştirilmiş eşyaların iştirak edişi masalarda iki dünyanın mücadelesi şeklindedir. Bu mitlerde yoksullar ve onların koruyucuları olan fetişler, mitolojik güçler, zalim devlere, ejderlere, vs. karşı mücadele ederler. Yere atılan sihirli yüzük; taşlar, saraylar, bağlar, ormanlar yapan tarak... bu fetişlerdendir.”¹⁵⁶

Masalarda takılar genellikle sihirli bir araç olarak kadının süsü olmaktadır. Masal kahramanları, olağan ve olağanüstü nitelikleri kendilerinde toplamışlardır. Ne var ki olağanüstü güçlerini, destan kahramanları gibi tanrılardan değil de, büyülü bir araçtan veya sihirli bir takıdan alırlar. Masal kahramanı olan kadın eline geçirdiği veya kendisinde bulunan sihirli bir yüzük, gerdanlık veya bilezikle herkesi alt edebilecek bir güce ulaşabilir. Özellikle kadının takıları kadının daha şık ve daha güzel görünmesini sağlarken masalarda kadının taktığı takılar genellikle sihirlidir ve onları buldukları zor durumdan kurtarmaya yardımcı olur.

İncelediğimiz masalarda geçen takılar şunlardır:

4.5.2.1. Yüzük

Yüzük kadınlar için eskilerden beri en çok takılan ve en çok sevilen takılardan biridir. Dede Korkut hikâyelerinde nişanlanma yüzük takmak sûretiyle olur.¹⁵⁷ Hikâyelerden “Bamsı Beyrek”te Beyrek, Banıçiçek’i güreşte yendikten sonra, altın yüzüğü parmağından çıkarıp kızın parmağına takar. Bu yüzük sonradan, Beyrek’in kendisini kıza tanıttırmasında işe yarayacaktır.¹⁵⁸ Masalda yüzüğü takan iyi

¹⁵⁶ Fuzuli Bayat (2005). Mitolojiye Giriş. Karam Yayınları. Çorum. ss. 57-58.

¹⁵⁷ Ergin (1981). a.g.e., s.28.

¹⁵⁸ Gökyay(2004) a.g.e., s. CCCXXVIII.

bir insan ise taktığı yüzük kahramana yardımcı olur, fakat takan olumsuz özellikler sergileyen kötü bir karakter ise yüzük bu kişiyi cezalandırır veya işlevini göstermez.

Ayrıca yüzük masalların fantastik dünyası içinde sihirli bir özellik kazanmıştır. Meselâ; **Demir Asa, Demir Çarık** masalında küçük kız kocasının sırrını saklayamadığı için kocası kaçar gider. Kız onu aramaya çıkar. Oğlan gitmeden önce kıza bir yüzük verir, kız bu yüzük sayesinde oğlanı bulur. (Alptekin, 2005: 440)

Masallarda geçen yüzükler genellikle sihirlidir ve kadının hayatının akışını değiştirebilir.

Benli Dilber masalında padişahın oğlu Bir gün Benli Dilber'in odasına gizlice girer. Kız uyurken kızı sever, öper ve parmağındaki yüzüğü alarak ortadan kaybolur. (Alptekin, 2005:278) Bu masalda yüzük sihirli bir obje değildir. Oğlan yüzüğü kızı hatırlamak için kızın parmağından almıştır.

Padişahın Oğluya Hizmetkârı masalında padişahın oğlu uyurken peri kızları peri padişahının kızını oğlanın yanına koyarlar. Oğlan kızı uyandığında yanında bulur. Kız oğlana bir yüzük verir. Oğlan daha sonra bu yüzük sayesinde kızı bulur. (Alptekin, 2005:394)

Gülbani adlı masalda padişahın karısı küçük oğlunu çok sevmektedir. Bir gün küçük oğluna parmağındaki yüzüğü verir ve şöyle der: “Başın bir dara gelir, Allah korusun, şu benim barmağında bir yüzüğüm var, başın dara geldiği zaman bu yüzüğü yala” (Doğramacıoğlu, 2002:98)

Bu masalda kadının oğluna verdiği bu yüzük sihirli bir yüzüktür. Oğlan bu yüzük sayesinde âşık olduğu ve aradığı Gülbani' ye kavuşur.

Masallarda geçen yüzük kadının hayatının akışını da değiştirebilir. Meselâ; **Keçeli** masalında padişahın oğlu evlenmek ister ve der ki: “Ben kimi beğenirsem, damdan bir delik deler ordan yüzüğümü atarım, ordan kim alırsa onu alırım ben.”

Padişah oğlu ordan yüzüğü atmış, keçeli ordan yüzüğü alıvermiş, parmağına dakmış...”(Alptekin, 2002:410) Masaldaki kız yüzük sayesinde padişahın oğlu ile evlenecektir.

Bazı masallarda yüzüğün değerini göstermek için yüzüğün altın olduğu belirtilir:

Congalaz Karısı masalında congalaz karısı kıza: “Gızım gardaşların sana altın yüzük gönderdi, bu altın yüzüğü barmağına dakıvereceğim” der. Kızın parmağına yüzüğü takarken kızı bayıltır. Parmağının acısıyla parmağını ağzına alan

kızın yüzük boğazına kaçar. Kız bu sebeple konuşamaz. (Alptekin, 2002:444) Bu masaldaki yüzük sihirli bir yüzüktür ve kızın bayılmasına neden olur.

Padişahın Kızının Ahlaksızlığı masalında padişahın oğlunun odasına giden kıza oğlan bir yüzük verir. (Alptekin, 2002:432)

Fes Padişahı masalında bir padişah karısını haksız yere döver. Daha sonra Fes padişahının karısının ona yaptıklarını öğrenince karısını haksız yere dövdüğünü anlar. Fes padişahı da diğer padişaha karısına vermesi için bir yüzük verir. Padişahta bu yüzüğü karısına verir, fakat yüzük sihirlidir: “Gadın almış yüzüğü parmağına dakıvermiş sihirliymiş, doğru Fes Padişahının yanını bulmuş o kadın.” (Alptekin, 2002:283)

Şirin ile Şevketli masalında Muhammet’in karısı olan Şirin’e bir kral âşık olur ve kaçıtır. Muhammet karısını arar ve kral Şirin ile evleneceği gece bulur. Muhammet Şirin’e parmağındaki yüzüğü gönderir. Şirin kralla evlenmek istemediği için tam kendini öldürmek üzereyken kocasının yüzüğünü görüp kendini öldürmekten vazgeçer. (Yavuz, 2002:385)

Acem Padişahının Oğlu masalında Acem padişahının oğlu padişahın kızının parmağına kendi parmağındaki yüzüğü takar ve kızla bu şekilde evlenir. Daha sonra kızı terk ettiğinde kız ona haber gönderirken oğlanın kendisini tanınması için bu yüzüğü de beraber gönderir. (Köksel, 1995:284)

Kırk Belikli Mahnur Hanım masalında padişahın oğlu Mahnur Hanım’ın parmağındaki yüzüğü çıkarıp kendi parmağına takınca Mahnur Hanım “Sen benimsin, ben de senin” der ve evlenirler. (Köksel, 2005:300) Masalda yüzük sayesinde Mahnur Hanım ve padişahın oğlu evlenirler. Masalda daha sonra yüzük sayesinde kadın kocasının yaşadığını anlar. Oğlan yüzüğü sütün içine atıp karısına gönderir. “Kız sütü içmiş, bakmış ki yüzük tasın dibinde...” (Köksel, 1995:302)

Oduncunun Kızı masalında olağanüstü güçleri olan bir Arapla evlenen kız tüylü bir hayvan kılığına girerek Arab’ın elinden kaçmayı başırır. Kızı padişah bulur ve saraya getirir. Kız sarayda da bu kılıқта gezer. Bir gün padişaha çörek yapar ve çöreğin içine yüzüğünü koyar. Çöreği yerken yüzüğü fark eden padişah kızla evlenmeye karar verir. (Boratav, 1992:166) Masalda kız yüzüğü çöreğin içine koyarak padişaha olan beğenisini göstermiştir. Kız yüzük sayesinde padişahla evlenir.

Ahu Melek masalında ise babasının elinden kaçıp altından yaptırdığı öküzün içine saklanan Ahu Melek öküzü bulan şehzadenin yüzüğü ile kendi

yüzüğünü değiştirir. Masalda daha sonra gelişen olaylar neticesinde şehzade bu sayede kaybettiği Ahu Melek'i bulur ve evlenirler. (Boratav, 1992:137–141)

Karısından mı Kocasından mı masalında ise durum farklıdır. Padişah karısını bir inat uğruna kendisi bir odun sürücüsüne verir. Odun sürücüsünün parası olmadığı için kadın adama yüzüğünü çıkarır verir ve bir ev kiralayabilmek için yüzüğü satmasını ister. (Köksel, 1995:375) Masalda yüzük paraya ihtiyaç olduğunda bozdurulup paraya çevrilen sıradan bir takı olarak görülmektedir.

İncelediğimiz masallar neticesinde yüzüğün birçok masalda ortak ve önemli bir motif olduğunu ve süs eşyası olmaktan çok kahramana yardımcı olma, onu zor durumdan kurtarma, sevilen kişinin parmağına nişane olarak takılma ve daha sonra o yüzük sayesinde kavuşma, para ihtiyacını karşılama gibi birçok fonksiyonunun olduğunu gördük.

4.5.2.2. Tarak

Eski Türk toplumlarında saç dökülmesi ile saç tarama iyi yorumlanmaz. Kırgız Türklerinin Baksı yani şamanlarının dualarında da “güneşte saç tarama” diye bir öğüt vardır. Belki de bu ahlâk ve edeb dolayısıyla yasak edilmişti.¹⁵⁹

“Devlerin tarağını isteme” Anadolu masallarında sık sık görülen bir motiftir: Ortaasya’da da, “Bir adamın küçük oğlu bir hana oğulluk oluyor. Gezerken bir dalda iki altın yumurta görüyor. Bir ses ona, “Eğer altın tırnaklı Bey veya Han kızının tarağını kendisine getirecek olursa, yumurtaları vereceğini söylüyor...” Yumurta yabancı; diğer motifler ise yerli gibi görünüyorlar.¹⁶⁰

Tarak kadınlar için bir süs eşyası olmasa da kadınlar için vazgeçilmezdir. Çünkü kadının en değerli varlığı olan saçlarını taramasına yarar. Fakat masallarda tarak tıpkı yüzük gibi sihirli bir eşyadır.

Limon Kız masalında tarak süs eşyası değildir. Limon kızı bulan padişahın oğlu onu bir ağcın tepesine çıkarır ve askerlerini almaya gider. Limon kızı orada gören siyah kız Limon kızın yanına çıkar. Padişahın oğlu ile evleneceğini öğrenir. Limon kızın saçını taramak ister. Limon kız:

“Sakın saçlarımın arkasına tarağı değdirme, sonra kuş olup uçup giderim.”
der. Siyah kız kendisi padişahın oğlu ile evlenmek için tarağı Limon kızın saçının arkasına vurmuş ve limon kız kuş olup uçmuş.(Köksel, 1995:178)

¹⁵⁹ Bahaeddin Ögel (2002). *Türk Mitolojisi* c. II, TTK Yayınları, s. 585.

¹⁶⁰ Ögel (2002). a.g.e., s. 586.

Deli Kızın Hikâyesi masalında kız balkonda saç tararken bir kuş gelir buna seyredemiş. Bir gün tarağını koymuş saç üstünde, içeri girmiş. Gelmiş bakmış ki kuş, tarağını ağzına almış, götürüyor. Kız bağırmaya başlamış: “Kız aman, kuş benim tarağımı aldı götürüyor, ay benim tarağımı aldı, götürüyor!” (Köksel, 1995:190)

İnci Salkım masalında kızların babası bezirgânlığa gidecektir. Tam yola gidecekken kızlarına ne istediklerini sorar. Büyük olan kız babasından şimşir tarak ister. (Köksel, 1995:178)

Sitti Nusret masalında da Hicaz’ a gidecek olan bey kızlara ne istediklerini sorar. Sitti Nusret tarak ister. (Boratav, 1992:158)

Şah İsmail masalında padişahın oğlu görüp çok beğendiği kıza mendilini verirken, kız da oğlana bir tarak verir. (Alptekin, 2002: 446) Bu masaldaki tarağın başka hiçbir fonksyonu yoktur.

Fatma masalında çok güzel bir kız olan Fatma’ya padişahın oğlu âşık olur ve onunla evlenir. Fatma’nın üvey annesi ve üvey kız kardeşi Fatma’yı kıskanırlar. Fatma evlenirken kendi kızını Fatma’nın yerine geçirmeye çalışan üvey anne bunu da başaramayınca Fatma’nın evlenmesinin üzerinden bir iki yıl geçtikten sonra kendi kendine: “...Fatma’nın yanına gideceğim. Oraya zehirli bir tarak götüreceğim. Sonra Fatma’nın saçlarını tarayacağım, Fatma o zehirli tarakla ölecek ve mecburen onun yerine Cevahir (kendi kızı) padişahın oğlunun, karısı olacak.” diye düşünür. (Şenel Anteplioğlu, Kilis, 58)

Bu masalda tarak kötülük yapmak için kullanılan sihirli bir eşya olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Tarakla orman yapma” motifi de, Anadolu ile Orta ve Kuzey Türk destanlarının, yaygın olarak görülen bir motiftir: “Dudar-Kız, kendini kovalayan devin önüne bir tarak atıyor ve devin önünde büyük bir orman oluyor... Aynı motifi, Anadolu masallarında da sık sık görüyoruz.¹⁶¹

Biz incelediğimiz masalarda bu özelliğe rastlamadık fakat Anadolu’da derlenen birçok masalda bir devin kovaladığı kadın kahramanın tarak atması ve tarak attığı yerin orman olması motifi vardır. İncelediğimiz masalardan “Limon Kız” ve “Fatma” masallarında tarak sihirli bir obje olarak karşımıza çıkarken, tarağın

¹⁶¹ Ögel (2002). a.g.e., s. 586.

bulunduğu diğer masalarda tarak masalın olaylar örgüsü içerisinde sıradan bir eşya olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.5.2.3. Bilezik

Masalarda bilezik de yüzük gibi sihirli bir obje olarak görülmektedir. Bazı masalarda perilerin doğmasına yardımcı oldukları kıza verdikleri bilezik sihirlidir ve bu bilezik masalın akışını da değiştirmektedir. Meselâ; **Muradına Nail Olamayan Dilber** masalında kız doğarken dört tane peri gelir ve kıza birer eser bırakırlar. Bu peri kızlarından dördüncüsü kıza bir bilezik verir: “Ben de bir bilezik vereyim, başkası bunu goluna dakdığı vakit ruhu daralsın, bayılsın düşsün.” (Alptekin, 2002:332) Bu masalda bilezik bir süs eşyasından çok sihirli özelliği olan bir takıdır. Çünkü bu bileziği başkası koluna taktığında kız bayılır.

Korkubilmez masalında korkubilmez bir ağaca çivi çakarken ağaçtaki kız kaçmak ister ve kaçmak isterken bileziği oğlanın elinde kalır. (Alptekin, 2002: 376)

Tekenin Sahibi masalında kâhyanın karısının kolunda bilezik olduğu belirtilir vardır. Tekenin sahibi olan adam bunları kadının boynundan onu tehdit ederek alır. (Doğramacıoğlu, 2002:347) Masalda bilezik sadece kadının süs ve zinet eşyası olarak geçmektedir.

İncelediğimiz masalarda bilezik sihirli bir nesne olmasının yanı sıra sadece bir süs eşyası olarak da görülmektedir.

4.5.2.4. Gerdanlık

Gerdanlık ta tıpkı diğer süs eşyaları gibi kadınların en önemli takılarından biridir. Gerdanlık **Nartanesi** masalında vardır. Fakat gerdanlık bu masalda süs eşyası olmaktan ziyade diğer süs eşyaları gibi sihirli bir objedir. Masalda Nartanesi'nin üvey annesinin Nartanesini öldürmek için gerdanlık kullanır: “...Gerdanlık bağlayacakmış, götürecekmış buna atacakmış, boynuna dakdığı zaman gız öleceğmiş, zehirleyeceğmiş, cadının biriymiş avrat.” (Alptekin, 2002:285)

Masaldaki gerdanlık tıpkı yüzük, bilezik gibi sihirli bir obje olarak karşımıza çıkar.

Tekenin Sahibi masalında ise kâhyanın karısının boynunda 10 altın, üç beşli vardır. Tekenin sahibi olan adam bunları kadının boynundan onu tehdit ederek alır. (Doğramacıoğlu, 2002:347) Masaldaki kadının boynundaki bu takıları sadece bir zinet ve süs eşyası olarak geçmektedir. Bu masalda kadının boynundaki gerdanlık

olorok belirtilmemiştir fakat gerdanlık gibi boyuna takılan bir süs eşyası olduğu anlaşılmaktadır.

4.5.2.5. Kemer

Kadınlar halk hikâyelerinde bellerine altın kemer takarlar.¹⁶² Masallarda böyle bir kemer yoktur. İncelediğimiz masallardan **Eyvah** masalında bezirgân olan baba kızlarından gelirken ne istediklerini sorar. Ortanca kız kemer ve ayakkabı ister. (Köksel, 1995:202)

İncelediğimiz masalarda kemer sadece Eyvah masalında karşımıza çıktı. Kemer bu masalda masalın ikinci dereceden kahramanı olan ortanca kızın babasından istediği bir eşya olarak görülmektedir. Bundan başka bir fonksiyonu yoktur.

4.5.3. Kadının Kılık Değişirmesi

Bazı masalarda kadın, kendisine tuzak kuranlara onların silahları ile karşı koyar. Böyle hallerde kadın olayların gidişini istediği yöne çevirmek için, kadınlık niteliklerinden sıyrılmak, erkek kılığına girmek zorundadır. Boynunu büküp kendine acındırmakla kalmayan, sabrın sonu olan selameti beklemezsiniz, hakkını koparmak, ya da üstünlüğünü göstermek için, ta baştan başkaldıran kadın type'leri... Bunlar çoğunlukla gamsız, cin fikirli, delişmen kızların çizgileriyle canlandırılmış, düzenlerinin çeşidine göre, boy boy sıralanmışlardır. Hepsinin ortak özelliği: Kaderlerini paylaştıkları cinsin hincini yüreklerinde taşımaları, kadınlığın kurtuluş savaşını – masalla uygun bir çerçeve içinde- temsil etmeleridir.¹⁶³

Masalarda erkekler kadın kılığına girmezler. Böyle bir durum toplumda olduğu gibi masalarda da hoş karşılanmayan bir durumdur. Fakat kadınlar masalarda erkek kılığına girer veya don değiştirirler.

İncelediğimiz masalarda kadınların genellikle tek başlarına veya savunmasız kaldıklarında, erkekler tarafından taciz edildikleri zaman namuslarını korumak için veya rahat seyahat edebilmek için erkek kılığına girdikleri görülmektedir. Böylece kadınların hayatı biraz daha kolaylaşmaktadır. Aslında bu da kadınların masalarda savunmasız ve çaresiz kaldıklarında başvurdukları bir yoldur. Meselâ; **Gelin ve Kayını** masalında kadın sürekli kendisine göz diken erkeklerden

¹⁶² Toman (2000). a.g.e., s. 84.

¹⁶³ Boratav (1992). a.g.e., ss. 16-17.

kendini korumak için erkek kılığına girer. (Alptekin, 2002:343) Ayrıca kadının erkek kılığına girmesi onu devlet yönetiminde de söz sahibi yapabilir. Yine aynı masalda kadın karşılaştığı bütün erkekler tarafından taciz edildiğinden ve gideceği bir yer olmadığından erkek kılığına girer. Erkek kılığına girince bir köyde önce vezirlik daha sonra da padişahlık konumuna getirilir. Erkek kılığına giren bu kadın cinsiyeti anlaşılana kadar ülkeyi başarıyla yönetir ve masalın sonunda kocanın karısının namuslu olduğunu öğrenmesi üzerine karı koca tekrar evlenirler. (Alptekin, 2002:343–344)

Ahu Melek masalında ise evini terk ettikten sonra başına türlü felaketler gelen kız, en sonunda çareyi erkek kılığına girmekte bulur. Böylelikle hayatı biraz daha kolaylaşır. Erkek kılığına girdikten sonra çobanlık yapmaya başlar ve hayatını güvenli bir şekilde devam ettirir. "...oğlan kıyafetine girer, yüzünü gözünü boyar, olur siyah bir arap." (Boratav, 1992:142)

Bu masaldakilere benzer bir durum **Çapanoğlu Senem** masalında da vardır. Bu masalda çevresindeki erkekler tarafından tacize uğrayan Senem keloğlan kılığına girer. (Köksel, 1995:355)

Gülbani masalında ise masaldaki ikinci ve üçüncü dereceden kadın kahramanlar erkek kılığında karşımıza çıkar. Masalda masal kahramanı âşık olduğu Gülbani'yi ararken karşına çeşitli engeller çıkar. Bu engellerden birisi de Arap kılığına girmiş iki kızın ayrı ayrı yerlerde kahramanın karşısına çıkmasıdır. Bunlar Arap kılığında kahramanın karşısına çıkıp onunla dövüşürler ve kız oldukları ortaya çıkınca oğlanla evlenmek isterler. (Doğramacıoğlu, 2002:101–104)

Acem Padişahının Oğlu masalında Acem padişahının oğluna âşık olan başka bir padişahın kızı oğlandan aşkına karşılık bulamayınca erkek kılığına girer ve alır başını başka diyarlara gider. (Köksel, 1995:283) Aynı masalda kız sevdiği oğlanla evlenir bir süre mutlu bir şekilde yaşarlarken oğlan kızı terk eder. Bunun üzerine kız oğlanı tekrar elde edebilmek için yeniden erkek kılığına girer. (Köksel, 1995:284)

7 Kız 7 Oğlan masalında bir adamın yedi kızı vardır. Bu kızlardan küçük olanı para kazanmak için evden ayrılır. Kız bir bahçecinin yanına erkek kılığına girerek azzap olarak gider. (Doğramacıoğlu, 2002:279) Masaldaki kızın ailesinden uzakta para kazanmaya gittiği için namusuna zarar gelmesinden korkarak erkek kılığına girdiğini görmekteyiz.

Şirin ile Şevketli masalında Şirin'in kuması olan fakat onu çok seven Şevketli Şirin'i kaçıran bir kraldan onu kurtarmak için erkek kılığına girer ve bir erkek gibi kralın askerleri ile savaşır.(Yavuz, 2002:385–386)

Keloğlan olabilme normal bir insanın don değiştirmesidir. Kuzey- Türk masallarında bu don değiştirmeye “silkinme” derler.¹⁶⁴ Bizim incelediğimiz bazı masalarda ise kız keloğlan kılığına girer. Meselâ; **Süpürgeci Koca** masalında ise bir devle evlenen kadın kahraman devin elinden kurtulmak için atın sırtına binmiş kaçarken at buna kıl verir: “Eğer oğlan kılığına girmek istersen, bu kılı sür” der. Kız oğlan oluyor, keloğlan kılığına giriyor. (Köksel, 1995:261)

Masalarda kahramanlar kendilerine bir dervişin, pirin veya atın verdiği kılı birbirine sürterek içinde buldukları zor durumdan kurtulabilmektedirler.

Bazı masalarda kızlar sevgililerini bulmak için erkek kılığına girerler. **Sır Kâtibi** masalında kız sevdiği adama tanınmamak için arap kılığına girer. (Köksel, 1995:294) **Keşiş** masalında ise padişahın oğlu kendisini terk edince kız onu aramaya arkasından gider. Yolda giderken bir keşiş görür ve ona iki altın vererek kıyafetlerini alır, keşiş kılığına girerek oğlanı arar ve bulur. (Yavuz, 2002:327) Masaldaki kız erkek kılığına girerek hem kendini korur, hem de sevdiği oğlanı bulunca ona tanınmamak için keşiş kılığına girer. Böylece oğlan kendisini terk ettiği için ona bir ders vermeyi çalışır.

Oduncunun Kızı masalında ise olağanüstü güçleri olan bin Arapla istemeden evlenen kız kendisini yemek isteyen Arab'ın elinden kaçmak için vücuduna pamuklar yapıştirarak tüylü bir yaratık kılığına girer. Masalda kıza bu görüntüsünden dolayı “Tüylüce” adı verilmiştir. (Boratav, 1992:164) Masaldaki kız içinde bulunduğu zor durumdan dolayı kılık değiştirmek zorunda kalmıştır. Hatta bunun için çirkin bir yaratık kılığına girmeyi bile göze almıştır.

Sonuç olarak incelediğimiz masalarda gördük ki; kadınlar zor duruma kaldıklarında, namuslarını korumak için, yalnız kaldıklarında, sevdiklerine tanınmamak için veya sevdiklerini kurtarmak için kılık değiştirirler ve istediklerini elde ettikten sonra tekrar eski hallerine dönerler.

---

¹⁶⁴ Ögel (2002). a.g.e., s. 554.

4.6. KADININ KARAKTER ÖZELLİKLERİ

Karakter insanın doğuştan getirdiği, aile ve çevresinin de etkileriyle oluşan bireyin kendisine has özelliklerini kapsar.

İnsan karakterini çocukluktan itibaren kazanmaya başlar. Daha sonra bu karakterin oluşmasında aile ve çevresinin önemli rolü olur. İnsan kötü huylarını aile ve çevresinin vermiş olduğu tepkilere göre değiştirir ve böylece karakteri oturmuş bir insan olarak karşımıza çıkar. Bu durum tersine de gelişebilir. İnsan ailesinden veya çevresinden kötü huylar edinerek zayıf karakterli ve dolayısıyla iradesiz de olabilir.

Toplumlarda ilk olarak insanın dış görüntüsü ile uyandırdığı intiba önemlidir. Ancak daha sonra insanın karakteri dış görüntüsünün önüne geçer ve insanlar toplumda bu özellikleri ile tanınırlar. Türk insanları en eski tarihlerden beri sert mizacı ve oturmuş karakteri ile tanınır. Fakat bunun yanı sıra Türk insanı dürüstlüğü, namus anlayışı, misafirperverliği, fedakârlığı ile de tanınır. Türk kadınları da bu özelliklerin hepsine sahiptir.

Fakat kötü ve zayıf karakterli olan kadınlar da vardır. Fakat bunların sayısı diğerlerine göre azdır. Bu sebeple Türk kadını, karşımıza daima erdemli olarak çıkar.

Bu bölümde incelediğimiz masallardaki kadınların iyi ve kötü karakter özellikleri; iyilik, namus, namussuzluk, akıl, fedakârlık, kötülük, kıskançlık, yalancılık, merak ve sabır başlıkları altında incelenecektir.

4.6.1. İyilik

Masalarda iyi olan kadınlar genellikle keskin bir zekâya sahiptirler ve masalın da kahramanı olarak görülmektedirler.

Nartanesi masalında Nartanesi adlı kız iyi bir karakterdir. Nartanesi'nin annesi ölünce Nartanesi babası yalnız kaldığı için babası pek gönüllü olmamasına rağmen babasını komşu kadın ile evlendirir. Babası için üvey anneyi kabullenecek kadar iyi bir karakterdir.(Alptekin, 2002:284)

Birçok masalda kötü veya kıskanç olan ablalar **Eyvah** masalında iyi kalplilerdir. Babaları tarafından denizdeki Eyvah adlı birine verilen en küçük kız kardeşlerinin denizde öldüğünü sanan ablalar onun için çok üzülürler: ...kızlar, "eyvah bacımız suya düştü boğuldu öldü" diye, feryad ederler, ağlarlar. (Köksel, 1995:204)

Köpekle Evlenen Kız masalında sihirli olan oğlanın sihrini bozan kızı oğlan evden kovar. Kız bu oğlanın bacılarının evine gider. Büyük bacı ile ortanca bacı oğlana kızı evden kovduğu için hak verirken küçük bacısı oğlana: “Aman kardaşım yazık değil mi? Üstelik de yüklüymüş adam ona kıyar mı?” der. (Köksel, 1995:214) Bu da küçük kız kardeşin iyi kalpli olduğunu gösterir.

Telli Top masalında ablalar küçük kız kardeşlerini kıskanarak kuyuya iterler. Kızı bir kervancı kuyudan su içmek isterken bulur. Ona:

“Sen Burada ne geziyorsun?” diye sorarlar. Kız:

“Ben buradan geçiyordum, su içeyim, dedim. Kovanın içine düştüm.” diye cevap verir. (Köksel, 1995:214)

Bu masalda kız böyle söyleyerek kardeşlerini korur. Bu da kızın iyi bir insan olduğunu gösterir.

Congalaz Karısı masalında congalaz karısının kızı iyidir. Masaldaki kız ateş aramak için evden çıkınca duman tüten bir yer görür. Fakat orası Congalaz Karısı'nın evidir. Oraya gittiğinde Congalaz Karısı uyumaktadır. Congalaz'ın kızı kızı:

“Sen buraya nasıl geldin? Şimdi seni annem yer” der. Kız ateş almaya geldiğini söyleyince annesinin kömürü saydığını, fakat kömürü makas ile kesip verebileceğini söyler. Ayrıca congalaz karısı uyandığında insan kokusu alır ve kızı kimin geldiğini sorar. Kız hiç kimsenin gelmediğini söyler.” (Alptekin, 2002: 444)

Masalda congalaz karısının kızı, bu şekilde davranarak diğer kızı korur ve ona iyilik yapar.

Gülperi masalında iki kız kardeşten küçük olanı ve kızı iyi karakterlerdir. (Köksel, 1995:332) Masalda iyi olmalarının mükâfatını görürler.

Kediler Padişahının Hediyesi masalında kocasının yanında istemeden yellenen kadın çok utanır ve “yer yarılrsa da yerin içine giredim” diye dua eder. Kadının duası kabul olur ve kadın yerin dibine girer. Kadın orada kedilerin, sıçanların çeşitli ev işleri yatığını görür ve onlara sevgiyle yaklaşınca yeraltındaki bu hayvanlar da ona bir çuval verir ve onu tekrar evine gönderirler. Kadın eve gidince çuvalı yere aktarır ki çuvaldan bir dolu altın çıkar. Zaten fakir olan kadının ailesi rahat eder ve kadın böylece iyiliğinin karşılığını da görmüş olur. (Doğramacıoğlu, 2002:337–339) Masaldaki kadının eltisi “kötülük” başlığında belirtilecektir.

4.6.2. Namus-Namussuzluk

Namus bir kadında bulunması gereken en önemli erdemdir. İffetin aile bütünlüğünü korumakla yakından bir ilişkisi vardır. Kadın, namusu söz konusu olduğu zaman her türlü fedakârlığı yapabilir. Bazen namusunu korumak için çocuğunu, bazen de kendisini feda eder.

Türk halk edebiyatında kadının mevkii büyük ve muhteremdir. Maamafih kadınlık şeref ve namusuna hiyanet eden kadının cezası da dehşetlidir. Çapkın kısraklar kuyruğunda cezalarını buluyorlar. Fakat böyle kadın gayet seyrek bulunur.¹⁶⁵

Karakırgızlar'ın Manas destanı'nda kadın evin talih ve namusunun muhafızı olarak tasvir edilir. İl içinde kadın namusunu lekeleyecek dedi-kodular kadının mevkiiini sarsamaz. Kocasının vefatında çok genç dul kalan kadınlar evlenmekten imtina ederler.¹⁶⁶

Yine aynı destanda Türk kadınının iffetli karakterine dikkat çekilir:

“Manas Destanı'nda güzelliği ile erkeklerin beğindiği hatta düşmanlıklara, silahlı mücadeleye yol açan üç kadın vardır: Bu üç kadın da, yüzleri ve vücutları güzel olduğu gibi ahlâkları da güzel kadınlardır. Manas'ın karısı Kanıkey, Kökçö'nün karısı Ak-Erkeç, Almambet'in tutulduğu ve evlendiği Altınay... Bu kadınların üçü de hem güzel, hem iffetli, hem de akıllıdır. Evlendikleri erkekler ise, onları her üç özelliklerinden dolayı için için kıskanır, rahatsızlık duyarlar; kıskançlık gibi beşeri bir durum bir kenara, Batı hatta Hint destanlarında rastlanmayan bir durum kadınların iffetli konumudur.¹⁶⁷

Dede Korkut Hikâyeleri'nde evli kadın, evlenmeden öncede olduğu gibi namus ve şerefine düşkündür. Hikâyelerde kadının kocası ilk erkeğidir. Kocasını savaşa giden Oğuz erkeğinin “Erkek sineği üzerime kondurmayayım” sözleriyle eşine olan sadakatini dile getirmektedir.¹⁶⁸

“Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destanı”nda Burla Hatun Salur Kazan'ın eşi ve Uruz Bey'in annesi olarak tanıtılır. Bu anlatmada Burla Hatun, Oğuz'un düşmanı olan tekfura sakilik yapıp onunla birlikte olması, ya da oğlunun öldürülmesi tehdidiyle karşı karşıya kalan bir anne ve eş konumundadır. Bu durum onun namus kavramıyla özdeşleştirildiğini gösterir. Burla Hatun, kocasının ve

¹⁶⁵ İnan (1998). a.g.m., s. 276.

¹⁶⁶ İnan (1998). a.g.m., s. 276.

¹⁶⁷ Yılmaz (2004). a.g.e., s.114.

¹⁶⁸ Yılmaz. (2004) a.g.e., s.114.

Oğuz'un namusunu lekelemektense, oğlunun ölümünü tercih zorunda kalan çaresiz bir anne konumundadır.¹⁶⁹

Bamsı Beyrek'teki Boğazca Fatma ise, Oğuz toplumunun ahlakî kurallar bütününden sapmış, uzaklaşmış kadın tipidir. Cinsel eğilimlerinin esiri olan bu kadın, ülkücü kadın tipinin bağlılık, vefa, namus, sadakat, iffet gibi niteliklerine sahip değildir; bunları zaman içinde kaybetmiştir. İnsanî nitelikleri anlamlar ve değerler sisteminden yoksundur. O, adının başında “gebe hayvan” anlamına gelen “Boğazca” sıfatı ve “kırk erkekle yatmış olma” gibi ahlak dışı davranışları ile cinsel eğilimlerinden kurtulamamış bir zavallıdır. O, vefa, bağlılık, sadakat gibi toplumun kadında olmasını beklediği niteliklerin dışında hareket eder.¹⁷⁰

Kadınlar masalarda iffetlerini korumak için çeşitli mücadeleler verirler. Masalarda kadının namusu sadece ev dışında değil ev içinde de tehdit altında olabilir. Kadının evinin içindeki güvenliği ile erkeğinin evde olup olmaması arasında yakın bir ilişki vardır. Örneğin, **Gelin ve Kayın** masasında askere giden kocanın erkek kardeşi, kendisine emanet edilen yengesine sarkıntılık eder, ama kadın bunu kabul etmez. Erkek kardeş ise kadına bunun üzerine: “Öyleyse sen beni almazsan ben sana bir garaz edeceğim, seni ben biriyle dutdum deyeceğim, seni bu evden çıkaracağım.” der. (Alptekin, 2002:341) Masaldaki kadın kayın biraderine yüz vermediği için iftiraya uğrar. Buna rağmen kayının teklifini kabul etmez ve namusunu korur. Bu masal kadının erkeğinin evde olmadığı bir zamanda başka bir erkekten namusuna tehdit geleceği bir zamanda mücadelesine ve bu mücadelenin başarısızlıkla sonuçlanmasına bir örnektir. Bu masalda kadın namusunu koruduğu halde üzerine atıla iftira sebebiyle namussuzlukla suçlanır.

Aşiret Beyi (Doğramacıoğlu, 2002:109) masasında ise kadının erkeği evde olduğu halde kadının namusuna evin dışından bir tehdit vardır. Masalda bir aşiret beyinin çadırının karşısına gelip çadır kuran bir adam aşiret beyinin güzel karısını görür ve ona âşık olur. Kadını kandırarak alıp kaçıtır. Fakat masalda kandırılarak kaçırılan kadın hiçbir zaman kendisini kaçırın bu adama yüz vermez ve namusunu korur. Masaldan da anlaşılacağı gibi güzel olmak erkeğin egemen olduğu bir

¹⁶⁹Ekici (2000). a.g.e., s. 126.

¹⁷⁰Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler, http://www.kocaalikarsimahio.com/dede_korkut_hikâyeleri.htm (18.03.2007).

toplumda kışkırtıcı bir özellik olarak karşımıza çıkar. Buradan da güzel olmanın namusu korumayı güçleştirdiği sonucuna varabiliriz.

Helvacı Güzeli masalında (Doğramacıoğlu, 2002:153) masalın kahramanı olan kızın namusuna göz diken birileri hep bulunmaktadır. Kız evlenmeden önce mahalledeki hoca kıza sarkıntılık eder başaramayınca da kıza iftira atar. Kız daha sonra evlenir. Evli bir kadının namusunu koruması çok önemlidir. Masalda kocasının kendisini emanet ettiği vezirin sarkıntılık etmesi sonucu, çocuklarının öldürülmesine bile direnç gösteren kadın buna iyi bir örnektir. Burada kadın namusunu korumak uğruna çocuklarından bile vazgeçer.

Bu masaldakine benzer bir durum **Kadı Efendi** adlı masalda da karşımıza çıkar. Bu masalda da Kadı Efendi evli olan bir kadına hep sarkıntılık yapar. Fakat kadın ve kocası masalda kadıya bir oyun oynayarak dersini verirler.(Doğramacıoğlu, 2002:333) Masalda Kadı Efendi'nin göz koyduğu kadın namuslu iken, Kadı Efendi'nin kendi karısı güzelleşmek için bu kadının kocası ile birlikte olmayı kabul eder. Bu da Kadı Efendi'nin karısının namussuz olduğunu gösterir. (Doğramacıoğlu, 2002:334) Fakat namussuzluğu yapmak isteyen bu kadın o kadının kocası ile birlikte olunca o kadın gibi güzel olacağını sanmaktadır. Böylece kocası kendisini beğenecek ve gözü başka kadınlarda olmayacaktır.

Çapanoğlu Senem masalında da bu iki masala benzer bir durum söz konusudur. Senem'in babası Senem'i kardeşi gibi gördüğü hocaya emanet edip oğluyula savaşa gider. Hoca bu kıza göz koyar ve kızla birlikte olmak ister. Fakat Senem buna asla razı olmaz. Bunun üzerine hoca Senem'in babasına kızının yoldan çıktığına dair bir mektup yazıp, Senem'e iftira atar. (Köksel, 1995:350) Masalda Senem kendisine iftira atılmasına rağmen her ne olursa olsun namusunu korur. Yine aynı masalda Senem namusunu korumak uğruna kendisine sakıntılık eden azapların çocuklarını öldürmesine bile razı olur. Daha sonra kaçır ve namusunu korumak için keloğlan kılığına girer. (Köksel, 1995:354–355) Bu masalda görüldüğü gibi kadının erkek kılığına girmesi namusunu korumasını ve erkeklerin sarkıntılık etmesini engellemesini sağlamaktadır.

Bizim derlediğimiz masallardan **Sinem** masalı da bu masalın bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalda babası vefat eden Sinem'i kardeşleri evde bırakarak savaşa giderler. Mahallenin imamı kıza sarkıntılık eder fakat Sinem yüz vermeyince imam kardeşlerine Sinem'in namussuzluk yaptığına dair yalan bir mektup yazar. Daha sonra Sinem bir avcı ile evlenir. Masalın sonunda kızın ne kadar

namuslu olduğu ve suçsuzluğu ortaya çıkar. (Fatime Sarıcabağlı, Kilis, 65) Bu masalda da kız namusunu her ne pahasına olursa olsun korur ve masalın sonunda bunun karşılığını görür.

İsmail Efendi'nin Karısı masalında bir adam karısını ve üç çocuğunu karısının annesine götürmesi için kardeşten ileri gördüğu bir arkadaşına emanet eder. Fakat adam yolda kadına musallat olur ve kadına kendisi ile beraber olmasını, olmazsa çocuklarını keseceğini söyler. Kadın namusu uğruna çocuklarının kesilmesini göze alır. (Köksel, 1995:359)

Dervişle Çalgıcı masalında bir derviş bir çalgıcının evine misafir olur. Çalgıcı gece bir sünnet düğününe çağırılır. Evde çalgıcının karısı ile derviş yalnız kalırlar. Derviş dayanamaz ve gece yatarken üç defa kadının kapısına gider. Üçünde de kadından red cevabını alır. (Köksel, 1995:382) Masalda kadının namusunu koruduğunu görmekteyiz.

Altın Toplu Sultan masalında şehzadeye tıpa tıp benzeyen biri kendini şehzade diye tanıtarak kızla şehzadenin yerine evlenir. Önce kız durumu fark etmez:

“Düğün gecesi odalarına çekilince kız:

Şehzadem, kafesine gir, biraz öt de ondan sonra yatalım,” der. Adam şaşırır. “ Böyle şey olurmuymuş?” der. O zaman kız:

Bu benim nişanım değil,” diye feryadı basar. Adamı alırlar bir temiz sopa atarlar.” (Boratav, 1992:188)

Bu masalda kadının bu davranışı kadının eşine olan bağlılığını ve namuslu olduğunu gösterir.

Oduncu ile Padişah adlı masalda odunun içinden çıkan kızla oduncu evlenir. Bu kızı padişah görür ve âşık olur. Kıza göz koyar. Bunun üzerine kadını alabilmek için oduncudan gerçekleşmesi imkânsız isteklerde bulunur. Bunu anlayan kadın kocasına bu istekleri gerçekleştirmesi için yardımcı olur ve namusunu korur. (Doğramacıoğlu, 2002:113)

Kal'a-yı Gövhernikin masalında bir oğlan kuş donuna girmiş bir kıza âşık olur. Kız da oğlanı sever. Tam kızla düğün dernek kurulmuş da evleneceği zaman kız oğlana şöyle der: “Bak, sen beni getirdin. Sen be eşşığ oldun. Yalan eyi değil ben de seni sevdim. Benim de babam var, benim de namısım var.” (Doğramacıoğlu, 2002:147)

Masalda kızın bu şekildeki ifadesi kızın ailesinin haberi olmadan evlenmek istememesi kızın namusuna sahip çıktığını göstermektedir.

Meymunu Şibani masalında padişah en küçük gelinine göz koyar ve oğlundan kurtulup gelinine sahip olabilmek için vezirleri ile türlü planlar yapar. Padişah oğlunu öldüremeyeceği için ondan yerine getiremeyeceği isteklerde bulunur. Oğlan olanları karısına anlatır ve aslında bir peri kızı olan karısı kocasına padişahın isteklerini yerine getirmesinde yardımcı olur ve böylelikle namusunu korumayı başarır. (Köksel, 1995:174)

Toplumumuzda namussuz olarak nitelendirilen kadınlar pek kabul görmezler. Hatta böyle davranan kadınlar için halk arasında “dişi köpek kuyruk sallamazsa, erkek köpek yaklaşamaz” sözü de söylenir. Bu gibi durumlarda toplumda her zaman kadın suçlu bulunur. Bu sebeple kadın için namusu ve namusunu korumak çok önemlidir. Bunu yapmayan veya yapamayanlar “namussuz” olarak nitelendirilirler.

İncelediğimiz masalarda pek karşılaşmasak da namussuz kadın karakterini bazı masalarda az da olsa belirledik. Bu kadınlar masalarda genellikle kötülük ve namussuzluk yapan fakat masalın sonunda cezalarını çeken kadınlardır. Bu masalardan bazıları şunlardır:

Aslan Mehmet masalında Aslan Mehmet’in annesi (padişahın karısı) köleleri olan arapla ilişki yaşamaya başlar. Bunu hisseden padişah karısını öldürtmeye karar verir.(Alptekin, 2002:233) Bu masalda anne olan kadın namussuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Masaldaki bu kadın daha sonra da bir devle ilişki yaşamaya başlar ve oğlunu bu devle işbirliği yaparak öldürmeye çalışır. (Alptekin, 2002: 234)

Fes Padişahı masalında da Fes padişahının karısı kocasını bir arapla aldatır. Fes padişahı bunu başka bir padişaha şöyle anlatır: “...vardım ki bir dudağı göl süpürür bir arapla sevişirler. Bunlar nasıl gucaklaştılar birbirlerine sarmaş dolaş oldular.” (Alptekin, 2002: 283) Bu masaldaki kadın da kocasını aldatan namussuz bir karakter olarak görülmektedir.

Gümüş Boynuzlu masalında da kadın kocasını başka bir erkekle aldatır. Masalda bu durum “Oğlanın üstüne gelin dost dutmuş.” şeklinde ifade edilmektedir. Masaldaki kadın eşine ihanet eden bir karakterdir. (Alptekin, 2002: 390)

Üvey anneler masalarda genellikle kötü karakterlerdir. Bu sebeple masalarda onlardan her türlü kötülük ve namussuzluk beklenebilir. **Yel Atı** masalında da durum böyledir. Padişah karısı ölünce oğlu ile yalnız kalır. Oğlu on iki yaşına gelince tekrar evlenir. Üvey anne gelince padişahın oğluna ilgisi de azalır.

Oğlan okula giderken bir gün annesini ve sağ veziri aynı yatakta görür. (Köksel, 1995: 362) Masalda vey anne padişahı veziri ile aldatır ve bu masalda da üvey anne namussuz kadın olarak karşımıza çıkar.

Bu masaldakine benzer bir durum **mmelek** masalında da karşımıza çıkar. Bu masaldaki kadın kahraman kocasını başka erkeklerle aldatır. Üstelik kocasının eve getirdiği malzemelerin de en iyilerini sevgililerine yedirir: “Kadının sevgilileri varmış. Unun iyisini onlara yedirirmiş.” (Köksel, 1995:160)

Tekenin Sahibi masalında ise yine böyle bir durumla karşılaşırız. Masaldaki tekenin sahibi olan adamı kâhyanın hanımı evinde misafir eder. Fakat kadının kocası evde yokken misafir ettiği bu adama davranışları kadının namussuz olduğunu gösterir. Zira kadın adamla glşp eğlenirken, eve kocasının gelmesiyle adamı bir doaba kapatır ki bu dolapta kadının önceden dostu olan iki adam daha vardır.(Doğramacıoğlu, 2002:344–345) Masaldaki kadının hareketleri ve adama karşı davranışları kadının namusuna sahip olmadığını göstermektedir.

Masalın sonunda kadının yaptığı namussuzluk ortaya çıkar ve kadın cezasını görür.

Geçinin Oyunu masalında yine namussuz kadın karakteri karşımıza çıkar. Masaldaki kadın kocasına kız kardeşinin namussuzluk yaptığını, bu sebeple kız kardeşini öldürmesi gerektiğini söyleyerek kocasının kız kardeşine iftira atar. Fakat adam kız kardeşinin böyle biri olmadığını anlar. Asıl namussuz adamın kendi karısıdır. Adamın kız kardeşinin hediye ettiği keçiyi dostları ile beraber yemek ister; “...avrat bu sankim, genni oruspuymuş.” (Doğramacıoğlu, 2002:96) Masalın sonunda adam karısını boşar ve ömür boyu kız kardeşiyle birlikte yaşar. Masaldaki kadın bütün kötü karakterler gibi cezasını görür.

Bazı masalarda ise kadın kahramanın namussuzluk yapacağı önceden birisi tarafından veya fala baktırılarak bilinir. Meselâ; **Padişahın Kızının Ahlaksızlığı** masalında padişahın bir kızı vardır. Padişah her gün remile bakar ve kızının başından bir hırsızlık, bir orospuluk geçeceğini görür. Bu yüzden kızını bir mezara kapatır. Kızın analığı daha sonra kızı mezardan çıkarır ve kız çıktıktan sonra gerçekten de fahişelik yapmak ister. (Alptekin, 2002:432)

Bu masaldakine benzer bir durum **Sır Kâtibi** masalında da karşımıza çıkar. Masalda bir padişahın çocuğu olmaz. Bir gün müneccimleri getirir. Müneccimler: “Padişahım, senin kızın olacak; hem dilenci, hem hırsız, hem fahişe olacak” derler. (Köksel, 1995:291)

Padişah bunun üzerine karısının doğurduğu iki kız çocuğunu öldürttürür. Üçüncü kızını da doğuran kadın buna kıyamaz ve bu kızını saklar. Ama bu kız 16 yaşına gelince gerçekten de müneccimlerin de söylediği gibi bir oğlanın koinuna girer. (Köksel, 1995:291)

Her iki masaldaki kızın da kaderleri olduğu için namussuzluk yaptıklarını görmekteyiz.

İncelediğimiz masalarda kadınların genellikle namuslarını koruduklarını, namuslarını korumak için evden kovulmayı göze alan, kılık değiştirip erkek kılığına dahi giren kadınlar olduğunu gördük. Fakat bunun yanı sıra pek fazla görülme de evli olduğu halde kocasını aldatan, türlü entrikalar çeviren namus mefhumu olmayan kadınlar da masalların iyi karakterlerin karşısında toplumun çarpık tarafları olduğunu da göstermek adına masallardaki yerlerini almış ve masalın sonunda da cezalarını görmüşlerdir.

4.6.3. Akıl- Akılsızlık

Güzelliği ile methedilen Türk kadınının zekâ ve becerisini ortaya koyan “Kadının fendi, erkeği yendi” sözü boşuna söylenmemiş olsa gerek.¹⁷¹ Zekâsı ile kendini kanıtlamış olan Türk kadını aklını kullanarak ailesinin birliğini ve düzenini de korumayı başarmaktadır.

“Dirse Han Oğlu Boğa Han” hikâyesinde Dirse Han’ın eşi gayet akıllı bir kadındır. DirseHan bir çocukları olmadığı için eşine kızar. Eşi ise Dirse Han’a Şu tavsiyelerde bulunur:

“... Hay Dirse Han, bana kazab etme, incinüpacı sözler söyleme, kalkubanı a Dirse Han, yeründen urudurgıl, ala çadırın yeryüzüne dikdürgil; atdan aygır, deveden buğra, koyundan koç öldürgil; İç-Oğuzun, Taş-Oğuzun beglerin üstüne yığnak etgil; aç görseñ doyurgıl; yalıncağ görseñ donatgıl; borçluyu borcundan kurtargıl; depe gibi et yığ; göl gibi kımız sağdur; ulu toy eyle, hacet dile, dua etdür, ola kim bir ağzı dualının alkışıyla Tanrı bize bir yetmen iyale vere...”¹⁷²

Hikâyede kadının eşine çocuklarının olması için akıl vermesi ve eşinin de karısının söylediklerini yerine getirmesi kadının zekâsını göstermesi açısından önemlidir.

“Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı’nda Selcen Hatun, uyuyan kocasının başında nöbet bekler. Selcen Hatun üzerlerine düşmanın geleceğini tahmin ederek

¹⁷¹ Yılmaz.(2004). a.g.e., s. 113.

¹⁷²Gökyay (2004). a.g.e., s. 6.

tetikte bekler ve gerekirse savaşmaya hazırlanır.¹⁷³ Niekim Selcen Hatun'un tahmin ettiği gibi olur ve düşman üzerlerine gelir.

Selcen Hatun'un bu durumu önceden tahmin ederek savaşa hazırlık yapması, kocası uyurken kedi de uyumayıp uyanık kocasının başında beklemesi, onun zekâsını ve ileri görüşlülüğünü gösterir.

Zekânın ve ileri görüşlülüğün bir örneğini “Begil Oğlu Emrenün Destanı’nda Begil’in karısı gösterir. Kadın, Kazan’a asi olan eşini bu konuda şöyle uyarır:

“...Yiğidüm, beg yigidüm, padişahlar Tanrının gölgesidür. Padişahına asi olanun işi rast gelmez. Arı gönülde pas olsa şarap açar. Sen gideli Hanum arkuru yatan ala dağların avlanmamışdur. Ava bingil, gönlün açılson...”¹⁷⁴

Begil’in eşi, haklı çıkar, avda attan düşüp de ayağını kıran Begil’in üzerine düşman gelir.¹⁷⁵

Manas Destanı’nda, ciddiyet ve soğukkanlılıklarını kaybederek, ahlâk dışı bir iş yapacakları dakikada kadının kurtardığı kahramanlar ancak kadının sözüne kulak asmadığı, onu dinlemediği gün ölür.¹⁷⁶

Masallarda kadınlar genellikle aklını doğru kullanabilen zeki karakterlerdir. Özellikle üç kız kardeşten en küçük olanı, tek kız olanlar, akıllı kızlarken bazı kadınlar da kocalarına akıl verirler. Meselâ; **Tezer Ağa** masalında Tezer Ağa korkak bir oduncudur. Bir gün yemek yerken masadaki kırk tane sineği yumruğu ile öldürür. Bunun üzerine kendine güveni gelir ve karısını bir kılıç yaptırmayı için gönderir. Karısı da kılıç yaptırır ve üzerine “Tezer Ağa, Tezer Ağa, bir yumrukla kırk can ezer ağa.” diye yazdırır. (Alptekin, 2002:306) Masalda görüldüğü gibi kadın kılıca bu şekilde yazdırarak kocasının kendine güven duymasını sağlar. Kadının kılıca yazdırdığı yazı kadının ne kadar akıllı olduğunu gösterir.

Eyvah masalında üç kız kardeşten büyük ve ortanca kızlar farklı şeyler isterken, en küçüğü evlerine gelen yaşlı kadının dediğini unutmaz ve bezirgân olan babasından yaşlı kadının söylediği gibi yedi kutu içinde bir habbe karabiber ister. (Köksel, 1995:202)

¹⁷³ Gökyay (2004). a.g.e., s. 92.

¹⁷⁴ Gökyay (2004). a.g.e., s. 117.

¹⁷⁵ Gökyay (2004). a.g.e., s.121.

¹⁷⁶ Yılmaz (2004). a.g.e., s.114.

Bu da masallarda en küçük kızın akıllı olduğunu gösterir. En küçük kızın ablarına göre daha akıllı olması “akıl yaşta değil baştadır” atasözünü masalda bir ileti olarak dinleyicilere vermektedir.

Yine aynı masalda babasının denizdeki Eyvah’a verdiği küçük kız ablalarını çok özlediğini söyler ve ablalarının yanına gelir. Ablaları küçük kız kardeşlerini görünce çok sevinir. Kıza Eyvah’ın kim olduğunu sorarlar. Kız şöyle cevap verir:

“Bilmiyorum. gece olunca bu Eyvah bana bir bardak şerbet içiriyor. Ne olduğunu bilmiyorum. Gözümü yumuyorum. Sabah olunca gözümü açıyorum, bir şey bildiğim yok.”

Bunun üzerine bacılarından biri bir parça pamuk verir ve kıza pamuğu koynuna koymasını ve şerbet gelince içmeyip koynundaki bu pamuğa dökmesini söyler. (Köksel, 1995:205) Bu özellik ise kızın bacısının akıllı olduğunu gösterir. Aynı durum **Köpekle Evlenen Kız** masalında da söz konusudur. Bu masalda torunun bir köpeğe veren nine torunu evlendikten sonra yanına gelince ona nasıl olduğunu sorar. Kız da köpeğin kendisine her gün yemek ve şerbet getirdiğini, daha sonra ne olduğunu hatırlamadığını söyler. Nine de kıza: “Kızım hele o şerbeti içme de koynuna dök.” der. (Köksel, 1995:213) Bu masalda yaşlı nine akıllı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İğci Baba masalında ise en küçük kız akıllıdır. Masalda İğci Baba büyük kız kardeşi ve ortanca kardeşi öldürür fakat küçük kız akıllılık yaparak ihtiyarı kandırmayı başarır. Böylece İğci Baba kızı öldürmez. (Alptekin, 2002:222)

Mercimek Çocuk masalında congalez karısı tarafından kaçırılan kız akıllı sayesinde kendisini yemek isteyen congalez karısını ve kızını öldürür ve evine döner. (Alptekin, 2002:383)

Keçeli masalında padişahın karısı hastalanır ve kocasına hasta yatağında: “Ben öleceğim, öldüğümde benim altın nalinlerim kimin ayağına onu alacaksın.” der.

Padişahın karısı ölür ve bu altın nalinler kimsenin ayağına uymaz. Padişahın bir kızı vardır bu nalinler kızın ayağına olur ve padişah kendi kızıyla evlenmek ister. Bunun üzerine kız padişahın kırk gün izin ister. Bu sırada kendine bir keçe diktirir. Bu keçeyi giydiğinde vücudunda gözlerinden başka hiçbir yeri görünmez. Kız bu keçeyi giyer ve kaçar. (Alptekin, 2002:409)

Masaldaki kız babasıyla evlenmek istemez ve böyle bir akıllılık yaparak babasının elinden kurtulur.

Padişahın Kızının Ahlaksızlığı masalında baş vezirin küçük kızı akıllıdır ve onu padişahla evlendirirler, akıllı olmak kadın için padişahla evlenmek için önemli bir vasıf olarak karşımıza çıkmaktadır: “Baş vezirin gücük kızı çok akıllıymış, bunu padişaha alıyorlar...” (Alptekin, 2002:431)

Söz konusu olan bu masalda padişah evlenmeden önce kızını gelecekte kötü olacağı korkusuyla sarayın altına yaptırdığı bir mezara hapseder. Fakat padişah her zaman kızının ölümüne neden olduğunu düşünerek karısıyla ilgilenmeyen padişah karısıyla hiç ilgilenmez ve karısıyla gerdeğe giremez. Bu durum karşısında baş vezirin kızı kocasını kazanmak için çaba harcar. Evin içinde kızın kaldığı mezarı bulup padişaha kızın ölmediğini anlatır, bu durumu öğrenen padişah içinde bulunduğu durumdan kurtularak karısıyla ilgilenmeye başlar. Kadın böylelikle aklını kullanarak kocasını tekrar kazanmış olur.

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında vezirin küçük kızının oğlu evlenir. Evlendiği kız çok akıllıdır. Kız akıllı sayesinde kocasını ve görünmesini cadının elinden kurtarır. Ayrıca bunların babalarına kavuşmalarını sağlar. (Alptekin, 2002: 435–439)

Üç Kardeşler masalında adamın üç oğlundan küçük olan devi okuyla vurur ve dev kendini bir kuyuya atar. Bunun üzerine oğlan kuyuya devi aramaya iner ve kuyunun dibinde halı dokuyan üç kız kardeş görür. Bu kızları kuyudan çıkarırken küçük kız oğlana : “Önce sen çık, eğer ben çıkarsam kardeşlerin seni burada bırakır giderler” der. Oğlan da:

“Benim kardeşlerim öyle şey yapmazlar” diyerek kızı kuyudan çıkarır. Ne var ki durum kızın dediği gibi olur ve oğlanın kardeşleri kuyudan çıkma sırası kardeşlerine geldiğinde ipi keserler ve oğlanı kuyuda bırakırlar. (Yavuz, 2002:260)

Masalda kızın oğlana söylediklerinden kızın akıllı olduğu anlaşılmaktadır.

Keşiş masalında kız hem güzel hem de akıllı olarak tarif edilir: “Bu kızlardan birisi öylesine güzel ve akıllıymış ki...” (Yavuz, 2002:326)

Çirkin Güzel Yapma masalında küçük bir kız akıllı ve hüneri sayesinde padişahın imtihanlarını başarıyla geçmeyi başarır ve masalda bu küçük kızın verdiği akılla fırıncı ve terzi ölümden kurtulurlar. (Alptekin, 2002: 303–305)

Yatalak Mehmet masalında ise padişahın üç kızından en küçüğü olan kız babasına kendisini tuz kadar sevdiğini söylediği için ölüm cezasına çarptırılır. Kızı öldürmeye kıyamayan cellât kızı serbest bırakır. Kız da hiç tanımadığı yaşlı bir kadının evine sığınır. Evde kadının evde yatalak bir oğlu vardır. Kadın bir gün

oğlunu bu kıza emanet edip gider. Kız oğlana bakınca oğlanın hasta olmadığını tembelliğinden böyle yattığını anlar. Bunun üzerine oğlanı kaldırmaya çalışır. Oğlan kalkmayınca sinirlenir ve oğlanı sopayla dövmeye başlar. Dayağı yiyen oğlan ayaklanıp değil yürümeye, koşmaya başlar. (Boratav, 1992:115–116) Masaldaki kız annesini senelerce tembelliğinden kandıran oğlanın durumunu fark eder. Ayrıca kızın sayesinde oğlan daha sonra çalışmaya başlayarak para kazanmaya dahi başlar.

Kadının masaldaki oğlana bazı tavsiyelerde bulunması ve eşinin de bunları yerine getirmesi kadının zekâsını göstermesi açısından önemlidir.

Masallardaki kadınlar evinin dışından ailesine yönelen bir tehlike durumunda kocasının pasif kaldığı durumlarda kocasına yardımcı olur.

Kadının kocasına akıl vermesine örnek olarak; **Terzi ile Karısı** masalını verebiliriz. Masalda terzinin akıllı karısı, kendisine göz koyan padişahın kocasına zorluk çıkararak kendisini almak istemesi üzerine, padişahın kocasından yerine getirmesini istediği her koşulu yapmasına yardımcı olarak, kocasıyla kalmayı başarır. (Yavuz, 2002:211) Masalda aile bütünlüğüne dışardan bir tehdit söz konusu iken kadın kocasına akıl verip yardımcı olarak aile bütünlüğünü korumuş olur.

Bu masaldakine benzer bir durum **Kadı Efendi** masalında da karşımıza çıkar. Masalda kadı bir kadına sürekli sarkıntılık eder. Kadının evli olduğunu bildiği halde kadına sürekli oğluyla selam gönderir. Kadın bunun üzerine bir gün kocasına:

“-Aman herif, buna nedek?

- Neblim nedek?

- Şunu hele bin çağırak.”(Doğramacıoğlu, 2002:333)

Masaldaki kadının kocası karısına sarkıntılık eden adama karşı pasif kalırken, kadın kendisi bu duruma bir çözüm bulmaya çalışır ve kadı efendiye bir oyun oynayarak hem namusunu, hem aile birliğini korur hem de ne kadar akıllı olduğunu gösterir.

Yarış masalındaki çobanın akıllı olan kızı ise akli sayesinde vezirlerin, bilgelerin bile çözüm bulamadığı, karmaşık gibi görülen bir duruma çözüm getirir ve padişahın karısı olur. Bu masalda aklın ve yeteneğin; zenginlikten, makamdan daha önemli olduğu, aklın ve yeteneğin zenginlik getirebileceği, fakat zenginliğin akıl ve yetenek sağlamadığı görülmektedir. (Yavuz, 2002:521)

Yılan Kız masalında bir kocakarının üç kızı vardır. Bir padişahın da tek kızı vardır. Bu kız evleneceği gece yılan olacağını öğrenir. Bu kocakarının büyük ve ortanca kızı bu kızın derdine çare olamazlar. Küçük kız akli sayesinde bu kıza

yardımcı olur. Hatta küçük olan kızın akıllı olduğunu masal anlatıcısı masalı anlatırken şu şekilde belirtmiştir: “Ben senin derdine çare olurum, diyor küçük kız. Küçükler şeytan olur ya!” (Köksel, 1995:216)

Süpürgeci Koca masalında bir kocanın üç tane bekâr kızı vardır. Bunları bir dev kocası tek tek ister. Büyük ve ortanca kızı öldürüyor fakat küçük kız akıllı olduğu için devin elinden kurtulmayı başarıyor. (Köksel, 1995:259)

Mumdan Şiş Şekerden Kebap masalında Çulha olan adamın üç kızından en küçüğü akıllıdır. Bu kız akli sayesinde padişahın babasına sorduğu soruları cevaplar ve babasını ölümden kurtarır. Üstelik kız akli sayesinde padişahla da evlenir. (Köksel, 1995:308–309)

Deyişilen Eşler masalındaki kız çok akıllı olduğu için ise onu alamaz; “Felan yerde bir güzel kız var, heç kimsenin gücü yetmor. Kimse alamor, çok bilgili bir kız. (Doğramacıoğlu, 2002:268)

İsmail Efendi'nin Karısı masalında İsmail Efendi'nin kardeş gibi gördüğü bir arkadaşı İsmail Efendi'nin karısına musallat olur. Kadına kendisi ile birlikte olmazsa çocuklarını öldüreceğini söyler. Kadın namusunu korumak uğruna çocuklarının ölmesine razı olur fakat adamdan çocuklarını kestikten sonra kulaklarını kendisine vermesini ister. Böylece daha sonra kocasına bu kulakları göstererek kocasını çocuklarını o adamın öldürdüğüne inandırabilir. (Köksel, 1995:360) Masaldaki kadın kahraman akıllılık yaparak çocuklarının kulaklarını yanına alır. Çünkü kocası o kulaklar olmasa kardeşi gibi sevdiği arkadaşının çocuklarını öldürdüğüne inanmayıp kadını suçlayabilir. Bu sebeple kadın böyle bir yola başvurmak zorunda kalır.

Çapanoğlu Senem masalında babası Senem'i hocasına emanet ederek savaşa gider. Fakat hoca Senem'e sarkıntılık eder. Hoca bir gün Senem'in kapısına dayanır ve kızı kapıyı açmaya zorlar:

“Kız ne kadar olmaz dediyse, hoca gitmedi. Kız o zaman bir kurnazlık düşündü. Dedi ki: “ Ben koskoca bir Çapanoğlu'nun kızıyım. Sana nasıl kol açarım. Gidersin traş olursun. Damatlık giyer gelirsin.” (Köksel, 1995:350)

Senem hocayı bu şekilde kandırır ve hoca gelince ona evindeki öğrencileri ile hocaya türlü eziyetler edip onu evden kovar. Masalda Senem'in akli sayesinde namusunu koruduğunu görmekteyiz.

Bazı masalarda ise akılsız olan kadınlar vardır. Bu kadınlar “Akılsız başın cezasını ayaklar çeker” atasözünde olduğu gibi akılsızlıklarının cezasını yine

kendileri çekerler. Meselâ; **Tosbağa Gelin** masalında akıllı olan ve bazı sihirli güçlere sahip olan padişahın en küçük gelini Tosbağa gelin padişahın gelinleri arasında yaptığı beceriklilik yarışında eltilerini kandırır ve onların baklavayı sarımsak ve nane ile yapmalarına sebep olur. Kendisi ise baklavayı çok güzel yaparak padişahın gözüne girer. (Köksel, 1995:165) Yine aynı masalda padişah gelinlerini yemeğe davet eder. Tosbağa gelin yine aklını kullanır ve eltilerinin davete kaz ve cullukla gitmelerine sebep olur. (Köksel, 1995:166) Kendisi ise bir faytonla gider ve aynı şekildeki olaylar masalda birkaç kere tekrarlanır. Aklını kullanarak padişahın gözüne girmeyi başaran Tosbağa gelinin masalın en sonunda kocası bu sayede padişahın tahtına oturur. (Köksel, 1995:167)

Gülperi masalında ise Gülperi'nin yerine kendi kızını geçiren teyze ve kızının sonunda yalanları ortaya çıkınca padişahın oğlu onlara ceza olarak “keskin kılıca mı razısınız, çamış katırın kuyruğuna mı?” diye sorar. Onlar da çamış katıra razı olurlar. Çamış katıra binip gidebileceklerini düşündükleri için onu isterler fakat çamış katırın kuyruğuna bağlanıp parçalanarak ölürler.(Köksel, 1995:339) Masalda kadınlar akıllılık yaptıklarını sanırlar fakat daha kötü bir şekilde ölürler.

Deli Fakı masalında ise masaldaki kadın masalın adından da anlaşılacağı üzere toplumda “deli” olarak ifade edilen bir özellik gösterir. Masaldaki kadının akılsız hareketleri deli olmasından ileri gelir. Hatta masalda kocası kadını deli olmasını bahane ederek evden kovar. (Doğramacıoğlu, 2002:207)

İncelediğimiz masalarda kadınlar genellikle zeki, kocalarına akıl veren, aile bütünlüğünü korumak için elinden gelen her şeyi yaparlar. Üç kız kardeş olan kızlardan en küçük olan her zaman akıllıdır ve akıllıca işler yapar. Masalarda akılsız kadınlar yok denecek kadar azdır. Genellikle akılsız olan kadının da ya akıl sağlığında bir problem olduğu ya da çok saf olduğu için akılsızca davrandığı görülmüştür.

Masalarda kadınlar mutluluğu ve başarıyı hüner ve emeklerinin yanı sıra akılları sayesinde de elde etmektedirler.

4.6.4. Fedakârlık

Kadın, sevdiği erkek uğruna hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Sevdiği için bazen ailesi ile bile karşı karşıya gelen kadın önüne çıkan zorlukları yenmeye ve sevdiğine kavuşmaya çalışır. Bazen bu uğurda ölümü bile göze alır.

Dede Korkut hikâyelerinden “Deli Dumrul” hikâyesinde Deli Dumrul’un karısı Azrail’e karşı gelmenin cezası olarak canını kaybedecek olan kocası için canını vermeye razı olan tek kişi olarak anlatılır. Hikâyedeki eş kocası için yapılabilecek en büyük fedakârlığa razıdır. Hikâyede Deli Dumrul, anne ve babasından sonra karsına gider, karsı ise ona fedakârlığın en güzel örneği olan şu sözleri söyler:

...

“Senün ol muhanat anan baban
Bir canda ne va ki sana kıyamamışlar
Arş tanığ olsun, Kürsi tanığ olsun
Kadir Tanrı tanığ olsun
Menüm canum senün anuna kurban olsun”¹⁷⁷

Eşi için canını vermeğe razı olan bu kadın, Deli Dumrul’u onun dünyaya gelmesine vesile olan ana ve babasından daha çok sevmektedir. Hikâyedeki kadın insanın en değerli varlığı olan canını eşi uğruna feda etmeye hazırdır.

Masallardaki bazı kadın karakterler, genellikle kendilerinden bile daha fazla sevdikleri insanları düşünürler ve onlar için her türlü fedakârlığa katlanırlar. Bu fedakârlık, bazen annenin çocuklarına yaptığı, bazen kız kardeşin kardeşi için yaptığı, bazen de kadının sevdiği veya kocası için yaptığı fedakârlıktır.

Keçeli masalında padişahın karısı hastalanır ve kocasına hasta yatağında: “Ben öleceğim, öldüğümde benim altın nalinlerim kimin ayağına onu alacaksın.” der. (Alptekin, 2002:409) Masalda kadın ölüm döşeğinde olduğu halde kocasını düşünür ve kendisi öldükten sonra kocasının yalnız kalmamasını evlenmesini ister.

Bu masaldakine benzer bir durum **Ahu Melek** masalında da karşımıza çıkar. Masalda padişahın karısı kocasına “Ben öldükten sonra evlenirsen, sandıkta bir pabucum var, o kime uyarsa onu al.” der. (Boratav, 1992:135) Bu masalda da kadın kendi ölümünden sonra bile kocasının ne yapacağını düşünecek kadar fedakâr bir kadındır.

Yılan Kız masalında amcası oğluyla evlenecek olan padişahın kızı gelin olduğu gece yılan olacağını ve yılan olarak kalacağını öğrenince bu yedi sene için yerine başka bir kızı koyar. Kız bu yedi sene boyunca oğlanı oyalar ve yedi sene sonra kız gelince o kızın iyiliğini görüp kocasına ikisi ile de evlenmesini söyler. Masalın sonunda oğlan ikisi ile de evlenir: “Birbirinden o kadar razılanmış ki... Padişah kızın iyiliğini karşılıksız bırakmıyor.” (Köksel, 1995:219)

¹⁷⁷ Gökyay (2004). a.g.e., s.81.

Bu masalda padişahın kızı için fedakârlık yaparak yedi sene oğlanı oyalayan kız yaptığı fedakârlığın karşılığını almıştır.

Kadınlar toplumda her zaman fadakârlıkları ile ön plana çıktıkları gibi masalarda da çocukları, kocaları veya sevdikleri insan için fedakârlık yapmaktan kaçınmazlar. Bu durum incelediğimiz masalarda da bu şekilde görülmektedir.

4.6.5. Kötülük

Masalarda iyi karakterli kadınlar kadar kötü karakterli kadınlar da bulunur. Bu konuda Boratav şöyle der:

“Kadın Türk masallarında sadece olumlu-örnek typler (sevimli çehreler) halinde çizilmiş olsaydı elbette eksik kalırdı. Üvey ana, cadı karı, bazı bazı zalim ve kötü niyetli kaynana (masallarımızda kaynana, peşin hükümlere meydan okurcasına, çoğunlukla şefkatli ve yumuşaktır), kıskanç bacılar karşı safta yer alarak, iyilerin savaşlarındaki çetinliği daha iyi belirttikleri gibi, masalın kadın dünyasını da tam gerçekliği içinde canlandırırılar.¹⁷⁸

Kötü karakterlerin en belirgin özellikleri, daima kötülük yapmalarıdır. Onlar etraflarındaki insanlara hep kötü davranırlar.

Havva Kadın masasında Havva Kadın kötü bir karakterdir. Herkesi kandırarak insanların mallarını alır. (Alptekin, 2002:230)

Aslan Mehmet masasında padişahın karısı kocasını aldatması ve kocasının kendisini öldürmesini engelleyen oğlunu öldürmek istemesi yönüyle kötü bir karakterdir. (Alptekin, 2002: 233)

Masallardaki kötü karakterlerin kıskançlıkları da onların kötülük yapmalarına sebep olur.

Küllü Fatma masasında en küçük kız olan Küllü Fatma'nın ablaları annelerini kesip yemeleri ve Küllü Fatma'yı kıskanıp kuş yapıp uçurmaları yönüyle kötü karakterlidirler. (Alptekin, 2002: 248-250)

Nar Tanesi masasında Nar Tanesi'nin annesi ölünce babasının evlendiği komşu kadın olan üvey anne kötüdür. Kızdan kurtulmak ister ve kızın babasını zorla ikna edip kızı babasıyla ormana göndertip, kızı ormanda bıraktırır. Ayrıca kızın kendisinden güzel olmasını kıskanıp Nartanesi'ni zehirler. Kız ölmeyince yine bir kötülük yapar ve Nartanesi'nin oğlunun boynunu kestirir. (Alptekin, 2002:284)

¹⁷⁸ Boratav (1992). a.g.e., s. 17.

Limon Kız masalında padişahın oğlu uzun uğraşlardan sonra limon kızı bulur, bir ağacın tepesine çıkarır ve askerlerini getirmek için limon kızın yanından ayrıldığında limon kızın yanına siyah bir kadın gelir:

“Güzel kız, oraya nasıl çıktın?”

“Merdivenle”

Siyah kız ağacın başına çıkmış. Limon kız ona padişahın oğluyla evleneceğini söylemiş. Siyah kız limon kızın saçlarını taramak istemiş. Limon kız:

“Sakın saçlarımın arkasına tarağı değdirme, sonra kuş olup uçup giderim,” demiş. (Köksel, 1995:177)

Bunun üzerine siyah kız tarağı limon kızın saçının arkasına değdirir ve kızın uçup gitmesine neden olur. Daha sonra da kendisi limon kızın yerine geçer.

İnci Salkım masalında bir güvercin olan İnci Salkım kızın yatağının altına her gün bir altın koymaktadır. Kızın büyük ablası da her gün bu altını alır. Daha sonra küçük kız bunu öğrenir ve altını kendi alır:

“...Kızın büyük bacısı gelmiş. Bakmış ki yatak kaldırılmış. Yatağın altındaki altın da alınmış. Kendi kendine:

“Ben size sorarım.” demiş. Gitmiş cıncıkları kırmış, pencerenin önüne koymuş. Akşam olmuş. Güvercin gelmiş. Pencereye çarptığı gibi göğsüne cıncıkların hepsi birden batmış.”(Köksel, 1995:198)

Eyvah adlı masalda peri padişahının oğlunun sırnı öğrenen kız evden kovulur. Dışarıda gezerken büyük bir konak görür ve orada kalmaya başlar. Orada hizmetçilerin başı olan bir kadın gizli bir yere evin oğlunu saklamıştır. Her gece oğlanın yanına gider ve oğlana “Benimle olacak mısın, olmayacak mısın?” der.

Oğlan aslında kendisinin dadısı olan bu kadının isteğini kabul etmez. Kadın bunun üzerine kırk tane değneği oğlanın üzerinde parçalar. Bir kaşık da bulaşık suyunu ağzına aktarır. Oğlan bayılır.(Köksel, 1995:208)

Masalarda kız kardeşlerden küçük olana kötülük eden kız kardeşler vardır. Bu kardeşler masalda kahraman olan küçük kızın başarısını üstlenmek veya kız kardeşlerini kıskandıkları için küçük kıza kötülük yaparlar. Örneğin, **Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu** masalında vezirin büyük ve ortanca kızı padişahın oğluna evlenmeden önce söyledikleri vaatlerini yerine getiremezler. En küçük kız ise vaadini yerine getirir ve padişahın oğlundan hamile kalır. Ne var ki ablaları küçük kıza kıskanır ve doğum yaptığı gece çocukları bir sandığın içinde denize atıp oğlana da karın köpek doğurdu derler. “Padişahın oğlu da kadını köpek doğurdu diye beline

kadar gömdürmüş ve gelen geçen bu kadının yüzüne tükürmüştü.”(Alptekin, 2002:435) Masaldaki ablalar, kız kardeşlerinin çocuklarına da kötülük yaparlar. Onları bir cadı karısı tutarak çeşitli yollarla öldürmeye çalışırlar.

Demir Asa, Demir Çarık masalında padişahın üç kızı vardır ve bunlara koca çıkmamıştır. Bunlar bir gün ok atarlar büyük ve ortanca kızın okları iyi yerlere varırken, küçük kızın oku ise bir kartalın yuvasına gider. Küçük kızın ablaları bunun üzerine kıza: “ Sen o gaz tavığını al da, burnunu sok oraya otur” derler. (Alptekin, 2002: 440) Kıza bu şekilde hep kötü davranmışlardır.

Hıyardan Şemşem Güzeli masalında hıyardan çıkan güzel kızın yerine geçen halayık o kızı da kuş eder ve padişahla kendi evlenir. Kuş olan kız ise uçup padişahın bahçesine konar. Halayık bu kuşun o kız olduğunu anlar ve kuşu kestirir. Ne var ki kuştan yere damlayan kandan bir ağaç biter. Halayık bu sefer de ağacı kestirir. (Alptekin,2002:456) Halayık kadın bu kötülükleri yapmasına rağmen padişah sonunda gerçeği öğrenir ve bu kızla evlenir.

Çömüdük adlı masalda kız abisiyle mağarada yaşamaya başlar ve orada bir Arapla evlenir. Bunların bir çocuğu olur, adını çömüdük koyarlar. Arap karısının kardeşini hiç sevmez ve hep öldürmeye çalışır fakat dayısını çok seven Çömüdük her defasında dayısını kurtarır. En sonunda Arap karısıyla anlaşarak hem Çömüdük’ü, hem de dayısını yemeklerine zehir koyarak öldürmeye kalkışır fakat Çömüdük bunu anlar hem annesini hem de babasını öldürür.(Yavuz, 2002:198)

Bu masalda kadın kocasına uyararak kendi kardeşini ve oğlunu öldürmeye kalkışır. Ne var ki yapmak istediği bu kötülüğün cezasını yine kendisi çeker.

Ümmelek masalında ise kadın kocasına hep kız kardeşini kötüyerek kendi namussuzluğunu kapatmaya çalışır. Fakat daha sonra kocasının kız kardeşine attığı iftira ortaya çıkar ve kendisinin namussuzluğu ortaya çıkar.(Köksel, 1995:159)

Gülperi masalında iki kız kardeşten büyük olanı ve kızı kötü karakterlerdir. Büyük kız kardeş ve kızı küçük kız kardeşine ve onun kızına türlü kötülükler yaparlar fakat masalın sonunda cezalarını çekerler. (Köksel, 1995:332)

Masallarda üvey anneler genellikle kötü karakterler olarak karşımıza çıkar. Bu durum **Yel Atı** masalında da böyledir. Masalda padişahın sağ veziri ile üvey annesini aynı yatakta gören padişahın oğlunu, üvey annesi yaptığı namussuzluğun ortaya çıkmasını engellemek için zehirleyerek öldürmeye çalışır. (Köksel, 1995:362)

İhtiyardan Gelini masalında gelin önce kendini iyi gibi gösterir fakat daha sonra kocasına belli etmeden kayınvalidesine türlü kötülükler yapar. Ama masalın

sonunda adam karısının annesine yaptığı kötülükleri anlar ve karısını boşar. (Doğramacıoğlu, 2002:218–224)

Kediler Padişahının Hediyesi masalında kocasının yanında istemeden yellenen kadın çok utanır ve “yer yarılrsa da yerin içine giredim” diye dua eder. Kadının duası kabul olur ve kadın yerin dibine girer. Kadın orada kedilerin, sıçanların çeşitli ev işleri yaptığını görür ve onlara sevgiyle yaklaşınca yeraltındaki bu hayvanlar da ona bir çuval verir ve onu tekrar evine gönderirler. Kadın eve gidince çuvalı yere aktarır ki çuvaldan bir dolu altın çıkar. Zaten fakir olan kadının ailesi rahat eder ve kadın böylece iyiliğinin karşılığını da görmüş olur. (Doğramacıoğlu, 2002:337–339) Masaldaki kadının eltisi de altın için eltisinin gibi yapmaya çalışır. Fakat o kocasının yanında zora yellenir, yerin altına girince kedileri, sıçanları hor görürve onlara kötü davranır. Bunun üzerine kediler ona da bir çuval vererek evine gönderirler. Kadın altın çıkacağı ümidiyle çuvalı aktarır ki çuvaldan yılanlar, akrepler çıkar ve kadını sokarak öldürürler.(Doğramacıoğlu, 2002:339–341) Masaldaki kadın kötü kalplidir ve kötülüğünün cezası olarak masalın sonunda ölür.

Ahu Melek masalında ise babası annesinin vasiyeti üzerine kendisi ile evlenmek isteyen kız kuyumcuya bir öküz yaptırır ve babası kendisiyle evleneceği gün bu öküzün içine saklanıp kaçar. Kızı bir şehzade bulur. Kızı çok beğenir ve saklar. Şehzade aslında amcası kızıyla nişanlıdır. Fakat şehzade bu kızı görünce amcası kızıyla ilgilenmez. Öküzün içinde bir şey olduğunu anlayan şehzadenin amcası kızı hizmetçilerine kızın içinde bulunduğu öküzü yaktırır. Kızı öldü zannederek çöpe attırır. Bu şekilde kızıdan kurtulmaya çalışır. (Boratav, 1992:139) Masalda kötü karakter olarak karşımıza çıkan bu kadın masalın sonunda bir dervişin ortaya çıkarak onu cehenneme göndermesi ile bütün kötü karakterlerde olduğu gibi cezasını görür.

İncelediğimiz masalarda kötü olan karakterlerin söyledikleri yalanlar ve yaptıkları kötülükler masalın sonunda mutlaka ortaya çıkar ve kötüler masalların sonunda masalın bir özelliği olarak her zaman cezalandırılırlar. Bu ceza ise, genellikle “kırk katır veya kırk satır” yani ölüm cezası olmaktadır.

4.6.6. Kıskançlık

Kötü karakterli olan kadınlar genellikle kıskanç da olurlar. Başkalarının mutluluğuna ve onların iyi bir hayat sürmesini çekemezler.

Dede Korkut hikâyelerinde kadınlar kocalarının kâfir kızları ile düşüp kalkmalarını, kâfir kızlarının onlara sakilik etmelerini kıskanmazlar.¹⁷⁹

Masallarda da kadınlar kocalarını kıskanmazlar. Masal kadınları genellikle üvey anne ise kızını, kız kardeşler birbirlerini ve özellikle en küçük kardeşi, komşu kadını, eltiyi, vs. kadınları kıskanırlar ve kıskandıkları kadına türlü kötülükler yaparlar. Bunun da masalları dahi etkileyen, kadınlar arasındaki ezeli ve ebedi rekabetten kaynaklandığı düşüncesindeyiz.

Bacı Bacı Can Bacı masalındaki üvey anne kocasının çocuklarını kıskanır, onlara türlü eziyetler eder.(Boratav, 1992:87)

Arap Lala masalında üç kız kardeşten en küçük kızın iyi bir hayat sürdüğünü gören ablaları kardeşlerini çok kıskanırlar.

“Yukarıya, merdivenin üst başına gözlerini çeviriyorlar, ne görsünler, kardeşleri, bir kolunda siyah, bir kolunda beyaz birer cariye, elmaslar, mücevherler içinde duruyor. Kızlar onu öyle görünce kıskançlıklarından birbirlerini çimdikiyorlar. (Boratav,1992:129)

Aynı masalda kızın ablaları küçük kızın sevgilisinin yakışıklılığını görünce kardeşlerini yine kıskanıyorlar: “Ablaları da onun bu güzelliğini görünce kıskançlıklarından ölesi oluyorlar.”(Boratav, 1992:130)

Telli Top masalında padişah Hindistan’a gideceği zaman kızlarına ne istediklerini sorar. Büyük kız elbiselik Hint kumaşı, ortanca kız Hint atlası, küçük kız ise bir telli top ister. Büyük ve ortanca kızın elbiseleri eskiyip parçalanırken küçük kızın telli topu hiç eskimez. Bunun üzerine ablaları küçük kız kardeşlerini kıskanırlar:

“İki kız kardeş küçük kızı kıskanıyorlar. (...)Koşuyorlar, oynuyorlar ve bir kuyunun başına geliyorlar. Kızın elindeki topu alıyorlar. Kıza kuyudan su çek diyorlar ve kızı kuyuya itiyorlar.(Köksel, 1995:346)

Küllü Fatma masalında küllü Fatma annesinin sözünü dinler ve bir kuyunun içindeki altınlara sahip olur. Daha sonra da bu sayede padişahın oğlu ile evlenir. Kardeşleri onun bu altınları alıp gitmesini ve padişahın oğlu ile evlenmesini çekemezler. Bir gün kardeşlerini hamama götürmek bahanesi ile götürürler. Hamamda küllü Fatma’yı yıkarlarken iki yanına iğne batırırlar ve küllü Fatma kuş olup uçar. (Alptekin, 2002:250)

¹⁷⁹ Ergin (1981). a.g.e., s.27.

Filcan Ağa ile Kırk Kız masalında üç kız kardeş vardır. Bunların annesi ve babası ölmüştür. Annelerinde kalan halbur, elek ve sokuyu kendi aralarında paylaşırlar. Küçük kız kendisine ne verilirse onu bir işe yaratır ve yiyeceğini temin eder. Bunun üzerine ablaları bu kızı kıskanırlar ve ondan kurtulmak için küçük kızı kuyuya atarlar. (Doğramacıoğlu, 2002:235)

Muradına Nail Olamayan Dilber masalında padişahın oğlu peri kızları tarafından çeşitli özellikler verilmiş olan kızla evlenmek ister. Vezirin karısı bu yüzden kızı çekemez, kıskanır. “ Benim kız alınmadı da dağda bir hambalın gızı alındı.” (Alptekin, 2002:333)

Gülperi masalında iki kız kardeşten fakir olanı hamamda doğum yapar ve doğurduğu kıza peri kızları tarafından çeşitli hediyeler verilir. Kızın yürüdüğü yerde çayır çimen biter, ağlayınca gözünden inci mercan dökülür ve güldükçe yanağında güller açar. Bunu gören diğer kız kardeş bunu kıskanır ve kendisi de hamamda doğum yapar. Fakat onun kızı öyle olmaz. Tam tersine kızın alnında bir şey uzar. Peri kızları ona kıskandığı için bu cezayı verirler. (Köksel, 1995:334)

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında vezirin üç kızı padişahın oğlu ile evlenmek için çeşitli vaatlerde bulunurlar. Bunu duyan padişahın oğlu ilk iki kızla evlenir fakat kızlar vaatlerini yerine getirmezler. Padişahın oğlu vezirin küçük kızıyla da evlenir. Kızın evlenmeden önce “ Padişahın oğlu beni alırsa, altın perçemli oğlanla, gümüş perçemli gız doğuracağım” diye vaat etmiştir. Padişahın oğlu evlendikten sonra kıza:

“ Hani senin vadin ne oldu?” diye sorar. Kız:

“ Ben Allah’dan diledim, Allah verirse olacak.” der.

Neyse zaman geçmiş, bu gadın hamile galmış. Bacıları hasitlermiş.

(Alptekin, 2002:435)

Küçük kızın ablaları bu kızı vaadini yerine getirebildiği için kıskanırlar ve doğum gecesi ebeyle de anlaşıp kız köpek doğurdu dedirtirler. (Alptekin, 2002:435)

Bu masaldakine benzer bir durum **Yedi Çingene** adlı masalda da vardır. Bu masalda da kız kardeşlerden tembel, beceriksiz ve kıskanç olan ablalar, güzel ve yetenekli olan, iyi bir evlilik yapan küçük kardeşlerinin mutluluğunu kıskanırlar tuzaklar kurup, ona türlü iftiralar atarak ona büyük acılar çektirirler.(Yavuz, 2002:335)

İdarem Cengiz Kızı masalında padişahın oğlula çeşitli vaatlerle evlenen üç kız kardeşten ilk ikisi vaatlerini yerine getiremezken en küçük kız vaadini yerine

getirir ve altın saçlı bir kızla bir oğlan doğurur. Öbür iki kız bu sebeple küçük kardeşlerini kıskanırlar ve kardeşlerinin doğurduğu çocukları sepete koyup suyu bırakıyorlar. (Köksel, 1995:327–328)

Görüldüğü gibi kıskançlık daha çok kardeşler arasında görülmektedir. Kardeş olmalarına rağmen kıskançlık duygusu masallardaki kadınların kötülük yapmasına neden olmaktadır.

Tosbağa Gelin masalında ise büyük gelinler küçük gelini kıskanırlar. Küçük gelin her şeyin en iyisini yaptığı için büyük gelinler onu kıskanırlar: “Padişah küçük gelinin tepsisini açar, çok beğenir. “Yaşasın küçük oğlumun hanımı” der. Öbür gelinler kıskanırlar.” (Köksel, 1995:165)

Fatma masalında ise üvey annesi Fatma’yı dağa inekleri otlatmaya gönderirken, kendi kızı olan Cevahir’e hiçbir iş yaptırmaz. Fatma bir gün inekleri otlatırken elindeki yumağı düşürür ve yaşlı bir nineyle karşılaşır. Nine ona yumağı vermek için bazı şartları yerine getirmesini söyler. Fatma, ninenin söylediklerini yapınca güzelliğine güzellik katılır, zaten güzelken daha da güzelleşir. Bunu gören Fatma’nın üvey annesi ve Cevahir Fatma’yı çok kıskanırlar hatta ondan nefret etmeye başlarlar. (Şenel Anteplioglu, Kilis, 58) Masalda Cevahir Fatma’yı kıskandığı için kendisi de inekleri otlatmaya götürür. Aynı olayları yaşar fakat kötü niyetli olduğu için zaten çirkinken daha da çirkinleşir ve kıskançlığının cezasını görür.

İncelediğimiz masalarda kadınlar kocaların değil ama kendilerinden güzel ve akıllı olan kadınları, kız kardeşlerini veya komşu kadınlarını kıskanmakta, bu sebeple türlü oyunlarla kıskandıkları kadınları tuzağa düşürmeye çalışmaktadırlar. Fakat eştikleri kuyuya kendileri düşen bu kıskanç kadınlar, masalın sonunda mutlaka cezalandırılmaktadırlar.

4.6.7. Yalancılık

Yalan söylemek, toplumda hoş karşılanmayan, olumsuz tepkiler verilen bir davranış biçimidir. İnsanlar genellikle zor durumda kaldıkları zaman yalan söylerler. Masallardaki kadınlar ise genellikle kötü ve zor bir durumdan kurtulmak veya yaptıkları bir yanlışlığı kapatmak için yalan söylerler. Fakat masalın sonunda bu yalan mutlaka ortaya çıkar ve yalan söyleyen kişi cezalandırılır. Örneğin;

Limon Kız masalında Limon kızın saçının arkasına tarağı geçirerek onun kuş olup uçmasına neden olan Siyah kız limon kızın yerine geçer ve padişahın

oğluna yalan söyler: “Padişahın oğlu gelince kıza neden böyle siyahlaştığını sormuş. O da güneşte kaldığından böyle karardığını söylemiş.” (Köksel, 1995:178)

Buna benzer bir durum **Küllü Fatma** masalında da söz konusudur. Masalda Küllü Fatma’yı hamama götürerek kıskandıkları için onu kuş olup uçurtan ablalarından bir tanesi Küllü Fatma’nın kocası olan padişah’ın oğlunun karısı diye yatağa yatar. Oğlan bunu anlar ve der ki:

“Senin yüzün güzelliği hiç kalmamış oyu!” Kız:

Hamam vurdu beni, hamam duttu beni.” der. (Alptekin, 2002:250)

Bu masalda da kızın padişahın oğluna yalan söylediğini görmekteyiz.

Telli Top masalında küçük kız kardeşlerini telli topunu kıskandıkları için kuyuya iten ablaları saraya gelirler. Babaları olan padişah küçük kız kardeşlerinin nerede olduğunu sorduğunda babalarına “Topu bize verdi, kendisi kayboldu” diyerek babalarına yalan söylerler. (Köksel, 1995:347)

Muradına Nail Olamayan Dilber” masalında vezirin karısı kendi kızını padişahın evlenmek istediği kızın yerine geçirir. Kendisine sorulduğunda ise der ki:

“İşte bunu bize verdiler. Gendileri sakladıysa da bilmem. Neyse de bilmem” (Alptekin, 2002:334)

Pamuk Kız masalında bir kadının çocuğu olmamaktadır. Kadının kocası çocuğu olmadığı için başkasıyla evlenmek ister. Bunun üzerine kadın karnına hamileyim diye pamuk doldurur. Bunu dokuz ay bu şekilde her gün pamuğu biraz daha artırarak devam ettirir. (Alptekin, 2002:416) Masaldaki kadın kocasını kaybetmemek için yalan söylemek zorunda kalır. Bu yalan daha sonra daha fazla büyür ve yine aynı masalda kadın oğullarına kız arayan kadınlara kendi kız olduğunu ve kendilerine verebileceğini söyler. (Alptekin, 2002:416)

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva masalında bir padişahın üç tane kızı vardır. Oğlu yoktur. Padişahın karısı dördüncü çocuğuna hamiledir. Padişah karısına: “Bu sefer de gız doğurursan, seni de gızını da keserim” der. (Alptekin, 2002:449)

Fakat padişahın karısı yine bir kızı doğurur. Padişah ebelere önceden para vermiştir. Ebeler çocuk doğunca padişaha “oğlun oldu” diye yalan söylerler. Padişahın karısı da: “Bu çocuğu babası sünnet oluncaya kadar görmesin” der. (Alptekin, 2002:449)

Padişahın karısı çocuğun kız olduğunu kocasından korktuğu için saklar ve ona yalan söylemek zorunda kalır.

Hıyardan Şemşem Güzeli masalında hıyardan çıkan kız çok güzeldir. Padişah kızı bırakıp ona elbise getirmeye gider. Bu sırada ormancının hizmetçisi olan halayık kızı kandırıp onun yerine geçer. Padişah gelip halayıkı görünce ona:

“Ne oldu o elma yanaklarına, kiraz dudaklarına, saçlarına ne oldu?” der.

Halayık ise:

“Garkalar çekiştirdi, güneşler yakdı, buram buam çalmadan dudaklarım soldu.” der.

Halayık kızın yerine geçer ve yalan söyleyerek padişahla evlenir. (Alptekin, 2002:455)

Gülperi masalında Gülperi'nin tezesi padişahın oğlu ile kendi kızını evlendirmek için kendi kızını Gülperi' nin yerine geçeirir ve padişahın oğluya kendi kızını evlendirir. Fakat her masalda olduğu gibi bu masalda da yalan ortaya çıkar. Padişahın oğlu onlara şöyle der: “Siz bana yalan söylediniz. Benim hanımımı kuyuya attınız.” (Köksel, 1995:339)

Yel Atı masalında üvey anne olan kadın padişahın oğlunun yel atının öldürülmesi için hastayım diye yalan söyler. Doktora iyileşmesi için tek çarenin yel atının eti olduğunu söyler.(Köksel, 1995:364) Masalda üvey annenin asıl amacı yel atını öldürtmektir. Bunun için böyle bir yalana başvurur.

Bu bölümün başında zor durumda söylenen yalanın masalın sonunda ortaya çıktığını belirtmiştik. Fakat **Bir Kerinin Yardımı** masalında çocuğu olmadığı için her gün kocasından dayak yiyen kadın dayak yemekten kurtulmak için “hamileyim” diye yalan söylemek zorunda kalır. Dokuz ayın sonunda bir köpeğin ağzında getirdiği çocuğu kocasına kendi çocuğu olarak gösterir ve kocasını buna inandırır. (Doğramacıoğlu, 2002:135) Bu masalda kadının mecburiyetten söylediği yalanın ortaya çıkmadığını görmekteyiz.

İhtiyardan Geline masalında yaşlı bir kadın oğlu vardır. Oğlan; “Bir tek anam var, kim bakarsa, anamı kim severse ben onu alırım.”der. Bir kadın da “ Ben ananı başımda gediririm, anana hörmet ederim...”der ve oğlana varır. (Doğramacıoğlu, 2002:218) Masaldaki kadın adama yalan söyleyerek, onu kandırarak onunla evlenir. Çünkü kadın daha sonra söylediklerinin hiçbirini yapmadığı gibi kocasının annesine türlü kötülükler yapar.

Sekke Saba masalında bir dükkâncı her sabah dükkânını açarken; “Ya fettah, ya Rezzak, ya rabbi, münafık şerrinden, kuru buhtandan kadın şerrinden emin eyle” diye dua eder. Bu sebeple Kadı Efendi dükkâncıyı hapse attırır. Dükkâncı

hapisten çıkınca karısı Kadı Efendi'ye bir oyun oynamaya karar verir. Kadın giyinir, kuşanır, süslenip Kadı Efendi'nin yanına gider. Masalda kadının amacı, kadının isterse neler yapabileceğini ispatlamak ve kocasının öcünü almaktır. Kadın kendisinin Sekke Saba'nın kızı olduğunu ve babasının kendisini kimseye vermediği yalanını söyler. Kadı Efendi kadını çok beğenir. Kadını gerçekten Sekke Saba'nın kızı zannedip, hemen o gün Sekke Saba'nın aslında çok çirkin, kör, topal olan kızını ister ve onunla evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:328-330) Masaldaki kadın yalan söyleyerek Kadı Efendi'ye iyi bir ders verir.

Gül Ananın Kızı masalında bir kadının çok çirkin bir kızı vardır. Bu kızı kızı yaşı çok geçesine rağmen kimse istemez. Bir gün çarşıya bir tüccar gelir. Kadın bu adama kızını verebilmek için adama: “Sene ilayık bir kızım var. Eynen senin kimi. Tuttuğunu kimse tutamaz. İşlediği işi kimse işleyemez.” (Doğramacıoğlu, 2002:311) diyerek yalan söyler. Masaldaki anne kızı er ne kadar çirkin de olsa kızının her anne gibi evlenip mutlu bir yuvası olmasını istemektedir ve bunun için gerekirse yalan söylemeyi bile göze almıştır.

Ahu Melek masalında şehzade ile evlenen Ahu Melek'i şehzadeyi seven amcası kızı ve şehzadenin annesi istemez. Bir gün Ahu Melek'i gezdirme bahanesiyle dışarı götürürler. Sonra kız gezmeye çıkınca onu orada bırakıp giderler. Şehzade karısını sorunca da annesi: “Bırak oğul, sokaktan gelen sokağa gider... Almış başını gitmiş, bekledik dönmedi.” diye oğluna yalan söyler.” (Boratav, 1992:142)

Masaldaki kadın Ahu Melek'ten kurtulmak için hem oğluna yalan söyler hem de Ahu Melek'i kötüleyerek ona iftira atar.

Tekenin Sahibi masalında evde dostlarını saklayan kadın kocasının durumu anlamasından korkar. Evde sakladığı dostları da giderken kadının altınlarını alıp gidince kadın kocasının eve hırsız girdiğine inanması ve yaptığı namussuzluğun ortaya çıkmaması için kocasına “evi sıyırdı gittiler” diyerek kocasına yalan söyler. (Doğramacıoğlu, 2002:348) Masaldaki kadın içine düştüğü kötü durumdan yalan söyleyerek kurtulmaya çalışmaktadır.

İncelediğimiz masalarda kadınlar içinde buldukları zor durumdan kurtulmak, çevrelerinde istemedikleri bir insandan kurtulmak ve kötülük yapacakları zaman yalan söylerler. Masalarda yalan söyleyen kadınlar genellikle kötü karakterli olan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar da masalların genel kuralı olarak masalın sonunda mutlaka cezalandırılırlar.

4.6.8. Merak

Merak duygusu kadınların en önemli karakter özelliklerindedir. Kadınlar yaratılış gereği meraklı olurlar. Fakat toplumda da bilindiği gibi “Fazla merak iyi değildir.” Meraklı olan kadın kahramanın başına mutlaka bir iş gelir. Hatta kadın bu merakı yüzünden ölebilir. Örneğin; **Avcı Ahmet** masalında avcı Ahmet hayvanların dilinden anlamaktadır. Fakat bunu hiç kimseye söylemez. Çünkü bu bir sırdır ve bu sırrını birine söylerse ölecektir. Bir gün evindeki ambarda iki sıçanın konuşmalarını duyar ve kendi kendine güler. Bunu gören karısı merak eder ve Avcı Ahmet’e niçin güldüğünü sorar. Avcı Ahmet bunun sır olduğunu söylerse öleceğini söyler. Ne var ki karısı buna aldırmaz ve ille de bu sırrı söylemesini ister. Bunun üzerine Avcı Mehmet Karısına çok sinirlenir ve karısını öldürür. (Alptekin, 2002:228-229) Masaldaki kadının merakı hayatına mal olur.

Mercimek Çocuk masalında annesi kızını babasının yanına yemek götürmesi için yollarken “iki yanna heç bakma” diye tembihler. Kız yemeği babasına verir. Babası da kızını tekrar eve gönderirken aynı şekilde tembih eder. Ne var ki kız dönüş yolunda “İki yanımda acaba ne var bir bakayım” diye merak eder ve bakar. (Alptekin, 2002:382)

Kız orada bir elma ağacı görür ve elma yerken bir congalez karısı onu alıp götürür. Bu masalda da kızın merakı başına kötü olaylar gelmesine neden olur.

Deli Kızın Hikâyesi masalında kızın tarağını alıp götüreren kuşu kız çok merak eder:

“ Bu kız bunu merak ediyor. (...) Bu kuş neyin nesini, benim saçımın tarağını aldı, gitti, diye kendi kendine soruyor. Doktorlar gelip bakıyorlar:

“ Bunun bir şeyi yok, bu merak ediyor.” diyorlar.” (Köksel, 1995:190)

Bu masalda kızın meraktan dolayı hastalanması söz konusudur.

Buna benzer bir durum **Yeşil Kurbağa** adlı masalda da söz konusudur. Masalda padişahın kızı her Cuma penceresine gelen yeşil kurbağanın söylediklerini merak eder:

“Her zaman Cuma günleri guşluk vahdi tağasına bir yeşil gurbaa gelirmiş. “Ey padişahın gızı, bön sürersin sefayı, sabah çekersin cefayı,” der gidermiş. Gız bunu merak etmeye başlamış. Günden güne sararıp solmuş. En sonunda yatağa düşmüş. (Köksel, 1995:274)

Masaldaki kız kurbağanın söylediklerini o kadar çok merak eder ki “merak” duygusu kızın hastalanıp yataklara düşmesine sebep olur.

Bazı masalarda ise kadın kahramana kırk tane odanın anahtarı verilir. Otuz dokuzunu açmalarına izin verilir fakat kırkıncısını açmamaları tembih edilir. Fakat kadın kahraman merakından kırkinci odayı da her zaman açar ve çeşitli olaylarla karşılaşır. Örneğin **İğci Baba** masasında da İğci Baba kıza kırk tane anahtar teslim eder. Kıza “otuz dokuz odayı aç, kırkıncıyı açma” der. Fakat kız kırkinci odayı merak eder açar ve tavanda asılı bir oğlan görür. (Alptekin, 2002:222)

Buna benzer bir durum **Sitti Nusret** masasında da vardır. Fakat bu masalda kırk tane oda yoktur. Masadaki derviş kıza oturdukları konakta kapalı bir oda gösterir ve o odayı asla açmamasını söyler. Fakat kız çok merak eder ve bir gün derviş evde yokken o kapıyı açar. (Boratav, 1992: 153–154)

Aynı durum **Oduncunun Kızı** masasında da vardır. Masadaki kız anne ve babasını zor durumda bırakmamak için olağanüstü güçleri olan bir Arapla evlenir. Arap ona evin bütün anahtarlarını verir. Fakat “sofanın en ucundaki odayı açma” der. Kız bütün odaları açar, gezer ama hep Arab’ın “açma” dediği odayı merak eder ve en sonunda merakına yenik düşer ve o odayı da açar. Bunu öğrenen Arap kızını yemeğe karar verir. (Boratav, 1992:163) Masadaki kızın merakı kızın başına türlü işler getirir.

İncelediğimiz masalarda özellikle kadınlara has bir özellik olarak karşılaştığımız “merak” olgusu kadınların başına türlü işler getirmekte, masalın gidişatını değiştirmektedir. “Fazla merak iyi değildir” sözüne de uygun olarak masalarda meraklı olan kadınların başına türlü olaylar gelmekte, masalın olay örgüsü meraklı olan bu kadınların çevresinde gelişmektedir.

4.6.9. Sabır

Kadınlar masalarda kendi cinsinden kötü insanların, kıskanç ablaların, kumaların, fesat olan komşu kızlarının kıskançlıklarını depreştirdiği için, başına türlü belâlar gelir. Kadının bu gibi durumlarda en önemli silahı sonsuz sabırdır. Masalarda, sadece bu sabır tilsiminin gücüyle, ya da, gene sonuna kadar, şikâyetsiz dayanmış olmanın bir mükâfatı olarak olağanüstü varlıkların işe karışmasıyla, uzun, zahmetli sınıma bin gün sona erer, kötü günler iyiye döner.¹⁸⁰

Hamur Bacı masasında fakir bir adamın en küçük kızı bir gün şöyle der:

“Padişah beni oğluna alsa, ne kadar ezası, cefası varsa çekerdim.”Bunu duyan padişah kızı küçük oğluna alır. Fakat padişahın oğlu kızın koynunda

¹⁸⁰ Boratav (1992). a.g.e., s. 16.

bir gece yatar ve gider. Kız hamile kalır bekler fakat oğlan gelmez. Kız bir hamur bacı yapar. Bütün derdini sıkıntısını bu hamur bacıya anlatır. Kocasını iki kere daha gelir, bir gece kalıp kızını hamile bırakır ve gider. Hamur bacı kızına hep “Sabret gelecek” der. (Köksel, 1995:346)

Padişahın oğlu karısının sabrını ölçmek için “ben tekrar evleneceğim” der. Kız bunun üzerine hamur bacıya ağlayarak:

“Bari şu bıçağı alıp da bağıma saplayın, kurtulayım, diyor. O zamana kadar bıçağı hamur bacı kapıyor, havuza düşüyor. Havuz hep kanla irin oluyor. Padişahın oğlu bunu görünce kadının sabrını anlıyor.” (Köksel, 1995: 385)

Masalda kız çok sabırlı davranır ve sonunda mutlu sona kavuşur.

Sabır Taşı masalında kızın bir kuş kırk gün bir mevtayı sallayacağını söyler. Kız da bir mevtayı otuz dokuz gün sallar, kırkıncı gün yanına arkadaş olarak aldığı mıtırlıp kızına sallatır. Kırkıncı günde oğlan uyanır ve başında mıtırlıp kızını görünce kırk gün boyunca kendisini sallayanın o olduğunu zanneder ve mıtırlıp kızıyla evlenir. Diğer kız ise yanlarına hizmetçi olarak alırlar. Kız bir gün oğlan çarşıya giderken oğlandan sabır taşı ister. Oğlan da kızına bu sabır taşını alır ve taşa başına gelen bütün bu olayları anlatır. Oğlan da kızının bu anlattıklarını gizlice dinler, gerçeği öğrenir diğer kızını öldürtüp bu kızla evlenir. (Alptekin, 2002:430)

Masalda kızın sabrı sayesinde dileğine kavuşur. Masallarda sabreden kadın kahramanlar her zaman bu sabırlarının karşılığını fazlasıyla alırlar ve istediklerine kavuşurlar.

Kadının sabırlı ile ilgili özellikler masallarda genellikle benzerlik göstermektedir. İncelediğimiz masallardan **Sitti Nusret** masalında Sitti Nusret başına gelenleri hiç kimseye anlatamaz hep sabreder. En sonunda da derdini bir sabırtaşına anlatır kadının bu dertlerine sabırtaşı bile dayanamaz ve çatlar. Kadın tam kendini öldürecekken kocası gerçekleri öğrenir ve masalın sonunda sabrının ödülü olarak kocası ve çocuklarıyla mutluluğa kavuşur. (Boratav, 1992:157–160)

İncelediğimiz her üç masalda da kadınlar çok sabırlıdır. Fakat sabırlı olmalarının bir nedeni de “Hamur Bacı” masalında kızın derdini kendi yaptığı hamur bacıya anlatması “Sabır Taşı” ve “Sitti Nusret” masalında ise kızın derdini taşa anlatmasıdır. Yani masallardaki kadınlar sabırlı olsalar dahi kendilerini üzen dertlerini mutlaka anlatma ihtiyacı hissetmektedirler. Fakat sabreden bu kadınlar masalın sonunda masalların değişmez bir kuralı olarak mutluluğa kavuşurlar.

4.7. MASALLARDA KADININ SOSYAL HAYATTAKİ KONUMU

4.7.1. Anne-Evlat İlişkisi Açısından Kadın

Bir kadında aranan en önemli vasıflardan birisi de anneliktir. Kadın bu vasfı sayesinde neslin devamını sağlayarak topluma faydalı olacak bireyler yetiştirmeye çalışır.

“Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz.” “Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar.” “Ana gibi yâr, vatan gibi diyâr olmaz.” Bu sözler toplumun anneye bakış açısını ve anneye anneye verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca “Cennet anaların ayakları altındadır.” Hadis-i şerifi de annenin inancımızda da ne kadar önemli bir yerde olduğunu gösterir.

Türk toplumunda annenin önemli bir yeri vardır. Annelere her zaman saygı duyulmuş ve ona hak ettiği değer verilmiştir.

Eski Türk devletlerinde ise Hatunların, gelecek hakanların anneleri olmaları sebebi ile ilk zevce ve asil (yani Türk) olmalarına dikkat edilirdi.¹⁸¹

Annenin Türk mitolojisindeki ilk görüntüsü Ak-Ana'nın önemli bir görevle kendini göstermesi elbette dikkat çekicidir. İnsanlığın ilk aile kurucularından biri olarak değerlendirdiğimiz Akine, ahlâk kavramının temeli olan doğruluk ve metanet gibi duyguları da Kayra Han'a öğreten kişidir.¹⁸²

Dede Korkut hikâyelerinde kadının evdeki en önemli görevi analıktır. Dede Korkut hikâyelerinde ana hakkı, Tanrı hakkı'yla birlikte anılır. Anaya el kalkmaz ve söz söylenmez. “Ak sütün doya emzürse ana görklü”, “beri gelgil, ak sütünü emdiğim kadını ana”, “ak pürçekli izzetmi canım ana”, “ak sütünü helâl eyle anam bana”, “Kadın anam karı anam” sözleri anneye ve ana hakkına verilen önemi göstermektedir.¹⁸³

Dede Korkut hikâyelerinden “Dirse Han oğlu Boğaç Han” hikâyesinde anne olarak kaşımıza çıkan kadın başkalarının sözlerine inanarak oğlunu öldürmeye kalkışan kocasına oğlunu sorar ve kocası tarafından ağır yaralı olarak bırakılan oğlunu bulup kurtarmak için mücadele eder ve sonuçta oğlunu kurtarır. Bu hikâyedeki anne evladı için her türlü zorluğa katlanan, fedakârlıktan kaçınmayan, ideal bir anne olarak karşımıza çıkar.

¹⁸¹ Kafesoğlu (1988). a.g.e.,s. 258.

¹⁸² Yılmaz (2004). a.g.e., s.122.

¹⁸³ Birgül (2000). a.g.m., s.235.

Biz bu çalışmamızda kadının anne oluşunu anneliğin ilk adımı olan çocuğuna hamile kalması, iyi anne, kötü anne ve üvey anne bölümlerinde değerlendirmeye çalıştık

4.7.1.1. Hamilelik ve doğum

Türk toplumunda çocuğun dünyaya gelmesi önemli olaylardan bir tanesidir. Masalların da bu önemi yansıttığı söylenebilir. Masalların kadın kahramanları, çocuk doğurdukları zaman diğer kadınlar tarafından kıskanılırlar ve birçok macera yaşarlar.

Doğum yapmak kadının hayatındaki önemli evrelerden biridir. Kadınlar doğum yaparlarken çok fazla sancı çekerler. Halk arasında doğum yapan kadının tüm günahlarından arınacağı düşüncesi de bundan ileri gelebilir düşüncesindeyiz.

Altay Türkleri arasından W. Radloff tarafından derlenen ve yabancı kültürlerin etkisinde kaldığı anlaşılan yaratılış efsanesinde Tanrı mekânında yaratılan Törüngey (Adem) ile Eje (Havva)'yı baştan çıkarıp dokuz dallı kutsal ağacın dört dalındaki yasaklanmış meyveleri yedirerek ilk günahı işlen Erlik, Kудay (Tanrı) tarafından üç kat yerin altındaki ay ve güneşi olmayan karanlık bir dünyaya gönderilir. Eğer Tanrı'ya karşı bir düşmanlık beslemez, insanlara fenalık etmezse tekrar Tanrı'nın yanına gidebilecektir. Eje ile Törüngey de yasaklanmış meyveyi yedikleri ve Tanrı'ya asi oldukları için Tanrı mekânından, yani cennetten çıkarılmışlar, çeşitli haklardan (ölümsüzlük, Tanrı tarafından beslenme, vs.) mahrum edilip çeşitli yükümlülüklerle dünya gönderilmiş, düşürülmüşlerdir. Kудay (Tanrı), yasak meyvenin yenilmesinden sonra dişiye (Eje) gebe kalma, çocuk doğurma ve doğum sancısı çekme cezasını verirken erkeğe de (Törüngey) Tanrı gibi olamama (ölümlü bir varlığa dönüşme), dokuz kız ve dokuz oğul evlada sahip olma, insanları dünyaya getirme cezası vermiştir. Verilen cezalardan da anlaşılacağı üzere, doğurganlık dişiye bir ceza olarak verilmiş, Tanrı katında Tanrı gibi ölümsüz bir varlık olan insan ölümlü bir varlık haline dönüştürülmüştür.¹⁸⁴

Divanü Lugâti't Türk'te kadının doğum yapan kadın için; “urâgüt iglendi (kadın doğum yaptı) ” kelime grubu verilmiştir.¹⁸⁵ Sözlükte aynı kelime grubunun “hafif bir hastalık geçiren erkek” için de kullanıldığı belirtilir. Aynı kelime kadınlar

¹⁸⁴ Mehmet Aça (2004). Yaratılış Mitleri, Şamanizm ve Tasavvuf Bağlamında Düşüş, Mahrumiyet ve Hapis. *Milli Folklor Dergisi*, 16(62): 9.

¹⁸⁵ Yurteser- Erdi.(2005). a.g.e., s. 286.

için çok önemli bir olay olan doğum hadisesini ifade ederken, erkeklerin hafif bir hastalığı da aynı kelime ile ifade edilir.

Dede Korkut hikâyeleri'nden “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı”nda Dumrul’un annesinin oğluna “ ...dokuz ay dar karnumda götürdüğüm oğul”¹⁸⁶ demesinden hikâyelerdeki kadının hamilelik süresinin dokuz ay olduğu anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz masallarda kadınların doğum yaparlarken sancı çektiklerinden bahsedilememekte, doğum anı uzun uzun anlatılmamaktadır. Masallarda kadınlar gebe kaldıkları zaman “hamile” kelimesinin yanında “yükü” kelimesi de kullanılmıştır. Kadınlar genellikle çocuklarını hamamda doğurmuşlardır. Ayrıca hamile kadın bebeğini tam dokuz ay yani günü gününe taşır ve doğurur. Masallardaki kadınlar ayları günleri tamam olunca bebeklerini dünyaya getirmişlerdir. Meselâ; **Meymunu Şibani** masalındaki kadın çocuğunu tam ayı günü doğunca doğurur: “9 ay, 9 gün, 9 saat, 9 dakika, 9 saniye tamam oldu mu oğlandan bir oğlan çocuğu dünyaya gelir.”(Köksel, 1995:171)

Sır Kâtibi masalında padişahın karısı hamile olur, dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat sonra bir kız doğurur. (Köksel, 1995:291) Aynı masalda padişahın kızı da hamile olur. Dokuz ay dokuz saat tamam olduktan sonra bir oğlan doğurur. (Köksel, 1995: 294)

Gülperi masalında iki kız kardeşten fakir olanı hamile kalır. Masalda hamile olan kadının aş yerimesi de geçmektedir. Bu masaldaki kadın da dokuz ayı tamam olunca doğum yapar. (Köksel, 1995:332)

Padişahın Üç Kızı masalında padişahın en küçük kızı ve en büyük kızı hamiledir. (Köksel, 1995:342–343)

Çapanoğlu Senem masalında çöl beyi ile evlenen Senem hamile kalır ve “dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika” sonra bir çocuk doğurur. (Köksel, 1995:353)

İncelediğimiz masallar içinde hamile olan kadınların bulunduğu diğer masallar şunlardır:

İnci Salkım masalında İnci Salkım ile evlenen kız hamile kalır ve bir oğulları olur. (Köksel, 1995:200)

---

¹⁸⁶ Gökyay (2004) a.g.e., s. 79.

Eyvah masalında babası tarafından denizdeki Eyvah'a teslim edilen kız hamile kalır ama çocuğun kimden olduğunu anlayamaz ve çok ağlar: ... “Kız ne olduğunu anlamıyor, gündün güne karnı büyüyor.”(Köksel, 1995:204)

Köpekle Evlenen Kız masalında masalın kahramanı olan kız aslında köpek olmayan sihirli olduğundan köpek gibi görünen bir oğlanla evlenir ve hamile kalır. (Köksel, 1995:213)

Hamur Bacı masalında masalın kahramanı olan kız üç kere hamile olur ve iki oğlan bir kız doğurur. (Köksel, 1995:384)

Muradına Nail Olamayan Dilber masalında kadın içtiği mercimek çorbasından sonra hamile kalır. (Alptekin, 2002:332)

Zan Uşakları masalında bir devenin üzerindeki kadın hamiledir. (Alptekin, 2002:351)

Dünya Güzeli masalında padişahın karısı hamiledir. Masalda kadının hamile olduğu şu şekilde ifade edilir: “Gadın dokuz ay dokuz gün o padişahdan olan çocuğu götürmüş.” (Alptekin, 2002:423)

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında vezirin küçük kızıyla padişahın oğlu evlenir. Kızın evlenmeden önce “Padişahın oğlu beni alırsa, altın perçemli oğlanla, gümüş perçemli kız” doğuracağım” diye vaadi vardır. Padişahın oğlu evlendikten sonra kıza:

“Hani senin vadin ne oldu?” diye sorar. Kız:

“Ben Allah’dan diledim, Allah verirse olacak.” der.

Neyse zaman geçmiş, bu kadın hamile galmış. (Alptekin, 2002: 435)

Congalaz Karısı masalında bir kadının yedi tane oğlu vardır fakat hiç kızı yoktur. Daha sonra kadın hamile kalır. (Alptekin, 2002: 443)

Hıyardan Şemşem Güzeli masalında padişahı kandırarak onunla evlenen halayık hamile kalır. (Alptekin, 2002:457)

Padişahın Oğluyla Hizmetkârı masalında padişahın oğlunun evlendikten sonra karısı hemen hamile kalır: “Gerdeğe gireceği gece, padişahın oğlunun garısı yüke galır ve bir oğlan evladı doğurur.” (Alptekin, 2002:400)

Papazım Ne Gördün masalında çocuğu olmayan kadın ettiği dualar sonucu hamile kalır ve kadın iki ceviz doğurur. “Kadın Allah’a dua edermiş. Nihayet bir gün gebe kalmış. Dokuz ay bir gün gibi geçmiş, kadının sancısı tutmuş, o da kalkmış Paşa Hamamı’na yunmaya gitmiş. Orada iki ceviz doğurmuş.” (Köksel, 1995:279)

Padişahın Kızının Ahlaksızlığı masalında kız padişahın oğlundan hamile kalır ve doğumu kızın analığı gerçekleştirir.

“Analığı kıza diyor ki:

“Sabaha gadar yatma, her geldiğinde oğlandan bir şey getir.”

O gün de oğlan kıza bir yüzük veriyor. İkinci gün analığı kıza bir pembe elbise geydiriyor, üçüncü gün bir mavi elbise geydiriyor, tekrar oğlanın evine vardığında, oğlanın mendilini alıp geliyor. Ondan sonra daha da getmiyor. Kız bu geliş gidişlerde hamile kalıyor. Oğlan her gün geliyormuş:

Gelip oraya bakar bakar kimse yok.

Kız hamile geliyor, dokuz ay dokuz gün geliyor kız sancılanıyor. Kıza analığı diyor ki:

“Ölürsen de eben benim, galırsan da eben benim.”Çocuk doğuyor, nur topu gibi bir oğlan...”(Alptekin, 2002:432–433)

Ettiğini Bulur adlı masalda fakir olan adamın karısı hamiledir: “Adamın garısı da yüklüymüş...”(Alptekin, 2002:314)

Yedi Kardeşler adlı masalda da yedi tane oğlu olan bir kadın tekrar hamile olur ve bir kız doğurur: “Gel zaman, git zaman, anaları gene bir çocuğa gebe kalmış” (Boratav, 1992:92)

Dev Dümbülküle masalında devin elinden kaçan kız başka birisiyle evlenir ve hamile kalır: “Bu kızcağız yüklü olur, hamile kalor.” (Doğramacıoğlu, 2002: 130)

Çıkrıkçı Kız masalında üç kız kardeşten küçük olan bir kara kedinin peşinden gittiği evde oradaki oğlandan hamile kalır ve dokuz ay sonra bir oğlan doğurur. (Doğramacıoğlu, 2002:243)

Mundan Şiş Şekerden Kebap masalında padişahla evli olan kadın üç kez hamile olur ve ilk ikisinde oğlan üçüncüsünde ise bir kız doğurur. (Köksel, 1995:312–314)

İdarem Cengiz Kızı masalında fakir çıkrıkçı kızlardan en küçük olanı padişahın oğluyla evlendikten sonra vaadini yerine getirerek hamile kalır ve altın saçlı bir oğlanla bir kız doğurur.” (Köksel, 1995:327)

Sinem masalında abisi tarafından namussuzluk yaptığı düşüncesiyle ormana bırakılan Sinem dağda konuşmayı unuttur. Sinem’i ormanda bir avcı bulur ve Sinemle evlenir. Sinem hamile olur ve çocuğunu doğururker dili çözülüp konuşmaya başlar. Böylece Sinem uğradığı haksızlıkları ve başından geçenleri kocasına ve erkek kardeşlerine anlatır. (Ahmet Avcı, Kilis, 65) Bu masalda kadının doğum yaparken dilinin çözülmesi doğumun kadınlar için mucizevî bir olay olduğunu göstermektedir.

Masallarda çocuksuzluk, gerçek hayatta da olduğu gibi hayatın en büyük kaygılarından. Kadınlar çocuk doğurabilmek için türlü yollara başvururlar. İncelediğimiz masalarda ise çocuğu olmayan kadın kahramanlar çocuklarının olmamasından utanırlar, bu sebeple kendilerine pamuktan, hamurdan, helvadan, vb. şeylerden çocuklar yapıp, çocuk özlemlerini giderirler. Bu da çocuğun olması için yapılan, başvuru bir çaredir. Bu sahte çocuklar genelde giydirilip süslenen kız çocukları olurlar.

Peri Kızı masalında çocuğu olmayan bir Yahudi kendine hamurdan bir kız yapar: “Bir Yahudi’nin de çocuğu olmazmış. Hamurdan bir kız yapmış, giydirmiş, kuşatmış, pencereye koymuş.” (Köksel, 1995:179)

Pamuk Kız masalında yine çocuğu olmadığı kocasının başkasıyla evlenmesini istemeyen kadın karnına pamuk koyarak hamileyim diye herkesi kandırır.

“Gocası garısının çocuğu olmadı deye evleneceğmiş. O da gürde gannına yüküyüm deyi pamuk goyarmış. Günde bir seel pamuk günde bi seel pamuk, dokuz aya yetmiş, benim çocuk oldu gayri demiş.”(Alptekin, 2002:416)

Helva Güzeli masalında ise;

“ ... Tek başına bir karı varmış. Komşunun biri kendine buğday getirmiş, ekmek yapıp yesin diye. Karı da buğdayı yumuş dama sermiş. Serçeler gelmesin diye ortasına bir çömçe gelin yapıp allı yeşilli koymuş. Padişah oğlu gezerken onu bir kız bellemiş” (Köksel, 1995:187)

Bu masalda padişahın oğlu çömçe gelini gerçek sanıp âşık olur. Annesini bu kızı istemeye gönderir. Durumu anlayan kadın bu sefer de helvacıya helvadan bir gelin yaptırır.

“Bana bir haftaya kadar güzel mi güzel, boylu boslu bir gelin yapıp dondurun, evime getirin, ne isterseniz veririm” demiş. Bir hafta sonra helvacı helvadan yaptığı gelini karının evine getirmiş.” (Köksel, 1995:188)

Masalda çocuğu olmayan kadın bunu bir türlü kabullenmek istemez ve bunu kapatmak için çeşitli yollara başvurur.

İncelediğimiz masalarda kadınların dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat süren bir hamilelik süresinden sonra çocuklarını dünyaya getirdikleri, çocuğu olmayan kadınların ise bu durumdan utanandıkları için pamuktan, helvadan, hamurdan kendilerine çocuk yaptıkları ve çocuk özlemlerini bu şekilde giderdikleri görülmektedir.

4.7.1.2. Anne

Bir kadında aranan en önemli vasıflardan birisi anneliktir. Annelik kadının doğuştan getirdiği bir duygudur. Kadın bu vasfı sayesinde neslin devamını sağlayarak topluma faydalı olacak bireyler yetiştirmeye çalışır.

Kaşgarlı Mahmut'un "Divanü Lugâti't Türk" sözlüğünde "uma" kelimesinin karşılığı Tibet lehçesi'nde "anne" olarak verilir.¹⁸⁷

Yine aynı eserde "anaç" kelimesinin karşılığı; halkın annesi, bilgece davranan kız çocuğu, bir sevgi göstergesi olarak ifade edilir.¹⁸⁸

Eski Türkrde "öğ" adı verilen annenin ailedeki yeri babanın diğer akrabalarından daha önemlidir. Öyle ki babanın mirası anneye intikal eder. Tarihte ailenen vazgeçilmez öğelerinden olan annenin önemi destanlarda da vurgulanmıştır. Örneğin Budist Uygurlara ait ve Türkçe adı "Ög Kang" yani "ana-baba" olan bir eserde "annenin evladına yaptıkları iyilikleri, fedakârlıkları, gösterdiği içten sevgiyi anlatan" manzumeler bulunmaktadır.¹⁸⁹

Türk destanlarında ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde anne, daima çocuğunun yanındadır ve onun destekçisidir. Anne bazen çocuğunu çok iyi ve bilinçli bir şekilde yetiştirerek, onun düşmanlarından öcünü almasını sağlar, bazen de çocuğunun hayatını kurtarmak için düşmanlarıyla çarpışır.

"Dede Korkut Hikâyeleri'nde annelik kadın için önemli bir vasıftır. Hikâyelerde kadınlar han kızı veya han karısı da olsalar, çocuklarına "dolap dolap ak sütlerini emzirdikleri söylenir; onları "dolama beşiklerde beledikleri" bezleyip kundakladıkları ifade edilir. Biricik evlatlarını dadılara verip muhafaza ettirdikleri bildirilir."¹⁹⁰

Dede Korkut hikâyelerinden "Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı"nda evladı uğruna kahramanca savaşmaya hazır olan bir anne karşımıza çıkar. Dirse Han'ın eşi, babasıyla ava giden oğlunun gelmediğini görünce acısından ne yapacağını şaşırır ve eşine şöyle hitap eder:

"...

Karşı yatanala dağdan bir oğul uçurdunısa degil mana

Kamın akan yügrük sudan bir oğul akıtdunısa degil mana

Aslanıla kaplana bir oğul yedürdünise degil mana

Kara donlu, azgun dilü kâfirlere bir oğul aldurdunısa degil mana

¹⁸⁷ Yurteser- Erdi.(2005). a.g.e., s. 621.

¹⁸⁸ Yurteser- Erdi.(2005).a.g.e., s. 142.

¹⁸⁹ Yılmaz (2004). a.g.e., s. 120.

¹⁹⁰ Banarlı (1987). a.g.e., s. 410.

Han babamun katına ben varayım
 Ağır hazine, bol leşker alayın
 Azgun dinlü kâfirlere ben varayım
 Yaralanup kazılık atumdan inmeyince
 Yenümile alca kanum silmeyince
 Kol bud olup yer üstüne düşmeyince
 Yalınız oğul yollarından dönmeyeyim
 Yalınız oul haberin a Dirse Han degil mana
 Kara başum kurba olsun bu gün sana.”¹⁹¹

Hikâyede görüldüğü gibi anne olan kadın evladı için kocasına karşı gelmekte hatta gerekirse oğlu için düşmanın karşısına dahi çıkabileceğini belirtmektedir.

Aynı hikâyede Dirse Han’ın karısı oğlunu bulur ve oğlunun yarasını iyileştirmek için dağ çiçeleri ile anne sütünü merhem yapıp oğlunun yaralarına sürer ve oğlunun yaraları iyileşir.¹⁹²

Annenin çocuğuna emzirdiği dolap dolap ak süt “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı”nda Boğaç Han’ın yaralarını iyileştirmek için kullanılır.

“Ölmüş olan kahramana yenden can vermek için kullanılan ilaç, anne sütü ile karıştırılmış dağ otlarıdır. (Dede Korkut kitabında “dağ çiçeği”). Süt gelmediği zaman anne kuru memesini sıkarak çıkardığı sütü kullanır. Hindistan’da ve Kırgızlarda yaşlı ananın, oğluna bakınca sütünün yeniden geldiği anlatılmıştır. Kırgızların Yoyoi destanında, ana sütü, aynı şekilde, yeniden can verme ilacı olarak kullanılmıştır. Fakat Dede Korkut kitabındaki motif bunlardan iki yönden ayrılır. Kahraman burada, ölmüş değil, aldığı yaralardan baygın ve halsiz düşmüştür. Sonra burada belirtilen yumuşak bir masal sevgisi değil, kahramanca ve tabî bir ana sevgisidir.”¹⁹³

Anne olan kadın çocuğu için her türlü eziyeti, cefayı çeker. Türk toplumunda annenin müstesna bir yeri vardır. Toplumda annelere her zaman saygı duyulmuş ve ona hak ettiği değer verilmiştir. Anne çocuğu için her türlü fedakârlığa katlanır. Toplumdaki deyişle “Kendi yemez, yedirir; kendi giymez, giydirir.” Bunlar iyi annelerdir. Biz de incelediğimiz masallardaki iyi anneleri şu şekilde belirledik:

Bacı Bacı Can Bacı masalında üvey annelerinin yaptıklarından kimseye bahsedemezler ve annelerinin mezarı başına gider ağlarlar. Bir gün annelerinin

¹⁹¹ Gökyay (2004). a.g.e., s. 10.

¹⁹² Gökyay (2004). a.g.e., s. 12.

¹⁹³ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCXIX.

mezarından çocuklara bir ses gelir: “Bir fırça, bir tarak, bir de sabun alın, kaçın...” (Boratav, 1992:87) Masalda anne ölmüş dahi olsa çocuklarına yardım etmektedir.

Arap Lala masalında çok iyi bir hayat süren en küçük kız kardeşi ablaları kıskanırken kızın annesi kızın bu halini görür ve bu duruma memnun olur. (Boratav, 1992:129)

Gençlikte mi Kocalıkta mı masalında başına birçok olaylar gelen anne yıllar sonra hep hasretlerini çektiği oğullarına kavuştuğunda çok sevinir: “Ah evlatlarım, ben de sizlerin anasıyım.” deyip evlatlarını gucaklamış. (Yavuz, 2002:279)

Sır Kâtibi masalında bir padişahın çocuğu olmaz. Bir gün müneccimleri getirir. Müneccimler: “Padişahım, senin kızın olacak; hem dilenci, hem hırsız, hem fahişe olacak,” derler. (Köksel, 1995:291) Padişah bunun üzerine karısının doğurduğu iki kız çocuğunu öldürttürür. Üçüncü kızını da doğuran kadın buna kıyamaz ve bu kızını sakla: “Eee anne ciğeri bu, dayanamaz çocuğunun öldürülmesine...” (Köksel, 1995:291)

Masaldaki anne çocuğunun öldürülmesine kıyamaz. Baba çocuğunu çok rahat bir şekilde öldürttürebilirken, ana yüreği buna dayanamaz ve çocuğunu saklattırır.

İhtiyardan Gelin masalında ise yaşlı bir kadın oğlunu evlendirir. Gelin kadına kocası evde olmayınca türlü eziyetler eder ve bu yaptığı kötülükleri oğluna söylememesi için kadını tembihler. Adam eve gelince annesine; “Ani, nasıl gelinin eyi mi?” diye sorar. Kadın; “Allah razı olsun yavrum” der. (Doğramacıoğlu, 2002:219) Masaldaki anne olan yaşlı kadın biraz gelininin korkusundan biraz da oğlunun evliliğini korumak için gelininin kendisine yaptığı kötülükleri oğluna söylemez. Bu masaldaki anneannelerin evlatları için ne kadar fedakâr ve sabırlı olabileceklerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüccarla Padişah masalında bir tüccar ticaret için gittiği ülken padişahına bir kötülük yapar. Sonra padişahla tekrar karşılaştığında çok utanır. Padişah ise onu karşılar, ağırlar. Bir kazan su kaynatır. Üzerine seccade atar. Daha sonra padişah annesini çağırır. Annesine;

“Anne kak gel, gel şunun üstünde namaz kıl” der. Annesi dediğini yaptıktan sonra tüccara; “ Bak benim anam bu, ben bunun südünü emmişim. Ben kötülük yapamam.”der. (Doğramacıoğlu, 2002:276)

Bu masalda anne sütünün temiz olmasının çocuğun karakterinde ne kadar önemli olduğu belirtilmektedir. “Temiz süt emmiş kişi ne olursa olsun kötülük yapamaz” iletisi verilmeye çalışılmıştır. Halk arasında kötü olan insanlar için “sütü pis”, “pis süt emmiş” veya “sütü bozuk” deyimleri bundan dolayı söylenmektedir. Anne temiz, namuslu, iyi olursa onun sütünü emen çocuk da iyi olur. Dede Korkut’ta anneler çocuklarının “dolap dolap ak sütlerini” emzirerek büyütürler.¹⁹⁴ Buradaki “ak süt” ifadesi annenin çocuğunu temiz, namuslu, helal sütle emzirmesini ifade etmektedir. Yine aynı masalda tüccar yaşadığı bu olay üzerine annesine “Anam senin neyin varsa bene söylüycün” (Doğramacıoğlu, 2002:276) diye sorarak kendisinin neden kötülük yaptığını anlamaya çalışır ve annesinin çocuğu olmadığı için kendisini kapıdaki bir zenci Arap’tan aldığını öğrenir. Masaldaki kadın eşini ve oğlunu aldatmıştır. Kadının kötülüğü çocuğunun karakterini de etkilediği görülmektedir.

Çocukları için her türlü fedakârlığı göze alan annelerin yanında Dede Korkut hikâyelerinden “Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı”nda oğlu için canını vermeyi kabul etmeyen bir anne söz konusudur. Çünkü buanneye göre kendi canı oğlununkinden daha nemlidir. Çocuğu için fedakârlık yapmayacak anne baba yoktur. Fakat bu hikâyedeki anne tipi diğer annelerin değerini göstermek açısından önem gösterir. Deli Dumrul, Azrail onun canına karşılık can istediği zaman anasına gider, ancak anası oğlunun yerine canını vermek istemez ve oğluna şunları söyler:

“Oğul, oğul, ay oğul
 Dokuz ay dar karnumda götürdüğüm oğul
 Dolama beşiklerde beledüğüm oğul
 On al deyende dünya yüzüne getürdüğüm oğul
 Ağca burçlu hisararda tutulayydın oğul
 Sası dinlü kâfir elinde tutsak olayydın oğul
 Altın akça gücüne salubanı seni kurtarayıldım oğul
 Yaman yer varmışsın, varabilmen
 Dünya şirin, can aziz,
 Canumu kıyabilmen bellü bilgi”¹⁹⁵

Dede Korkut hikâyelerinin içinde çocuğu için fedakârlık yapmayı kabul etmeyen tek anne “Deli Dumrul”daki annedir ve Allah tarafından canı alınmak suretiyle cezalandırılır.

¹⁹⁴ Yılmaz (2004). a.g.e., s.120.

¹⁹⁵ Gökyay (2004). a.g.e., s. 79–80.

Bazı masalarda da çocukları ile ilişkisi bakımından kötü olan, çocukları için fedakârlıktan kaçınan anneler vardır. Fakat kötü anneler nasıl ki gerçek hayatta azsa masalarda da oldukça azdır. Bu anneler çoğunlukla kendi rahatları için çocuklarından kurtulmak isterler. Zaten bu kadınlar masalın sonunda tıpkı “Deli Dumrul” hikâyesinde olduğu gibi mutlaka cezalarını görürler.

Karo ve Kız masasında çocuğu olmayan bir kadın Allah’ a dua eder ve bir kızı olur. Kızı doğmadan önce Allah’a kapıya kim gelirse ona vereceğine dair söz verdiği için kızını kapıya gelen bir kara köpeğe vermek zorunda kalır. (Doğramacıoğlu, 2002:60) Masalda anne olarak karşılaştığımız bu kadın istemeden de olsa kızına kötülük yapmış olur.

Aslan Mehmet masasında annesi namussuzluk yapan Aslan Mehmet babasının öldürtmek istediği annesini “ben öldürürüm” diyerek götürür fakat annesine kıyamaz. Annesi ile bir mağarada yaşamaya başlar. Ne var ki annesi bu seferde mağaradaki bir devle ilişki yaşamaya başlar ve bu devle rahat yaşayabilmek için devle birlikte Aslan Mehmet’i öldürmek için planlar yapar. (Alptekin, 2002:234)

Çömüdük adlı masalda kız abisiyle mağarada yaşamaya başlar ve orada bir Arapla evlenir. Bunların bir çocuğu olur, adını Çömüdük koyarlar. Arap karısının kardeşini hiç sevmez ve hep öldürmeye çalışır fakat dayısını çok seven Çömüdük her defasında dayısını kurtarır. En sonunda Arap karısıyla anlaşarak hem Çömüdük’ü, hem de dayısını yemeklerine zehir koyarak öldürmeye kalkışır fakat Çömüdük bunu anlar hem annesini hem de babasını öldürür. (Yavuz, 2002:198)

Masalda anne kendi evladını kocasının sözüne uyarak öldürmeye kalkışır. Ne var ki bu konuda istediğine ulaşamaz. Masalın sonunda cezalandırılır.

İncelediğimiz masalarda annelerin genellikle çocukları için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olan, onları rahat ettirmeye çalışan, onların iyiliği için kendi hayatlarını hiçe sayan, iyi yürekli, sağduyulu karakterler olduğunu gördük. Masalarda çok az rastladığımız kötü anne karakterleri ise, masalların vazgeçilmezi olan kötü karakterler veya kötü karakterlere yardım eden yardımcı kötüler olarak kendi çocuklarını öldürmeyi bile düşünebilecek kadar kötü anneler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kötü anneler, Stith Thompson’un “Motif Index of Folk Literature” adlı eserinde hainlikler (S) harfinde, gruplanmış, “hain anne”motifi ise S¹¹ de verilmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Fikret Türkmen (1998). *Tahir ile Zühre*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 182.

4.7.1.3. Üvey anne

Masallarda üvey anne karakterine sık sık rastlanmaktadır. Karısı ölen adamların hemen hemen hepsi başka bir kadınla evlenirler. Üvey anne ise bir müddet sonra çocukları istemez. Baba da genellikle çocuklarını bir bahaneyle ıssız bir yerde bırakır.

Masallarda söz konusu olan bu durum (eşi ölen erkeğin yeniden evlenmesi ve üvey annenin çocuklara eziyet etmesi) aslında sosyal hayatın da bir parçası olarak günlük hayatta da karşılaşılan durumlardan biridir.

Masallardaki üvey anneler ve aileyi olumsuz yönde etkilemeleri, halk arasında söylenen “ana analık olursa, baba da babalık olur.” sözünü doğrular niteliktedir. Gerçekten de anne üvey anne olunca, baba da üvey baba gibi davranır. Bu gerçek hayatta olduğu gibi masallarımızda da böyledir.

İncelediğimiz masallar içinde sadece bir masalda, üvey anne oldukça iyidir. Bu masal ise, **Padişahın Kızının Ahlaksızlığı** masalıdır. Bu masalda padişah olan baba remile baktırır. Kızının başından dilencilik, hırsızlık, fahişelik gibi işlerin geçeceğini öğrenir. Onun için kızını demir kapılı bir odaya kilitler. Baş vezirin kızı olan analığı kızı oradan kurtarır. Kızın yapacağı yanlış şeyleri yapmamasını sağlar ve kızın mutluluğuna vesile olur. (Alptekin, 2002:432) Bu masalda genellikle kötü olarak karşımıza çıkan üvey anne iyidir ve üvey kızına iyilikler yapar.

Diğer masallardaki üvey annelerin hemen hepsi de kötü kalpli ve acımasız kadınlardır.

Bacı Bacı Can Bacı masalında bir adam ve bu adamın bir kızı ve bir oğlu varmış. Bunların anneleri ölmüş ve babaları evlenmiş. Çocukların üvey anneleri olmuş. Üvey anne çocukları hiç sevmez ve onlardan kurtulmak ister. (Boratay, 1992:87)

Masallardaki üvey anneler öz babayı da etkilerler, baba da öz olduğu halde üvey baba gibi davranmaya başlar. Meselâ;

Nartanesi masalında kız annesi ölünce babasını komşusuyla kendisi evlendirir. Bu masalda üvey anne kocasını “Ya gızından geç, ya benden” diyerek kızıdan kurtulmak ister. Adamda kadına uyar ve kızından kurtulmaya çalışır. Bu masaldaki üvey anne kötü olarak karşımıza çıkar. (Alptekin, 2002:284)

Geyik Oğlan masalında da bir kızla erkek kardeşin üvey anneleri vardır. (Alptekin, 2002:462)

Pamuk Prenses masalında kızın annesi ölünce babası evlenir. Fakat birçok masalda olduğu gibi bu masalda da üvey anne kıza kötü davranır: “Günlerden bir gün kadın ölür, kız anasız kalır. Adam netsin beçere? Kağor evlenor. Bu sefer bu kız gözüne zıd edor anası.” (Doğramacıoğlu, 2002:167)

Fatma masalında ise Fatma'nın annesi ölünce babası tekrar evlenir. Daha sonra Fatma'nın üvey annesinin de bir kızı olur. Masalda Fatma'nın üvey annesi ve kızı Fatma'ya türlü kötülükler yaparlar fakat masalın sonunda mutlu olan yine Fatma olur. (Şenel Anteplioğlu, Kilis, 58)

Üvey anne, masallarımızda kötü karakterli bir insandır. Elinden gelen her kötülüğü yapar, fakat ne yaparsa yapsın etkili olamaz. Mutlaka kendi kötülüğünün cezasını çeker.

Üvey anneler incelediğimiz masalarda genellikle ikinci veya üçüncü dereceden kahramanlar olarak karşımıza çıkarken, masallarımızın en önemli özelliği olan kötünün cezasını bulması ve iyinin mükâfatlandırılması üvey anne olan masalarda kendini gösterir ve üvey anne olan kadınlar mutlaka cezalarını bulurlar.

4.8. KIZ EVLAT- KIZ KARDEŞ OLARAK KADIN

4.8.1. Çocuksuzluk ve Çocuksuzluk Karşısında Başvurulan Çareler

İnsan yaşamında dönüm noktası olan üç önemli evre vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Doğum olayı insan neslinin devamını sağladığı için diğer iki evreden daha önemlidir. Çocuk sahibi olmak ve neslini devam ettirmek her ailenin isteğidir. Toplumda çocuksuz ev meyvesiz ağaca benzetilir.

Türk kültüründe çocuğa büyük önem verilir. Çocuk insan neslinin devamını sağlar. Bu sebeple bütün toplumlarda çocuksuz insanlar hoş karşılanmazlar. Bu insanlar dertlerine çare bulmak için çeşitli yollara başvururlar. Toplumların hemen hepsinde çocuksuzluk büyük bir problemdir ve bu problem tüm halk anlatmalarına aksetmiştir. Çocuksuzluk motifi masalarda da sık sık karşımıza çıkar.

Manas Destanı'nda Yakup Han, bir evlada duyduğu özlemi şu şekilde dile getirir:

“Bir erkek bala var olsa
Ben bu işe onu kuvvetle sarılısam?
Bu Çırçırı'ya bir erkek bala doğurtsam
Nakışlı çizme gök pabuç

Noygutlu'yu bozup bir yense.¹⁹⁷

Çocuğu olmayan insanların hoş karşılanmadığının en güzel örneğini Dede Korkut Hikâyeleri'nde görmekteyiz.

Dirse Han çocuğu olmadığı için kara otağa kondurulup, altına kara keçe döşenip, önüne kara koyun yahnisi getirilir.¹⁹⁸ Bu durumun sebebi ise şu şekilde açıklanır: "...Oğlu kızı olmayanı Allah Taâla kargayupdur, biz dahı kargaruz..."¹⁹⁹ Dirse Han ise eşini bu drumdan orumlu tutarak ona şu şekilde seslenir:

"Han kızı yerümden durayınmı
Yakınıla boğazundan tutayınmı
Kaba ökçem altına salayınmı
Kara polat öz kılucum elüme alayınmı
Öz gövdenden başunu keseyinmi
Can tatlusunu sana bildüreyinmi
Alca kanun yeryüzüne dökeyinmi
Han kızı sebebi nedür, degil mana
Katı gazap ederem şimdi sana"²⁰⁰

Bu durum da gösterir ki, kadında annelik vasfı, çok önemlidir.

Kısır kadın, toplum içerisinde her zaman için alay konusu olmuştur. "Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Detanı"nda Beyrek'in karşısında oynayan Kısırca Yenge'ye hitaben söylediği sözler bu durumu daha iyi açıklar.

Beyrek şöyle der;
"And içmişem kısır kısrağa bindüğüm yok
Binübeni kazavata varduğum yok
Öküz ardında sarvanlar sana bakar
Seni gözler, kangı dereye gitdi ola deyü
İzin izler, kangı yandan gele deyü yola bakar,
Gözlerinün yaşı revan olup akar
Sen anlarun yanına vargıl
Muradunu senün anlar verür, belli bilgil
Senün-ile menüm işim yok."²⁰¹

...

Burada kadının kısırlığı toplum içinde yüzüne vurulmuş, kadın aşağılanmıştır. Kısır at gibi kısır kadının da uğursuzluk sayıldığı mesajı verilmiştir.

¹⁹⁷ Elçin (1981). a.g.e., s. 103.

¹⁹⁸ Gökyay (2004). a.g.e., s.4.

¹⁹⁹ Gökyay (2004). a.g.e., s. 4.

²⁰⁰ Gökyay (2004). a.g.e., s. 5.

²⁰¹ Gökyay (2004). a.g.e., s.52.

Hikâyelerde çocuğu olmayanların Allah'ın gazabına uğradığına inanılır.²⁰²

“Bunun eski inançlarla ilgisi vardır. Destanlarda evlâtsizlik kötülüğe yorumlanır. Böyle insanlara Tanrı'nın gazabının değdiği inancı açıkça görülür. Toyda toplananlar “oğlu-kızı olmayana Tanrı Tealâ kahr etmiş, biz de kahrederiz”denilmektedir.²⁰³

İncelediğimiz bazı masalarda kahramanların bir kısmının çocuğu yoktur. Çocuksuzluk incelediğimiz masalarda masalın temel taşlarından biridir. Çünkü bu kısım kendinden sonraki olayların ortaya çıkmasını sağlar. Çocuksuzluk masalı başından sonuna kadar etkiler. Çocuksuzluk, kahramanın ailesine bir sıkıntı ve mutsuzluk kaynağı olmaktadır. Çocuksuz ailenin toplumda ayıplanması hatta kınanması söz konusudur. Bu sebeple masalarda çocuğu olmayan kahramanlar çocuklarının olması için değişik yollara başvurmuşlar ve dertlerine çare aramışlardır. Masalarda genellikle çocuğu olmayan kahramanların bir kısmının karşısına yardımcı ihtiyar dediğimiz pirlar, dervişler, ak sakallı ihtiyarlar, Hz. Hızır çıkar ve kahramanlara elma vererek çocuklarının olmasını sağlar. Ya da kahramanların ettikleri dualar kabul olmuş, başvurulmuş bu geleneksel yöntemler işe yaramış, adak adanmış ve her türlü halde kahramanların çocukları olmuş ve çocuksuzluk özlemleri son bulmuştur.

Bazı masalarda ise çocuğu olmayan kadınlar çocuklarının olmadığından utanırlar ve çevredekiler tarafından ayıplanırlar. Bunun örneğini **Pamuk Kız** masasında görebiliriz. Masadaki kadının çocuğu olmadığı için kadın çevredekiler tarafından dışlanır: “ ...herkeş çocuğun yok deye kakalmış.” (Alptekin, 2002:416) Yine aynı masalda çocuğu olmadığı için kocasının başkasıyla evlenmesini istemeyen kadın karnına pamuk koyarak hamileyim diye herkesi kandırır:

“Gocası garısının çocuğu olmadı deye evleneceğmiş. O da gürde gannına yüküyüm deyi pamuk goyarmış. Günde bir seel pamuk günde bi seel pamuk, dokuz aya yetmiş, benim çocuk oldu gayri demiş.”(Alptekin, 2002:416)

Bu masalda görüldüğü gibi çocuğu olmayan kahramanın kocası yeniden evlenmek istediği görülmektedir. Bu da masalarda “çocuksuzluk” suçunun kadınlara yüklendiğini göstermektedir.

Masalarda çocuksuzluk, hayatın en büyük kaygılarından biridir. Kadınlar çocuk doğurabilmek için türlü yollara başvururlar. İncelediğimiz masalarda ise çocuğu olmayan kadın kahramanlar çocuklarının olmamasından utanırlar, bu sebeple

²⁰² Ergin (1981). a.g.e., s. 27.

²⁰³ İbrayev (1998). a.g.e., s. 280.

kendilerine pamuktan, hamurdan, helvadan, vb. şeylerden çocuklar yapıp, çocuk özlemlerini giderirler. Bu da çocuğun olması için yapılan, başvuru bir çaredir. Bu sahte çocuklar genelde giydirilip süslenen kız çocukları olurlar.

Peri Kızı masalında çocuğu olmayan bir Yahudi kendine hamurdan bir kız yapar: “Bir Yahudi’nin de çocuğu olmazmış. Hamurdan bir kız yapmış, giydirmiş, kuşatmış, pencereye koymuş.” (Köksel, 1995:179)

Helva Güzeli masalında ise; “... Tek başına bir karı varmış. Komşunun biri kendine buğday getirmiş, ekmek yapıp yesin diye. Karı da buğdayı yumuş dama sermiş. Serçeler gelmesin diye ortasına bir çömçe gelin yapıp allı yeşilli koymuş. Padişah oğlu gezerken onu bir kız bellemiş” (Köksel, 1995:187)

Bu masalda padişahın oğlu çömçe gelini gerçek sanıp âşık olur. Annesini bu kızı istemeye gönderir. Durumu anlayan kadın bu sefer de helvacıya helvadan bir gelin yaptırır.

“Bana bir haftaya kadar güzel mi güzel, boylu boslu bir gelin yapıp dondurun, evime getirin, ne isterseniz veririm” demiş. Bir hafta sonra helvacı helvadan yaptığı gelini karının evine getirmiş.” (Köksel, 1995:188) Masalda çocuğu olmayan kadın bunu bir türlü kabullenmek istemez ve bunu kapatmak için çeşitli yollara başvurur. Masallarda çocuğu olmayan kahramanlar kendilerine pamuktan, hamurdan, helvadan, vb. şeylerden çocuklar yapıp çocuk özlemlerini giderirler ve aynı zamanda çevredeki insanlar tarafından ayıplanmaktan da kurtulurlar. Bu da çocuğun olması için başvuru bir çaredir.

Peri Kızı masalında ise çocuğu olmayan bir Yahudi kendine hamurdan bir kız yapar: “Bir Yahudi’nin de çocuğu olmazmış. Hamurdan bir kız yapmış, giydirmiş, kuşatmış...” (Köksel, 1995:179)

Bir Kerinin Yardımı masalında çocuğu olmayan kadına kocası kadını döver ve ona türlü eziyetler eder. (Doğramacıoğlu, 2002:133) Bu masalda da görüldüğü gibi evlilikte çiftin çocuğunun olmaması kadının suçu olarak görülmekte ve bu sebeple kadın cezalandırılmaktadır.

4.8.2. Masallardaki Kadınların Dünyaya Gelişleri

Masallardaki kadınlar genellikle “Hamilelik ve Doğum” bölümünde bahsettiğimiz gibi annenin dokuz ay dokuz gün hamileliğinin sonra dünyaya gelirler.

Biz çalışmamızın bu bölümünde incelediğimiz masallardaki “dua edilerek, bir dervişin söyledikleri yapılarak ve adak adanarak dünyaya gelen kız çocuklarını incelemeye çalıştık.

4.8.2.1. Dua edilerek dünyaya gelenler

Dua edilerek dünyaya gelmenin en görkemli örneğini “Dede Korkut” kitabında, “Dirse Han”ın “bir batman oğul için yaptığı, hacet toyunda, görüyoruz. “Bir ağzı dualının yardımını diliyor; “açı doyuruyor, çıplağı giydiriyor, borçluyu borcundan kurtarıyor”. Erkek hayvanlar kestiriyor, tepe gibi et yığdırıyor... Erkek hayvanlar hem kurban olarak kesiliyor ve hem de içime yemede, yeniyordu.²⁰⁴ Hikâyede kadın çocuklarının olması için Allah’ın rızasını almak almak gerektiğini ve bunun için dua etmek gerektiğini belirtir. Bu durum da kadının düşünce tarzı ve Allah’ın her şeye kadir olduğunun farkında olduğunu gösterir.

Aynı olayın benzeri “Bamsı Beyrek” hikâyesinde de karşımıza çıkar.

“Bayındır Han’ın sohbetine toplanan Oğuz beyleri, oğulları yanında sohbeti dinlerler. Herkesin oğluyla geldiğini gören Bay Büre Bey bu duruma çok üzülür, ağlamaya başlar. Oğuz beyleri neden ağladığını sorunca da kendisinin oğlu olmadığı için üzüntüsünden ağladığını söyler. Bunun üzerine Oğuz beyleri dua için el kaldırırlar. Beyler arasında bulunan Bay Bican Bey de kendisinin kızı olmadığını, kendisi için de dua etmelerini söyler. O zaman beylerin duası da, bedduası da kabul olunmaktadır. Aradan bir zaman geçtikten sonra Bay Büre’nin bir oğlu, Bay Bican’in de bir kızı dünyaya gelir.

“Bay Bican Beg dahı yrinden uru-durdu, aydur: Begler, menüm dahı hakkuma bir dua eylen kim Allah-u Taâla mana da bir kız vere...”²⁰⁵

“Bamsı Beyrek” hikâyesinde genellikle erkek çocuk isteyen beylerin aksine kız çocuğu olması için dua isteyen bir bey görülmektedir.

Türk masallarında ise, masal kahramanının iyi bir Müslüman, Allah indinde makbul bir kul olması kabulü yaygındır. İmanlı ve tevekkül sahibi kullar, halledemeyecekleri bir sıkıntı ile karşılaştıklarında, dua ve ibadet ederek Allah’tan yardım isterler.²⁰⁶

Bizim incelediğimiz masalların içinde ise dua edilerek dünyaya kız çocukları ve masallar şu şekildedir:

²⁰⁴ Ögel (2002). a.g.e., ss. 2-3.

²⁰⁵ Gökyay (2004).a.g.e., ss. 31.

²⁰⁶ Günay (2004). a.g.e., s.s. 326.

Mercimek Çocuk masalında bir karı kocanın hiç çocuğu olmaz. Bunlar hocaya giderler. Hoca'nın yaptığı ilaç ve okuduğu dua sayesinde çocukları olur. Günümüzde bile hâlâ çocuğu olmayan insanlar hocalara gider, muska yaptırırlar, bu masalda olduğu gibi:

“Bir garı goca varmış. Garı gocanın heç çocuğu yoğmuş. Aradan on, onbeş sene geçmesine rağmen heç çocukları yoğmuş. Derken çocuksuzluktan bıkmışlar eyce yalnız başlarına. Garı demiş ki:

“Bir hocaya gidelim, bir muska ettireyim ki belki çocuğumuz olur.” Der.

Bunlar hocaya giderler. Dertlerini hocaya anlatırlar. Bunun üzerine hoca:

“Ben sana bir dua edeyim, yatma bir ileğen hamır yuğur. Hamırı yuğur, sacı gur, bezeyi dök, altına da bir kese mercimek al, üsdüne otur. Bir tas mercimek ölç, keseye goy daha sonra üsdüne otur. Ekmeği yapmaya bak, gum gibi çocuk meydana gelecek mercimekten.” der. (Alptekin, 2002:382)

Kadın hocanın dediklerini yapar ve kadının gerçekten de kum gibi çocuğu olur. Bunun üzerine adam ne yapacağını bilemez ve çocukları oklavayla öldürür. Geriye sadece bir tane kız çocuğu sağ kalır. (Alptekin, 2002:382) Masaldaki bu kız çocuğu dua edilerek dünyaya gelen bir çocuktur.

Papazım Ne Gördün masalında çocuğu olmayan kadın ettiği dualar sonucu hamile kalır ve kadın iki ceviz doğurur:

“Kadın Allah'a duâ edermiş. Nihayet bir gün gebe kalmış. Dokuz ay bir gün gibi geçmiş, kadının sancısı tutmuş, o da kalkmış Paşa Hamamı'na yunmaya gitmiş. Orada iki ceviz doğurmuş.” (Köksel, 1995:279)

Bu masalda kadın Allah'a dua ederek hamile kalır. Mercimek Çocuk masalında kadın mercimek gibi küçük kum gibi çocuklar doğururken, bu masaldaki kadın iki tane ceviz doğurur.

Masalarda çocuğu olmayanlar her ne şartla olursa olsun çocukları olması için dua ederler. Meselâ; **Karo ve Kız** masalında ise masalda çocuğu olmayan kadın şöyle dua eder:

“Yarabbi bene bir çocuk ver, iptida kim isterse bir it mi ister, kedi mi ister, köpek mi ister, her kim isterse ona veririm. Sebeh akşam bele dö'e edermiş.” (Doğramacıoğlu, 2002:60)

Masalda kadın bu duasından sonra bir kız doğurur. Fakat daha sonra Allah'a verdiği sözü de tutmak zorunda kalır.

Akıllı Sıçan ve Kırk Haramiler masalında da bir karı koca vardır ve bunların çocuğu olmaz. Kadın bir gün öyle dua eder; “Ya Rabbi bene bir çocuk ver, vermorsan bir sıçan ver.”(Doğramacıoğlu, 2002:70)

Masaldaki kadının çocuk isteği onun böyle bir dua etmesine sebep olmuştur. Nitekim kadının duası kabul olur ve kadın sıçan doğurur.

4.8.2.2. Bir dervişin söyledikleri yapılarak dünyaya gelenler

Halk edebiyatının sözlü ürünlerinde özellikle halk hikâyeleri'nde çocuğu olmayanlar bu sıkıntılı zamanlarında dertlerine bir çare arar, gurbete çıkar, dua ederler. Bu en sıkıntılı zamanlarında karşılına derviş, Hz. Hızır, pir veya ak sakallı bir ihtiyar çıkar ve çocuğu olmayan insanların dertlerine çare olurlar.

“Çocuğu olmayan padişahların yolda rastladıkları Derviş'in verdiği elma ile çocuk sahibi olmaları motifi, Türk masal ve halk hikâyelerinde oldukça yaygındır. Bazı masalarda bir elma da padişahın atı için verilir. Sultan hanım bir çocuk sahibi olurken at da bir tay sahibi olur. Elma veren Derviş, yeni doğan çocuğa ve çocuğa olağanüstü güçler verir. Doğumlarından sonra olağanüstü güçler vermezse daha sonra gelişen olaylarda ortaya çıkararak masal kahramanına yardımcı olur.²⁰⁷”

Halk hikâyelerinde dervişin söylediklerinin yapılarak çocuğun dünyaya gelmesine örnek olarak “Kerem ile Aslı” hikâyesini verebiliriz. Hikâyede bir padişahın ve bir keşişin çocukları olmaz. Bunlar birlikte seyahat etmeye karar verirler. Yolda çocukları olursa birbirlerine vereceklerine dair söz verirler. Bu sırada bir derviş zuhur eder. Ona dertlerini açarlar. Derviş cebinden çıkardığı bir elmayı ikiye bölerek karıları ile birlikte yemeleri için verir; onlara elmadan olan çocuklarının birbirlerini seveceklerini ve birbirlerinde ayırmanın günah olduğunu söyler... Dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra Hatice Sultan'ın bir oğlu, keşiş karısının da bir kızı dünyaya gelir.²⁰⁸

Bu hikâyedeki kız da oğlan da bir dervişin söyledikleri yapılarak dünyaya gelmişlerdir. Bir dervişin söylediklerinin yapılması ile dünyaya gelen çocukların bulunduğu masallar halk edebiyatı içerisinde halk hikâyelerinin tesiri altında kalmış masallardır. Böyle masalarda halk hikâyelerinden izler fazlasıyla bulunmaktadır.

Ayrıca halk hikâyeleri'nde kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak saçlı ihtiyar, derviş veya Hazreti Hızır daha sonra; kahramana ad verilmesi, eğitimi,

²⁰⁷Umay Günay. *Türk Masallarında Gelenksel ve Efsanevi Yaratıklar*. www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/198311UmayGunay.pdf. s. 23 (20.03.2007).

²⁰⁸ Elçin (1981). a.g.e., s. 550.

aşık olması, sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi durumlarında da ortaya çıkmaktadır.²⁰⁹

İncelediğimiz masallar içinde bir dervişin söyledikleri yapılarak dünyaya gelen çocuklar genellikle erkek çocuklardır. Çocuksuzluktan dolayı üzüntü duyan aileler genellikle erkek çocuk ister veya çocuk erkek olarak dünyaya gelir. Derviş tipleri genellikle masalın başlangıcında kahramanın sıkıntılı zamanında aniden ortaya çıkarlar. Ortaya çıktıktan sonra masal kahramanının problemini halleder ve sonra ortadan kaybolurlar. İncelediğimiz masalarda sadece **Sitti Nusret** masalında bir dervişin söyledikleri yapılarak bir ailenin kız çocukları dünyaya gelir. Masalda çocuğu olmayan bir tüccar bir dervişe derdini anlatır. Dervişte ona şöyle der: “ Bu gece abdest al, iki rekât namaz kıl. Allah’ın emriyle bir kız evladın olacak.” (Boratav, 1992:152)

Masalın kahramanı olan Sitti Nusret bir dervişin yardımı ile dünyaya gelir ve masalın kahramanı olarak karşımıza çıkar.

4.8.2.3. Adak adanarak dünyaya gelenler

Genellikle halk hikâyelerinde çocuğu olmayanlar adak adayarak çocuk sahibi olurlar. Halk hikâyelerinde önemli bir motif olan adak adanarak dünyaya gelen çocukların incelediğimiz bazı masalarda da karşımıza çıktığını gördük.

Güro adlı masalda bir kadının hiç çocuğu olmaz. Kadının da “Güro” adlı bir köpeği vardır. Bir gün bu kadın bu köpeğe “Allah bene bir kız verirse seye veririm genni” der ve bu adağından sonra kadının bir kızı olur. (Doğramacıoğlu, 2002 :263)

Karo ve Kız masalında ise çocuğu olmayan kadın çocuğu olması için Allah’a dua eder ve duasında: “Yarabbi bene bir çocuk ver, iptidâ kim isterse bir it mi ister, kedi mi ister, köpek mi ister, her kim isterse ona veririm.” der.

Masalda kadın bu şekilde dua ederek adakta bulunmuş olur. Daha sonra kadının bir kızı olur ve kadın kızını kapıya gelen kara bir köpeğe vererek adağını yerine getirmek zorunda kalır. (Doğramacıoğlu, 2002:60)

İncelediğimiz masalarda adak adayan kişinin çocuğunun dünyaya geldiğini ve adağı adayan kişinin çocuğu dünyaya geldikten sonra adağın Allah’a verilmiş bir söz olduğu düşüncesiyle adağını istemese dahi mutlaka yerine getirdiği görmekteyiz.

²⁰⁹ Mehmet Aça ve Müge Ercan (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, “Anonim Halk Edebeyatı” M. Öcal Oğuz (Ed.). Grafiker Yayınları, Ankara, s. 138.

4.8.3. Masalarda Kız Çocuklarına Ad Verilmesi

Türk toplumunda yeni doğan çocuğa isim verme, bir takım geleneklere bağlanmıştır. Öncelikle herkes, çocuğa isim veremez. İsim, genellikle ailenin büyüğü veya çevrede itibar gören yaşlı kişiler tarafından verilir. Genellikle çocuk doğduktan üç gün sonra çocuğun kulağına ezan okunarak, verilen isim üç defa tekrarlanır.

Türk mitolojisinin çağlarına göre, “ad verme” olayını, iki çağ türü ile tanıtabiliriz: 1) Adın Tanrı tarafından verilmesi: Kayın ağacından inen, görünen ve kaybolan kocalar, Hızır veya Anadolu’daki dervişler, bunlardandır. 2) Korkut-Ata ve Hızır gibi ulu bilgeler tarafından verilmesi.²¹⁰

Türk destanlarından anlaşıldığına göre destan devri yaşamış Türkler’de ana-babanın çocuklarına verdikleri ad sayılmamıştır. Bir delikanlı savaşta veya avda kahramanlık gösterdikten sonra büyük tören ve düğün yapılır, soyun kâhini olan kam çocuğa ad vererek onu kabilenin üyesi ilân ederdi. Yakut destanlarına göre Yakutlar çocuklarına ilk adını oturmağa başladığı, gerçek adını ise yay çekmeye (ok atamaya) başladığı zaman verirlerdi.²¹¹

Türklerde kahramanlara ad verilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Doğan çocuğa “uğurlu” ve “yakışan” bir ad bulma, boy başkanına, saygı değer tanınmış bir konuğa veya boyun şamanına aittir. Müslümanlıktan sonraki zamanlarda, şamanın yerini derviş almıştır.²¹²

Adın bütün uluslarda önemli sayılması, bunun çok eski Şamanlık tasavvuruna göre insanın ruhu gibi bir şey olarak görülmesinden geliyor. Bundan dolayı da Orta-Asya’da, Hindistan’da ve buradan geçmiş olarak Avrupa’da özel bir masal motifidir. Destan ve masal kahramanlarının ad almaları törenlerle olur.²¹³

Eski Türklerde ya uzun zaman çocuğa ad verilmezdi ya da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı, geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman yani delikanlılık çağına geldiğinde, ya yaptığı işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan ad verilirdi ki, buna er-ad (= erkek adı) derlerdi. Türklerin İslam geleneğine girmesiyle bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir. Er-adın yerini ileriki dönemde “lakap” tutmuştur.²¹⁴

²¹⁰ Ögel (2002). a.g.e., s. 98.

²¹¹ Günay (1992). a.g.e., s. 11.

²¹² Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCLXXXVI.

²¹³ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCLXXXVI.

²¹⁴ Yüksel (2007). a.g.e., s. 106-107.

Ayrıca eski Türklerde erkek çocuğunun olmasını isteyen aileler doğan kız çocuklarına Oğulhan, Ümithan, Dursunhan, Saadet, Kudret, Fikret ve Emre gibi erkek çocukların adlarını koyarlardı.²¹⁵

Dede Korkut Hikâyeleri'nde bu geleneği şu sözlerle görüyoruz:

O zamanda bir oğlan, baş kesmezse, kan dökmezse ad koymazlardı. Nitekim Dirse Han'ın Oğlu Boğaç Han'ın bir boğayı öldürmesi üzerine Dede Korkut gelerek:

“Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan ceng etmişdür, bir buğa öldürmüş, senün oğlun, adı Buğaç Han olsun. Adını ben verdüm, yaşını Allah versün.” der.²¹⁶

Benzer bir ad verme “Bamsı Beyrek” hikâyesinde de vardır. Bu hikâyede de Pay Püre'nin oğlu onbeş yaşında yaptığı bir yiğitlik sonucu ad alır:

“...Bunun üzerine Dede Korkut gelip, söylediği bir şiirle oğlanın adını Boz Aygırlı, Bamsı Beyrek koyar.”²¹⁷

Kırgızların ünlü Manas Destanı'nda ad verme geleneğinin izlerini bulmaktayız. Manas'ın çocukluk ismi Çon Cindi'dir. Cakıp'ın rüyasına giren Hızır Aleyhisselam düşmanlara onun Çon Cindi diye tanıtılmasını ister. Daha sonra Manas isminin verildiği şu sözlerle anlatılır:

“İzin vermişsen bana eğer,
Koyayım ismini hemen der,
Divane işte böyle söyler,
-İsim veriniz sonunda der,
İnsanlar seslendiler hep beraber,
Adı Manas olsun der,
Allahu Teala korusun,
Her beladan uzak olsun,
Herkes dua ettiler,
Hem yaşlısı hem gençler...”
Aynı destanda Semetey'in ismi doğmadan konmuştur:
“Sonunda doğarsa erkek çocuk,
Onun adı Semetey olsun...”²¹⁸

Bu örnekte Manas Destanı'nda destanın kahramanına nasıl ad verildiği görülmektedir. Bu örnekte ad verilen kahraman erkektir.

²¹⁵Varis Abdurrahman (2004). *Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme*. Milli Folklor Dergisi, 61(16):125.

²¹⁶Gökyay (2004). a.g.e., s. 7.

²¹⁷Metin Ekici (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikayeleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı: 101, Ankara, s. 19.

²¹⁸Yüksel (2007). a.g.e., ss. 106-107.

Türk destanlarında ve Dede Korkut hikâyelerinde de ad vermenin erkek kahramanlar için gerçekleştiğini görürüz. Bunda erkek çocuğun bu gibi türlerde başkahraman olmasının etkisi olduğu düşüncesindeyiz. Bu türlerde kadın kahramana ad verme merasimine rastlanmamaktadır.

Fakat Türklerin tarihine bakıldığında Türklerin kız çocuklarına temiz ve erdemli anlamlarına gelen, “Hun, Sabir, Arıg, Uygur Silig, Kazan Sılu” gibi adlar verdiklerini görmekteyiz.²¹⁹

Divanü Lugati't Türk, Oğuznâme ve eski Uygur Türkçe'sine tercüme edilen Buda kitaplarının sonuç kısımlarında ve Çin'in kuzey batısındaki Tun-huang'dan bulunan bir kısım mektuplarda bazı Türkçe kadın isimlerine rastlıyoruz. Meselâ; Ay Kağan, Ay Çiçek, Umay, Anaç, Sevgi, Sevinç, Terken, Türkan, Altun Tarım, Kuntuz (Kunduz) ve Azık gibi.²²⁰

Ayrıca yalnız Türkçe konulan isimlerde cinsiyet farkı çok belirgin değildir. Bulunan belgelerden anlaşıldığına göre eski Türkler Gün, Ay, Yıldız, Günay, Yıldızay, Günhan, Ayhan, Ayfer, Aytuğ, Aygüzel, Aytunhan, Gümüşhan ve Kunduz gibi isimleri hem erkekler hem de kadınlar için kullanmışlardır.²²¹

“Ad verme” geleneği bütün dünya ülkelerinde masal motifi olarak kullanılmıştır. Motif İndex'te bu motif (T. 596) numarası ile verilmiştir.²²²

İncelediğimiz masalarda daha çok erkek kahramanlara ad vermenin etkileri ile karşılaştık. Masallardaki erkek kahramanlara özellikle de bir derviş veya hızır vesilesiyle doğanlara sonradan ad verildiğini gördük. Ayrıca kahramana bazen periler de değişik özelliklerle beraber isim vermektedirler. İncelediğimiz masaların içinde kadın kahramana bir dervişin ad vermesi sadece **Sitti Nusret** adlı masalda vardır. Bu masalda, bir dervişin yardımıyla dünyaya gelen çocuğun adını yine o derviş koyar. Derviş çocuk sahibi olmalarına yardımcı olduğu aileye ben tekrar gelmeden çocuğa ad vermeyin diye aileyi tembih eder. Kız büyüüp okul çağına gelince derviş gelir ve kızın adını koyar: “Bir gün akşamüstü evine gelirken önüne bir derviş çıkar. Kızım senin adın Sitti Nusret'tir...”(Boratav, 1992:153)

Gülperi masalında masalın kahramanı olan kıza adını onu hamamda doğurturan peri kızları verir: “...bir kız doğurturlar. Adını Gülperi koyarlar.”

²¹⁹Yılmaz (2004). a.g.m., s.114.

²²⁰Abdurrahman (2004). a.g.m., s.129.

²²¹Abdurrahman (2004). a.g.m., s.129.

²²²Türkmen (1998). a.g.e., s.180.

(Köksel, 1995:332) Yine aynı masalda Gülperi'nin annesinin adı "Fatma" olarak geçmektedir. (Köksel, 1995:333)

İncelediğimiz masallar içinde genellikle kadınların adı verilmez. "Bir kadın, bir kız, bir ana" gibi ifadeler kullanılır. Fakat bazı masalarda masal kahramanın hatta bazen yardımcı kahramanların bile adları verilir. İncelediğimiz masalarda kadın kahramanların adlarının geçtiği masallar ve kahramanların adları ise şu şekildedir:

Küllü Fatma masasında kızın adı hiç külden çıkmadığı için verilmiştir:

"Evvel vakdın birinde bir garı varmış. Garının üç tene de gızı varmış. Hiç işleri yağmuş. İşleri güçleri çikrik eğirmekmiş. Gızın biri de hiç külden çıkmazmış, adına da Küllü Fatma derlermiş." (Alptekin, 2002:248)

Benli Dilber masasında da padişahın kızının adı "Benli Dilber" olarak geçmektedir: "Padişahın kızı varmış, ismi de Benli Dilber'miş." (Alptekin, 2002:278)

Yasemin adlı masalda ise bir kadının yedi tane oğlu vardır. Daha sonra bir kızı olur ve kadın bu kızın adını Yasemin koyar: "Bir zaman sonra kadının bir kızı olmuş ve adını Yasemin koymuş."(Yavuz, 2002:288)

Şehzade Hüdadad ile Kırk- Dokuz Kardeşi masasında Padişahın karısının adı "Firuze", padişahın oğlunun âşık olduğu kızın adı ise "Deryabar" olarak geçer.(Yavuz, 2002:292)

Deli Fakı masasında ise adına "deli fakı" denilen deli bir kadın vardır. (Doğramacıoğlu, 2002:206)

Bazı masallar adını masaldaki kadın kahramanların adından alırlar. **Şirin ile Şevketli** masasında da Acem şahının kızının adı "Şirin" olarak geçmektedir. (Yavuz, 2002:383) Aynı masalda Şirin'e kuma olarak gelen diğer kızın adı ise "Şevketli"dir. (Yavuz, 2002:384)

Ahu Melek masasında şehzade görüp çok beğendiği kıza adını sorar. Kız; "Ahu Melek" diye cevap verir. (Boratav, 1992:138)

Kal'a-yı Gövhernikin masasında bir peri kızı olan kızın adı Gülbani'dir.(Doğramacıoğlu, 2002:147)

Gülbani masasında masal kahramanının rüyasında âşık olduğu ve uğruna türlü zorlukları aştığı kızın adı "Gülbani"dir. .(Doğramacıoğlu, 2002:104)

Gül Ananın Kızı masasında anne olan kadının adı "Gül", kızının adı ise "Fatma" olarak geçmektedir.(Doğramacıoğlu, 2002:317)

Fatma masalında ise masal kahramanının adı “Fatma” Fatma’nın üvey annesinin doğurduğu kızın adı ise “Cevahir” olarak geçmektedir. (Şenel Antepioğlu, Kilis, 58)

Çapanoğlu Senem masalında masalın kahramanı olan kızın adı “Senem”olarak geçer. (Köksel, 1995:349) Masalda Senem “Çapanoğlu” lakabını babasının namının Çapanoğlu olmasından dolayı alır.

İncelediğimiz masalarda kızların adlarının bir dervişin vermesi, onu doğurturan peri kızlarının vermesinin yanı sıra içinde buldukları ortama, yaptıkları işe göre de verildiği görülmektedir.

4.8.4. Tek Kız Olanlar

Halk anlatmalarının genelinde tek çocuk kahramandır. Meselâ, Dede Korkut hikâyelerinde Boğaç Han ve Deli Dumrul tek çocuktur. Kırgızların Manas destanında da Manas tek çocuktur ve olağanüstü özelliklere sahip destan kahramanıdır. Oğuz Kağan destanında durum yine aynı şekildedir.

Halk hikâyelerinde farklı sayılar söz konusu olabilir. Fakat tek çocuğun olduğu hikâyelerde tek kahraman vardır ve olaylar onun etrafında gerçekleşir. Halk hikâyelerinde tek çocuk genellikle adak adanması sonucu dünyaya gelir. Bu da halk hikâyelerinin vazgeçilmez başlangıç kalıbıdır. Tek çocuk olan bu kahramanlar genellikle olağanüstü özelliklerle doğarlar ve olay onların etrafında gelişir. Bu çocuklar adak adanarak dünyaya gelirler. Fakat bu durum masalarda genellikle böyle değildir. Masallardaki tek kız olan çocuklar masalın da kahramanı olurlar.

Bazı masalarda kahraman olan kız bazen tek çocuk olabilir. Masallardaki bu tek kızlar oldukça akıllı ve başarılı olurlar. Olaylar bu kızın etrafında gelişir. Özellikle padişahların genellikle tek kızı olur. Örneğin, **Ahu Melek** masalında kız padişahın tek kızıdır. (Boratav, 1992:135)

Genellikle tek kızlar ya masal kahramanı olurlar ya da masalda önemli bir yer tutarlar. Tek kızlar nazlı olur ve genellikle alın yazıları da kara olur. Hep zorluklarla karşılaşır.

Helvacı Güzeli adlı masalda ailenin tek bir kızı vardır. Aile bu kızı evde yalnız bırakıp gider. Kızın başına türlü kötülükler gelir. Tek başına dağlarda gezer, mücadele eder, ihanete uğrar. (Doğramacıoğlu, 2002:156)

Dev Dümbülküle adlı masalda ise bir padişahın tek bir kızı vardır. Tek kızlar nazlı olurlar. Kızın nazlı olduğu masalda da belirtilir: “Bir tek kız, nazlı bir kızmış.” (Doğramacıoğlu, 2002:124)

Masallardaki tek kızlar en sonunda kendisine kötülük yapanlara tek tek karşılıkta bulunur. Tek kızlar masalarda zeki, gayretli ve kötü kaderli olurlar. Masaldaki olaylar hep onların aleyhine işler. Fakat en sonunda mutlu sona ulaşırlar.

Nar Tanesi masalında da kız tek çocuktur: “Zamanın birinde bir adamın bir garısı bir gızı varmış.”(Alptekin, 2002:284)

Benli Dilber masalında Hint padişahının tek bir kızı vardır. (Alptekin, 2002:278) Padişah bu kızı hiç odasından çıkarmaz ama yine de daha sonra masaldaki olaylar bu kızın başından geçer.

İyilikle Kötülük masalında da bir padişahın bir kızı vardır ve bu kızın gözleri görmez. (Alptekin, 2002:289)

Oduncunun Kızı masalında da kız tek çocuktur: “İhtiyar, fakir bir oduncu varmış. Bunun bir kızı ile bir de karısı varmış.” (Boratav, 1992:162)

Sitti Nusret masalında ise zengin bir tüccar adamın hiç çocuğu yoktur. Daha sonra bir dervişin söylediklerini karısıyla yaparlar ve bir kız çocukları olur. Bu masalda da kız yine tek çocuktur ve masalın kahramanıdır. (Boratav, 1992:144) **Keçeli** masalında kız ailesinin tek çocuğudur: “... biceğiz kızı varmış. (Alptekin, 2002:409)

Masalarda padişahların genellikle tek kızları vardır. Padişahlar bu tek kızlarını çok severler bu kızlarının üzerine titrer, bir dediklerini iki etmezler.

Padişahın Kızının Ahlaksızlığı masalında padişahın bir tane kızı vardır. Başka da çocuğu yoktur: “Esgiden bir padişah varmış, onun da bir gızı varmış.” (Alptekin, 2002:431)

Çömüdük adlı masalda padişahın üç oğlu ve bir kızı vardır. (Yavuz, 2002:197)

Şah Mehemet masalında da bir padişahın tek kızı vardır. Masalda padişahın kızını kıymetli olduğu belirtilir: “Bu padişahın bir tek kızı varmış dünya yüzünde. Kimselere denişmez, kız çok kıymatlı” (Doğramacıoğlu, 2002:80)

Bahk Bilmezse Hahk Bilir masalında padişahın bir kızı vardır. (Doğramacıoğlu, 2002:252)

Hüsni Yusuf Şehzade masalında da kız padişahın tek kızıdır. (Boratav, 1992:144)

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalında da kız tek çocuktur: “Bir varmış bir yokmuş. Bir padişahın bir tanecik bir kızı varmış.” (Boratav, 1992:102)

Şah Mehemet masalında da bir padişahın tek bir kızı vardır: “Bu padişahın bir tek kızı varmış dünya yüzünde. Kimselere denişmez, kız çok kıymatlı.”(Doğramacıoğlu, 2002:80)

Gül Ananın Kızı masalında da bir kadının bir kızı olduğu belirtilmektedir. Masalda olaylar önce çirkinen daha sonra güzelleşen bu kızın başından geçmektedir. (Doğramacıoğlu, 2002:311)

Çapanoğlu Senem masalında Senem Çapanoğlu'nun tek kızıdır. (Köksel, 1995:349)

Yılan Kız (Köksel, 1995:215) ve **Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım** (Köksel, 1995:255) masallarında da padişahın tek kızı vardır.

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalında ise bir kadının yedi oğlundan sonra bir kızı olur. Masaldaki kadın yedi oğlanın üzerine hamile kalır ve bir kız doğurur. (Boratav, 1992:92) Bu masalda kız ailesinin tek çocuğu olmamakla beraber ailenin tek kız çocuğudur ve masaldaki olaylar bu kızın başından geçmektedir.

İncelediğimiz masalarda tek kız çocuk olan kahramanlar masalın kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Masaldaki olay örgüsü hep bu kızın başından geçmekte, kötüklerle mücadele edip, türlü zorlukları aştıktan sonra mutlu sona ulaşan bu tek kızlar masalarda genellikle çok güzel ve padişah kızı olup, ailelerinin kıymetlisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.8.5. İki Kız Kardeş Olanlar

Halk anlatmalarında iki sayısı ve iki kız kardeş pek rastlanılmayan bir durumdur. Bu durum masallar için de geçerli bir durumdur. Masalarda kardeşler genellikle üç veya nadir de olsa yedi kardeş olarak karşımıza çıkar. Fakat incelediğimiz masallar içerisinde **Gülperi** masalında iki kız kardeş vardır: “...çok eski zamanlarda iki kız kardeş varmış.” (Köksel, 1995:332) Masalda bu iki kardeşten biri zengin biri fakirdir. Fakir olan bir gün hamile kalır ve hamamda perilerin yardımıyla bir kız doğurur. Bu kıza periler “Gülperi” adını verirler ve masaldaki olaylar bu kızın başından geçer.

İki kız kardeş, incelediğimiz masallar içinde sadece Gülperi masalında rastlanılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.8.6. Üç Kız Kardeş Olanlar ve En Küçük Kızın Önemi

Sayıların eskiden kalma inançlarda yeri büyüktür. Bunların değerleri değişik olduğu gibi taşıdığı tılsımlar ve kullanıldığı yerler de başka başkadır.²²³

Üç sayısının alevi inançlarında önemli bir yeri vardır. Onlar Aleviliğin üç esasa dayandığını, Allah-Muhammed- Ali ve ahlakın temelini de “elini, dilini, belini korumak” diye düsturlaşan üç baş kuralı olduğunu bilirler.²²⁴

Masallarda 3 formeline bağlı olarak 3 kardeş önemli bir motiftir. Bunun yansımaları 3 kız kardeşte de görülür. Diğer bütün halk anlatmalarında olduğu gibi masallarda da olaylar üç kız kardeşten en küçük kızın başından geçmektedir. Yani dramın en küçük kardeşte yaşanması kuralı masallarda da karşımıza çıkar. Üç kız kardeş olan masallarda en küçük kız en akıllı olan kız olarak karşımıza çıkar. Bu üç kız kardeşten ilk ikisi karşılıklarına çıkan zor durumla baş edemezken en küçük kız karşısına çıkan zorlukları akli sayesinde yener.

Masallarda küçük olan kardeşin hem aile içindeki önemi, hem de başarısı dikkat çekmektedir. Masallarımızın genelinde başarılı olan en küçük kız kardeş, büyük kız kardeşler tarafından kıskanılır. İncelediğimiz masallar içerisinde üç kız kardeş olan masallar şunlardır:

Altın Toplu Sultan masalında bir padişahın üç kızı vardır. (Boratav, 1992:182)

Küllü Fatma masalında bir kadının üç kızı vardır: Evvel vakdın birinde bir garı varmış. Garının üç tane de gızı varmış. (Alptekin, 2002:248)

Yatalak Mehmet masalındaki padişahın da üç kızı vardır. Padişah kızlarına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük kız “dünyalar kadar seviyorum, ortanca kız canım kadar seviyorum” deyince padişah onları vezirlerin oğulları ile evlendirir. En küçük kız babasına seni tuz kadar seviyorum deyince padişah çok sinirlenir ve cellata kızını öldürmesi emrini verir. Cellât kızı öldürmeye kıyamaz ve salar. Bunun üzerine masaldaki olaylar en küçük kızın başından geçer. (Boratav, 1992:114–115)

İnci Salkım masalında bir adamın üç kızı vardır: “Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, bir adam varmış. Bu adamın da üç tane kızı varmış.”(Köksel, 1995:195)

Yine aynı masalda küçük kızın evli olduğu İnci Salkım’ın da üç kız kardeşi vardır. (Köksel, 1995:200)

²²³ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCIII.

²²⁴ Gökyay (2004). a.g.e., s.CCCIV.

Eyvah adlı masalda da bir bezirgânın üç kızı vardır. Masalda en küçük kız babasından istediği karabiber sonucu Eyvah'la evlenir ve olaylar onun etrafında gelişir. (Köksel, 1995:202)

Mıddık Kız masalında ise bir karının üç kızı vardır:

“Bir köymüş. Bir karının üç kızı varmış...” (Köksel, 1995:264) Fakat bu masalda kahraman en küçük kız değil “Mıddık kız”dır. Yani olaylar en küçük kızın başından geçmemektedir. İncelediğimiz diğer masalarda üç kız kardeş olanlardan en küçüğü hep daha akıllı daha güzel olup, olaylar onun etrafında gelişirken, bu masalda üç kız kardeşten çok az bahsedilmekte ve “Mıddık kız” adındaki kız bu özellikleri taşımaktadır.

Telli Top masalında da bir padişahı üç kızı vardır. (Köksel, 1995:346) Masalda padişah Hindistan' gidecektir. Kızlarına dönüşte neler istediklerini sorar. En küçük kız babasından telli top ister ve olaylar bunun üzerine gelişir.

Hamur Bacı masalında ise fakir bir adamın üç kızı vardır. (Köksel, 1995:384)

İğci Baba masalında İğci Baba iğ satarken üç kızı olan bir eve rastlar. (Alptekin, 2002:220)

Küllü Fatma masalında da bir kadının üç tane kızı vardır. (Alptekin, 2002:248)

Ceylan Yüreği masalında padişahın üç kızı vardır: “Padişahın da üç gızı varmış” (Alptekin, 2002:309) Masalda padişah hanımı ve iki kızı düğüğe giderler en küçük kız gitmez ve evde kalır. Olaylar en küçük kızın başından geçer.

Dünya Güzeli masalında padişahın oğlu dünya güzelini aramaya çıkar. Oğlana ak sakallı bir koca yardım eder. Yaşlı adam oğlana kızı nasıl bulacağını anlatırken bunların üç kız kardeş olduklarını söyler: “Dünya güzeli dedikleri işte bunlar üç kız birbirinden cilasız...”

Oğlan bu üç kız kardeşi bulur: “... Üç bacıdan ikisi gümüş sandalyada, birisi altın sandalyada oturur.” (Alptekin, 2002:426)

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında masalın adından da anlaşılacağı gibi vezirin üç kızı vardır. (Alptekin, 2002:435)

Demir Asa, Demir Çarık masalında bir padişahın üç kızı vardır. (Alptekin, 2002: 440)

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva masalında padişahın üç kızı vardır. Padişahın karısı hamiledir ve padişahın bir kızı daha olur. (Alptekin, 2002:449)

Üç Kardeşler masalında kuyuda halı dokuyan üç kız kardeş vardır. (Yavuz, 2002:260)

Cesur Kız masalında yaşlı adamın üç tane kızı vardır: “Bu ihtiyar kahramanın üç kızı vardır.” (Yavuz, 2002:345)

Süleyman Bey masalında bir adamın üç kızı vardır. (Alptekin, 2002:412)

Filcan Ağa ile Kırk Kız adlı masalda üç bacı vardır. (Doğramacıoğlu, 2002:234) **Yılan Kız** masalında ise bir kocakarının üç kızı vardır. (Köksel, 1995:215) Masalda küçük kız padişahın kızı derdini ona anlatınca “Ben senin derdine çare olurum” (Köksel, 1995:216) diyor. Masal anlatıcısı ise bunun üzerine “küçükler şeytan olur ya” diye bir yorum yapıyor. Bu da anlatıcının da en küçük kızı daha baştan kahraman seçtiğini gösterir.

Gülbani masalında bir padişahın üç oğlu ve üç kızı vardır.(Doğramacıoğlu, 2002:98)

Süpürgeci Koca masalında bir kocanın üç tane bekâr kızı vardır.(Köksel, 1995:259) Aynı masalda padişahın da üç tane kızı vardır. (Köksel, 1995:261)

Kırk Belikli Manhur Hanım masalında bir padişahın üç kızı vardır. (Köksel, 1995: 297)

Çıkrıkçı Kız masalında bir kadının üç kızı vardır. Bunların canı bir gün ciğer ister. Anneleri Bunlara ciğer alır. Bu ciğeri her seferinde bir kara kedi alır götürür. İlk iki kız kara kedinin ciğeri alıp götürdüğü yerde beklemeyken, küçük kız bekler ve beklediği yerde bir oğlanla evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:241)

Padişahın Üç Kızı masalında da masalın adından da anlaşıldığı gibi padişahın üç kızı vardır. Masalda padişah kızlarını evlendirir. İlk iki kız vezirin oğulları ile evlenirken en küçük kız külhancı ile evlenir. Masaldaki olaylar bu en küçük kızın başından geçmektedir. (Köksel, 1995:342)

Bu masaldakine benzer bir olay **Yel Atı** masalında da vardır. Masalda padişahın üç kızı vardır. İlk iki kız vezirlerin oğulları ile evlenirken, en küçük kız kendi istediği olan keloğlan ile evlenir. Masaldaki olaylar yine en küçük kızın ve onun kocasının etrafında gelişir. (Köksel, 1995:367)

Üç Bacı masalında da üç kız kardeş vardır. (Doğramacıoğlu, 2002: 282)

Masallarda esas kahraman üç kız kardeşten en küçüğü olurken bunun dışında ikinci ve üçüncü dereceden kahramanların da kızı veya kardeşleri arasında da 3 kardeş formeli bulunabilmektedir. Meselâ; **Köpekle Evlenen Kız** masalında büyüdüğü olan ve aslında köpek olmayan oğlanın üç bacısı vardır. (Köksel, 1995:213)

Bu masalda oğlan ikinci dereceden masal kahramanıdır ve onun da üç kız kardeşi vardır.

Geçinin Oyunu masalında üç kız kardeş ve onların bir kardeşi vardır. (Doğramacıoğlu, 2002:93)

İncelediğimiz masallar içinde üç kız kardeş olan masalların hepsinde de olay örgüsü hep küçük kızın etrafında gelişmekte ve ablalar küçük kız kardeşlerini kıskandıkları için onu kıskanarak ona türlü oyunlar oynamaktadırlar.

Pamuk Prenses masalında ise kızın annesinin ölümünden sonra baba tekrar evlenir ve bu üvey anne üç tane kız doğurur. (Doğramacıoğlu, 2002:167) Bu masalda olaylar bu üç kız kardeşten küçük olanın başından geçmez. Bu kardeşler masalda ikinci dereceden kahramanlarıdır. Masalın asıl kahramanı annesi ölen ve üvey annenin kötülükleri ile baş etmek zorunda kalan ve masalın sonunda da ödülünü alan pamuk prensestir.

Sonuç olarak, Türk masal kültüründe asıl olay örgüsü hep üç kız kardeşten en küçük olan kardeşin etrafında kurulur. Bu sebeple de küçük kardeşler hep akıllı ve başarılı olurlar. Masaldaki olay örgüsü onların etrafında gelişir ve masalın sonunda ona kötülük edenler cezalandırılırlarken kendileri hep mutlu sona kavuşurlar.

4.8.7. Yedi Kız Kardeş Olanlar

Halk anlatmalarında yedi sayısı da bir ve üç sayısı gibi formülistik bir sayıdır ve bu anlatmalarda karşımıza çıkar. Dede Korkut hikâyelerinde de yedi sayısının fazlaca geçtiği görülmektedir:

“Dirse Han’ın hatunu oğlunun arası için Hızır’ın verdiği öğüde dayanarak, yedi dağ çiçeğini toplar ve onu südiyle karıştırarak merhem yapar. Oğuz alplarından Karagüne, bıyığını yedi yerden düğümler; Beyrek, yedi kızın umududur; Kazan Bey, yedi günlük azıkla yola çıkar; dönüşü için yedi gün mühlet koyar; yedi gün yedi gece yortulur; düşmanlar, yedi ağaç yerden Kanturalıyı karşılarlar ve o yedi kat meydanı dolanır; dögüşeceği buğranın ağzını yedi yerden bağlarlar; Salur Kazan’ın dögüştüğü ejderha yedi başlıdır zindanda iken, yer altında bindiği kâfir kızı yedi yaşındadır; Tepegöz, Oğuz’u yedi katla yerinden sürer; Basat’ın kapandığı künbette, onun şahadet getirmesi üzerine yedi yerden kapı açılır; Oğuz beyleri yedi gün uyurlar; düşman yenip döndüklerinde ve düğünlerde yedi gün yeme-içme olur.”²²⁵

²²⁵ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCI.

“Moğollar yedi ataya kadar ad verirler, ondan yukarıda ad yoktur; Türk ve Taciklerde, asıllarını göstermek için yedi göbeğe kadar saymak âdettir; Fatıha sûresinde yedi ayet vardır yerler, gökler yedi kattır; bir hafta yedi gündür.”²²⁶

Biz bu bölümde masallarda yedi kız kardeş olan kızları inceledik.

İncelediğimiz masallar içinde tek kız olanlar, üç kız kardeş olan kızların yanı sıra yedi kardeş olan kızlar da bulunmaktadır. Masallarda üç kız kardeş olanlar daha fazla olsa da, yedi kardeş olan kızlar da vardır. Fakat yedi kız kardeş olan masalların sayısı diğerlerine göre çok daha azdır. Böyle yedi kardeş olan kızlarda da üç kız kardeş olanlar da olduğu gibi hep en küçük olan akıllı, güzel ve yeteneklidir.

Örneğin, **Yedi Çingene** adlı masalın adından da anlaşılacağı gibi yedi kız kardeş vardır. Bu kızlardan ilk altısı çok çirkin, en küçükleri olan yedinci kız ise, bunların tersine güzeldir. (Yavuz, 2002:335)

Kül Eşek masalında devin yedi tane kızı vardır. (Yavuz, 2002:266)

Yedi Kızla Anaları masalında bir kadının yedi tane kızı vardır. “...Bir kadın varmış. Bu kadının yeddi tane de kızı varmış.” (Doğramacıoğlu, 2002:191)

Yeddi Kız Yeddi Oğlan masalında iki kardeş vardır. Birinin yedi kızı, birinin ise yedi oğlu vardır. (Doğramacıoğlu, 2002:278)

4.8.8. Kız Evlât Anne –Babaya İtaat

Anne babaya itaat Türk toplumunda ve inancında çok önemlidir. Anne baba sözü dinlemeyenin türlü zorluklarla karşılaşacağı düşüncesinin yanı sıra İslâm inancına göre de ana baba sözü dinlemeyen, onları kıranların günah işlediklerine inanılır. Anne ve babaya itaat etme halk anlatımında da belirgin bir şekilde kendini gösterir.

Dede Korkut hikâyelerinde çocukların ana babaya hürmeti kesindir. Babanın bir sözünü iki eden çocuk iyi sayılmaz. Ana hakkı Tanrı hakkıdır. Erkek çocuk kıza üstün tutulur.²²⁷

Masallardaki kız çocuklar genellikle annelerine ve babalarına karşı oldukça saygılıdır ve onların söylediklerini kötü dahi olsa yerine getirirler. Meselâ; **Oduncunun Kızı** masalında oduncu odun kestikten sonra bir yerde dinlenmek için durur. Sırtını kayaya dayayıp derin bir “of” çeker. O dakikada yer yerinden oynar ve oduncunun karşısına bir dudağı yerde, bir dudağı yerde bir Arap dikilir. Arap adamı

²²⁶ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCIV.

²²⁷ Ergin (1981). a.g.e., s.27.

yememek için adama evde ilk karşısına çıkan kişiyi kendisine getirmesini söyler. Oduncu eve gidince karşısına ilk olarak kızı çıkar. Oduncu durumu kızına anlattığında kız razı olur ve annesi ile babasına: “Siz üzülmeyin. Ben sık sık sizi görmeye gelirim. Olmazsa siz gelir beni yoklarsınız.” diyerek annesi ile babasını rahlatmaya dahi çalışır. (Boratav, 1992:162) Masaldaki kız anne ve babasına itaat ederek onları zor durumda bırakmaz ve karşısına çıkan bu kötü duruma razı olur. Bu da anne ve babasına verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir.

Küllü Fatma masalında bir kadının üç kızı vardır. Bu kadın ve üç kızı çıkrık eğirirler. Bir gün kimin urganı koparsa onu kesip yiyelim demişler. Annelerinin urganı kopmuş. Anneleri kızları kendisini kesip yemeden önce küçük kızı Küllü Fatma'ya:

“Gızım beni kesecekler, etimi yiyecekler, sakın sen yeme! Kemiklerimi de topla damın arkasındaki bir kuyunun içine at, ondan sana çok şey gelecek, Eyinnik gelecek” demiş.(Alptekin,2002: 248)

Küllü Fatma annesinin sözünü dinler ve gerçekten de başına çok iyi işler gelir. Bu masalda Küllü Fatma anneye itaat eden bir evlatken, ablaları kötü evlat olarak karşımıza çıkmaktadır. Annesinin öğüdünü tutan en küçük kız mutluluğa kavuşurken, annelerini öldürüp etini yiyen ablalar mutluluğa kavuşamazlar.

Nartanesi masalında üvey annesi kızı kıskanır ve istemez. Kocasına kızı dağda bırakıp gelmesini söyler. Adam da kıza dağa gidip odun keselim der. Kız babasını kırmaz ve beraber dağa giderler. Fakat babası kızı dağda bırakıp geri döner. (Alptekin, 2002:284) Masalda kız babasını itaat eder fakat babası onu dağda bırakıp geri döner.

Sitti Nusret masalında ise bir dervişin yardımıyla dünyaya gelen Sitti Nusret'e dervişin söylemi üzerine anne babası ad vermezler. Sitti Nusret okula başlayınca arkadaşları adı olmadığı için onunla alay ederler. Bunun üzerine kız anne babasına neden adı olmadığını sorar. Anne babası da durumu açıklayınca kız çok üzülür ama sesini çıkarmaz ve arkadaşlarının alaylarına da katlanır. (Boratav, 1992:153) Masaldaki kız arkadaşlarının kendisiyle alay etmelerine bile katlanır fakat anne ve babasını üzmez, onların sözünden çıkmaz.

Mercimek Çocuk masalında annesi kızını babasının yanına yemek götürmesi için yollarken “iki yana heç bakma” diye tembihler. Kız yemeği babasına verir. Babası da kızı tekrar gönderirken aynı şekilde tembih eder. Ne var ki kız dönüş

yolunda “İki yanımda acaba ne var?” diye düşünür ve bakar ki iki yanında her taraf kıpkırmızı elma, çocuk anne ve babasının tembihini tutmaz. (Alptekin, 2002:382)

Bu masalda anne ve babasına itaat etmeyen, onların sözünü dinlemeyen kızın başına çeşitli olaylar gelmektedir.

Keçeli masalında padişahın karısı hastalanır ve kocasına hasta yatağında: “Ben öleceğim, öldüğümde benim altın nalinlerim kimin ayağına onu alacaksın.” der.

Padişahın karısı ölür ve bu altın nalinler kimsenin ayağına uymaz. Padişahın bir kızı vardır bu nalinler kızın ayağına olur ve padişah kendi kızıyla evlenmek ister. Bunun üzerine kız padişahın kırk gün izin ister. Bu sırada kendine bir keçe diktirir. Bu keçeyi giydiğinde vücudunda gözlerinden başka hiçbir yeri görünmez. Kız bu keçeyi giyer ve kaçar. (Alptekin, 2002:409) Masaldaki kızın babasına itaat etmediği görülmektedir. Fakat kız içinde bulunduğu bu zor durumdan kurtulmak için babasına itaat etmemek zorunda kalmıştır.

Ahu Melek masalı da bu masala benzer. Bu masalda da annesi ölünce kızıyla evlenmek isteyen padişahın elinden kaçan kız kuyumcuya yaptırdığı öküzün içinde kaçar.(Boratav,1992:135–136)

Her iki masalda da kız babasına itaat etmez fakat itaat etmemekte haklıdır. Çünkü itaat ederse kendi öz babasıyla evlenmek zorunda kalacaktır.

İncelediğimiz masalarda kızlar bu iki masalda olduğu gibi zor durumda kalmadıkça anne ve babalarına itaat etmeyi bir görev olarak görmekte, onlara saygıda hiçbir zaman kusur etmemektedirler.

4.9. GELİN OLARAK KADIN

Gelinler masalarda genellikle güzel olmaları ile dikkat çekerler. Gelinler bazen iyi olabildikleri gibi bazen de özellikle sosyal içerikli masalarda kötülük eden, zalim bir kişi olarak tanıtılır. Bu kötü gelinler kaynanalarına eziyet ederlerken, kocalarına ise iyi görünürler. Fakat bunların yanında iyi gelinler de vardır. Meselâ;

Mıddık Kız masalında dev karısının bir gelini vardır. Bu geline dev karısı hep eziyet eder. Mıddık Kız ve arkadaşları bu dev karısının evine geldiklerinde onlara: “Ayy! Nasıl geldiniz siz buraya? Kaynanam dışını biletmeye gidiyor. Dev benim kolumun birini yedi, sizi de yer.” der. (Köksel, 1995:202) Gelin onları uyarmaya çalışır fakat onlar dinlemez ve orada kalacaklarını söylerler. Daha sonra gelin bunlara kaçmaları için de yardımcı olur. (Köksel, 1995: 202)

Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu masalında vezirin küçük kızının oğlunun evlendiği gelin iyidir. Kocasını ve görünmesini onları öldürmek isteyen teyzelerinin gönderdiği cadı karısının elinden kurtarır. (Alptekin, 2002:439)

Keri adlı masalda yaşlı kadının gelini olan kadın iyidir. Kaynanasının bütün aksiliklerine, kötü tavırlarına hiç sesini çıkarmadan katlanır. (Doğramacıoğlu, 2002:353)

Tosbağa Gelin masalında bir padişahın üç tane gelini vardır. Bunların içinden en küçüğü olan tosbağa gelini padişah çok beğenir ve bu sayede en küçük oğlunu padişah yapar. (Köksel, 1995:164)

Bu bölümün başında da belirttiğimiz gibi bazı masalarda gelinler karşımıza kötü karakterler olarak çıkarlar. Bu kötü gelinler kocalarına iyi görünüp kayınvalidelerine türlü eziyetler ederler. Örneğin, **İhtiyardan Geline** adlı masaldaki gelin kaynanasını kandırarak oğluyla evlenir fakat evlendikten sonra kaynanasına türlü eziyetler eder. Hatta kaynanasını bir ayıcıya satar. Fakat masalın sonunda kocası karısının annesine yaptığı kötülükleri anlar ve karısını boşar. (Doğramacıoğlu, 2002:218)

Gülperi Nine masalındaki gelinde kötü gelinlerdendir. Bu gelin kendi annesi ve kaynanası ile beraber yaşamaktadır. Kendi annesine çok iyi davranırken kaynanasına kötü davranmakta, hatta kocasına türlü tehditlerde bulunarak ondan kurtulmak istemektedir. (Doğramacıoğlu, 2002:225)

Kötü kalpli gelinler kötülüklerinin yanı sıra kıskanç da olurlar. **Kül Eşek** masalında iyi kalpli ve özverili olan görünmeyi çekemeyen kıskanç gelinler görünmeye suyun içinde yılan yavrusu içirip, sonra da kızın karnı şişince kızın ağabeylerine hamile olduğunu söyleyip, iftira atarak, kocalarını kıskırtırlar ve bu zavallı, savunmasız kızın ölüme terk edilmesine neden olurlar. (Yavuz, 2002:264)

İncelediğimiz masalarda gelinler sosyal hayatta da olduğu gibi hem iyi, hem de kötü olarak bulunmaktadır. Masalarda gelin kaynana çekismesine pek fazla yer verilmemekte kaynanasını sevmeyen, istemeyen gelin “Gülperi Nine” masalında olduğu gibi davranışları ile kötülüğünü gösterirken, “Keri” masalındaki gelin gibi kaynanasının kötülüğüne karşı sonsuz sabır gösteren gelinler de masalarda karşımıza çıkmaktadır.

4.10. KOCAKARI (YAŞLI) OLAN KADINLAR

İslamiyet öncesi eski Türk dini Şamanizm'e göre ölmüş ataların ruhları yeryüzünde kalmakta ve insanları kötülöklere karşı korumaktadır. Atalar kültü diye tanımlanan bu inanış, dolayısıyla yaşlıları kutsamaktadır. Öte yandan Şamanizm'in başlayış dönemlerinde, henüz anaerkil toplum düzeni hüküm sürmekte olduğu için, ilk Şaman ruhbanları (Kam) yaşlı kadınlar arasından seçilmekteydi. Bu bakımdan eski Türk toplumlarında yaşlı kadın, adeta katmerli bir kutsanmışlık ifade eder.²²⁸

Masallardaki yaşlı kadınların kahramana yardım etmesi, iyilik yapması da bunun bir sonucu olarak düşünülebilir.

Yaşlı kadınlar masal kahramanına yardımcı olmakla görevli oldukları gibi bazen de kahramana iyi veya kötü dua ederek masalın gidişatını değiştirebilirler.

Limon Kız masalında padişahın oğlu iki çeşme yaptırmış ve bu çeşmenin birisinden bal öbüründen yağ akarmış. Bir gün yaşlı bir kadın tabağıyla yağ almış. Tam eve gideceği zaman padişahın oğlu farkında olmadan tabağı dokunmuş, tabak düşmüş ve kırılmış. Yaşlı kadın bunun üzerine oğlana "İnşallah limon kızı bulamazsın" diye beddua etmiş. (Köksel, 1995:176) Bu masalda yaşlı kadının bedduası üzerine padişahın oğlu limon kızı merak eder ve aramak için yola çıkar. Masalın gidişatı böylelikle değişir.

Bir Kerinin Yardımı masalında "keri" olarak ifade edilen yaşlı kadın evinin önünden geçen bir kervana katılır ve gittiği yerlerdeki kadınların dertlerine çare bularak onların rahata kavuşmalarına yardımcı olur. (Doğramacıoğlu, 2002:132) Bu özellikleri ile bu masaldaki yaşlı kadın iyi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gülperi Nine masalındaki yaşlı kadın çok iyidir. Masaldaki konuşmaları tatlı bir ifade ile verilmiştir. Kendisine kötülük eden gelinini ve ona uyan oğlunu bile hoş görür. Fakat yine aynı masalda gelinin kendi annesi kötü niyetlidir. Olaylara bakış açısı Gülperi Nine gibi olmadığı için hep kötü insanlarla karşılaşır. (Doğramacıoğlu, 2002:225)

İhtiyardan Gelin masalındaki ihtiyar kadın da iyi bir karakterdir. Gelinini ona türlü eziyetler etmesine rağmen oğluna hiçbir şey söylemez. Hatta gelinini onu yaptığı kötülükleri söylememesi için tehdit eder, ihtiyar kadın da gelininden korkar. Genelde gelinin kaynanadan korkması gerekirken, bu masalda tam tersi yaşanır.(Doğramacıoğlu, 2002:218)

²²⁸ Fatma Kükrer (2002). Halkbilimi Sempozyumları IV, TTK Yayınları, Ankara, s. 49.

Kocakarı veya ihtiyar kadın olarak da ifade edilen yaşlı kadınlar masal kahramanlarını aldatarak veya ikna ederek kahramanın yapmaması gereken şeyleri yaptırmayı başarırlar. Örneğin, **Eyvah** adlı masalda anneleri olmayan kızların evine bir gün yaşlı bir kadın gelir. Kızların babasının bezirgân olduğunu öğrenince kızlara:

“Babanız giderken yedi kutu içinde bir habbe karabiber getirmesini isteyin. Eğer getirmezsen, önün deniz, arkan domuz ola, atların kan işeye, deyin.” der ve gider. (Köksel, 1995:202)

Köpekle Evlenen Kız masalında masalın kahramanı olan kızın ninesi vardır. Bu nine torununa bakmış ve büyütmiştir. (Köksel, 1995:212)

Saraydaki Eksik masalında padişah eşi benzeri görülmedik bir saray yaptırır fakat bu sarayın bir eksiği olduğunu düşünür, herkesi saraya çağırır ve sarayın bir eksiği olup olmadığını sorar. Kimse bir eksik bulamaz, padişah tam rahatlayıp sevinecekken bir kocakarı gelip: “Padişahım, üç yüz yıllık yolda, tüyelerinin her biri ayrı ses veren bir kuş var ki görülmüş şey değil, işte sarayınızda bu eksik” der. (Yavuz, 2002:29)

Masaldaki “kocakarı” diye ifade edilen yaşlı kadın böylelikle masalın gidişatını da değiştirmiş olur.

Şehzade Hüdadad ile Kırk-Dokuz Kardeşi masalında masaldaki kız Deryabar’ın kocası Hüdadad’ı kardeşleri öldürür. Bunun üzerine Deryabar hemen en yakın köye giderek oradaki yaşlı büyücü kadını yanına alır. (Yavuz, 2002:292)

Keri adlı masalda yaşlı kadın aksi ve inatçı bir kadındır ve gelinine hep eziyet eder. En sonunda da ölür. (Doğramacıoğlu, 2002:353)

Bazı masalarda yaşlı kadınlar masal kahramanına yardımcı olmakla vazifelidirler. Meselâ, **Şah Mehemet** masalında keri denilen yaşlı kadın padişahın kızını masalın kahramanı için ister. (Doğramacıoğlu, 2002:80)

Gülbani masalında keri olarak ifade edilen yaşlı kadın Gülbani’yi arayan masal kahramanına Gülbani’nin yerini söyler. (Doğramacıoğlu,2002:106)

Fatma masalında ise Fatma’yı üvey annesi her gün inekleri otlatmaya gönderirken kendi kızı olan cevahir’e hiçbir iş yaptırmaz. Fatma bir gün inekleri yayarken elindeki ip yumağı yuvarlanıp bir yaşlı ninenin eline geçer. Bu yaşlı nine kendisine yardımcı olması karşılığında Fatma’ya yumağını verir ve ona giderken altı tane çeşme göreceğini, bu çeşmelerden sadece kırmızı, sarı ve beyaz renkte olanlardan yüzünü yıkamasını ister. Yaşlı nineyi dinleyen Fatma bu çeşmelerden yüzünü yıkayınca zaten güzelken, daha da güzelleşir. Onu kıskanan üvey kız kardeşi

Cevahir’de inekleri otlatmaya gider. Aynı şekilde yaşlı nineyle karşılaşır. Fakat nineye yardımcı olmadığı için nine ona mavi, mor ve siyah çeşmelerden yüzünü yokamasını söyler. Ninenin söylediğini yapan Cevahir, zaten çirkinen daha da çirkinleşir. (Şenel Anteplioğlu, Kilis, 58)

Bu masaldan da anlaşılacağı üzere yaşlı kadınlar masaldaki iyi kahramana yardımcı olup, iyi özellikler kazandırırken, kötü olan kahramanlara kendileri de kötülük yapmaktadırlar. Kötü olan karakterleri yaşlı ninelerin de cezalandırdığını görmekteyiz.

İncelediğimiz masalarda yaşlı kadın olarak bulunan kadın kahramanın genellikle başkahraman olmaktan çok, kahramana yardım eden, masalın gidişatını değiştiren, kimsenin bilmediği şeyleri bilen, masalın başında beddua edip masalda bir daha ortaya çıkmayan fakat masalın konusuna yön veren kişiler olduğunu gördük. Masalarda genellikle ikinci veya üçüncü dereceden kahraman olan bu kadınlar yine de masalların vazgeçilmez kadın kişileri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.11. KADININ SOSYAL ÖZELLİKLERİ

İnsan, yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır. Bu sebeple hiçbir insan, tek başına yaşayamaz; mutlaka başka insanlara ihtiyaç duyar ve buna bağlı olarak toplum içerisinde yaşamak zorundadır.

Çalışmamız kadın üzerine olduğu için bu bölümde sadece masallardaki kadınların sosyal hayattaki konumları ve sosyal özellikleri incelenecektir.

4.11.1. Masalarda Evlilik Müessesesi

Türk sosyal hayatında önemli bir yeri olan evlilik Türk toplumunda her zaman önemli ve kutsal bir müessese olmuştur. Evlilik hadisesi, doğum ve ölüm hadiseleri ile birlikte insan hayatındaki dönüm noktalarından biridir. Ayrıca çocuğun olabilmesi için de evlilik şarttır. Evlilik dışı olan çocuklar toplum tarafından hor görülüp, dışlanırlar.

Türk toplumlarında evlilikler eskiden beri çoğunlukla; “görücü usulü, beşik kertmesi, berdel, akraba evliliği, kaçarak evlenme ve anlaşarak evlenme” şekillerinde görülmektedir.²²⁹

²²⁹ Yılmaz (2004). a.g.m., s.117.

Dede Korkut hikâyelerinde aileler zamanı gelince çocuklarını evlendirmek isterler. Nişanlanma yüzük takmak sûretiyle olur. Beşik kertme şeklinde nişanlanma da vardır.²³⁰

Manas Destanı'nda Manas evlenmeyi isteyebileceği kadının tarifini yaparken kadınları da sınıflandırmaktadır:

“Lakırdı laf söyleyen,
Geceli gündüzlü söz oynatan,
Yanında yiğitleri olan
Beyin kızı olmasın.
Hep bilgelik taslayan,
Ne iş yapsa gizleyen,
Pirin kızı olmasın.
Muhafızları yanında,
Şımararak yetişen,
Han kızı olmasın.
Kaymak yiyip evde yatan,
Babamın gözü açıkken,
Gözü mirasta olan,
Gideceğim erkek bey olsun diyen,
Zengin kızı olmasın.

....

Gösterişli olmayan hoş sözlü,
Nur yüzlü cadı gözlü,
Dik boyunlu, düğme baş,
Kavrayışlı, ciğeri taş,
Kahkülü güzel, uzun saç,
Kocasına iyi davranan,
Halkı için çare bulan,
Tanrı'ya yalvarıp yaşayan,
Dünya güzeli olsun,
Düşünceli kız olsun.”²³¹

Burada Manas evlenmek istediği kadında istemediği ve istediği özellikleri sıralamaktadır.

Masallarda evlilik kahramanların muradına ermesi olarak nitelendirilmektedir. Masallarda bir şekilde ayrı düşmüş, ayrılmak zorunda kalmış

²³⁰ Ergin (1981). a.g.e., s. 28.

²³¹ Yılmaz (2004). a.g.m., s.116.

olan sevgililerin masalın sonunda bir araya gelmeleri “muratlarına ermeleri” masalın da mutlu sonla bittiğini ifade eder.

İncelediğimiz masallardaki evlenmelerin çoğunda erkek kahraman da kadın kahraman da bekâr ve gençtir. Evlenme işinde çoğunlukla ilk teşebbüsü yapan erkek tarafıdır. Erkekler evlenecekleri kadınlarda önce güzellik daha sonra da zenginlik ararlar.

Masallarda evlilik müessesesi adlı bu bölümde evlilik hadisesi; dünür gitme, düğün töreni, yapılan vaatler sonucu evlenme, ok atarak evlenme, elma atarak evlenme, hayvanlarla ve olağanüstü varlıklarla evlenme, babanın vasiyeti üzerine evlenme, ödül olarak evlenme, kızların bekledikleri ölü ile evlenmesi ve diğerleri başlıkları altında incelenecektir.

4.11.1.1. Dünür gitme

Evliliğe atılan ilk adım dünür gitmedir ki, bu gelenek eski Türklerden günümüze kadar gelmiştir. Evlenecek olan erkeğin ailesi, kızın ailesine dünür gider. Evlenecek olan kızın da fikri alındıktan sonra kız istenir ve söz kesilir. Söz kesildikten sonra eski Türkler’in geleneklerinde yer alan ve günümüzde de günümüzde de hala bazı yörelerde devam ettirilen başlık meselesi konuşulur. Bu başlığa bazı yörelerde “kalın” adı verilir. Erkek tarafının verdiği başlığa karşılık olarak kız tarafı da çeyiz verir. (Fatma Özalp, Kilis-Merkez, 47)

Kızı alabilmek için, güveyi tarafından kızın babasına verilecek para veya hayvanın adı “kalın” veya “kalınlık”tır. Bu “kalın”ın miktarı ve neler olacağı önceden konuşulup kararlaştırılır. Bütün Türklerde ortak bir kelime olan “kalın” yerine Kırgızlar ve Başkurtlar “Süye satım”, Yakutlar “Suyû” derler... Kalın kızı kaçırmak değil, barış yoluyla almanın bir ifadesidir.²³²

Dede Korkut Hikâyeleri’nden “Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nda Bamsı Beyrek’e Banu Çiçek’i istetme üzere Dede Korkut, Banu Çiçek’in ağabeyi Deli Karçar’a gider.²³³ Deli Kaçar kız kardeşi için “Dişi deve görmemiş bin erkek deve, hiç kısrakla çiftleşmemiş bin aygır, koyun görmemiş bin koç, kulaksız kuyruksuz bin köpek ve bin pire” başlık olarak ister.²³⁴

²³² Gökyay (2004). a.g.e., s. CCCLXXXIV- CCCLXXXV.

²³³ Gökyay (2004). a.g.e., s. 37-38.

²³⁴ Gökyay (2004). a.g.e., s. 38.

Masallarda kız aramak, bulmak ve istemek için, dünür gitme âdeti görülmektedir.

Bazı masalarda kız istemek için düyürcü kürsüsü olduğunu görmekteyiz. Meselâ, **Şah Mehemet** masasında yaşlı bir kadın padişahın kızını masal kahramanına istemek için üç gün düyürcü kürsüsüne oturur. (Doğramacıoğlu, 2002:80) Düyürcü kürsüsü genellikle padişah kızları için olan bir kürsüdür. Bu kürsüye oturan kişi kızı almak için istenenleri yapmak zorundadır. Ancak bu şekilde kızı alabilir.

Bahçacı Kızı masasında padişahın oğlu âşık olduğu bahçacı kızına istemesi için annesini gönderir. Annesi her ne kadar bahçacının kızını almak istemese de oğlan kızı istetmekte kararlıdır ve kızı isterler. (Köksel, 1995:290)

Şah İsmail masasında gördüğü kızı çok beğenen Şah İsmail kızı istemesi için babasını gönderir. Kızın babası kızını bir padişah oğlu için istemesine rağmen başkasına söz verdiği için kızını padişahın oğluna vermez. (Alptekin, 2002:446)

Acem Padişahının Oğlu masasında normalde görülen durumun tersi bir isteme söz konusudur. Masalda Acem padişahının oğluna aşık olan padişahın kızı hasta olup yataklara düşer. Bunun üzerine padişah kızının iyileşmesi için Acem padişahına bir mektup yazar ve kızı ile onun oğlunu evlendirmek istediğini söyler. Padişahın oğlu babasına: “Baba hiç öyle şey olur mu? Hangi kızın bir erkeğe talip olduğu görülmüş, ben öyle evlenmem.” der. (Köksel, 1995:283) Görüldüğü gibi bir kızın erkeği istetmesi masal kahramanı tarafından da hoş karşılanmamıştır.

Padişahın Üç Kızı masasında padişahın küçük kızının bir kızı olur. Bu kız çok güzeldir. Bir gün dolaşırken pabucu suya gider ve padişahın oğlu bu pabucu bulur ve bu pabucun sahibiyile evleneceğini söyler. Daha sonra bu pabucun sahibini annesine buldurur ve kızı annesine kendisi için istetir. (Köksel, 1995:343)

Fatma masasında da buna benzer bir durum vardır. Masalda Fatma'nın ayakkabısı çeşmeden su doldururken suya düşer. Padişahın oğlu çeşme başına gelir ve ayakkabıyı bulur. Ayakkabının sahibi olan Fatma'yı bulunca onu çok beğenir ve padişahın olan babasını Fatma'yı istetmeye gönderir. (Şenel Antepioğlu, Kilis, 58)

İncelediğimiz masalarda padişahlar kız istetmek için bazen vezirlerini gönderirler. **Çirkini Güzel Yapma** masasında padişah vezirini sığırtmacın kızını istetmek için gönderir. Fakat evde kimse olmadığı için vezir kızı isteyemez. (Alptekin, 2002:303)

Sitti Nusret masalında ise Sittinusret'in güzelliğinden çok hal ve hareketlerini beğenen padişahın oğlu Sitti Nusret'i istemek için annesini gönderir: "...Görücü gider, tüccardan kızını Allah'ın emriyle ister."(Boratav, 1992:155)

Muradına Nail Olamayan Dilber masalında ise padişahın oğlu namını duyduğu kızı görmesi için önce bir cadı karısını kızı görmesi için gönderiyor. Cadı karısı kızını tam kendisine layık, güzel olduğunu söyleyince padişahın oğlu bir tabur askerle vezirin karısını ve kızını kızı istetmeye gönderiyor. (Alptekin, 2002:332-333)

Yeddi Kızla Anaları masalında bir kadının yedi tane kızı vardır. Masalda bunlara dünürcü gelir ve kızılar şu şekilde evlendirilirler: "Bir gün büyük kıza bir düyürcü gelmiş. Bir kasaba vermişler, onu gelin etmişler. Biri kasaba, biri tüccara, biri kumaşçıya, birisi kuyumcuya, biri kınacıya, işte her birisini bir gişiye vermişler." (Doğramacıoğlu, 2002:191)

Masallarda genellikle kızı isteyecek kişi kızın evine gidip kızı ister. **Sekke Saba** masalında ise Kadı Efendi Sekke Saba'nın kızını isteyeceği zaman kızın babasını yanına çağırır ve kızı babasından ister. (Doğramacıoğlu, 2002:329) Aslında Türk örf-adetlerine uygun olmayan bu davranış biçiminin kızı isteyen kişinin Kadı olmasından kaynaklandığı kanaatindeyiz.

4.11.1.2. Düğün töreni

Dede Korkut'ta "Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı"nda biri kiçi düğün, biri ulu düğün olmak üzere iki düğünün söz edilmektedir.²³⁵

Dede Korkut hikâyelerinden "Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı"nda Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in gerdek odası Beyrek'in okunun düştüğü yere dikilir.²³⁶ Bamsı Beyrekle Banu Çiçek'in düğün töreni ise kırk gün kırk gece sürer.²³⁷

Hikâyelerde düğünler yedi gün yedi gece veya kırk gün kırk gece sürer. Düğünde güveyinin yüzüne doğru ok atarlar. Gerdek güveyinin okunun düştüğü yere dikilir. Düğünde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yerlerde eğlenirler.²³⁸

Bütün halk anlatmalarında olduğu gibi masallarda da yapılan düğünler 40 gün 40 gece sürer. Sakaoğlu "Masal Araştırmaları" adlı kitabında "Bitiş Formelleri" başlığında "Kırk Gün Kırk Gece Düğün Yapmakla İlgili Bitiş Formelleri" adlı

²³⁵ Gökyay (2004). a.g.e., s. 42.

²³⁶ Gökyay (2004). a.g.e., s.40.

²³⁷ Gökyay(2004). a.g.e., s.58.

²³⁸ Ergin (1981). a.g.e., s.28.

başlıkla bu bölümü masalların bitiş bölümünde incelemiştir.²³⁹ Kırk gün kırk gece düğünle biten masallar mutlu sonla biten masallardır. Bu masallardaki iyi özellikler gösteren kadın karakterler masalın sonunda bu şekilde ödüllendirilirler ve sonsuza kadar mutlu yaşama şansını yakalamış olurlar.

Gülbanı adlı masalda masal kahramanı çeşitli engelleri aştıktan sonra Gülbanı'yi bulur ve en sonunda rüyasında görüp âşık olduğu Gülbanı ile kırk gün kırk gece düğün yaparak evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:108)

Yılan Kız masalında padişahın kızı ve amcası oğlunun düğünü şu şekilde anlatılır: “Kırk gün kırk gece davullar çalınıyor, kınalar yakılıyor, yeniliyor, içiliyor.” (Köksel, 1995:216)

Süpürgeci Koca masalında padişahın kızı ile damadına tekrar düğün yapılır, bu düğün de kırk gün, kırk gece sürer. (Köksel, 1995:263)

Sır Kâtibi masalında padişahın kızı ve sır kâtibi olan oğlan kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenirler. (Köksel, 1995:296)

Gülperi masalında da padişah oğlu ile Gülperi'ye kırk gün kırk gece düğün yapar. (Köksel, 1995:339)

Çapanoğlu Senem masalında ise bu masallardakinden farklı bir durum vardır. Senem ile evlenen çöl beyi düğünde “dokuz gün davul çaldırıp, dokuz camız kestirir.”(Köksel, 1995:353)

Padişahın Üç Kızı masalında padişah önce kızlarını evlendirmek istemez. Daha sonra kızlarını elma atarak evlendirmeye karar verir ve kızlar elmayı atarlar, elmanın düştüğü yerdeki kişi ile evlenirler. Padişah kızlarına kırk gün kırk gece düğün yaptırır. (Köksel, 1995:342)

Yel Atı masalında da padişah oğluna kırk gün kırk gece düğün yapar oğlunu evlendirir ve evlendikten sonra tacını ve tahtını oğluna verir. (Köksel, 1995:373)

Ahu Melek masalında ise Ahu Melek ve şehzade başlarından geçen birçok olaydan sonra evlenirler. Masalda düğünlerinde gülabdan, buhurdan dağıtıldığı belirtilir. (Boratav, 1992:142) Masalda düğünde gülabdan ve buhurdan dağıtılması ile, düğünde gül suyu dağıtılıp, kokulu şeylerin yakılması ile düğünde güzel kokuların yayılmasıyla düğünün kutlandığı belirtilmektedir.

İncelediğimiz masalların birçoğunda düğünle biten masallar kırk gün kırk gece sürer. **Benli Dilber** (Alptekin, 2002:281), **Nartanesi** (Alptekin, 2002:288),

²³⁹ Sakaoğlu (1981). a.g.e., s. 64.

İyilikle Kötülük (Alptekin, 2002:291), **Kal'a-yı Gövhernikin** (Doğramacıoğlu, 2002:151), **Muradına Nail Olamayan Dilber** (Doğramacıoğlu, 2002:190), **Balıkçı İle Padişahın Kızı** (Doğramacıoğlu, 2002:202), **Sabır Daşı** (Doğramacıoğlu, 2002:295), **Limon Kız** (Köksel, 1995:178), **Oduncunun Kızı** (Boratav, 1992:167), **Ben Bir Yeşil Yaprak İdim** (Boratav, 1992:106), **Sitti Nusret** (Boratav, 1992:155) masallarında masal kahramanlarının kırk gün kırk gece düğünleri olur.

4.11.1.3. Yapılan vaatler sonucu evlenme

Bazı masalarda kızlar evlenmek istedikleri kişilerle evlenebilmek için türlü vaatlerde bulunurlar.

Örneğin, **Hamur Bacı** masalında kızlar türlü vaatlerle padişahın oğulları ile evlenirler.

“...Büyük kız “ Padişah beni büyük oğluna alsa, onu her gün altın tasla yıkardım.” Ortanca kız: “ Padişah beni ortanca oğluna alsa, ona oğlanlar, kızlar doğururdum.” Küçük kız “ Padişah beni küçük oğluna alsa, ne kadar ezası cefası varsa çekerdim.”

Padişah da bunların konuştuklarını oradan geçerken duyar. Padişah bu üç kızı, üç oğluna ister. “Fakir adam padişah kızlarını isteyince vermem diyebilir mi? Bu üç kızını da padişahın üç oğluna vermiş.” (Köksel, 1995:384)

Bu masaldaki fakir olan kızlar padişahın oğulları ile evlenerek sınıf değiştirirler.

Bu şekilde vaad ederek evlenme **Vezirin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu** masalında da karşımıza çıkar. Bu masalda vezirin üç kızından büyük olan:

“Padişahın oğlu beni alırsa bir çadır dokuyacağım. Gırk tabur asker çadırda oturacak yarısı boş kalacak.” demiş. Veziri ortanca kızı:

“Padişahın oğlu beni alırsa bir sofraya dokuyacağım. Üzerinde kırk tabur asker yemek yiyecek sofranın yarısı gene boş kalacak demiş. Güccük kızı da demiş ki: “Padişahın oğlu beni alırsa, altın perçemli oğlanla, gümüş perçemli kız doğuracağım.” demiş.

Padişahın oğlu bu söylenenleri duyar ve üç kızla da sırasıyla evlenir. Büyük ve ortanca kız vaatlerini yerine getiremezler fakat küçük kız verdiği sözü yerine getirir. (Alptekin, 2002:435)

Bu masaldakine benzer bir durum **Padişahın Üç Kızı** masalında da karşımıza çıkar. Bu masalda da padişah ölünce onun yerine geçen padişahla evlenebilmek için ölen padişahın üç kızı çeşitli vaadlerde bulunurlar. Bunu duyan padişah da üçüyle de evlenir. Fakat diğer masalda da olduğu gibi büyük ve ortanca

kız vaatlerini yerine getiremezken küçük kız verdiği sözü tutar. (Alptekin, 2002:241-242)

İdarem Cengiz Kızı masalında üç kız kardeş padişahın oğlunun kendilerini alsa neler yapacakları ile ilgili çeşitli vaatlerde bulunurlar. Padişahın oğlu da ordan geçerken bunları duyar, bu kızların üçüyle de bu sebeple evlenir. Fakat ilk iki kız vaatlerini yerine getiremezken üçüncü kız vaadini yerine getirir. (Köksel, 1995: 327)

Masallarda yine en küçük kızın vaadini yerine getirmesi onun mutlu olmasını sağlamıştır. Vaadini yerine getiremeyen kızlar ise mutsuz olup hak ettikleri cezayı bulurlar. Bu masallar bize “Tutamayacağın sözü vermeyeceksin.” sözünü hatırlatmaktadır.

İhtiyardan Gelini masalında bir kadının bir tek oğlu vardır. Oğlan; “Bir tek anam var, kim bakarsa, anamı kim severse ben onu alırım.” der. Bir kadın; “...ben ananı başımda gezdiririm, hörmət ederim...” diye oğlana annesine bakacağına, saygıda kusur etmeyeceğine dair vaatlerde bulunur ve oğlanla böylelikle evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:218)

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalında padişah güzelliği dillere destan olan bir tanecik kızını kim isterse vermemektedir. Bunun üzerine kız babasına bir kâğıt yazar ve şöyle der: “...Bir tellal çağırtsın... Tekmil beni isteyenler bir meydana toplanır. Her kim narı bir eliyle, tek tanesini bile yere düşürmeden yer bitirirse ben ona varırım. Padişah da bu teklifi münasip bulmuş.”(Boratav, 1992:102) Masaldaki kız kendisiyle evlenmek isteyen erkeğin söylediklerini yerine getirmesi şartıyla o kişiyli evlenme vaadinde bulunur.

4.11.1.4. Ok atarak evlenme

Bazı masallarda ise evlilik kader inancıyla birleşir. Kısmeti çıkmayan kızlar ok atarak okun düştüğü yere göre evlenecekleri kişileri belirlerler. Meselâ;

Demir Asa, Demir Çarık masalında ise farklı bir durum vardır. Padişahın üç kızına da kısmet çıkmamıştır. Bu kızlar attıkları oklar ile evlenecekleri kişileri belirlerler. (Alptekin, 2002:440)

Meymunu Şibani masalında ise tam tersi bir durum söz konusudur. Masalda padişahın oğulları ok atarak evlenecekleri kızları belirlerler. (Köksel, 1995:168)

4.11.1.5. Elma atarak evlenme

Elmanın, folklor ve halk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Biz bu çalışmamızda halk anlatmalarında birçok farklı görevde gördüğümüz elmanın masallardaki kızların evlenmesindeki yerini incelemeye çalıştık. İncelediğimiz bazı masalarda kızlar evlenecekleri kişiyi elma atarak belirlemektedir. Elma atarak evlenmeyi genellikle padişah kızları yapar. Bu tür evlenmede sarayın padişah kızları ile evlenmek isteyen gençler gelirler ve kızların attığı elma kime değerse kız onunla evlenir. Elma atarak evlenmede de tıpkı ok atarak evlenmede olduğu gibi evlilik kader inancıyla birleşmektedir. Meselâ; **Padişahın Üç Kızı** masasında elma atarak evlenme örneği vardır. Masalda, padişahın kızlarının elma atarak evlenecekleri halka duyurulur: “Duyduk duymadık demeyin, padişahın kızları elma atacaklar, kime değerse onunla evlenecekler.” (Köksel, 1995:341) Bu masalda kızlar ok yerine elma atarak evlenecekleri kişiyi bulurlar. Masalda okun işlevinin elmaya verildiğini görülmekte ve kızlar kaderlerinde kim varsa onunla evlenmektedirler.

Yel Atı masasında ise padişahın ilk iki kız kiminle evlenmek istediklerini kendileri babalarına söylerken, en küçük kız babasına elma atarak evlenmek istediğini söyler. Bunun üzerine tellallar bunu herkese duyururlar. (Köksel, 1995:369) Fakat bu masalda kız istediği kişi geçene kadar elmayı atmaz. Ancak kendi istediği kişi geçince elmayı atar ve onunla evlenir. (Köksel, 1995:369)

4.11.1.6. Hayvanlarla ve olağanüstü varlıklarla evlenme

İnsan ile hayvanların ya da mitolojik yaratıkların birleşmesi motifi, masal ile mitoloji arasında ortaklı teşkil eden görüntülerdendir. Mitolojide bu gibi kahramanlar bütün kabilenin ilk anası ya da ilk atası şeklinde verilir. Göktürkler’in türeyiş efsanelerinde ilk atanın veya ilk ananın bir kurtla birleşmesi sonucu soyun oluştuğu anlatılmaktadır. Mitolojide bir hayvanla evlenip kabilenin ilk atası olma özelliği, masalda sadece aile yapısında sınırlı kalan ferdi bir evliliğe dönüşerek yaşatılmıştır. Aslında insanoğlunun evlendiği şekilde hayvan, gerçekte insanüstü bir varlıktır. Çoğu zaman bir peri kızıdır. Masalın daha sonraki bölümlerinde tosbağanın veya karganın aslında bir peri kızı olduğu ortaya çıkar.²⁴⁰

İnsanlarla hayvanların veya çeşitli mitolojik yaratıkların evlenmesi destanlarda ya da mitolojik devirde ortaya çıkar. Bu olay, isteyerek değil de çoğu

²⁴⁰ Bayat (2005). a.g.e., s. 98.

zaman mecburiyetten olur. Dede Korkut hikâyelerinden “Basat Depe Gözü Öldürdüğü” hikâyesinde bir çobanla birleşen peri kızından tek gözlü bir dev “Tepegöz” doğar.²⁴¹ Oğuz Kağan Destanı’nda ise Oğuz Han ışık içinden çıkan ilâhi bir kız ile evlenir.²⁴²

“İnsan ile hayvanların ya da çeşitli mitolojik yaratıkların birleşmesi isteyerek değil, çoğu zaman bunlardan birinin çaresiz bir duruma düşmesi neticesinde meydana gelebilir.”²⁴³

Aynı şekilde Oğuz Kağan’ın gök ve yer Tanrılarının kızları ile evlendikleri bilinmektedir. Oğuz Kağan’ın gök ve yer Tanrılarının kızlarıyla evlenmeleri sonunda doğan çocuklar on ikişer sistemli bölüme sahip Oğuz boylarını oluşturur. Yani yine bu olağanüstü varlıklarla evlenmedeki amaç soyun kutsallığını göstermektir. Oysa masalarda peri kızları ile evlenirken böyle bir maksat taşınmaz. Bu, tamamen ferdi bir evliliştir.²⁴⁴

Masalın kahramanı olan kız bir köpekle, devle veya bir yılanla evlenmek zorunda kalır. Masalarda hayvan biçiminde görünüp daha sonra insan kılığına giren bu damat adayları genellikle sihirli güçlere sahiptirler ve onların aslında insan olduğunu evlendikleri kızıdan başka kimse bilmez.

Köpekle Evlenen Kız masalında ihtiyar ninenin bir torunu vardır. Bu kızın da evlenme yaşı gelir fakat hiç isteyen olmaz. Kadın kıza: “Senin hiç isterin olmadı. Kapıya kim gelirse seni ona vereceğim” der. Sonra kapıya bir köpek gelir ve kızını bu köpeğe verirler. (Köksel, 1995:212) Masalda köpeğin sihirli olduğu şu şekilde ifade edilir: “O köpek sihirliymiş, adam oluyormuş.”(Köksel, 1995:212)

Dev Dümbülkile masalında ise padişah kızını verdiği sözden dolayı bir dev olan Dümbülkile ile evlendirir. Fakat kız daha sonra devin elinden kaçır ve başka birisi ile evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:125) Bu masaldaki kız iki evlilik yapmıştır fakat dev ile olan evliliğinde karı koca hayatı yaşamadığı masalda belirtilmektedir. Bu da kızın ilk evliliğininde bekâretini koruduğunu göstermektedir. Toplum hayatında olduğu gibi masalarda da genç kızın bekâreti önemlidir. Bu masalda kızın evlendiği devle karı-koca hayatı yaşamadığının belirtilmesi kızın ikinci evliliğini yapmasını haklı göstermektedir.

²⁴¹ Ergin (1981).a.g.e., s. 207.

²⁴² Günay (1992). a.g.e., s. 12.

²⁴³ İbrayev (1998).a.g.e., s. 71.

²⁴⁴ Bayat (2005).a.g.e., s. 98.

Bazı masalarda ise masal kahramanı sihirli güçleri olan veya peri olan bir kızla çeşitli zorlukları aştıktan sonra evlenir. Meselâ; **Kal'a-yı Gövhernikin** masasında masal kahramanı aslında bir kuş olan peri kızıyla çeşitli şartları yerine getirdikten sonra evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:151)

Peri Kızı masasında padişahın oğlu peri padişahının kızı olan peri ile onun peri olduğunu bilmeden evlenir. (Köksel, 1995:180)

Kırk Belikli Manhur Hanım masasında padişahın oğlu gökyüzünde insanları taş eden bulut olan Manhur Hanımla evlenir. (Köksel, 1995:300) Masaldaki Manhur Hanım sihirli güçlere sahip olan bir kadındır.

Karo ve Kız masasında çocuğu olmayan kadın Allah'a çocuğu olması için ve çocuğu olunca kapıya ilk kim gelirse vereceği için dua edip söz verir. Kadının çocuğu olur ve kapıya bir kara köpek gelir. Kadının kızını ister. Kadın da Allah'a söz verdiği için kızını bu köpeğe verir. (Doğramacıoğlu, 2002:60) Bu masaldaki kızın evlendiği köpek kötü karakter olarak karşımıza çıkar. Masaldaki kız bu köpekle karşılaşmasından sonra asıl kahraman ile karşılaşır ve onunla evlenir. Masaldaki köpek masalda üçüncü dereceden bir kahramandır.

Şah Mehemet masasında ise masaldaki padişahın kızı bilmeden bir yılanla evlendirilir. Masaldaki kız gelin hamamına götürüldüğünde hamamda bir yılan görür. Yılandan korkar. Fakat oradakiler kıza; “Kızım herifin bu, kocan bu” derler. Masalda kızla evlenen yılan birkaç gün sonra bir babayiğit olur. (Doğramacıoğlu, 2002:81) Masaldaki yılan olağanüstü bir varlıktır.

Eyvah masasında bir bezirgânın üç kızı vardır. Bu kızlar babaları dışarıya gideceği zaman bazı hediyeler isterler. En küçük kız ise yedi kutu içinde bir habbe karabiber ister. Babasına: “Eğer getirmezsен önün deniz, arkan domuz ola. Atın kan işeye.” der. Adam kızının istediğini bulamaz ve kızının intizarı gerçekten de tutar. Adam bunun üzerine “Eyvah” deyince denizin içinden bir adam çıkar. Masalda bu adam şöyle tarif edilmektedir: “Denizin içinden bir adam çıkar, bir yanı var, bir yanı yok. Yarım adam, her şeyi yarım, bir kol, bir ayak, bir taraflı.”

Adam bu yaratıktan önce korkar, sonra kızının isteğini söyler. Eyvah'ta kızını getirse adamı içinde bulunduğu durumdan kurtaracağını söyler. Adam da en küçük kızını kandırarak Eyvah'a verir. Diğer kızlarına da kardeşlerini kaybettiğini söyler. Kız Eyvahla evlenir ve hamile kalır. (Köksel, 1995:202–204) Masaldaki kız “Eyvah” adlı bu yaratıkla evlenmek zorunda kalır.

Oduncunun Kızı masalında ise kız babasının verdiği bir söz üzerine bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, insan yiyen, değişik kılıklara girebilen bir Arapla evlenmek zorunda kalır. (Boratav, 1992:163)

Limon Kız masalında padişahın oğlu bir limonun içinden çıkan kızla evlenir. (Köksel, 1995:176) Burada limonun içinden kız olağanüstü özellikler gösterir.

4.11.1.7. Babanın vasiyeti-vaadi üzerine evlilik

Bazı masalarda babalar kızlarını evlendirmek için vasiyette veya vaatte bulunurlar. Masallardaki kızlar da babalarının bu vasiyeti veya vaadi üzerine evlenirler.

Kırk Belikli Mahnur Hanım masalında; babanın vasiyeti şu şekildedir: “Padişah ölürken oğullarına vasiyet etmiş, demiş ki: “Ben ölünce cenazem yerde bile olsa kızları isteyen olursa verin. Kardeş koltuğunda kalmasınlar.” (Köksel, 1995:297) Böyle masalarda genellikle kız kardeşleri üç erkek kardeştan ilk ikisi vermek istemez fakat en küçük erkek kardeş babasının vasiyetine uyar ve kız kardeşlerini ilk isteyenlere verir. Bu durum bu masalda da böyledir. Masalda kızlarının babalarının vasiyeti üzerine evlendiklerini görmekteyiz.

Dev Dümbülküle masalında ise bu masallardakinden farklı bir durum karşımıza çıkar. Masalda padişahın kızı saçını tararken saçından bir bit düşer. Biti neyin üstüne koysalar bit o kadar büyür. Bir kuzunun üstüne koyarlar, aynen bir koyun gibi olur. Padişah bu koyunu kestirir ve bu etin ne eti olduğunu kim bilirse kızını ona vereceğini söyler. Bunu bilen de bir dev olmasına rağmen baba sözünü tutar ve kızını deve verir. (Doğramacıoğlu, 2002:124-125) Bu masalda kızın babasının vaadi sonucu evlenmesi söz konusudur.

Balık Bilmezse Halık Bilir masalında da bu masaldakine benzer bir durum söz konusudur. Masalda padişahın kızını bir yılan sokar ve kız hasta olur. Bu kızı iyileştiren oğlana padişah ne istediğini sorar. Oğlan da yanında çalıştığı ağasının oğluna kızı ister. Padişahta kızını iyileştirmesi karşılığında kızını vereceğini vaat eder. Kızı iyileşince de sözünü tutar ve kızını ağanın oğluna verir. (Doğramacıoğlu, 2002:252)

İncelediğimiz masalarda babalar kızlarını evlendirmek veya kızlarının hayatını kurtarmak için öne sürdüklere koşulu yerine getiren kişiyle kızlarını evlendirme vaadinde bulunurlar. Bu vaatlerini de mutlaka yerine getirmektedirler.

4.11.1.8. Ödül olarak evlilik

Bazı masalarda baba kızını şartlı olarak evlendirir. Kızı ancak bu şartı yerine getirecek damat adayı olabilir. Yani bu tip masalarda kızlar başarının bir mükâfatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İyilikle Kötülük masasında bir padişah vardır ve bu padişahın kızının gözleri görmemektedir. Padişah tellâl çıkarır:

“Kim göz getirirse kızımı ona vereceğim.” (Alptekin, 2002:289) Masalda iyilik ve kötülük diye iki arkadaş vardır. Bunlar bu kızı almak için yola çıkarlar. Önce kötülük iyiliği kandırır. Kendisi kızı alacakken yalanı ortaya çıkar ve kızla iyilik evlenir. Masalda yine tüm masalarda olduğu gibi kötü cezalandırılırken, iyi olan mükâfatlandırılır.

Balıkçı İle Padişahın Kızı masasında padişahın kızı hastadır. Balıkçı padişahın kızını iyileştirir. Bunun üzerine padişah balıkçıya “dile benden ne dilersen, ben sene kızımı verim” diyor ve kızını iyileştirdiği için balıkçıya veriyor. (Doğramacıoğlu, 2002:202) Bu masalda da padişahın kızını balıkçıya ödül olarak verdiğini ve evliliğin bu yolla gerçekleştiğini görmekteyiz.

4.11.1.9. Kızların bekledikleri ölü ile evlenmesi

Bazı masalarda ise kıza belirli bir süre baygın bir vaziyette yatan veya ölü sanılan oğlanla evleneceği vaat edilir. Bu masalarda bekleme süresinin bitmesinden bir gün önce asıl gelin adayının yerine ya bir çingene kızı ya bir Arap ya da kızın üvey kız kardeşi geçer ve baygın yatan padişah oğlu veya bey oğlu bunlardan biri ile evlenir. Fakat masalın sonunda her masalda olduğu gibi hak yerini bulur ve erkek kahraman gerçekleri öğrenir ve evlenmesi gereken kızla evlenir.

Sabır Taşı buna bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu masalda bir kuş kıza:

“Sen kırk gün bir mevta sallayacaksın” demiş. (Buna çok üzülen kızın annesi kızını da alıp oradan kaçarlar. Giderlerken bir dağ başında bir konağa rastlarlar. Konağın kapısını kadın ne kadar zorlasa da açamaz. Kız açmaya çalışınca kapı hemen açılır ve kız içeri girince de kapanır. Kız içeride kalır.) “Kız bakmış ki içerde bir yeşil örtü içinde bir mevta yatır. “Heyvah bu benim kaderim” demiş.” Kız otuz dokuz gün mevta sallamış. Kendisine arkadaş olması için bir mıtırip kızını yanına almış. Bu yeni gelen kıza:

Biraz da sen salla, ben usandım sallayı sallayı.” demiş. Mıtırip kızı sallarken oğlan kırkinci gün olduğundan oğlan uyanır ve bu mıtırip kızı ile evlenir.

Esas kız da hizmetçi olur. Bir gün oğlan çarşıya giderken bunlara ne istediklerini sorar. Kız da sabır taşı istediğini söyler. Oğlan sabır taşını alır getirir. Kız sabır taşıyla usdurayı alır e bir ağacın dibine oturur. Sabır taşına başına gelenleri tek tek anlatır. Bu sırada da oğlan bunu dinlemektedir. Kız her şeyi sabır taşına anlattıktan sonra tam usdurayla boğazını keseceği sırada oğlan gelip kızı tutar ve her şeyi anlar. Diğer kızı öldürtür ve bu kızla evlenirler. (Alptekin, 2002:429–430)

Bu masaldakine benzer bir durum **Yeşil Kurbağa** masalında da vardır. Bu masalda da padişahın kızı bir oğlana âşık olur. Kırk gün başında oturur. Sonra oradan geçen bir bezirgândan halayık ister. Bu halayık oğlanın başına bırakır gider. Oğlan tam bu sırada uyanır. Halayık onu bekledi zanneder ve onunla evlenir. Fakat masalın sonun da gerçek anlaşılır, halayık ölür, oğlan padişahın kızı ile evlenir. (Köksel, 1995:274) Bütün masalarda olduğu gibi suçlu cezalandırılıp, iyi ödüllendirilir.

Nar Tanem Bir Tanem masalında da kız beklediği ölü ile önce evlenemez, onun yerine başkası evlenir. Fakat gerçek ortaya çıkar ve kız başını beklediği genç ile evlenir. (Yavuz, 2002:411–414)

4.11.1.10. Diğerleri

Toplumda her ne kadar evlenen kadın “el kızı” olarak tabir edilerek vefasız olduğu ifade edilmeye çalışılsa da Türk kadını eşine her zaman derin sadakat duygularıyla bağlı kalmıştır. Kadın, babasının evinden çıktığı andan itibaren kocasının evini kendi evi olarak benimser. Eşi için hiçbir fedakârlığı yapmaktan kaçınmaz ve ona daima bağlı kalır. Masallarımızda da bu durum genellikle bu şekilde karşımıza çıkar.

Masalarda evlilik en çok rastlanan motiflerden biridir. Hemen hemen her masalda evlilik motifi vardır. Bazı masallar ise zaten evlilik üzerine kurulur. Masal kahramanları birbirine kavuşup evlendiklerinde masal “Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine” gibi kalıplaşmış sözlerle sona erer. Birçok masalda kadın kahramanların bütün gayretleri evlenmeye yoğunlaşmıştır. “Bekârlık sultanlıktır” diyen ve tek başına yaşamak isteyen bir masal kahramanı bulunmamaktadır. Kocakarılar bile evlenmek isterler. Meselâ, incelediğimiz masallar içinde **Keri** adlı masaldaki yaşlı kadın evlenmek ister ve oğluna kendisini evlendirmesini söyler. (Doğramacıoğlu, 2002:354)

İğci Baba masalında ise kız kendi kurtardığı oğlanla evlenir.

“Kız iğci babanın açma dediği kırkıncı odayı açıyor baksa ki tavanda bir oğlan asılı, ama daha canlı, gız oğlana deyoy ki:

“Seni buraya kim asdı?”

“O ehdiyar asdı.”

“Senin buradan kurtulma çaren var mı?”

“Evet var. Ehdiyar geldiği zaman sakalından bi gıl çekeceksin.”

(Kız oğlanın dediğini yapıyor. Oğlanı kurtarıyor. Sonra da ihtiyarı yakıyorlar.) “Gızla oğlan gırk gün gırk gece düğün yapıp muratlarına eriyorlar.”(Alptekin, 2002:22–223)

Masallarda evli olan kadının evli olmayan kadınlara göre bazı farklılıkları vardır. Masallarda kadının ev içinde kendini güvende hissetmesi ancak bir erkeğin himayesiyle sağlanabilir. Evli olan kadın da kendini güvende hissetmek için aile bütünlüğünü ve sürekliliğini sağlaması gerektiğinin farkındadır. Ayrıcı masalarda kadının erkeğe akıl vermesi için evli olması gerekmektedir. Aileye, aile dışındaki kadınlar veya erkeklerden yönelen tehditler karşısında kadın, kocanın güçsüz kaldığı durumlarda ona akıl verme, eve giren başka kadınlarla rekabet etme, başka erkeklerin tacizine direnmek gibi durumlarda aile bütünlüğünü ve aile güvenliğini korumak için mücadele eder.

Örneğin, **Terzi ile Karısı** masalında kendisine göz koyan padişah oğlunun, kocasına engel olarak öne sürdüğü her koşulu yerine getirmesine yardımcı olan kadın, kocasıyla kalmayı başarır. (Yavuz, 2002:211) Bu masalda evli olan kadın ailesinin bütünlüğünü ve sürekliliğini sağlamak için kocasına akıl vererek yardımcı olmuştur. Bu masaldakine benzer bir durum **Meymunu Şibani** masalında da vardır. Masalda gelinine göz koyan padişaha karşı kadın kocasına akıl vererek yardımcı olur. (Köksel, 1995:173)

Bu masaldakine benzer bir durum **Üç Dilek** adlı masalda da karşımıza çıkar. Masalda masalın kahramanı olan yoksul çobanın karısı, kendisin göz koyan krala yüz vermez. Kralın çobana koştuğu her koşulu yerine getirmesi için de kocasına yardımcı olur ve böylelikle evliliğini kralın kötü emellerinden kurtarır. (Yavuz, 2002:367)

Türk toplumunun gelenek ve göreneklerine göre evlilik teklifini genellikle erkek yapar. Fakat bu durum **Tüylü** adlı masalda farklılık göstermektedir. Bu masalın ana kahramanı olan Hint padişahının güzel kızı, rüyasında görüp âşık olduğu, Yemen padişahının oğluna evlenme teklif eder. Kız tarafından gelen bu evlenme teklifini pek hoş karşılamayan oğlan onu geri çevirince, kız oğlanı bulmak için yollara düşer. Uzun ve zahmetli uğraşlardan sonra bulur ve onu elde etmeyi başararak mutlu sona ulaşır. (Yavuz, 2002:319) Bu masaldaki kadın kahraman

sadece evlilik teklif etmekle kalmamış, kendisini geri çeviren erkeği elde etmek için uğraş vermiştir.

Bu masalda kızın evleneceği erkeği rüyasında görmesi halk hikâyelerinin masalın üzerindeki etkisini göstermektedir.

Bazı masalarda evlilik kadın için sınıf değiştirmenin de bir yoludur. “Masal genç kıza bir türlü saadet ideali de çizmiştir: İyi huylarının veya akılcı diğer kadınlardan üstün olmasının mükâfatını varlıklı bir hayata kavuşmakta bulacaktır. Bunun da bir yolu vardır: Padişahla, şehzadeyle, Beyoğlu ile veya zengin bir tüccarla evlenmek...”²⁴⁵

Bu durum **Yarış** adlı masalda karşımıza çıkar. Masalda fakir bir çobanın kızı olan baş kahraman akli sayesinde karmaşık gibi görülen bir duruma çözüm getirir ve bu akli sayesinde padişah karısı olmayı başarır. (Yavuz, 2002:521) Masaldaki kız böylelikle sınıf değiştirir. **Bahçacı Kızı** masalında da padişahın oğlu bir bahçacının kızına âşık olur ve bu kızı ister. Kızla evlenirler. (Köksel, 1995:290) Böylece bu masaldaki kız da evliliği vasıtası ile sınıf değiştirmiş olur.

Mumdan Şiş Şekerden Kebap masalında kız çulhanın kızı iken akli sayesinde padişahla evlenir ve çulha kızırken padişah karısı olur sınıf değiştirir. (Köksel, 1995:311)

Çapanoğlu Senem masalında erkek kardeşinin bir dağ başında bıraktığı Senem’i yedi sene sonra bir çöl beyi bulur. Senem çöl beyi tarafından dağ yaşantısından kurtarılıp temizlenip giyinince güzelliği ortaya çıkar: “...bu dağ yaşantısını bırakınca Cenab-ı Allah buna bir güzellik verdi ki, çöl beyi bununla evlenmeye karar verdi.” (Köksel, 1995:353) Görüldüğü gibi kızın güzelliği beyin aklını başından alır ve kızla evlenmeye karar verir. Çöl beyi ailesi istemesine rağmen Senem’le evlenir. Böylelikle Senem’de dağ yaşantısından kurtulup evinin hanımı olur.

Buna benzer bir durum **Sinem** masalında da vardır. Masalda Sinem’i öldürmeye kıyamayan abisi Sinem’i ormanda tek başına bırakır. Sinem’ i burada bir avcı bulur ve Sinemle evlenir. (Ahmet Avcı, 65, Kilis)

Sitti Nusret masalında ise padişahın oğlu Sitti Nusret’i pencereden görür. Diğer kızlar bahçede oyun oynayıp eğlenirken Sitti Nusret abdest alıp, namaz kılar ve Kur’an okur. Kızın bu hal ve hareketlerini çok beğenen padişahın oğlu bu kızın

²⁴⁵ Boratav (1992). a.g.e., s. 17.

evleneceği kız olduğuna karar verir ve annesine bu kızı istemesini söyler. Kızı isterler ve padişahın oğlu ile Sitti Nusret evlenir. (Boratav, 1992:155) Bu masalda görüldüğü gibi bir kızın dini yönünün ağır basması ağırbaşlı olması bir erkeğin evleneceği kızda aradığı özelliklerdir.

Yılan Kız masalında amcası oğluyla evlenecek olan padişahın kızı gelin olduğu gece yılan olacağını ve yılan olarak kalacağını öğrenince bu yedi sene için yerine başka bir kızı koyar. Kız bu yedi sene boyunca oğlanı oyalar ve yedi sene sonra kız gelince o kızın iyiliğini görüp kocasına ikisi ile de evlenmesini söyler. Masalın sonunda oğlan ikisi ile de evlenir. (Köksel, 1995:219)

Bu masalda, masalarda pek fazla karşılaşmadığımız çok eşliliğin kadınların kendi istekleri ile gerçekleştiğini görmekteyiz.

Nartanesi masalında üvey anne kızını kendisinden güzel olduğu ve kıskandığı için bir gerdanlıkla bayıltır. Kızı Beyoğlu bulur ve kızın boynundan gerdanlığı çıkarınca kız ayılır. Beyoğlu kızın başından geçenleri dinledikten sonra kızla evlenir. (Alptekin, 2002:286)

Ahu Melek masalında ise babası kendisiyle evlenmek istediği için evden kaçan Ahu Melek başından geçen türlü olaylardan sonra şehzade ile evlenir. (Boratav, 1992:142)

İncelediğimiz masallar neticesinde masalarda evlilik müessesesinin önemli olduğunu ve birçok masalda gelişen olayların, çekilen eziyetlerin, sonsuz sabrın sonucunda evliliğin bir mükâfat olduğunu görmekteyiz. Masalın olay örgüsü içinde istemedikleri bir kişiyle zorla evlendirilen kadın kahramanlar bekâretini muhafaza ederek o kişinin elinden bir şekilde kurtulmakta ve masalın sonunda istedikleri kişi ile evlenmektedirler.

4.11.2. Üzerine Kuma Getirilen Kadınlar:

Türk aile hayatında tek eşlilik genelde tercih edilen bir uygulamadır. “Kadının biri âlâ ikisi belâ” atasözü de Türklerin çok eşliliğe bakışını ortaya koyar. “Tarihte Kadın” adlı eserin yazarı Gaston Richard, Türkmenlerin büyük çoğunluğunda yalnız bir kadınla evliliğin hâkim olduğuna işaret eder.²⁴⁶

Orhun Abideleri’nden de Türklerin tek kadınla evliliğinin esas olduğu anlaşılmaktadır. Göktürkler, Kazaklar hatta Çin Türkistanı’nda da çok eşle evlenme

²⁴⁶ Yılmaz (2004). a.g.m., s. 118.

örneğine rastlanmaz. İkinci eş ancak kadının çocuğunun hiç olmaması, ya da erkek çocuğunun olmaması durumunda ve en önemlisi ilk kadının rızasıyla mümkün olabilmektedir.²⁴⁷

Dede Korkut Hikâyelerinde aile çok sağlam bir durumdadır. Esas olarak monogami vardır. Ancak çok zor durumlarda birden fazla kadın alınabilmektedir. Bunun tek örneği Beyrek'in kendisini tutsak bulunduğu hisardan kaçırın Bayburt beyinin kızını almasıdır. Diğer durumlarda hiçbir zaman ikinci bir kadın almak hatıra gelmez. Karısından çocuğu olmayanlar bile bunu düşünmezler.²⁴⁸

İlk devirlerde (İslamiyet'ten önceki Türkler) bir erkek ancak bir kadın alabilirdi. Gerçi sonra istila devirlerinde zevcelerin çoğaltılması görüldü ise de Türk örfüne göre ailenin reisi ilk zevcedir. Diğer kadınlara “Kuma” derler; onlardan olan çocuklar bile resmen ilk zevcenin sayılır.²⁴⁹

“Kuma sözcüğünün tarihimizdeki kullanımını izah eden Ziya Gökalp şunları söyler:

“Bazı başkanlar fetihlerde zengin olduktan sonra, eşleriyle yetinmemeye başladılar. Bu, aldıkları esirlerden yahut egemenlikleri altına yeni giren oymaklardan güzel odalıklar edinmeye başladılar. Töre bunları uygun bulmadığından, bunlara hatun adı verilmezdi. Bu yüzden eski Türkler bunlara “kuma” adını verdiler ve bir çeşit odalık olarak tuttular.

“Kuma” gerçekten eşten çok farklı idi: Kuma bir eş gibi değil, hatunun kız kardeşi gibi aileye katılırdı. Kendi çocukları kumaya teyze diyebilirlerdi. Anne diyemezlerdi. Bu sıfat yalnız evin sahibesine yani gerçek eşe verilebilirdi.”²⁵⁰

Masallarda genellikle tek eşlilik görülmektedir. Fakat az da olsa bazı masallarda kocaların karılarının üzerine farklı sebeplerle kuma getirdiği görülmektedir. Masallarda erkeğin çok eşliliğine birinci eşinin rıza göstermesi ve onunla iyi geçinmek zorunda kalması söz konusudur.

Peri Kızı masalında padişahın oğlu bir peri kızı ile evlenir. Peri kızı evlenmeden önce “bana kim Yahudi kızı derse, ben de onunla konuşmam.” der. Padişahın oğlu da bir gün kıza böyle söyler. Bunun üzerine kız kocası ile hiç konuşmuyor. Kocasını da kıza belki kendisi ile konuşur diye diyor ki: “Mademki sen konuşmuyorsun, ben de evlenirim.” Amcası kızına haber salıyor, evleniyor. (Köksel, 1995:180–181) Masalda kocası karısının üzerine amcası kızını kuma olarak getirir.

²⁴⁷ Yılmaz (2004). a.g.m., s. 118.

²⁴⁸ Ergin (1981). a.g.e., s.27.

²⁴⁹ Köprülü (2003). a.g.e., s. 41.

²⁵⁰ Yılmaz (2004). a.g.m., s.118-119.

Yine aynı masalda padişahın oğlunun aldığı kuma ölünce oğlan inadından üzerine iki kere daha kuma getirir fakat o ikisi de ölürler ve masalın sonunda yine ilk karısıyla mutlu olurlar.

Kubat masalında bir oduncu odun satarken padişahın adı ile satar. Padişah oduncuya odunları böyle satmaması için para verir. Adam parayı alır, para bittikten sonra yine öyle satmaya devam eder. Bunun üzerine padişah oduncuya iki tane iş tutmayan işçisini verir. Bu işçiler kadındır. Masalda bunların kuma olduğu belirtilmez fakat şu şekilde bir ifade vardır: “İki tene kadını tutmuş genne vermiş. Bir de gennin avradı, oldu üç tene.”(Doğramacıoğlu, 2002:141) Ayrıca masalın sonunda sonradan gelen bu kadınlardan birinin şöyle bir sözü de kuma geldiğini kanıtlar niteliktedir; “Eskisi de avrattı. Aha ben geldim bele ettim.” (Doğramacıoğlu, 2002:143)

Şirin ile Şevketli masalında bir savaşta başarılı olan Muhammet’e padişah kızını vermek ister. Şirin ile evli olan Muhammet evli olduğu için bu teklifi kabul etmez. Fakat Şirin kocasının bu kızla evlenmesini ister. (Yavuz, 2002:384) Masaldaki kadın kendisi kocasının üzerine kuma getirmesini kabul eder. Hatta masalda üçünün mutluluk içinde yaşadıkları belirtilir.

Yılan Kız masalında farklı bir durum söz konusudur. Masalda amcasının oğluyla elvendiği gece yedi sene dağlarda yılan olup dolaşacağını öğrenir. Bunun üzerine başka bir kız padişahın kızına yedi sene kendisinin amcası oğluyla evli kalmasını yedi sene sonra gelip kocasını almasını söyler: “...Sen gelin giderken beni de götür beraber. Ben yedi sene beklerim...”(Köksel, 1995:216) Masalda kadının isteyerek ve başka bir kadına yardımcı olmak için kuma olduğunu görmekteyiz. Hatta masalın sonunda iki kadın aynı kocayla birlikte yaşamaya, aynı yatağı paylaşmaya dahi razı olurlar:

“Birbirinden o kadar razı olmuş ki... Padişah kızı o kızın iyiliğini karşılıksız bıramıyor... Kocasına; “önce bunlan yat, sonra benimle yat, bu senin sağında yatsın, ben de senin solunda yatayım.”(Köksel, 1995:219)

İncelediğimiz masalarda üzerine kuma getirilen kadın çok azdır. Masalarda erkekler karılarının üzerine kumayı genellikle karılarını kıskandırmak için getirirlerken “Yılan Kız” masalında olduğu gibi bazı masalarda da kadınlar kendi istekleri ile kocalarına ikinci bir eş bulmaktadırlar.

4.11.3. Evde Kalmış Kızlar

Yaşı toplum tarafından öngörülen evlenme yaşını geçen ve fiziksel olarak da çirkin olan bir kız toplumda “evde kalmış” veya “kız kurusu” olarak adlandırılır. Bu durum masallarda da söz konusudur.

Evlenmek isteyip de isteyen olmayan bu kızlar bir çeşit reklâm yaparak veya bir başkasına yaptırarak ya da türlü aldatmacalarla evlenirler.

Çirkin Kız adlı masalda bir nine ve onun çirkin olduğu için evde kalmış, kocamış olan bir kızı vardır. (Yavuz, 2002:188)

Köpekle Evlenen Kız masalında masalın kahramanı olan kızı ninesi büyötmüştür. Bu kız genç kız olmuştur fakat bu kızın hiç isteyen olmaz. Ninesi kıza der ki: “Senin hiç isterin olmadı. Kapıya kim gelirse seni ona vereceğim.” (Köksel, 1995:212)

Demir Asa Demir Çarık masalında bir padişahın üç kızı vardır fakat bu üç kızın da kısmeti yoktur: “ ... bu padişahın üç gızına da goca çıkmamış... (Alptekin, 2002:440)

Tembel Kız masalında da masalın kahramanı olan kız evde kalmış bir kızdır.(Köksel, 1995:379)

Gül Ananın Kızı masalındaki kız ayağı topal, eli çolak ve çirkin olduğu için evde kalmıştır. Masalda kızın evde kaldığı şu şekilde ifade edilir: “Mehsimcağız, örbet bir kız. Yirmi yirmi beş yaşamış kapıyı çalan yok. Kim nedici mehsimi? (Doğramacıoğlu, 2002:311)

Fatma masalında ise Fatama'nın üvey annesinin kızı olan Cevahir'in hiç isteyen yoktur. Bu yüzden üvey annesi “Fatma'nın isteyen çok, Cevahir'i hiç isteyen yok” diyerek, Fatma'yı isteyen padişahın oğlunu kandırıp Cevahir'i Fatma'nın yerine geçirmeye çalışır. Fakat sonra yalanı ortaya çıkar.(Şenel Anteplioğlu, Kilis, 58)

Sekke Saba masalında Sekke Saba'nın kızı ayakları topal, elleri çolak, gözleri kör, zayıf, çelimsiz olduğu için evde kalmıştır. Bu kız masaldaki dükkâncının karısının Kadı Efendi'ye bir ders vermek için söylediği bir yalan neticesinde Kadı Efendi ile evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:329)

İncelediğimiz masallarda evde kalmış kızlar genellikle çirkindir ve masalın ikinci dereceden kahramanlarıdır. Evde kalmış kız eğer masalın asıl kahramanı ise çirkinken olağanüstü bir olay yaşayarak güzelleşir ve masal onun etrafında gelişir.

Fakat asıl kahraman değilse evde kalmış olan kız türlü aldatmacalarla evlense dahi masalın sonunda yalanı mutlaka ortaya çıkar ve cezalandırılır.

4.11.4. Çalışan Kadınlar

Masallarda, kadın ve erkeklerin iş bölümleri kesin çizgilerle belirlenmiştir. Çoğunlukla erkekler ava gider, savaşa gider; kadınlar ise evde oturup temizlik ve yemek yaparlar. Fakat bu durum bazı masalarda farklılık gösterebilir. Kadınlar bazen evlerinin geçimini sağlamak için, bazen namuslarını korumak için bazen de evin giderlerinde kocalarına yardımcı olmak için çalışır ve para kazanırlar.

İncelediğimiz birçok masalda kadınlar evde çırkık eğirerek para kazanırlar. Kadınların dışarıda bir işte çalışmak yerine evde çırkık eğirmeleri birçok masalda karşımıza çıkmaktadır. Bu da kadının evde daha güvende olmasından kaynaklanmaktadır. Evde çalışarak parasını kazanan kadın hem ihtiyaçlarını karşılayabilmekte hem de evini ihmal etmeden, dışarının tehlikelerinden uzakta çalışabilmektedir.

Deli Kızın Hikâyesi masalında deli kızla annesinin fakir oldukları için çırkık eğirdikleri belirtilmektedir. “ Bir deli kızla annesi varmış. Fukaralarmış, çırkık eğirir, iplik satarlarmış.” (Köksel, 1995:190)

Hamur Bacı masalında bir adamın üç tane kızı vardır. Bu kızlar çırkık eğirirler ve bu eğirdikleri ipleri götürüp pazarda satarlar. (Köksel, 1995:384)

Yeddi Kızla Anaları masalında bu yedi kız kardeş ve anneleri çırkık eyirip pazarda satarlar ve geçimlerini bu sayede sağlarlar. “Bunlar eski zamanlarda çırkık eyirirlermiş. Pazarda satarlarmış, işte yiyecek alırlarmış. Gelirleri omuş.” (Doğramacıoğlu, 2002:191)

Deli Fakı adlı masalda da adı deli fakı olan deli bir kadın çırkık eğirip satar ve bu sayede para kazanmaktadır. (Doğramacıoğlu, 2002:206)

Çırkıkçı Kız masalında ise üç kız kardeş ve anneleri vardır. Bunlar her gün çırkık eğirir ve paralarını bu sayede kazanırlar. (Doğramacıoğlu, 2002:241)

Üç Bacı adlı masalda da anne ve babaları ölmüş olan üç kardeş geçimlerini sağlamak için çırkık eğirirler. (Doğramacıoğlu, 2002:282) Aynı şekilde **Küllü Fatma** masalında da üç kız kardeş ve anneleri geçimlerini çırkık eğirerek sağlamaktadırlar. (Alptekin, 2002:248)

Yılan Kız masalında da bir kocasının üç kızı iplik eğirerek geçimlerini sağlamaktadırlar. (Köksel, 1995:215)

Ceylan Hanım masalında ise farklı bir durum vardır. Masalın kahramanı olan Ceylan Hanım padişahdır. (Köksel, 1995:220) Bu masalda kadın kahraman her ne kadar güçlü gibi görünse de kadın erkek düşmanlığını bırakıp evlenince padişahlığı bırakıp hanım hanımcık evinde oturur. Masal da olsa, kocası dururken kadının başarıyla bir padişah olması ataerkil topluma ters düşecektir. Bu sebeple masalda kadın padişahlığı bırakıp kocasının padişah olmasını kabul eder.

Ahmet Bey masalında bütün mal varlığını kaybeden Ahmet Bey'in karısı çamaşır yıkayarak aile ekonomisine katkıda bulunmaya çalışır. (Köksel, 1995:235)

Süpürgeci Koca masalında bir kocanın üç tane bekâr kızı vardır ve bunlar yazın süpürge döşürerek, kışın pamuk eğirerek babalarını geçindirirler. (Köksel, 1995:259)

Sır Kâtibi masalında padişahın kızına bakan sütnine geçimini bu sayede sağlamaktadır: "...Kızına bakıyor diye o sütnineye neler alınıyor. Evinin bütün ihtiyaçları temin oluyor. Evde kuş sütü eksik..." (Köksel, 1995:292)

Ahu Melek masalında babası kendisiyle evlenmek istediği için bir öküzün içine saklanan kızı bir şehzade bulur. Kızı çok beğenir ve onu saklar. Bunu öğrenen padişahın amcası kızı Ahu Melek'i yakarak öldürmek ister ve kızı çöpe attırır. Kızı çöpten bulan bir çöpçü kızı evine götürür. Ahu Melek bu evde günde bir mendil işleyip çöpçüye verir ve çöpçü bu mendilleri götürüp çarşıda satar. (Boratav, 1992:140) Masaldaki kız böylece sığındığı evin sahiplerine maddi olarak elinden geldiğince yardımcı olur.

Çapanoğlu Senem masalında Senem kendi hocasının yanında kendisi de öğrenci okutmaktadır. Hocası kendisine sarkıntılık edince öğrencilerini kendi evine götürür. (Köksel, 1995:350) Masalda varlıklı bir ailenin kızı olan Senem bu işi geçimini sağlamak için değil, kendi istediği için yapmaktadır.

İdarem Cengiz Kızı masalında fakir üç kız kardeş vardır ve bunlar satmak için çıkrık eğirirler. (Köksel, 1995:327)

Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı masalında bir padişah rüyasında ak sakallı bir ihtiyar görür. İhtiyar ona: "...sana Allah büyük bir belâ verecek amma, gençliğinde mi versin, yoksa ihtiyarlığında mı versin?" (Alptekin, 2002:262) diye sorar. Adam buu karısına anlatır. Karısı da belâyı gençliğinde vermesini istemesini söyler. Adam da böyle isteğince evlerini ateş alır, padişah olan adam bir köyde çobanlık yapmaya başlar. Kadın ise oraya gelen bir bezirgânın çamaşırlarını yıkayarak para kazanmaya, aile ekonomisine katkıda bulunmaya çalışır.

Kör Canavar masalında köylüler çalışırken kocası hep yatan kadın kocasına “dağdan odun getirelim, geçimimize bakalım”der. Bunun üzerine adam kadını döver. Kadın da adama çok sinirlenir ama yine de geçimlerini sağlamak gerektiğini düşünerek kendisi dağa odun kırmaya gider. “Bize gene geçim ilazım, bunun gafasını ben dinlemeyeyim.” (Alptekin, 2002:322) Masalda kadın kocası kendisini dövmesine rağmen evinin geçimini sağlamayı düşünmektedir. Bu da kadının evdeki önemini bir kez daha gösterir.

Kubat masalında da böyle bir durum vardır. Masaldaki kadın posttan ip dokuyarak kocasına sattırıp iki tane eşek aldırır sonra odun sattırır, yanan odunların küllerini sattırır ve en sonunda kocası bu kadın sayesinde hazine bulur ve engin olurlar. (Doğramacıoğlu, 2002:141) Masaldaki kadın kocasına evin geçimini sağlaması için elinden gelen her yardımı yapar. Masalın sonunda kadının şu sözü de dikkat çeker; “...yapan da avrat, yıkan da avrat” (Doğramacıoğlu, 2002:143)

İncelediğimiz masallar sonucunda gördük ki; kadınlar evli değilse evin geçimini bizzat kendileri sağlamakta, evli iseler de kocasının pasif olduğu veya ihtiyacı olduğu zamanlarda kocası ile birlikte çalışarak aile geçimlerini sağlamaktadırlar. İncelediğimiz masalların hiçbirinde ele avuç açan, yokluktan dert yakınan kadın yoktur. Kadınlar aile birliğini korumak için ellerinden gelen her işi yapmakta ve aile ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar.

4.11.5. Kadının Aile Çevresi

Türk destanlarında ve Dede Korkut hikâyeleri’nde yer alan kadınlar, genellikle hakan, han, padişah veya bey kızı ya da karısıdır. Böyle olduğu için de etraflarında vezirler, cariyeler ve hizmetkârlardan meydana gelen bir insan ordusu bulunur. Halk hikâyeleri’nde ise kızlar genellikle bir bey veya padişah kızıdır. Bu sebeple de kızlar sarayda veya konakta yaşarlar ve zengin bir hayat sürerler.

Masal kişileri toplumun en alt katından en üstüne kadar türlü zümreden olabildiği gibi incelediğimiz masallardaki kadınlar da toplumun her zümresinden kadınlardır. Masallarda bir ağanın yanaşması olan Keloğlan kurnazlığı ve zekâsı sayesinde padişahın kızını alabilirken, üvey anne elinde hırpalanan küçük güzel kız, saraya gelin gidebilir. Masallarda böylelikle kızlar bir alt tabakadan bir üst tabakaya veya tam tersi bir üst tabakadan alt tabakaya geçebilirler. Böylelikle alt tabaka ile konaklar ve saraylar arasında akrabalıklar oluşur. Masallardaki kadınların aile çevreleri de değişikliğe uğrar.

Masalların genellikle en başında verilen önemli bir unsur da kahramanın anne- babasının veya eşinin tanıtılmasıdır. Masallarda genellikle sadece baba veya eş, çeşitli özellikleri ile verilip, anne onun etrafında bazen çok silik, bazen de pek çok yönüyle tanıtılmaktadır. Bu tanıtımlarda annenin ikinci planda olması Türk aile yapısıyla ilgili bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Anne-babanın tanıtımında önemli olan bir husus, aristokrat denilen padişah, sultan, han, bezirgân, vezir vb. bir aile oluşturmasıdır. Meselâ, “Dede Korkut hikâyelerinden “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” hikâyesinde Dirse Han karısının adı verilmemekte Dirse Han karısına “han kızı” diye hitap etmektedir. “Han kızı yerimden kalkayım mı?”²⁵¹ Bu hitap şekli soylu bir aileye mensup olduğunu gösterir. Masallarda hitap edilirken bu özellik görülmesi de birçok masalın başında kızın babasının mesleği veya evliyse ilk önce kadının kocasının mesleği belirtilir. Meselâ;

Eyvah masalında masalın kahramanı olan kızın babası bezirgândır. (Köksel, 1995:202) Masallarda babaları bezirgân olan kızlar babalara başka şehre gideceği zaman babalarından çeşitli hediyeler isterler. Fakat en küçük kız genellikle olmayacak bir şey ister ve bunun sonucundan başına çeşitli olaylar gelir. Bu durum **İnci Salkım** masalında da böyledir. Masalda üç kız kardeşin babaları bezirgândır. (Köksel, 1995:195)

Mumdan Şiş Şekerden Kebap masalında masaldaki üç kız kardeşin babaları çulha olarak geçmektedir. (Köksel, 1995:308)

Padişahın Üç Kızı masalında üç kız kardeşin babası padişah olarak geçerken annesinden bahsedilmez. Masalda padişahın en küçük kızının evlendiği adam ve yine masal kahramanının babası olan kişi ise külhancıdır. (Köksel, 1995:342)

Çapanoğlu Senem masalında masalın kahramanı olan Senem’in babası ve ağabeyi savaşçı kişiler olarak nam salmış soylu insanlardır. Senem’in de Çapanoğlu soyundan gelmesi masalda sık sık belirtilir. Masalda abisi tarafından dağda tek başına bırakılan Senem’i bir çölbeyi bulur, perişan haldeki Senem’i temizler, giydirir. Senem iyi bir aileden geldiğini temizlenince hemen belli eder: “...bu Çapanoğlu’nun kızı, soyu belli, kökü belli...” (Köksel, 1995:353)

²⁵¹ Hayati Develi (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*, Alkım Yayınevi, İstanbul, s. 20.

Kal'a-yı Gövhernikin masalında ise bir oğlan kuş donuna girmiş bir kıza âşık olur. Kız da oğlanı sever. Tam kızla düğün dernek kurulmuş da evleneceği zaman kız oğlana şöyle der:

“Bak, sen beni getirdin. Sen be eşşiğ oldun. Yalan eyi değil ben de seni sevdim. Benim de babam var, benim de namısım var. Benim de bene göre çevrem var. Eğer beni almak istersen Kal'a-yı Gövhernikin'de bene Gülbani derler.” (Doğramacıoğlu, 2002:147)

Masalda kızın böyle konuşması kızın babasına ve aile çevresine verdiği değeri göstermektedir.

Sekke Saba masalındaki kadının kocası dükkâncı olarak geçmektedir. (Doğramacıoğlu, 2002:328)

Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı masalında bir padişah rüyasında ak sakallı bir ihtiyar görür. İhtiyar ona: “...sana Allah büyük bir belâ verecek amma, gençliğinde mi versin, yoksa ihtiyarlığında mı versin?”(Alptekin, 2002:262) diye sorar. Adam bunu karısına anlatır. Karısı da belâyı gençliğinde vermesini istemesini söyler. Adam da böyle isteğince evlerini ateş alır, padişah olan adam bir köyde çobanlık yapmaya başlar. Masaldaki kadın zengin bir hayat yaşarken, fakir hayata alışmaya çalışan bir kadındır.

Kediler Padişahının Hediyesi masalında iki erkek kardeş vardır. Bunlardan birisi fakir birisi zengindir. Bunlardan fakir olanın karısı çok iyi kaplı, zengin olanın karısı ise kötü kalplidir. Fakir adamın karısı masalda iyiliğinin karşılığını alır ve ailesini zengin eder. Zengin adamın karısı ise çok hırslı ve kötü olduğu için ailesi de bundan etkilenir ve masalın sonunda kadın cezasını görür. (Doğramacıoğlu, 2002:337-341)

Tekenin Sahibi masalındaki kadının kocası kâhya olarak geçmektedir. Kadın kâhyanın hanımı olduğu için masaldaki tekenin sahibini evinde misafir eder. (Doğramacıoğlu, 2002:344)

Dervişle Çalgıcı masalındaki kadının kocası gündüz bezirgânlık yaparken, geceleri çalgıcılık yapan birisidir. (Köksel, 1995:382)

Kadı Efendi masalında ise ikinci dereceden kahraman olan kadının kocası kadıdır.(Doğramacıoğlu, 2002:333)

Oduncunun Kızı masalındaki kızın babası oduncudur ve evinin geçimini bu şekilde sağlar. (Boratav, 1992:162)

Sitti Nusret masalında ise Sitti Nusret'in babası tüccardır. Sitti Nusret bu sebeple rahat bir yaşam sürer. Daha sonra padişahın oğlu ile evlenir ve bu rahat yaşantısı orada da devam eder. (Boratav, 1992:152)

Yel Atı masalında masaldaki kızın babası padişaktır. (Köksel, 1995:367) Ayrıca **Kırk Belikli Manhur Hanım** (Köksel, 1995:297) masalında ve **Yatalak Mehmet** (Boratav, 1992:114) masalında üç kız kardeşin babası padişaktır. Taşeli masallarından **Benli Dilber** masalında, (Alptekin, 1958:278), **İyilikle Kötülük** masalında (Alptekin, 1958:289), **Ceylan Yüreği** (Alptekin, 1958:309) masalında kızların babası padişaktır. **Ben Bir Yeşil Yaprak İdim** (Boratav, 1992:102) ve **Ahu Melek** (Boratav, 1992:135) masallarında da kızların babası padişaktır.

Gaziantep masallarından **Telli Top** masalında üç kız kardeşin babaları da padişaktır. (Köksel, 1995:346), **Şah Mehemet** (Doğramacıoğlu, 2002:80), **Dev Dümbülküle** (Doğramacıoğlu, 2002:124) masallarında da kızların babaları padişaktır.

İncelediğimiz masalların birçoğunda kadınlar ya padişahın kızı ya da karısıdır. Bu da masalların vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bunun dışında bezirgân kızı, çulha kızı, kâhya, imam, kadı karısı olan kadınlar da vardır. Masallardaki bu durum masal dünyasında geçerli olan meslek gruplarını da göstermektedir. Masallardaki kadın her zaman ailesi ile gurur duyar. Fakir kızlar zengin birisiyle evlendiklerinde sınıf değiştirirler fakat fakir olan ailelerinden memnun olmadıklarını hiç belirtmezler.

4.11.6. Kadın ve Aşk

Türk destanlarında ve Dede Korkut hikâyeleri'nde kadına hiçbir zaman bir şehvet aracı olarak bakılmamıştır. Kadın daima temiz ve temiz olduğu kadar da ulaşılmazdır ki; kadın bu ulaşılmazlığı nispetinde kıymetlidir. Onun uğruna çekilen her acı kutsaldır. Nitekim Ferhat dağları aşkı için delmiş, Kerem aşkı için kül olup yanmıştır.

Türk destanlarında ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadınlar sevgili özellikleri ile ön plana çıkmazlar. Hatta her zaman düşman tehdidi altında buldukları için onlar da erkek gibi ata binmek, silah kullanmak ve ok atmak zorundadırlar. Bu da böyle bir hayatın gereği olarak gayet doğaldır. Onlar da her kadın gibi evlenir ve sevdikleri erkeğe sadakatle bağlanırlar fakat onların sevgili vasıfları, kahraman vasıflarının arkasında kalır.

Hikâyelerde aşkın ve sevginin güzel örnekleri de vardır. Hikâyelerden “Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı”nda Banu Çiçek, nişanlısı Bamsı Beyrek’i düşman elinde esir kaldığı on altı yıl boyunca karalar bağlayarak bekler. On altı yılın sonunda zorla Yalancıoğlu Yaltacuk’a verilir. Ancak Beyrek son anda yetişerek sevgilisini Yaltacuk’un elinden kurtarır.²⁵²

On altı yıl, insan hayatında çok uzun bir zamandır. Banu Çiçek, bu süre zarfında hiç ümidi olmadan, Beyrek’in öldüğünü zannederek onu bekler. Bu bekleyişten hiçbir zaman yılmaz. O, kendini Beyrek’e feda etmiş ve ömrünün en güzel yıllarını onun için heder etmiştir. Tüm bu özellikler Banu Çiçek’in Beyrek’e olan aşkının ve sadakatinin timsali olmuştur. Ayrıca bu hikâyede sevgiliyle ilk görüşmede, onu imtihan ettikten sonra kimliğini açıklayarak âşık olma söz konusudur.

Halk hikâyelerinde ise kadınlar daha çok güzellikleri ve sevgili özellikleri ile karşımıza çıkar. Halk hikâyelerinde kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar. “1- Bade İçerek, 2- Aynı Evde Yaşayan Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrenmesi İle 3- Resme Bakarak Âşık Olma, 4- İlk Görüşte Âşık Olma.”²⁵³

“Âşık Garip ve Şah Senem” hikâyesinde Garip Şah Senem’e Hazreti Pir’in verdiği aşk bâdesini içerek âşık olur.²⁵⁴

“Gül ile Ali-Şir” hikâyesinde ise Ali-Şir Gül’e ilk görüşte âşık olur.²⁵⁵

“Arzu ile Kanber” hikâyesinde ise aynı evde yaşayan kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince birbirlerine âşık olurlar.²⁵⁶

Halk hikâyelerinde aşk temel unsurlardan biridir ve hikâye bu konunun etrafında gelişir. Halk hikâyelerindeki âşıklar hikâyenin sonunda genellikle kavuşamazlar. Hikâyeler acıklı biter. Masallarda ise birbirine âşık olan kahramanlar genellikle masalın sonunda birbirlerine kavuşurlar ve masal mutlu sonla biter.

Masallar halk hikâyeleri gibi tamamen aşk üzerine kurulmuş sözlü edebiyat ürünleri olmaktan çok eğitici görev de üstlendikleri için kadının âşık olması masallarda ağırlıklı olarak görülmez. Biz yine de incelediğimiz bazı masallarda kadının âşık olmasına rastladık. Masallarda kadın kahramanlar güzellikleri, zekâları,

²⁵² Gökyay (2004) a.g.e., s. 55-56.

²⁵³ Aça ve Ercan (2004). a.g.e., s. 138.

²⁵⁴ Kabaklı (1985) a.g.e.,s. 99.

²⁵⁵ Kabaklı (1985). a.g.e. s. 104.

²⁵⁶ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s. 320.

ağırbaşlılıkları ile genellikle âşık olan değil âşık olunan kişilerdir. Fakat nadir de olsa bazı masallarda kızlar bir gence kendileri âşık olurlar ve o gençle evlenebilmek için türlü maceralara atılırlar. Bazı masallarda halk hikâyelerinde olduğu gibi kahraman rüyasında âşık olur. Bazı masallarda ise kahramanların âşık oldukları söylenir; fakat nasıl âşık olduklarından bahsedilmez. Masallarda âşık olan kahramanlar genellikle âşık oldukları kişiyle evlenirler. Masalda kahramanlar birbirlerine âşık oldukları halde çevrelerindeki insanlar onları ayırmak isterler, fakat başaramazlar. Böyle masallarımızda halk hikâyelerinin etkisi fazlaca görülmektedir.

Âşık olma kahramanın veya kahramanların birbirlerine âşık olmasıdır. Biz çeşitli masallarda gördüğümüz âşık olmayı sebep ve sonuçları ile birlikte toparlamaya çalıştık. Masallardaki kahramanlar birbirlerini ya aynı ortamda görerek, ya da tesadüfen karşılaşarak âşık olurlar. **Sitti Nusret** masalında padişahın oğlu Sitti Nusret'i pencereden görür ve ağırbaşlı olmasını Kur'an okumasını çok beğenir ve âşık olur. (Boratav, 1992:155)

Acem Padişahının Oğlu masalında bir padişahın kızı başka bir padişahı ise oğlu vardır. Padişahın kızı bir gün aynaya bakarken bu padişahın oğlunun suretini aynada görür ve oğlana âşık olur. Kız aşkıdan günden güne sararıp solar hasta olup yataklara düşer. (Köksel, 1995:282)

Yeşil Kurbağa masalında padişahın kızı bir odada uyuz uykusuna yatmış bir oğlan görür ve oğlanı görür görmez âşık olur: "Gız gendini gördökimi bir candan bir cana âşık olur." (Köksel, 1995:275)

Yel Atı masalında ise padişahın kızı başka bir padişahın oğluna onun padişah oğlu olduğunu bilmeden "keloğlan" olarak tanıyarak âşık olur ve oğlanla evlenir: "Padişah kızı bu oğlana âşık olur." (Köksel, 1995:368)

Bazı masallarda ise sevgiliyi görmeden onun methini duyarak âşık olma söz konusudur. **Benli Dilber** masalında da Benli Dilber'in namını duyan padişahın oğlu gece Benli dilber'in odasına girip onu öperken kız uyanır ve oğlanı görür. Kız oğlanı görür görmez oğlana âşık olur. "Gız oğlana âşık oluyor." (Alptekin, 2002:279)

Masallarda kızlar bazen yukarıdaki örneklerde olduğu gibi kendileri âşık olup sevdikleri erkek için her türlü zorluğa katlanırlar. Bazı masallarda ise erkekler kadın kahramana âşık olurlar. Bu sebeple masallarda erkek kahramanların rolüne de değinilecektir:

Meselâ; **Bahçacı Kızı** masalında padişah oğlu bahçacının kızına âşık olur. (Köksel, 1995:288)

Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı masalında çobanın çok güzel olan karısına bir bezirgân görür görmez âşık olur. "... şöyle bir hanımı seyredip geri dönüyor... bunun üzerine yanıp tutuşuyor." (Alptekin, 2002:263)

Ben Bir Yeşil Yaprak İdim masalında ise padişah kızı kendisiyle evlenmek isteyen bir narı tek eliyle bir tanesini bile yere düşürmeden yemesini şart koşar. Yemen padişahının oğlu bir narı tam bu şekilde yiyip bitirecekken narın son tanesi elinden düşer: "Kız da pencereden bu delikanlıyı görmüş, meğer gönlü de pek sevmiş..."(Boratay, 1992:102) Masaldaki kız bu oğlana âşık olur ve oğlan isteğini tam olarak yerine getiremediği halde ona âşık olduğu için onunla evlenir.

Fatma masalında Fatma çeşmeden su getirirken ayakkabısını suya düşürür. Padişahın oğlu bu ayakkabıyı bulur ve sahibini arar. Sahibinin Fatma olduğunu öğrenince çok merak eder, gidip onu görür ve görür görmez Fatma'ya âşık olur. (Şenel Anteplioğlu, Kilis, 58)

Şah İsmail masalında da Şah İsmail gördüğü ay parçası kadar parlak ve güzel olan kızı o kadar çok beğenir ki onu görünce bayılıp düşer. Bir ihtiyar nine kızı: "Bu oğlan sana âşık oldu da ondan düşdü..." der. (Alptekin, 2002: 446)

İncelediğimiz masalarda erkekler genellikle gördükleri kadın kahramanın dış görüntüsünden ve güzelliğinden etkilenirler ve ona âşık olurlar.

İncelediğimiz bazı masalarda ise, baba ile oğlun aynı kıza aşk oldukları da görülmektedir. Böyle masalarda kadın baba ile oğul arasına giren, bir rekabet ve kıskançlık nedenidir.

Hırızmalı Güzel masalında padişah Hırızmalı Güzele âşık olur fakat onunla evlenemez, başka birisiyle evlenir. Bir odaya da Hırızmalı Güzelin fotoğrafını koyar. Bu padişahın bir oğlu olur. Oğlan bir gün Hırızmalı Güzel'in fotoğrafını görür ve görür görmez kıza âşık olur. Daha sonra da Hırızmalı Güzel de bu oğlanı görür ve kız da oğlana âşık olur. Padişah Hırızmalı Güzeli kendi alamadığı için oğluna da yar etmek istemez fakat masalın sonunda kızla oğlan evlenirler. (Alptekin, 2002:384–387) Bu masalda halk daha çok halk hikâyelerinde görülen bir durum olan fotoğrafta görüp âşık olma motifini görmekteyiz. Ayrıca masalda aşk yüzünden ortaya çıkmış bir baba-oğul mücadelesi görülmektedir.

Bu masaldakine benzer bir durum **Şirin ile Şevketli** masalında da vardır. Masalda baba ile oğul aynı kıza âşık olurlar. Oğlan babasının geçliğinden beri âşık olduğu kızın resmini görerek onu aramak için yola çıkar. Kızı bularak onunla evlendikten sonra baba evine geri dönmek ister. Ne var ki baba kendinin âşık olduğu

kızla evlenen oğlunu kıskanarak kızı ondan almak için çaba harcar ama başarılı olamaz.(Yavuz, 2002:383) Yine aynı masalda Şirin evlendikten sonra çıkan şiddetli bir rüzgârla fotoğrafı bir ülkenin kralının eline geçer. Kral fotoğrafı görür görmez kıza âşık olur. (Yavuz, 2002:385)

Peri Kızı masalında padişahın oğlu bir gün gezerken bir Yahudi'nin hamurdan yaptığı kızı pencereden görür ve ona âşık olur. (Köksel, 1995:179)

Dev Dümbülküle masalında padişahın kızı amcası oğluna âşıktır. O da kızı sevmektedir. (Doğramacıoğlu, 2002:124)

Kal'a-yı Gövhernikin masalında oğlan kuş donuna girmiş bir kıza âşık olur. Kız da oğlanı sever. Oğlana da sevdiğini söyler: “Sen bene eşşığ oldun. Yalan eyi değil ben de seni sevdim.” (Doğramacıoğlu, 2002:147)

Masallarda âşık olma, daha çok diğer olaylara geçiş mahiyetindedir. Kahraman âşık olduktan sonra kendini yeni maceraların içinde bulur. Bu sebeple masallarda aşk bir engeldir ve sevgililer birbirlerine kavuşmak için türlü zorlukları aşmak zorunda kalırlar.

İncelediğimiz masallarda genellikle karşılıklı yaşanan bir aşk vardır. Kadın, erkeği ne kadar severse erkek de kadını ondan daha aşağı kalıyacak bir sevgi ile sever. Masallarda birbirine âşık olan kişiler başlarına türlü olaylar gelip, başkaları tarafından ayrılmaya çalışılırsalar da masalın sonunda birbirlerine kavuşurlar ve evlenirler.

4.11.7. Kadının Eğitimi:

Eğitim insan hayatındaki önemli aşamalardan biridir. İnsanın eğitim süreci beşikten mezara kadar sürer. Kadının eğitimi de gelecekte sağlıklı ve bilinçli nesiller yetişmesi bakımından toplum için çok önemlidir. Çünkü iyi eğitim almış bir anne çocuklarını iyi yetiştirir.

Metin Ekici “Dede Korkut İle Teşekkül eden Halk Hikâyeleri” adlı eserinde halk hikâyelerindeki kahramanların eğitimlerini “İlmî Eğitim” ve “Silâh Eğitimi” başlıklarında incelerken “Gül ile Sitemkâr” hikâyesindeki eğitimi ilmi eğitime, “Şah Yusuf”taki eğitimi ise silah eğitimine örnek verir.²⁵⁷

Halk hikâyelerinden “Tahir ile Zühre” hikâyesinde Tahir'in babası, “atanın evlâdına üç vazifesi vardır; ilki büyütüp beslemek, ikincisi okutmak, üçüncüsü

²⁵⁷ Ekici (1995). a.g.m., s. 20.

everme” der. Bu inanç bugün de yaşamaktadır. Ayrıca Abdullah’ın Tahir ile Zühre’yi okutmak için ileri sürdüğü “tahsil bitene kadar çocukların kimseyle görüşürülmemesi” şartı da devrin pedagojik anlayışını göstermesi bakımından değerlidir.²⁵⁸

Dede Korkut hikâyelerinde ise, ilmi bir eğitimden söz edilemez. Hikâyelerde sadece Bayındır Han’ın sohbetleri vardır ve bunlara katılabilmek için ise yetişkin olmak gerekmektedir.²⁵⁹ Ayrıca Dede Korkut hikâyelerinde silah eğitiminden de tam olarak bahsedilmemesine rağmen, kahramanlar yaşanan epik hayatın gereği olarak ve sahip oldukları kültür gereğince zamanın silahlarını en iyi şekilde kullanmakta, sahip oldukları atlara en iyi şekilde binmektedirler. Hatta kadın kahramanlar bile bu özelliğe sahiptir.²⁶⁰

İncelediğimiz masalarda kızlar küçükken hocaya gönderilmekte ve orada dini bilgilerle birlikte Kur’an okumayı öğrenmektedirler. Bunun en güzel örneğini **Sitti Nusret** masasında görmekteyiz. Masalda Sitti Nusret’i annesi ve babası yedi yaşına gelince çocuklarını mektebe başlatmaya karar verirler. (Boratav, 1992:152) Buradaki mektep her ne kadar bugün anladığımız manada okul gibi görünse de masalın daha sonraki bölümlerinde Sitti Nusret’in Kur’an okuyan, namaz kılan, akıllı, terbiyeli bir kız olması aldığı eğitimin dinî bir eğitim olduğunu göstermektedir.

İnci Salkım masasında bir adamın üç tane kızı vardır ve adam kızlarının üçünü de hocaya okutmaya gönderir. (Köksel, 1995:195)

Bahçacı Kızı masasında bir bahçacının kızının hocaya gidip geldiği anlatılmaktadır. (Köksel, 1995: 288)

Yeşil Kurbağa masasında ise padişahın kızı Kur’an okumaktadır. (Köksel, 1995:274)

Çapanoğlu Senem masasında Senem’i kendisine sarkıntılık eden hocası okutur. Daha sonra da Senem kendisi hocalık edip kız öğrencileri okutmaya başlar. (Köksel, 1995:350) Bu masalda masal kahramanı hocaya gitmesinin yanı sıra kendisi de dini bilgiler öğreten bir hoca olarak karşımıza çıkar.

İncelediğimiz masalarda kadınların genellikle dini eğitim aldıkları ve eğitim almak için okul değil de hocaya gittikleri ve Kur’an eğitimi alan kızların takdir edildiği görülmektedir.

²⁵⁸ Türkmen (1998). a.g.e., s. 181.

²⁵⁹ Ekici (1995). a.g.e., s. 21.

²⁶⁰ Ekici (1995). a.g.e., s.21.

4.12. MASALLARDA KADINLARIN SİHİRLİ FONKSİYONLARI

İnsanlar, hayvanlar ve hayali yaratıkların iç içe yaşatıldığı masalarda peri, cin, dev, cadı gibi hayal yaratıkları masallara özgü kahramanlardır. Peri, cin, dev, cadı gibi hayali kişiler, insanlara mahsus ölçüler, huylar tutkular içinde ele alınırlar. Yani insanlar gibi sever, hırslanır, öc alır veya yardım ederler. Bu yaratıklar, insan kahramanın yardımcısı veya çatışma hedefi olarak, hep ikinci derecede rol alırlar. Çoğu, masal kahramanının başarı göstermesi gerçeği anlaması, hedefe ulaşması için bir aracı gibidir.

Biz bu bölümde masalarda sihirli fonksiyonları bulunan kadın kahramanları incelemeye çalıştık.

4.12.1. Cadı Kadınlar

“Cadı” kelimesi toplumda kötü olan, işini kötülükle yapmaya çalışan kadınlar için kullanılan bir kelimedir. Masallardaki cadı kadınlar da genellikle bu şekilde karşımıza çıkarlar. Bu kadınlar genellikle sihirli güçlere sahip olan kötü niyetli kadınlardır.

“Anaerkil dönem yerine ataerkil dönem geldiğinde kadınları düşman güç ve kişiler olarak gösterme sırası gelmişti. Araştırmacılara göre bu değişim yaşlı cadı kadın tipinde iyi saklanmıştı. Bununla ilgili R. Berdibayev şöyle diyor: “Cadı kadın tiplerinin hanlara, yöneticilere akıl verdikleri, düşmanlarının sırlarını bildikleri görülür. Bu kadın toplumunun üstünlüğünün, ihtiyar kadınların bir külte dönüşmelerinin, dünyada her şeyi bilen kişiler olmalarının olağan bir yansımasıdır. Bu nedenle de ihtiyar cadı kadın tiplerinin “dâhiliği” ataerkil toplum içinde iyiliği ve kötülüğü istedikleri gibi yöneten, sevilmeyen bir güce dönüştü.”²⁶¹

Türk masallarında özellikle kahramanın kız olduğu masalarda cadı kadın tehlikelidir. Bazen kahramanın üvey annesi cadı olabilir, bazen de hiçbir akrabalık ilişkisi olmayabilir. Örneğin, **Nartanesi** masasında Nartanesi'nin üvey annesi cadıdır: “...gız öleceğmiş, zehirleyeceğmiş, cadının biriymiş avrat.” (Alptekin, 2002:285) Kadın kızdan kurtulmak istediği için kıza türlü kötülükler yapar.

Şakir İbrayev'e göre “... kötü cadı kadın tipleri tarih öncesi zamanlarda mitolojik temeli olan anlamlarla bağlantısı tamamen bir ihtimaldir. Çünkü bunlar

²⁶¹ Şakir İbrayev (1998). *Destanın Yapısı*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, ss. 73-74

mitolojik anlamlarından ayrılarak yeni masal kahramanlarına dönmeye başlamıştır.²⁶²

Muradına Nail Olamayan Dilber masalında ise kızın namını duyan padişahın oğlu kerdi göremediği için bir cadı karısından gidip bu kızı görmesini ister. Bu masalda cadı kadın kabağa binerek gideceği yere uçarak gider. “Cadı garısının bir gabağı varmış. Gabağa biner teyyare gibi uçarmış.” (Alptekin, 2002:333) Bu masalda görüldüğü üzere cadı kadınlar süpürge, kabak gibi nesnelere binerek uçabilmektedirler. Bu da onların olağanüstülüklerini göstermektedir. Masalda padişahın oğlunun cadıdan yardım istemesi cadıların olağanüstü özelliklerinin olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca masaldan da anlaşılacağı üzere buradaki cadı kadın yardım edici özelliği ile karşımıza çıkmaktadır.

Cadı kadınlar için bazı masalarda “congalaz karısı” ifadesi geçer. Cadı kadınlar da devler gibi insan kokusunu alır ve insan eti yerler. Örneğin; **Mercimek Çocuk** masalında cadı kadın için “congalaz garısı” ifadesi geçmektedir. Masalda congalaz karısı anne ve babasının sözünü dinlemeyip elma ağacına çıkan kızı kandırır kendi evine götürür ve kızı yemek ister. (Alptekin, 2002:382–383) Birçok masalda olduğu gibi bu masalda da congalaz karısı insan eti yiyen kötü bir kadındır.

Masallardaki kötü kişiler cadılardan yardım alırlar. Cadılar kendileri gibi kötü olanlara yardımcı olurlar. **Vezerin Üç Kızı ve Padişahın Oğlu** masalında vezirin üç kızından büyük ve ortanca olanlar küçük kız kardeşlerini kıskanırlar ve onun çocuklarına da kötülük yaparlar. Bunun için bir cadı tutarlar: “Bu kadınlar hemen bir cadı garısı dutmuşlar, çocukların yanna göndermişler.” (Alptekin, 2002:436) Bu cadı kadın çocukların teyzelerinin sözüyle onlara türlü kötülükler yapmaya çalışır, cadı kadınlar masallarda genellikle kızları kandırmaya çalışırlar. Bu masalda da öyle olur fakat en sonunda cadı karısı ölür.

Bu masalda çocukların teyzeleri tarafından çocukları öldürmesi için gönderilen cadı karısı oğlanın karısının kurduğu planla fırında yanarak ölür.

Congalaz Karısı masalında masalın adın da anlaşılacağı gibi masalda Congalaz Karısı vardır. Congalaz karısı tıpkı diğer masallarda olduğu gibi insan kokusu alır ve insan eti yer. Ayrıca masalda kızın parmağına yüzük takma bahanesiyle kızın parmağını ağzına alıp çiğneyerek kızı bayıltır. (Alptekin, 2002:444)

²⁶² İbrayev (1998). a.g.e., s. 78.

Yusufçuk masalında Yusuf ve ablasını babaları ormanda bırakır ve gider. Bunlar gidecek bir yer ararken congalaz karısının evine gelirler. Bu congalaz karısının kocası da vardır. Bunlar da tıpkı diğer masalarda olduğu gibi adam eti yerler. Fakat bu masalda kızın duaları sayesinde congalaz karısı da kocası da ölürlür. (Alptekin, 2002:466)

Kırk Belikli Mahnur Hanım masalında Mahnur Hanımın evlendiğini duyan bir padişah cadısını Mahnur Hanımı getirmesi için gönderir. Masaldaki cadı tam bir cadı profili çizer: “Cadı yeşil bir küpe binmiş, yılanı kamçı etmiş, eline almış. (Köksel, 1995:300)

Şirin İle Şevketli masalında aslında evli olan Şirin’in resmini görerek ona âşık olan bir kral ne yapsa Şirin’i bulamaz. En sonunda bu işi bir cadı üstlenir ve Şirin’i bulur. (Yavuz, 2002:385) Masalda kimsenin bulamadığı kızın cadının bulabilmesi cadıların sihirli güçlerinin olduğu bir göstergesidir.

İncelediğimiz masalarda cadı olan kadınlar genellikle sihirli güçleri olan kadınlardır. Masalarda genellikle ikinci veya üçüncü dereceden kahramanlar olarak karşımıza çıkarken, ya ulaşılamayan kızın yerini bilirler, ya da masaldaki kötü karakterlere yaptıkları sihirlerle yardımcı olarak masalın gidişatını değiştirirler.

4.12.2. Peri Kızları

Türk masallarında periler çok güzel ve olağanüstü güçleri olan insan şeklindeki varlıklar olarak tasvir edilir. Perilerin her şekle girme güçleri olmakla beraber, en çok güvercin biçimiyle masallara aksederler. Ayrıca nar, limon gibi meyvelerin, kütük gibi eşyaların içinden de çıktıkları olur. İyi yürekli masal kahramanlarına daima yardım ederler, masal kahramanına kötülük edenleri de cezalandırırlar. Peri kızlarının insan kılığına girerek insanlarla evlenenleri ve onlara yardımcı olanları da vardır.²⁶³

Periler masalarda masalın kahramanı olabildiği gibi kahramana yardımcı da olurlar. Kahramana kötülük yapanı cezalandırırlar.

Periler insanlarla yaşayamaz, ayırırlar. Peri kızlarının uçmasının sebebi, insanlardan ayrı oluşundandır. Onu hiç kimsenin görmemesi gerekir. Neticede o, insanların arasında kendini tutamaz. Demek ki mitolojik temeli olan bu karakterler, insanlar arasındaki ufak tefek hayat belirtilerinden yüksek durumdadırlar. Onların tek

²⁶³Umay Günay. *Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar*, www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/198311UmayGunay.pdf ss. 26 (20.03.2007).

başlarına olmaları büyüsel, Tanrısal, kutsal, güçlülük, ermişlik özelliklerine dayanır.²⁶⁴

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bazı masalarda peri kızları ağaç, kütük veya bir meyve gibi şeylerin içinden çıkarlar. Kütükten çıkmaya örnek olarak verebileceğimiz **Nalınca ile Padişahı** masasında nalıncının dağdan getirdiği kütüğün içinden bir kız çıkar ve arkasından on dört kız çıkar. Bu kızlar nalıncının evini temizler, ona yemek yaparlar, bunu gören oduncu önce çok şaşırır sonra bir gün gizlenip olan biteni anlamak ister, olup biteni görür ve kıza işini bitirip kütüğe gireceği an sorar:

“ İn misin, cin misin?”

Kız da :

“Ne inim, ne cinim. Peri padişahının kızıyım.” demiş.(Borotav, 1992:179)

Bu masaldaki peri kızının kütüğün içinden çıktığını görmekteyiz.

Limon Kız masasında ise peri kızı limonun içinden çıkar:

“... Padişahın oğlu limonun birini keser ve içinden çok güzel bir kız çıkar. Bu kız; “su, su,” diye bağırıp ölür. İkincisini de keser, ikinci limonun içinden daha güzel bir kız çıkar, o da; “su, su” diyerek ölür. Üçüncüsünü bir havuzun yanında keser ve hemen suyun içine atar. Bu kız diğerlerinden daha güzelmiş, havuzda hem su içmiş, hem de büyümüş. (Köksel, 1995:177)

Bu masaldaki peri kızının ise limonun içinden çıktığını görmekteyiz.

Hıyardan Şemşem Güzeli masasında da buna benzer bir durum vardır. Bu masalda da peri kızı hıyarın içinden çıkar. Masaldaki oğlan hıyardan şemşem güzelini aramaya çıkar. Tarif edilen şekilde hıyarları bulur, hıyarın birini keser: “Bir güzel kız, dünya güzeli. Bu kız “ah su” der ve ölür. Birini daha keser o da bu şekilde ölür. Üçüncü hıyarı kesmeden önce bir bardağa su hazırlar ve kız “ah su” deyince boğazına su döker. Hıyarın içinden dünya güzeli çıplak bir kız çıkar. (Alptekin, 2002:454)

Bu masaldaki peri kızı ise hıyarın içinden çıkmaktadır.

Oduncu ile Padişah adlı masalda ise kız odunun içinden çıkar ve oduncu bu kızla evlenir. Odundan çıkan kızın sihirli güçleri vardır. Ayrıca kız kardeşi de kendisi gibi ağacın içindedir ve onlara zor durumlarında sihirli güçleri sayesinde yardımcı olur. (Doğramacıoğlu, 2002:113)

Bu masalda peri kızının odunun içinden çıktığını görmekteyiz. İncelediğimiz masalarda peri kızları limon, hıyar gibi meyvelerin ve odun, kütük

²⁶⁴ İbrayev (1998). a.g.e., s. 259.

gibi eşyaların içlerinden çıkmaktadır. Bu da peri kızlarının olağanüstü güçlere sahip olduklarını göstermektedir.

Müslüman veya Müslüman olmayan birçok Türklerin masallarında “kuş donuna girip uçma” sık olarak görülür.²⁶⁵ Peri kızları şekil değiştirme gücüne de sahiptirler. İncelediğimiz bazı masalarda peri kızları farklı hayvanların donunda karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz bazı masalarda peri kızları hayvan donunda karşımıza çıkmaktadır. Meselâ; **Kal’a-yı Gövhernikin** masasında oğlan havuzun içindeki kuş donundaki kızlardan birisine âşık olur. Masaldaki kız kuş donuna girmiştir. Masal kahramanının evlenmek istediği kız bu kızlardan biridir ve bu kız bir peri kızıdır. Bu masalda peri kızı havuzdan çıkmaktadır. (Doğramacıoğlu, 2002:144) **Filcan Ağa ile Kırk Kız** masasında da üç kız kardeşten büyük olan ikisi küçük kız kardeşlerini kıskandıkları için kuyuya atarlar. Kuyuya düşen kız orada 40 tane kuşun havuza girip kız olduklarını görür. (Doğramacıoğlu, 2002:235) Masalda kuş donuna girmiş peri kızları karşımıza çıkmaktadır. Masalda, kuyuda yaşayan kırk tane peri kızı vardır. Bu peri kızlarının sihirli güçleri vardır ve kuş donunda görülmektedirler. Masalda bu kırk kızın “...biri yağmur olur, biri tolu olur, biri kar olur, o gece şakır şakır. (Doğramacıoğlu, 2002:240)

Meymunu Şibani masasında da peri kızının don değiştirmesi söz konusudur. Masalda padişahın en küçük oğlu bir maymunla evlenir. Bu maymun aslında bir peri kızıdır. Padişah bir türlü kızın maymun olduğuna inanmak istemez ve en küçük gelinini görmek için bir davet düzenler. Kız da maymun donunu çıkarıp, normal elbiselerini giyer:

“Meymunlar gelir, kız meymunlara:

“Donunu çıkaran saçını darasın, elbiselerini giysin,” der. ... En sonunda kız da esvabını geyer. (Köksel, 1995:170)

Masalda kız kocasını zor durumda bırakmamak için don değiştirmiştir. Bu masalda padişahın oğulları evlenecekleri kızı ok atarak belirlerler. En küçük oğlanın oku bir ağaca saplanır. O ağacın altında da bir maymun vardır. Oğlan bu maymunla evlenir. Bu maymun aslında bir peri kızıdır. (Köksel, 1995:168) Bu masaldaki peri kızı ise maymun donunda görülmektedir.

Fatma masasında ise çok güzel bir kız olan Fatma padişahın oğluyla evlenir. Üvey annesi ve kızı Fatma’yı bir türlü çekemezler. Fatma evlendikten sonra üvey annesi Fatma’yı sihirli bir tarakla saçını tarayarak öldürmek ister. Bunu anlayan

²⁶⁵ Ögel (2002). a.g.e., s. 556.

Fatma Allah'a kendisini bir güvercin yapması ve üvey annesinin elinden kurtarması için dua eder ve güvercin olup uçar gider. Böylece üvey annesinin elinden de kurtulmuş olur. Fakat daha sonra tekrar eski haline döner ve masal mutlu sonla biter. (Şenel Anteplioğlu, Kilis, 58)

Masalarda bu şekilde büyü ve sihirle hayvan kılığına giren insanlar, masalın sonunda hayvan donundan kurtularak normal hayatlarına dönerler.²⁶⁶ Peri kızları ise eğer masalın birinci dereceden kahramanı değilse sihirli özelliklerinden dolayı genellikle böyle bir değişime uğramazlar.

. **Tosbağa Gelin** masalında padişahın oğulları kemend atarak evlenmeye karar verirler. Padişahın en küçük oğlunun kemendi bir tosbağaya düşer ve oğlan bu da benim kısmetimmiş der ve evlenir. Evlendikten sonra evi her gün temizlenmiş ve yemekler yapılmış bir halde bulur. Bu birkaç gün böyle devam edince bir gün bir yere gizlenir ve tosbağanın bir peri kızı olduğunu görür ve ona kızar: "Sen madem böyle güzel bir peri kızıydın, kendini niye sakladın? Bundan sonra herkes seni bilmeli, tanınmalı." (Köksel, 1995:165)

Periler genellikle kahramana yardımcı olan iyi olan varlıklar olarak karşımıza çıkarken bazı masalarda durum farklı olabilir. **Benli Dilber** masalında periler bir padişahın oğlunu kendilerine padişah yaparlar. Benli Dilber bir gece bu padişahın yanına gelir. Padişah kıza şöyle der: "...şimdi periler gelecek, seni bulurlarsa yeycekler." Masalda perilerin kıızı görürlerse parçalayıp öldürecekleri ve perilerin adam eti yedikleri de belirtilmiştir. (Alptekin, 2002:279)

Masalarda periler yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bazen masalın asıl kahramanları olabildikleri gibi bazen de asıl kahramana yardımcı olan ikinci veya üçüncü dereceden kahramanlar olarak karşımıza çıkarlar. "Bu peri kızları bir hamamda veya fakir bir kulübede doğum yapan iyi kalpli, fakir kadının doğumuna yardım ederek, doğan kızına, onu zenginlik ve mutluluğa ulaştıracak olağanüstü özellikler verirler."²⁶⁷ Bunun örneğini **Muradına Nail Olamayan Dilber** masalından verebiliriz. Masalda kadın hamamda doğum yaparken dört tane peri kızı gelir. Kız doğduktan sonra bu peri kızları doğan bu bebeğe birer eser bırakmak isterler:

"Birisi deyor ki:

"Bastığı zaman ayaklarından çayır çimen bitsin."

O birisi de deyor ki:

²⁶⁶ Günay (1992). a.g.m., s. 328.

²⁶⁷ Günay, a.g.m., www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/198311UmayGunay.pdf s. 27 (20.03.2007).

“Benden de gülünce yanaklarında gül bitsin.”

Öbürü de deyor ki:

“Ağlayınca gözünden inci mercan dökülsün”

Dördüncü kız da deyor ki:

“Ben de bir bilezik vereyim, başgası bunu koluna dakdığı vakit ruhu daralsın, bayılsın düşsün.” (Alptekin, 2002:332)

Bu masaldakine benzer durum **Gülperi** masalında da vardır. Hamamda doğum yapan kadının yardımına hamamın kubbesindeki üç tane kuş gelir. Bu kuşlar çırpınıp birer peri kızı olurlar.(Köksel, 1995:332) Peri kızları doğan bebeğe türlü hediyeler verip giderler. Bu masalda peri kızlarının kuş donuna girdiklerini görmekteyiz. Aynı masalda kadının kötü kalpli kız kardeşi de kardeşinin kızına verilen hediyeleri kıskanıp aynı hamamda doğum yapmaya karar verir. Onun da aynı hamamda kızı olur. Fakat periler kadın kardeşini kıskandığı ve kötü kalpli olduğu için onun yeni doğan kızına kötü dileklerde bulunurlar: “... Bunun da alnının çatında bir şey uzasın, havuç büyüklüğünde bir et uzasın, Kessinler kessinler bitmesin.” derler. (Köksel, 1995 334)

Padişahın Üç Kızı masalında da padişahın en küçük kızı hamamda doğum yaparken üç tane peri kızı gelir ve kadını doğurturlar. Doğan bebeğe de her biri bir iyi dilekte bulunup giderler. (Köksel, 1995:342) Aynı masalda kötü kalpli teyze de kardeşinin doğum yaptığı hamama gider, onun da aynı yerde bir kızı olur. Fakat periler bu bebeğe kötü dileklerde bulunurlar.

“Birisi:

“Yürüdüğü yerde çakır dikenini bitsin,” demiş.

Diğeri:

“Ağladığı zaman gözlerinden keçi kılı dökülsün,” demiş. Gitmişler.” (Köksel, 1995:343)

Her iki masaldan da anlaşılacağı üzere peri kızları masallardaki iyi yürekli masal kahramanına yardım ederlerken; kötü olanları ve kötülük yapanları cezalandırırlar.

Gül Ananın Kızı masalında farklı bir durum vardır. Masaldaki kız çok çirkindir. Bu sebeple hiç isteyeni olmaz. Annesi bu kızı türlü yalanlarla bir bezirgânla evlendirir. Bu kız bir gün tuvaletin taşında et döverken ayağı kayar ve tuvaletin deliğinden içeri düşer. Oradaki peri padişahının kızı hastadır. Kız bilmeden onu iyileştirir. Bunun üzerine peri padişahının kız kardeşleri bu kıza kardeşlerini iyileştirdiği için birer hediye vermek isterler. Birisi ellerinin güzelliğini, birisi yeşil

gözlerini, birisi burnunu birisi de aklını bu kıza verir. Kız bunun üzerine çok güzelleşir: “Kız deyişmiş. Kıymon ki yüzüne bakmaya” (Doğramacıoğlu, 2002:315) Masalda önceden çirkin olan kızın sonradan perilerin sihirli güçleri sayesinde güzelleştiği görülmektedir. Masaldaki peri kızları kendilerine yapılan bir iyiliği karşılıksız bırakmamışlardır.

Padişahın Oğluyla Hizmetkârı masalında padişahın oğlu uyurken peri kızları oğlanın yanına gelip peri padişahının kızını oğlanın yanına koyar giderler. (Alptekin, 2002:394)

Pamuk Kız masalında ise peri kızları “hürü kızları” olarak geçmektedir. Bu masalda hürü kızlara masalın kahramanına yardımcı olurlar. Aslında pamuk olan ve cansız olan kıza birer hediye verelim derler ve kıza biri saçını, biri güzelliğini, biri de hünerini verir. Bu kız böylece güzel bir kız olur. (Alptekin, 2002:416)

Çıkrıkçı Fatma masalında da “Pamuk Kız” masalında olduğu gibi periler masal kahramanına yardımcı olurlar ve aslında çirkin olan kıızı peri kızları kendisinin dileği üzerine çok güzel bir kız yaparlar. Böylece kız padişahın oğluyla evlenir. (Alptekin, 2002:420)

Keloğlan ile Su Kızı masalında ise Keloğlan zor durumda iken ona yardımcı olan ve sudan çıkan bir su kıızı vardır. Masalda su kıızı Keloğlan’a sihirli eşyalar vererek ona yardımcı olur fakat Keloğlan her seferinde su kıızının verdiklerini çaldırır ve en sonunda su kıızı ona yardım etmeyi bırakır ve Keloğlan’ı kovar. (Doğramacıoğlu, 2002:175–177) Masalda su kıızı olarak belirtilen kız peri kıızının yerine geçmiş bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.12.3. Dev Anaları

Anadolu ile diğer Türk kesimlerine Hint ve İran masallarındaki dev motifleri, bol olarak girmiştir. Fakat dış tesirlerin az girdiği Kuzey Türk destanlarında, Güneyden gelen bu motifler, yumuşayarak eski ve yerli Türk kalıplarına girmişlerdir. Kötü ruhlar ile Türk mitolojisindeki yeraltı ruhları, *Yelbegen* gibi, diğer adlarla, dev gibi görülmüşlerdir.²⁶⁸

Dev sözcüğü Farsça “div” kelimesinden dilimize geçmiştir. “Div” kelimesi sözlükte dev anlamının yanı sıra “şeytan”, “cin” anlamlarına da gelmektedir.²⁶⁹ Korkunç, iri ve olağanüstü bir yaratık olarak masallarımızın önemli

²⁶⁸ Ögel (2002). a.g.e., s. 564.

²⁶⁹ Devellioğlu (2003). a.g.e., s. 189.

kahramanlarındandır. Devler masalarda genellikle masal kahramanının önünde aşılması zor bir engel olarak ortaya çıkar. Fakat devler genellikle aptal yaratıklar olarak tasvir edilirler ve masal kahramanları bunları çoğu zaman aldatarak öldürürler ya da bu devlerin dostluğunu kazanarak onların yardımını sağlarlar. Böylece kahraman ulaşacağı yere varabilir.

Biz masalarda kadın devleri diğer bir deyişle “devanalarını” incelemeye çalıştık. Masalardaki kadın devler erkek devlere göre daha merhametlidirler. Özellikle masal kahramanı iyi ise devanaları ona yardımcı olur. Masal kahramanı genellikle kadın dev ile dost olur ve daha sonra erkek devin de yardımını sağlar.

Devanaları, masalarda yardımcı kişi görevini yüklenirler. Devanası tipleri çoğunlukla “olumlu” tiplerdir. Fiziksel olarak iri yapılı olmanın yanında iri memeli olarak tasvir edilirler. Devanası memelerinin birini sol omzuna, diğerini sağ omzuna atar ve günlük işlerini yaparlar. Eğer bu dev anasının memesini erkek kahraman emerse devin oğlu, kız kahraman emerse devin kızı olur. Dev artık ona karışmaz.²⁷⁰

Anormal boy ve büyüklükte bir dev ölçüsü Türklerde her zaman geçerli değildi. Çünkü ruhlar, her türlü dona girebilirlerdi. İsterlerse büyür, isterlerse küçülür veya normal bir insan olabilirlerdi.²⁷¹

Masalarda kullanılan formellerden devlerle ilgili olanlar, onların irilikleriyle ilgili bir cümle şeklindedir. Adeta masalardaki bütün formeller birbirinin aynı gibidir.

“ Bir dudağı yerde, bir dudağı göğde.”²⁷²

“Türk masallarında devler, çok iri yaratıklar olarak tasvir edilmekte, kırk başlı, kırk kulaklı, yedi başlı, yedi kulaklı korkunç görüntülü yaratıklardır.²⁷³

Devler insan eti yerler, insan kanı içerler. İnsanoğlunun kokusunu çok uzaktan duyarlar. Devlerin şekil değiştirme ve değiştirme güçleri vardır. İstedikleri kişileri korumak için elma, portakal, süpürge, sahan yapıp ceplerine, kapının arkasına veya rafa koyarlar. Kendilerini insan kılığına sokabildikleri gibi, insanları da dev kılığına sokabilirler.²⁷⁴

²⁷⁰Nuri Taner. *Masal Metinlerine Göre Devlerin Anatomik Yapıları, Yaşama Biçimleri ve Masalardaki İşlevleri.* http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/sem_2/taner.pdf (20.02.2007).

²⁷¹ Ögel (2002). a.g.e., s. 564.

²⁷² Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 62.

²⁷³ Günay (1992). a.g.e., s. 329.

²⁷⁴ Günay (1992). a.g.e., s. 329.

Bizim incelediğimiz masalarda ise dev karıları veya dev anaları genellikle insan yiyen yaratıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca devler yakınlarındaki insanın kokusunu alırlar ve homurdanarak gelen, tuhaf sesler çıkaran birer varlık olarak anlatılırlar.

Çeko masalında dev karısı vardır. Ayrıca bu dev karısının kırk tane de kızı vardır. (Köksel, 1995:267)

Devler genelde aptal ve kolay kandırılabilen varlıklardır. **Çeko** masalındaki dev de böyledir. Masaldaki dev karısı masalın sonunda masalın kahramanı tarafından kolayca kandırılır ve yanarak ölür.

Mıddık Kız masalında da dev karısı vardır. (Köksel, 1995:264)

Her iki masalda da dev karısı masal kahramanı ve arkadaşlarını yemek ister fakat başaramaz.

Demir Asa, Demir Çarık masalında en küçük kızın kocasının ablası bir devdir. Bahdiyar insan kokusunu alan ve dev olan annesi ile ablasına karısını yemelerinden korktuğu için ancak “dev yemini” ettirdikten sonra karısını gösterir: “Bahdiyar’ın ablası da devdir.” (Alptekin, 2002:440) Aynı masalda Bahdiyar’ın annesi, teyzesi ve teyzesi kızları da birer devdir.

Şah Mehemet masalında da masal kahramanının annesi “Her memesi bir omzunda, sağ memesi sol omzunda, sol memesi sağ omzunda” bir devdir. (Doğramacıoğlu, 2002:83) Ayrıca kahramanın teyzesi ve teyzesinin kızı da birer devdir. Teyzesi insanların yaşayamayacağı yerlerde yaşamaktadır. Ateş, hayatın temeli ve bütün insanlığın en önemli varlığıdır. Bundan dolayı bütün insanlığın en önemli varlığıdır. Bundan dolayı bütün insanların, ateşe saygı göstermesi ve ateş hakkında bazı şeyler düşünmesi normaldir.²⁷⁵

Masalarda da evdeki işleri kadın kahraman yapar. Ayrıca evdeki ateşi devamlı yanmasını sağlamak, evin ocağını söndürmemek de kadının görevleri arasındadır. Bu ateş sönerse kadının başına mutlaka bir iş gelir. Ateşin sönmesi, uğursuzluk getirir. Masaldaki kız ateş aramak için evden çıktığı zaman mutlaka başına bir iş gelir. Meselâ, **Yasemin** adlı masalda erkek kardeşlerine bakan Yasemin bir gün yemek pişirirken kedi ocaktaki ateşi söndürür. Kız ateş bulmak için evden uzaklaşıp bir dev anasının oturduğu kulübeye gelir ve ondan ateş ister. Fakat dev

²⁷⁵ Ögel (2002). a.g.e., s. 295.

anası kızın üstüne atılarak onun kanını emer. (Yavuz, 2002:289) Bu masalda da görüldüğü gibi dev anaları insan yiyebildikleri gibi insan kanı da emerler.

Yedi Kardeşler masalında da tıpkı bu masala benzer bir durum vardır. Masalda yıllar sonra yedi abisini bulan kız onlara yemek yaparken evin kedisi kızını kıskandığı için ateşi söndürür. Kız da ateş aramak için evden dışarı çıkar. Gide gide bir dev karısının evine gider. Ondan ateş ister. Dev karısı ona ateş verir fakat daha sonra bu dev karısı oğlunun dişini kızın bacağına saplayarak kızını bayıltır.(Boratav, 1992:94–95) Masalda dev karısının homurdanması, oğlunun dişinin saplanmasıyla kızın bayılması devlere has özelliklerdir.

Bizim derlediğimiz masallardan **Padişahın Kızı Dev mi** masalında da buna benzer bir durum söz konusudur. Masalda padişahın bir kızı vardır. Bu kız gündüzleri insanken geceleri uyumaz ve dev olur. Dev olan bu kız at, ev, insan ne varsa her şeyi yiyen bir dev olarak anlatılmaktadır. (Fatime Sarıcabağlı) Aynı masalda dev olan kız erkek kardeşine çok sinirlenir ve onu yemek ister fakat erkek kardeşi onu kandırır ve dev kardeşini yemek isterken kendisi yanarak ölür. Bu masal da devlerin aptal ve kolay kandırılabilen yaratıklar olduğunu ve devlerin insan eti yediklerini kanıtlar nitelikte bir masaldır.

İncelediğimiz masallardan da anlaşılacağı üzere bazı masalarda dev anaları iyi kalpli, masal kahramanına yardımcı olan yaratıklar olabilirken, bazılarında ise insan eti yiyen, insan kanı emen, kahramanın önünde bir engel oluşturan, kötü fakat genellikle aptal ve kolay kandırılabilen yaratıklar olarak anlatılmaktadır.

4.13. MASALLARDA KADINLARIN FİZİKİ ÇEVRESİ

Başlangıçta göçebe bir kültüre sahip olan Türk insanları bu özelliklerini halk edebiyatı ürünlerine de yansıtılmışlardır. Özellikle destanlarda ve Dede Korkut hikâyeleri'nde göçebe hayatın izleri belirgin bir biçimde belli olurken, birçok halk hikâyesi'nde Türklerin yerleşik hayata geçmesinin bir sonucu olarak mekânlar bir köyde, kasaba veya şehirdeki ev, saray, köşk, konak gibi belirli yerler olabilmektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde başlıca mekân “Oğuz Yurdu”dur. Bunun yanı sıra Oğuzlar'ın yaşadığı yere komşu olan, “Trabzon”, “Evnük”, “Alcağ”, “Bayburt”, vb. mekânlar da hikâyelerde geçmektedir.²⁷⁶

Masalarda çoğunlukla olayın geçtiği yer belirsizdir. Masal çevreleri hiçbir coğrafi mekâna bağlanamaz. Bu nedenle masalarda “ülkenin birinde”, “Uzak

²⁷⁶ Ekici (1995). a.g.e., s.13.

ülkelerin birinde”, “Dünyanın bir yerinde”, “Zamanın birinde bir memlekette”, “Zamanın birinde Kafdağı’nın ötesinde”, “İki memleket arası”, gibi hayalde tasarlanan yerler, masal kişilerinin sırf gerçek dışı çevrelerde yaşatılmış timsaller olduğunu gösterir.

Masallarda yer alan ülkeler ve şehirler, İstanbul’un doğusunda yer alan ülke ve şehirlerdir. Hint, Hindistan, Yemen, Mısır, Şam, Çinimaçın, vb. İstanbul da bizim masallarımızın önemli yerlerinin başında gelir. Bölge masalları daima yakın coğrafyalar ileri sürmekte ve dinleyicilerin anlamasını kolaylaştırmaktadır. Kelkit’teki tüccar Erzincan’a gider, Torul’daki hasta Trabzon’a gider, Bayburtlu iş için Erzurum’a gider. Bu gerçek hayatta da böyledir, masalda da... Masaldaki olayların Hint’te veya Mısır’da geçmesi halinde bu durum söz konusu olmayacaktır.²⁷⁷

Masallarda geçen köy, dağ, tepe vb. yer adları, daima anlatmayı ve anlaşılmayı kolaylaştırmak için eklenmiştir. Böylece anlatıcı ile dinleyici arasındaki bağ kolayca kurulacaktır.²⁷⁸

Bazı masalarda İstanbul, Erzurum, İsfahan, Halep gibi gerek şehirlerin adlarının geçtiği olursa da, bunlar sadece birer isimden ibarettir. Kahramanların bu şehirlerle ilgisi belirtilemez. Ne zaman hangi semtte yaşadıkları asla bilinmez.²⁷⁹

Biz incelediğimiz masalarda kadınların buldukları veya zorla götürüldükleri fiziki çevreleri “Geniş Mekân” ve “Dar (Kapalı) Mekân” başlıkları altında incelemeye çalıştık.

4.13.1.Geniş Mekân:

4.13.1.1. Dağ:

Türk mitolojisine baktığımızda dağ sadece sınır değil, düşmanın da mekân tuttuğu bir yerdir. Eski destanlarda ise dağ ile düşman birbiri ile eşitlenmiştir. Nitekim mitolojik bir karakter arz eden, Kazakların Kubığul destanında da “dağ” motifini şöyle görüyoruz:

Düşümde bir büyük dağ gördüm
Dağ başında kar gördüm
Kuyruğunu dağa vurmuş
Ejderha gördüm, düşmanlık gördüm.²⁸⁰

²⁷⁷ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 68.

²⁷⁸ Sakaoğlu (1999). a.g.e., s. 72.

²⁷⁹ Kabaklı (1985). a.g.e., s. 75.

Göktürk yazıtlarında gök, yer ve insanlığın, yani üç büyük varlığın, Tanrı tarafından kılınmış, yani yaratılmış olduğu üzerinde, duruluyordu. Dağ, deniz vb. varlıklar ise, küçük ve cüz idiler. Belki de Ortadoğu düşüncelerinin tesiriyle veya şiir diliyle, diğer küçük varlıklar da anılıyorlardı: “Yarattın milyonlarca (tümen ming), sayısız canlıyı (tirig)! Yazıyı, dağı denizi, tepeyi (kötki) ve çukur yerleri!”²⁸¹

Büyük dağlar, diğer kültürlerde olduğu gibi Türklerin de kalplerinde ve din inanışlarında, yer tutmuşlardır. Zirveleri gökleri deler gibi yükselen, başları bulutlar içinde kaybolan bu dağlar, sanki Tanrı ile konuşur ve ilgi kurar gibi, görünmüşlerdir.²⁸²

Türklerde her boyun ve her obanın kendine ayrılmış kutsal dağı ve boylardan kurulan büyük birliklerin de ortak kutsal dağları olmuştur. Orhun Yazıtlarından tanıdığımız ünlü Ötügen Dağı ve orman, Göktürk İmparatorluğu’ndaki bütün Türk boyları gibi Uygurlar için de kutsal sayılmıştır. Bugünkü Altay’da Şamanlıkta olan boyların ve oymakların her birinin özel kutsal dağları bulunmakla birlikte hepsinin ilâhilerinde Altay sıradağları geçmektedir. Bundan da sıradağların bütün Türk boyları için ortak bi kült sayıldığı anlaşılmaktadır. Kurbanların ve bunlarla ilgili törenlerin hep yüksek dağ tepelerinde yapılması da Türklere özgü bir gelenektir.²⁸³

Altay silsilesinde “kadın” adını taşıyan bir dağ vardır. Bu dağın garip bir hali var ki dağdan hava değişmelerinde ağlar gibi bir ses gelir. Bu dağ, Altay Türklerinde kadın hakkında söylenen birçok şairane destanlara mevzu olmuştur. Bu destanlarda kadının sadakati, harpte öldürülmüş zevcine ağlaması, tanrıdan kıyamete kadar ağlamak için ağ yapması ricaları terennüm olunur. Bu Kadındağı Altay Türklerinin kadınlık şerefine diktikleri bir abidedir. Tepeleri daima karlarla kaplı kadının siyah bulutlar, dumanlar altında kaldığını gören, ağlamasını işiten her Altaylı Türk kadınlığının sadakati ve nihayetsiz muhabbeti önünde secde eder.²⁸⁴

Halk hikâyelerinden “Kerem ile Aslı”da Kerem Kara-dağ adındaki dağa şöyle seslenir:

“Arzuladım geldim Kara-dağ seni
Nedir bu çektğim elinden senin
Aktı çeşmim yaşı Ceyhun’a döndü

²⁸⁰ İbrayev (1998). a.g.e., s. 155.

²⁸¹ Ögel (2002). a.g.e., s. 425.

²⁸² Ögel (2002). a.g.e., s. 459.

²⁸³ Gökyay (2004). a.g.e., s. CCXCIX.

²⁸⁴ İnan (1998). a.g.e. s., 275.

Aceb kimler geçer selinden senin.”²⁸⁵

“Ferhat ile Şirin” hikâyesinde ise Ferhat Şirin için dağları deler. Ferhat’ın deldiği dağın adı “ Bîsutun Dağları”dır.²⁸⁶

Halk hikâyelerinde dağ iki sevgilinin arasına giren onları ayıran bir sembol olarak gösterilmiştir.

Türk halk kültüründe akrabalığı, koruyuculuğu ile bilinen dağ, türkülerimizde sevgili ve aşık arasında bulunması ile ayrılığı simgelemektedir.²⁸⁷ Dağ insanların birbirine kavuşmasını engelleyen bir semboldür:

“Kar mı yağdı Kütahya’nın dağına
Ateş düştü ciğerimin bağına
Gül döşenmiş şalvarının ağına
A dağlar a dağlar laleli dağlar
Lalesi boynunda bir gelin ağlar”²⁸⁸

Köpekle Evlenen Kız masalında köpekle evlenen kız köpeğin arkasında ağlaya ağlaya bir dağın başına gelir. (Köksel, 1995:212)

Nartanesi masalında babası kızını üvey annesi yüzünden kızını dağa odun kırma bahanesi ile getirir ve kızını orada yalnız başına bırakıp gider. (Alptekin, 2002:284)

Masalarda dağ başına terkedilmiş zavallı, günahsız kızı daima iyi kalpli bir çoban, bir çiftçi, bazen de bir şehzade bulur.²⁸⁹ Bu her masal için geçerli olmasa da birçok masalda böyledir. Meselâ; **Keçeli** masalında babasının annesinin bir vasiyeti üzerine kendisiyle evlenmek istediğini öğrenen kız babasıyla evlenmemek için dağa kaçır. Padişahın oğlu da atıyla dağda gezmeye çıkar ve kızı dağda görür. (Alptekin, 2002:409) Ayrıca masalda görüldüğü gibi dağlar Türk kültüründe bir güç sembolü olarak görüldüğü için kızın babasından kaçtıktan sonra ilk gittiği yer dağ olmuştur.

Çapanoğlu Senem ise masalında Senem’in namussuzluk yaptığını düşünen babası Senem’i öldürmesi için oğlunu gönderir. Oğlan kız kardeşinin suçsuz olduğunu anlayınca onu öldürmeye kıyamaz ve Senem’i bir dağın başında yalnız bırakır. Senem o dağ başında yedi sene yalnız başına kalır. (Köksel, 1995:352–353) **Dev Dümbülkile** masalında da padişahın kızı babasının vaadi üzerine bir devle evlenmek

²⁸⁵ Karaalioğlu (1980) a.g.e., s. 322.

²⁸⁶ Karaalioğlu (1980). a.g.e., s. 320.

²⁸⁷ Behiye Köksel (2005). *Halk Türkülerinde Ayrılık ve Gurbet Sembolleri*, Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine III. Uluslararası Folklor Konferansı. 13–16 Kasım, Bakü- Azerbaycan, s.86.

²⁸⁸ Kaya (2004). a.g.e., s. 170.

²⁸⁹ Yavuz (2002) a.g.e., s. 29.

zorunda kalınca devlerin dağda yaşamalarından dolayı onunla bir dağın tepesinde yaşamaya başlar. (Doğramacıoğlu, 2002:125)

İncelediğimiz masalarda gördük ki; evden kovulan, üvey annesinin kışkırtmasıyla babası tarafından öldürülmek istenilen, namussuzluk yaptığı düşüncesi ile abisi tarafından öldürülmek istenilen, sevdiği erkeği aramak için kılık değiştirip yollara düşen kızlar dağlara çıkarlar.

4.13.1.2. Göl

Göller, Türk masallarında, efsanelerde ve mitolojide, duygularla dolu olarak anlatılmıştır. Türklerin her gittikleri yerdeki göller, hayaller ve düşüncelerle donatılmıştır. Anadolu’da bunlara eski ve klasik mitoloji de karışmıştır.²⁹⁰

Anadolu’da göller, şiirle anılmış, duygularla bezenmiş ve bazen de kutlu varlıklar olarak görülmüştür. Boylarına göre, büyük göl, küçük göl diye adlandırılmıştır: “Gölcük, yığınak, ayna, bağla, böget, çöğül, göldürüm” ve daha birçok deyimlerle, göller boylandırılmış ve çeşitlendirilmiştir. Ortaasya’da da, “kölçük, çölcük” denmiş; Anadolu’da da, küçük göllere, gölcük adı verilmiştir.²⁹¹

İncelediğimiz masalardan **Şehzade Hüdadad ile Kırk-Dokuz Kardeşi** masalında şehzade Hüdadad kardeşlerini aramak için yola çıkar. Bir gölün kenarında mermerden bir saray görür.(Yavuz, 2002:292) Göl kenarındaki bu sarayın penceresinde genç bir kız ağlamaktadır.

4.13.1.3. Memleket:

Masalarda olaylar genellikle bilinmeyen bir diyarda geçer. Çoğunlukla olayın geçtiği yer belirtilmez. Bazı masalarda “bir şehir, bir memleket, bir ülke vs. gibi” belirsiz olarak ifade edilen yerler vardır. Memlekette bu belirsiz yerlerden birisidir. Meselâ; **Deli Kızın Hikâyesi** masalında kızın bilinmeyen bir memlekette yaşadığını görmekteyiz: “Bir memlekette çok güzel bir kız varmış.”(Köksel, 1995:190)

4.13.1.4. Köy

Masalarda köyler de memleket, ülke, şehirler gibi bilinmeyen yerlerdir. Masal anlatıcısı köyü “bir köymüş” şeklinde ifade eder.

²⁹⁰ Ögel (2002). a.g.e., s. 407.

²⁹¹ Ögel (2002). a.g.e., s. 410.

Mıddık Kız masalında olayların geçtiği yer bir köydür. Zaten masal “Bir köymüş.” diye başlar. (Köksel, 1995:264)

Çeko adlı masalda da olaylar yine bir köyde geçmektedir. (Köksel, 1995:267)

İğci Baba masalında olaylar bir köyde geçer. İğci Baba yaptığı işleri köyün birinde satmaktadır. Satarken üç kızı olan bir eve rastlar. Bu da masaldaki kızların bir köyde yaşadıklarını göstermektedir. (Alptekin, 2002:220)

Keşiş masalında padişah oğluna kızar ve onu Kırklar Dağı’na sürgün eder. Bu dağın arkasında da bir köy vardır. Bu köyün kızları ise çok güzeldir. Bu kızlardan biri de masalın kahramanıdır. (Yavuz, 2002: 326)

Şehzade Hüdadad ile Kırk Dokuz Kardeşi masalındaki yaşlı büyücü kadın köyde yaşamaktadır. (Yavuz, 2002:292)

Ahmet Bey masalında bütün mal varlığını kaybeden Ahmet Bey karısı ve çocukları ile bir köyde yaşamaya başlar. (Köksel, 1995:235)

Masallarda zengin ve soylu olan kahramanlar melekelerde; saray, konak gibi yerlerde yaşarlarken, fakir olanların veya zenginken fakir olanların köyde yaşadıklarını görmekteyiz.

4.13.1.5. Deniz

Eyvah masalında babasının denizdeki “Eyvah” a verdiği kız denizin içindeki bağık, bahçelik, gülistanlık, saray gibi bir yere gelir ve burada yaşamaya başlar. (Köksel, 1995:204)

İncelediğimiz masallarda sadece Eyvah masalında denize rastladık.

4.13.2. Dar (Kapalı) Mekân

4.13.2.1. Ev

Ev kadınlar için en önemli belki de ilk yaşam alanıdır. Masallarda kadınlar evlenmeden önce “baba ev” inde iken, evlendikten sonra ise “koca ev”ine gider. “Ev” kadının en önemli yaşam alanıdır. Kadın evin dışına çıktığı zaman başına kötü şeyler gelir ve toplum tarafından da iyi karşılanmaz. **Helvacı Güzeli** adlı masalda ailesi Hicaz’a giden kız evde yalnız başına kalır. Evde kendini koruyabilirken, komşusuna inanıp evden çıkması ile başına kötü dışarıda başına kötü şeyler gelir. (Doğramacıoğlu, 2002:154)

Ayrıca masallardaki evlerin farklı özellikleri de vardır. Meselâ; **Bir Kerinin Yardımı** adlı masalda Keri denilen yaşlı kadın bir büyük eve girer.(Doğramacıoğlu, 2002:132) Bu büyük ev sihirli masallardaki yapının aynısıdır.²⁹²

Deli Fakı masalında adam öne karısını deli olduğu için evden kovar. Daha sonra kadın eve altın bularak gelince kadını tekrar eve alır. Adam dışarı çıkarken de kadına; “Aman ha eksik bir kimse gelirse kapıya, tağıya mikayet ol. Bak ben seni mikayet ol deyi kodum. Kapımıza tağamıza mikayet ol.”der. (Doğramacıoğlu, 2002:211) Bu masalda ise kadının eve sahip olan, evini koruyan bir koruyucu görevinde olduğunu görmekteyiz.

Tosbağa Gelin masalında padişahın en küçük oğluyla Tosbağa Gelin evlendikten sonra evde yaşarlar. Masalda oğlanın akşam olunca eve gelmesi, evlerin Tosbağa gelin tarafından temizlenip, süpürülmesi söz konusudur. (Köksel, 1995:164)

4.13.2.2. Saray

Masallar daha çok saray ve çevresini konu alır; bu halkın ulaşamaz beklenti ve isteklerini yansıttığı gibi, kimi örtmecelerle bu çevreye yönelttiği eleştirileri de içerir. Masallarda halktan kişilerin de yer alması saray-halk karşıtlığındaki tercihin hangi yönde olduğuna da açıklık getirir.²⁹³

İncelediğimiz masallardaki sarayların çoğu padişah sarayıdır. Babaları veya kocaları padişah olan kadınlar bu saraylarda rahat ve lüks hayat sürerler. Bazı saraylar ise devlerin, cinlerin, perilerin veya bir dünya güzelinindir. Sarayların bazıları yeraltında, deniz ortasında veya ıssız yerlerde olabilir. Saraylar genellikle çok katlı ve çok odalı olurlar. Saraylar bu halleri ile masalarda zengin insanların evlerine benzetilmektedir.

Telli Top masalında olaylar padişah ve üç kızının etrafında sarayda geçiyor.(Köksel, 1995:346)

Hamur Bacı masalında padişahın kendi üç oğluna bu üç kızı almasıyla kızların yaşadığı yer saray olarak değişir. Bu masalda kızların sosyal ve fiziki çevreleri çevresi evlendikten sonra değişmektedir. (Köksel, 1995:384)

Kötü Kral masalında ise kral kızı olan Züleyha sarayda yaşamaktadır. Ayrıca yine bir kralın oğluyla evlendiği için evlendikten sonra da sarayda yaşamaya devam eder. (Yavuz, 2002:192)

²⁹² Fuzuli Bayat (1993). *Oğuz Epik Ananesi ve Oğuz Kağan Destanı*, Sabah Yayınları, Bakü, s. 157.

²⁹³ Thema Larousse (1993). Anonim Edebiyat. a.g.m., s. 28.

Çömüdük adlı masalda bir padişahın kızı olan kız önce sarayda yaşarken daha sonra küçük abisiyle beraber mağarada yaşamaya başlar. (Yavuz, 2002:197)

Şehzade Hüdadad ile Kırk Dokuz Kardeşi masalında şehzade Hüdadad kardeşlerini aramak için yola çıkar. Bir gölün kenarında mermerden bir saray görür. (Yavuz, 2002:292) Masalda adı Deryabar olan kız bu sarayda yaşamaktadır.

Meymunu Şibani masalında padişahın oğulları ile evlenen kadınlar sarayda otururlar. (Köksel, 1995:168)

Padişahın Üç Kızı masalında padişahın ilk iki kızı vezirlerin oğulları ile evlenerek zaten sarayda sürdürdükleri yaşamlarını yine sarayda sürdürmeye devam ederler. (Köksel, 1995:342)

Şah Mehemet masalında padişahın tek kızı sarayda yaşamaktadır. Padişah kızını isteyenlerden sarayının karşısına aynı kendisinin sarayı gibi saray yaptırmalarını ister ve bu sarayı yaptıran kızını verir. (Doğramacıoğlu, 2002:80) Masaldaki kız evlenmeden önce de evlendikten sonra da sarayda yaşar.

Dev Dümbülküle masalında da padişahın kızı sarayda yaşamaktadır. Babasının vaadi üzerine bir devle evlenmek zorunda kalınca bir dağın tepesinde yaşamaya başlar. (Doğramacıoğlu, 2002:125)

Mumdan Şiş Şekerden Kebap masalında bir çulhanın kızı padişahla evlenince sarayda yaşamaya başlar. (Köksel, 1995:311)

Sitti Nusret masalında ise bir tüccar kızıyken padişahın oğluyla evlenen Sitti Nusret sarayda yaşamaya başlar. (Boratav, 1992:155)

Yatalak Mehmet masalında ise padişahın üç kızı da sarayda yaşarken padişah en küçük kızı kendisine “seni tuz kadar seviyorum” dediği için kızını öldürmesi için cellata emir verir. Cellât da kıza kıyamaz ve kızı dışarıda serbest bırakır. Kız da bunun üzerine küçük bir kulübede yaşayan bir kadının evine sığınır. (Boratav, 1992:115) Masaldaki kız önce sarayda rahat bir yaşam sürerken sonra fakir bir hayat yaşamaya başlar.

4.13.2.3. Hamam

Masallarda kızlar, kendisine ait yeni bir aile edininceye kadar babasının himayesinde ve genellikle evde tutulur. Özellikle bakire bir kızın, hangi nedenle olursa olsun ev içinden ayrılması namusuna zarar gelmesi anlamındadır. Bu yüzden bakire bir kızın gitmemesi gereken mekânlar masallarda sıkça vurgulanmıştır. Masallarda gidilmemesi gereken bu mekânlara zorla veya oyuna getirilerek götürülen

kızlar ya iftiraya uğrar ya da namusuna bir zarar gelir. Masalarda gidilmemesi gereken bu mekânlardan biri de hamamlardır. Toplumda hamamların perili ve cinli yerler olduğu inancı vardır. Belki de hamamlar bu sebeple kadınlar için sakıncalı ve gidilmemesi gereken yerlerdendir.

Örneğin, **Helvacı Güzeli** masalında masalın kahramanı olan kız kendisine göz koyan mahalledeki hoca tarafından kandırılarak hamama götürüldüğünde tacize uğrar. (Doğramacıoğlu, 2002:154)

Gülbanı masalında ise kahraman her yerde aradığı, uğruna çeşitli engelleri aştığı Gülbanı'nın bir hamamda olduğunu öğrenir. Bu masalda hamamların tekin yerler olmadığı şu şekilde ifade edilir: “Burakta cinler, şeytanlar, hepsi buralıkta toplanmış. Hemam tekin değil.” (Doğramacıoğlu, 2002:106)

Deli Kızın Hikâyesi masalında kızın tarağını alıp giden kuşu merak eden kız, kuştan haber alabilmek için babasından kendisine bir hamam almasını istiyor. Bu şekilde gelen giden sayesinde kuştan haber alabileceğini düşünüyor. Bu hamama gelenler para vermiyorlar, başlarına gelen bir olayı anlatıp gidiyorlar. (Köksel, 1995:190)

Çıkrıkçı Fatma masalında padişahın karısının oğluna almak istediği kız yüzünü göstermek için gelin hamamını şart koşar: “Ben ne zaman görünürüm bilir misin, (...) gelin hamamını yakarsınız...(Alptekin, 2002:419)

Padişahın Kızının Ahlaksızlığı masalında kızın padişahın oğlundan bir çocuğu olur. Kız bu çocuğu padişahın oğlunun odasına bırakır. Padişahın oğlu çocuğun kendisin olduğunu anlar ve çocuğa sütanne bulmak için herkesi hamama çağırır. Masaldaki kız da hamama gider, çocuk kimsenin memesini almazken kızın memesini hemen alır. (Alptekin, 2002:433)

Hamamın bulunduğu ve masalın gidişatını değiştirdiği masalarda vardır. **Küllü Fatma** masalında padişah oğlu ile evlenen Küllü Fatma'yı kıskanan kız kardeşleri onu hamama götürmek isterler. Küllü Fatma başına bir şey geleceğini bildiği için onlarla gitmek istemez. Fakat kocası onu gönderir. Küllü Fatma'nın kız kardeşleri onu hamamda yıkarlarken ona bir iğne batırırlar ve kuş yapıp uçururlar. (Alptekin, 2002:249–250)

Masalarda hamile olan kadınlar genellikle doğumlarını hamamda yaparlar. Örneğin; **Muradına Nail Olamayan Dilber** masalında içtiği mercimek çorbasından hamile kalan kadın hamamda doğum yapıyor. Başta da belirtildiği gibi hamamların toplumda perili yerler olarak bilinmesinden olsa gerek bu masalda hamamda doğan

kızın yanına dört tane peri kızı gelir ve kıza türlü hediyeler verirler. (Alptekin, 2002:332) Buna benzer durum **Gülperi** masalında da karşımıza çıkar. Masalda çok fakir olan kadın evde yakacak odunu ve suyu olmadığından hamamda doğum yapar. Doğumu peri kızları yaptırır. Bu masalda da peri kızları doğan kıza birer hediyeler verirler. (Köksel, 1995:332)

Papazım Ne Gördün masalında ise çocuğu olmayan kadın ettiği dualar sonucu hamile kalır ve kadın iki ceviz doğurur. Bu masaldaki kadın kahraman da doğumu hamamda yapar:

“Kadın Allah’a dua edermiş. Nihayet bir gün gebe kalmış. Dokuz ay bir gün gibi geçmiş, kadının sancısı tutmuş, o da kalkmış Paşa Hamamı’na yunmaya gitmiş. Orada iki ceviz doğurmuş.” (Köksel, 1995:279)

Balık Bilmezse Halık Bilir masalında padişahın kızını iyileştirmek için gelen oğlan kızı hamama getirtirir. Kızı bu hamamda iyileştirir. (Doğramacıoğlu, 2002:252)

Gelin hamamı geleneği masalarda da karşımıza çıkar. Kızlar evlenmeden önce hamama götürülür. Bunun örneği **Şah Mehemet** masalında karşımıza çıkar. Masalda padişahın kızını almak için her istenilene yerine getiren oğlana padişah kızını verir. Kız düğünden önce gelin hamamına götürülür ve burada bir yılan görür, nereye gitse yılan karşısına çıkar. Aslında bu yılan kızın kocası olacak adamdır ve hamamda karşısına çıkar. (Doğramacıoğlu, 2002:81)

Dev Dümbülkile masalında Dümbülkile adlı devle evlenen kız devin elinden kurtulmak için hamama gitmek istediğini söyler. Hamama gidince de kurbet kızı kılığına girerek hamamdan kaçır. Böylece devin elinden kurtulmuş olur. (Doğramacıoğlu, 2002:129)

Oduncunun Kızı masalında da bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir arapla evli olan kız, arabın kendisini yemek istemesi üzerine araba hamama gidip, abdest almak istediğini söyler. Burada arabın elinden nasıl kurtulacağını düşünürken, hamamcı kendisine yardımcı olur ve kız böylece arabın elinden kaçır. (Boratav, 1992: 164)

Kadı Efendi masalında Kadı Efendi’nin sarkıntılık ettiği kadın ile kendi karısı hamamda karşılaşır: “Hamama getmiş bakmış kine Kadı’nın avradı da hemamda.” (Doğramacıoğlu, 2002:333)

Yılan Kız masalında evleneceği gece yılan olan kız yedi sene öyle kalır ve yedi sene sonra geldiğinde hamama girer. Hamamda kırk kat derisi soyulur ve temizlenir. (Köksel, 1995:218)

Padişahın Üç Kızı masalında padişahın en küçük kızı attığı elma külhancıya değdiği için külhancı ile evlenir ve sarayda yaşarken evlendikten sonra kocası ile hamamda yaşamaya başlar. Daha sonra hamile olur ve bebeğini de hamamda doğurur. (Köksel, 1995:342) Bu masalda da hamamların perili yerler olması düşüncesine uygun olarak kadına doğum yaparken periler yardımcı olurlar ve doğan bebeğe iyi dileklerde bulunup giderler. Aynı masalda doğum yapan padişahın en küçük kızının büyük ablası da kardeşinin kızına perilerin verdikleri güzellikleri görünce kendisi de hamamda doğum yapar. (Köksel, 1995:343)

Masallarda hamam kadınların doğum yapmak için gittikleri, peri kızlarının bulunduğu yer olmasının dışında, kadınların temizlenmek ve yıkanmak için gittikleri bir yerdir. Kadınlar hamama para vererek giderler. Meselâ; **Münecimbaşı** masalında kadın hamama gitmek için kocasından para ister. (Doğramacıoğlu, 2002:255) **Deli Kızın Hikâyesi** masalında ise kızın tarağını alıp giden kuşu merak eden kız, kuştan haber alabilmek için babasından kendisine bir hamam almasını ister. Bu şekilde gelen giden sayesinde kuştan haber alabileceğini düşünüyor. Bu hamama gelenler para vermezler, başlarına gelen bir olayı anlatıp giderler.(Köksel, 1995:190)

4.13.2.4. Kuyu

Masallarda kuyu yeraltı dünyasına giden bir yol olarak gösterilmiştir. Kuyuya zorla atılan veya istemeden giren kahraman çoğunlukla yine kuyudan çıkış yolu bulur. Masallarımızda, özellikle küçük kardeşi kıskanan büyük kardeşler küçük kardeşi kuyuda bırakırlar, ya da kuyuya atarlar. Masallarda kuyuya atılan bu küçük kardeşler hiçbir zaman ölmezler. Bunlar olağanüstü güçlerin yardımıyla, yeryüzüne çıkar ve hak yerini bulur.

Telli Top masalında ablaları küçük kardeşlerini kıskandıkları için onu bir kuyuya iterler. Bir kervan kuyudan su içmek isterken bu kızı bulur ve kurtarır. (Köksel, 1995:347)

Ayrıca masallarda kuyuya atılan bu küçük kardeş eğer erkekse ya kuyuda yaşayan bir peri kızı ile ya da kuyuda yaşayan bir kızla karşılaşır. Meselâ; **Üç Kardeşler** masalında adamın üç oğlundan küçük olan devi okuyla vurur ve dev

kendini bir kuyuya atar. Bunun üzerine oğlan kuyuya devî aramaya iner ve kuyunun dibinde halî dokuyan üç kız kardeş görür. (Yavuz, 2002:260)

Filcan Ağa ile Kırk Kız masalında ise küçük kız kardeşlerini kıskanan ve ondan kurtulmak isteyen ablaları küçük kızî kandırarak bir kuyuya atarlar ve kız kuyuda padişahın oğlu ile evlenir. (Doğramacıoğlu, 2002:235)

Gülperi masalında Gülperi'nin teyzesi kızını Gülperi'nin yerine geçirmek için Gülperi'yi padişahın oğluna götürürken yolda indirip kızıyla beraber kör bir kuyuya atarlar: “Teyze, kızıyla beraber Gülperi'nin iki elini arkadan bağladı, gözünü bağladı, kör kuyuya itti.” (Köksel, 1995:336)

4.13.2.5. Mağara

Hamur Bacı masalında fakir bir adamın üç kızî vardır. Bunlar bir mağarada çikrik eğirirlermiş. (Köksel, 2005:384)

Süpürgeci Koca masalında bir kocanın üç tane kızî vardır. Bu kızları tek tek bir dev kocası ister. Her birini isteyip aldıktan sonra bunları mağaraya götürür. (Köksel, 1995:259)

Pamuk Prenses masalındaki kızın üvey annesi kıza eğirmesi için pamuk verir ve eve girmesine de izin vermez. Kız da pamukları eğirmek için bir mağara gider. (Doğramacıoğlu, 2002:167)

4.13.2.6. Çadır

Divanü Lugâti't Türk'te “tolwır” kelimesi “ kadınlar için kurulan, süslü kumaş ve ipekten yapılmış gelin çadırı” olarak ifade edilir.²⁹⁴

Başlangıçta göçebe bir kültüre sahip olan Türk insanları bu özelliklerini halk edebiyatı ürünlerine de yansıtmışlardır. Çadır kültürü Türk destanlarında ve Dede Korkut hikâyeleri'nde bariz bir şekilde görülmektedir. Göçebe bir kültüre sahip olan Türkler, çadırlarda yaşadıkları için onların kadınları da çadırlarda yaşamışlardır. Bu nedenle destanlarda ve Dede Korkut hikâyeleri'nde yaşanan mekân olarak sadece çadırı görürüz.

İncelediğimiz masalarda çadır birkaç masal dışında karşımıza çıkmadı. Göçebe hayattan yerleşik hayata geçen Türk toplum yapısının bu konuda etkisi olduğu kanaatindeyiz.

²⁹⁴ Yurteser-Erdi (2005). a.g.e., s.576.

Ahmet Bey masalında Ahmet Bey' in karısını kaçıran bir bezirgân kadını çadırda yaşatır. (Köksel, 1995:237)

Aşiret Beyi masalında da aşiret beyi karısı ve oğulları mutlu bir şekilde çadırda yaşamaktadırlar. (Doğramacıoğlu, 2002:109)

Şah İsmail masalında ise Şah İsmail'in âşık olduğu kız bir aşiret beyinin kızıdır ve yörük çadırında yaşamaktadır. (Alptekin, 2002: 446)

4.13.2.7. Konak

Masallarda konaklarda saraylar gibi zengin, soylu, parası olan kişilerin kızlarının veya karılarının oturduğu yerlerdir. Padişah karıları ve kızları sarayda yaşarken; bey, ağa, kadı gibi üst tabakadan insanların kızları, karıları konaklarda yaşarlar.

Çapanoğlu Senem masalında Çapanoğlu'nun kızı Senem konakta yaşamaktadır. (Köksel, 1995:350)

Sitti Nusret masalında ise Sitti Nusret bir dervişin yaradımıyla dünyaya gelir. Derviş, Sitti Nusret'i yedi yaşına gelince aileden alacağını söyler ve Sitti Nusret'i yedi yaşına gelince yanına alır. Kızı alınca bir ata bindirir. Kıza “yum gözünü” der ve vardıklarında “aç gözünü” der. Kız gözlerini açınca koca bir konağa geldiklerini görür. Bu masaldaki konak sihirli bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kız bu konakta dervişin açma dediği kapıyı açar ve derviş orada ölülerin ciğerlerini yerken görür. (Boratav, 1992: 154)

SONUÇ

Masallar halk edebiyatının önemli anlatmalarındandır. Bir yönüyle mitolojik dönemden izler taşıyan, birçok mitolojik unsuru da barındıran masallar diğer bir yönüyle de sosyal yaşamla da iç içe olmuştur.

Kadın, Türk kültüründe, sosyal hayatta ve dolayısıyla da Türk Edebiyatı'nda önemli bir yere sahiptir. Türk toplumunda kadına hak ettiği değer her zaman verilmiştir.

Çalışmamızda ele alınan destanlar, Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri ve masallarda kadın, sosyal hayatta en az erkek kadar aktif rol oynar ve söz sahibidir. Kadın yeri gelmiş erkek gibi ata binmiş, ok atmış, savaş meydanında boy göstermiş; yeri gelmiş evinde iş işlemiş, yemek yapmış ve çocukların eğitimi ile ilgilenmiştir.

Ele alınan masalların bazılarında kadın ön planda aktif rol oynarken, bazılarında ise erkeğin gölgesinde kalmıştır.

Biz bu çalışmada Türk halk edebiyatının en zengin türlerinden biri olan masalları farklı bir bakış açısıyla incelemeye çalıştık. Bizim için önemli olan belirlenen masalların incelenip içindeki fonksiyonların belirlenen başlıklarda tasnif edilmesiydi. Çalışmamızın giriş kısmında masalın tanımı, masalların kaynakları ve masalları inceleme metotlarından bahsettik. Daha sonra kaynak özetleri ve çalışmayı yaparken kullandığımız materyaller ve yöntemler hakkında bilgi vermeye çalıştık. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında masal dışındaki halk anlatmalarında kadının yeri ve önemi hakkında bilgi verildikten sonra incelediğimiz masallardaki kadınların özellikleri belirlediğimiz başlıklar çerçevesinde tahlil edilerek belirlenen malzemenin hepsi hakkında yorumla yapılması planlandı. Masallardaki fonksiyonlar ve bunların icra ettikleri vazifeler masalların genelinde görülmektedir. Bundan dolayı çalışmamızda birbirinin varyantı masallardan sadece biri tahlil edilerek incelenmiştir.

Masallardaki kadın kahramanlar bir taraftan sihirli ve mitolojik bir özellik taşıırken, diğer taraftan da sosyal yaşamdaki rollerini yansıtmışlardır. Masallarda önemli bir yere sahip olan, farklı masal tiplerinde masalın tipine bağlı olarak farklı şekillerde karşımıza çıkan kadın; incelediğimiz masallarda sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, doğru ve güzel olan örnek tipler olarak karşımıza çıktığında masaldaki baş roller hep bu kadınlara verilmişti. Fakat incelediğimiz masallarda kadınlar sadece bu şekilde olumlu tipler olarak karşımıza çıksaydı masallar eksik kalır ve olaylar gelişmezdi. Bunların yanı sıra üvey anne, cadı kadın, zalim ve kötü niyetli gelin, kıskanç bacı gibi olumsuz tipler iyilerin karşısına çıkarak, masalın

kadın dünyasını bize tam gerçekliği ile vermektedir. Biz de çalışmamızda bu olumsuz kadın tiplerini; kadının karakter özelliklerinde “kötülük ve kıskançlık”; anne olarak kadın bölümünde “anne ve üvey anne”; gelin olarak kadın bölümünde kötü gelinleri belirleyerek; sihirli güçleri olan kadınlar bölümünde ise “peri olan, cadı olan, dev anası olan kadınlar” başlıklarında incelemeye çalıştık.

Biz bu çalışmada seçtiğimiz masalların ana yapısını tespit ettikten sonra, bu yapı içindeki bölümleri ve bu bölümlerdeki kadın kahramanların çeşitli yönlerden özelliklerini mitolojik ve folklorik yönlerini de ele alarak inceledik.

Araştırmamızda, bizden önceki dönemlerde masal ve kadınla ilgili araştırma, derleme ve tahlil yapan değerli araştırmacılarımızın çalışmalarının katkısı büyüktür. Bu konuda hazırlanmış makaleler ve konferans bildirileri dışında akademik anlamda ilk çalışma olması dolayısıyla araştırmamızın, bizden sonraki halk edebiyatı araştırmacılarına yardımcı ve kaynak olacağını düşünürken, eksikliklerimizin yine onların gayretleri ile tamamlanacağı inancı içerisindeyiz.

KAYNAK KİŞİLER:

Ahmet Avcı, 65, çiftçi, okur-yazar, Kilis, 2005

Fatime Özalp, 48, ev hanımı, okur-yazar, Kilis, 2006

Fatime Sarıcabağlı, 65, ev hanımı, okur-yazar değil, Kilis, 2005

Şenel Antepliöğlü, 58, ev hanımı, okur-yazar, Kilis, 2007

KAYNAKLAR

- Abdurrahman, V. (2004). Türklerin Ad Koyma Merasimleri Üzerine Bir İnceleme. *Milli Folklor Dergisi*, 61(16):124-133.
- Aça, M. (2004). Yaratılış Mitleri, Şamanizm ve Tasavvuf Bağlamında Düşüş, Mahrumiyet ve Hapis. *Milli Folklor Dergisi*, 16 (62):8-18.
- Aça, M. ve Ercan, M. (2004). "Anonim Halk Edebiyatı" *Türk Halk Edebiyatı*, M. Öcal Oğuz (Ed.). Grafiker Yayınları, Ankara. ss. 116-138.
- Akagündüz, Ü. Ö. (2006). Kadın Aşık Olursa, *Aksiyon Dergisi*. 590(12):42-51.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Akçağ Yayınları, Ankara, ss.6-476.
- Bayat, F. (1993) *Oğuz Epik An'anesi ve Oğuz Kağan Destanı*, Sabah Yayınları. Bakü, s.157.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*. Karam Yay, Çorum, ss.57-98.
- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. M.E.B.Yayınları.c.1. İstanbul. ss.1-410.
- Birgül, K.A. (2000). Dede Korkut Hikâyelerinde Kadının Konumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*,19-21 Ekim 1999, Ankara. ss. 229-244.
- Boratav, P. N. (1992). *Zaman Zaman İçinde*. Adam Yayınları, İstanbul ss.7-299.
- Boratav, P.N. (2001). *Uçar Leyli*. Kültür Bakanlığı Yayınları. İstanbul. s.2.
- Cebeci, D. (2001). *Divan Şiirinde Kadın*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, ss.21-26.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara. ss.111-215.
- Çorbacı, Ç. (2000). *Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifi*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. ss.7-143.
- Dede Korkut Hikâyelerinde Tipler,
http://www.kocaalikarsimahio.com./dede_korkut_hikayeleri.htm (18.03.2007).
- Develi, H. (2006). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Alkim Yayınları, İstanbul, s.20.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, ss.189, 625.
- Doğramacıoğlu, H. (2002). *Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, ss. 47-357.
- Duran, H. (2007). Burla Hatun'dan Terken Hatun'a,
http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi/31_35_yazilar/sayi_32/09duran.htm (03.04.2007).
- Ekici, M. (1995). "Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikayeleri", Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Sayı:101, Ankara, ss.13-21.
- Ekici, M. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, 19-21. Ekim 1999, Ankara, ss. 123-138.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk Edebiyatına Giriş*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.72-486.

- Ergan, N. G. (2007). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı, <http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/14.php> (24.03.2007).
- Ergin, M. (1981). *Dede Korkut Kitabı*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, ss.22-35.
- Ersoy, R. (2007). Kadın Kamlar'dan Göçerevli Türkmenler'de "Ebelik" Kurumu'na Dönüşüm. *Türkbilig Dergisi*, 13: 60-71.
- Eser, R. E. (2000). *Türk Masallarında Çocuk Motifi*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. ss.36-227.
- Eski Türklerde Kadın, www.yalnizkurt.com-eski-turklerde-kadin.htm (17.03.2007).
- Genç, R. (1999). *Türk İnanışları ve Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 36-39.
- Gökalp, Z. (1980). *Makaleler IX*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, ss.120-124.
- Gökyay, O. Ş. (2004). *Dedem Korkut Kitabı*. M.E.B. Yayınları. İstanbul, ss.3-152, ss. CLXXXIII-CDXXXVI.
- Günay, U. (1992). *Türk Dünyası El Kitabı*, Masal, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, c. III, Ankara, ss. 3-20, 321-332.
- Günay, U. Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar. ss.1-27 www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/198311UmayGunay.pdf (20.03.2007).
- İbrayev, Ş. (1998). *Destanın Yapısı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara. ss.71-155.
- İnan, A. (1998). Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın. *Makaleler ve İncelemeler*. c.1. TTK. Ankara, ss. 274-280.
- Kabaklı, A. (1985). *Türk Edebiyatı*. Türk Edebiyatı Yayınları, c.I, İstanbul, ss.26-110.
- Kafesoğlu, İ. (1988). *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul. ss.215-258.
- Karaalioğlu, S. K. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İnkılap ve Aka Basımevi, c.I, İstanbul, ss. 256-346.
- Kaya, D. (2004). *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 170-442.
- Köksel, B. (1995). *Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya, ss. 159-383.
- Köksel, B. (2005). Halk Türkülerinde Ayrılık ve Gurbet Sembolleri, Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine, III. Uluslararası Folklor Konferansı, 13-16 Kasım, Bakü- Azerbaycan, ss. 82-94.
- Köprülü, M. F. (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 40-67.
- Kükreler, F. (2002). Halkbilimi Sempozyumları IV, TTK, Ankara, ss. 49.
- Ögel, B. (2002). *Türk Mitolojisi*, TTK Yayınları, c.1, Ankara, ss. 2-98.
- Ögel, B. (2002). *Türk Mitolojisi*, TTK Yayınları, c.2, Ankara, ss. 554-585.
- Ölçer, E. (2003). *Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss.18-58.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara. ss.1-72.
- Sepetçioğlu, M. N. (1998). *Dedem Korkut Kitabı*. İrfan Yayınevi. İstanbul, ss.17.
- Sodżawiczny, M. (2003). *Türkiye Masallarında Şamanizm Öğeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss. 12-85.
- Taner, N. Masal Metinlerine Göre Devlerin Anatomik Yapıları, Yaşama Biçimleri ve Masallardaki İşlevleri, http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_2/taner.pdf (20.02.2007).
- Thema Larousse (1993). *Anonim Halk Edebiyatı*. Edebiyat, Sanat, Müzik, Sinema Ansiklopedisi, c.6, Milliyet Yayınevi, İstanbul, ss.28-29.

- Togan, İ. (1995). Kanıkey'in Düğünü: Kadın Tarihi Açısından Bir Değerlendirmenin Manas Varyantları ve Dede Korkut Hakkında Düşündürdükleri. Ogün Atilla Budak (Ed.) *Manas 1000 Bişkek Bildirileri*, 26-31 Ağustos 1995, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 187–220.
- Toman H. (2000). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Kadın*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, ss.1–176.
- Tükçe Sözlük (1988). TDK. Yayınları, Ankara, ss.992.
- Türklerde Kadın, www.geocities.com/turkander/kadin.htm (17.03.2007).
- Türkmen, F. (1998). *Tahir ile Zühre*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, ss. 180–182.
- Yavuz, M.H. (2002). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 13–530.
- Yılmaz, A. (2004). Türk Kültüründe Kadın, *Milli Folklor Dergisi*, 61(16):111–123.
- Yurteser, T.S. Erdi, S. (2005). *Divânü Lugâti't Türk*. (Çev.). Kabalcı Yayınevi, İstanbul, ss.142–633.
- Yüksel D. (2007). *Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, ss.35–111.
- Yörükan, Y. (2005). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Yol Yayınları, Ankara, ss.46–48.

EKLER

EK A. DERLENEN MASALLAR

EK A.1. PADİŞAHIN KIZI DEV Mİ?

Eski zamanların birbirine bir padişah yaşarmış. Bu padişahın bir kızı olmuş. Fakat padişahın kızı gündüzleri insanken, geceleri dev olurmuş. Bu kız geceleri uyumazmış, at, ev, insan ne varsa hepsini de yemiş. Padişahın bir de oğlu varmış. O, kız kardeşini hep gözetlemiş fakat yakalayamazmış. Padişahın oğlu bir gün kız kardeşini yerde sürünürken görmüş ve kılıcıyla rastgele vurunca kızın kolunun birini kesmiş. Fakat kız yine erkek kardeşinin elinden kaçmış. Fakat o günden sonra kızın adı “çolak kız” kalmış. Buna çok sinirlenen kız memleketindeki her şeyi; annesini, babasını, evleri, dükkânları, hayvanları yemiş. Kız kardeşinin kolunu kestikten sonra kaçan padişahın oğlu bir gün memleketine döndüğünde bütün dükkânların yıkılıp harabeye döndüğünü görmüş. Padişahın oğlu babasının evine gitmiş. Orada kız kardeşini görmüş. Kız kardeşiyle selamlaşmış. Kız kardeşi kardeşine:

-“Ben dışarı çıkıyorum.” demiş.

Kız dışarı çıkınca kardeşinin atının bir bacağı yemiş. Dışarı çıkıp atının bir ayağının olmadığını gören kardeşine:

-“Bak bakalım, atın bir bacaklı mı, iki bacaklı mı, üç bacaklı mı” diye diye atın hepsini yemiş, bitirmiş. Bunu gören kardeşi pantolonunun cebine bacadan dökülen külü doldurup pantolonunu bacaya tırmanıyormuş gibi asmış ve kaçmış. Kız kardeşi içeri geldiğinde kardeşinin bacada olduğunu zannetmiş. Pantolondan tutup kardeşini çekmek istemiş. Pantolondaki bütün küller dökülmüş ve kızın eli, yüzü, gözü her tarafı yanmış ve kız ölmüş.

Fatime Sarıcabağlı

EK A.2. SİNEM

Seneler önce Sinem ile yedi kardeşi varmış. Sinem evin tek kızıymış. Bir gün Sinem'in annesi ve babası vefat etmiş. Daha sonra da ülkede bir savaş çıkmış. Sinem'in bütün kardeşleri savaşa girmiş. Kardeşleri giderken Sinem'i imama teslim etmişler. Ama Sinem imamdan ayrı yaşıyormuş. Kapısını hiç kimseye açmıyormuş. İmam Sinem'in kapıyı açması için ona yalan söylüyor, Sinem'in yanına girmek istiyormuş. Aslında imam Sinem'le evlenmek istiyormuş. Sinem'e "aç kapıyı, sana kardeşlerinden mektup getirdim" diyerek kendi yazdığı mektupla Sinem'i kandırıp kapıyı açtırmak istiyormuş. Hatta bir keresinde "Sinem aç kapıyı, kardeşlerin ölmüş" demiş. Fakat Sinem imam ne yaparsa yapsın kapıyı açmamış. Daha sonra imam Sinem'in kardeşlerine bir mektup yazmış. Mektupta "kız kardeşiniz her zaman dışarı çıkıyor, gezip, tozup, eğleniyor" diye yalan şeyler yazmış. Mektubu alan Sinem'in kardeşleri hemen gelmişler. Sinem'e "hadi seni diğer kardeşlerimizin yanına götüreceğiz" diye kandırıp götürmüşler. Aslında amaçları Sinem'i öldürmekmiş. Büyük kardeş, Sinem'i öldürmesi için en küçük kardeşlerine görev vermiş. Fakat küçük kardeş Sinem'i öldürmeye kıyamamış ve Sinem'i ormana bırakıp kaçmış. Sinem ormanda uyuya kalmış. Sinem uyandığında "kardeşim, neredesin?" diye bağırmış ama hiçbir cevap alamamış. Sinem ormanda aç susuz kalmış. Hatta Sinem artık konuşamaz hale gelmiş. Sinem tam 7 yıl ormanda yaşamış. Üzeri yırtılmış, aç, susuz yaşayan Sinem bazen hayvan dışkılarını bile yemek zorunda kalmış.

Bir gün ormanda bir avcı Sinem'i görmüş. Avcı zengin ve soylu bir ağaymış. Ağa Sinem'i çok beğenmiş ve Sinem ile evlenmeye karar vermiş. Sinem'i ağanın zengin ve soylu babası kabul etmemiş. Ama ağa buna rağmen Sinem ile evlenmiş ve bir çocukları olmuş. Sinem doğum yaparken birdenbire dili çözülmüş ve konuşmaya başlamış. Bir gün ağa Sinem'e "sen kimsin?" diye sormuş. Sinem'in ailesi de çok soylu bir aileymiş. Sinem başından geçen her şeyi kocasına anlatmış. Sinem'in kocası Sinem'in kardeşlerini bulup onlara her şeyi anlatmış. Sinem:

-“İmam benimle evlenmek istiyordu, ben de evlenmek istemediğim için size yalan söyledim, siz de inandınız” demiş. Olay anlaşılıp, Sinem kardeşlerine kavuşmuş ama ne yazık ki aradan tam 15 yıl geçtikten sonra...

Ahmet AVCI

EK A.3. FATMA

Ülkelerin birinde güzel mi güzel bir Fatma adında bir kız yaşarmış. Fatma'nın annesi ölmüş ve babasıyla birlikte yaşarmış. Babası bir süre sonra evlenmiş ve bir kızı daha olmuş. Bu kızının adını da Cevahir koymuşlar. Cevahir ise o kadar çirkin biriymiş ki görenlerin hiç biri bu kızın Fatma'nın kız kardeşi olduğuna inanamıyorlarmış. Bunların birkaç tane de inekleri varmış. Cevahir ve annesi Fatma'ya hiç iyi davranmadıkları için Fatma'yı dağa, inekleri otlatmaya gönderirlermiş. Fatma'nın üvey annesi Cevahir'e ise hiçbir iş yaptırmazmış. Yine günlerden bir gün her zamanki gibi Fatma inekleri dağa otlatmaya götürürken elindeki patik yapmak için bulunan ip yumağı aşağıya yaşlı bir ninenin yanına yuvarlanmış. Fatma ise üvey annesinin korkusundan taa aşağıya kadar inmiş. Yaşlı nineden yumağı istemiş ve üve yaşlı nine ona:

—Sana bir şartla yumağını verebilirim, demiş

Fatma, hemen:

—Nedir şartın? diye sormuş.

Yaşlı kadın:

—Eğer bana yardım edip şu sürahileri evime kadar götürürsen sana yumağını veririm. Demiş.

Fatma da üvey annesinin korkusundan yaşlı kadına yardım edip sürahilerini evine kadar götürmüş. Kadın ona yumağını vermiş ve ona:

—Bak kızım şimdi gittiğinde altı tane çeşme göreceksin. Fakat sen onlardan sadece kırmızı, sarı ve beyaz renklerdeki çeşmelerden yüzünü yıkayıp, geriye kalan siyah, mor ve mavi renkli çeşmelerde yüzünü yıkamayacaksın, demiş.

Fatma yumağını alıp yoluna devam etmiş. Bir süre sonra yaşlı kadının söylediği çeşmeleri görmüş. Fatma önce çok şaşırılmış, sonra yaşlı kadının söylediklerini aklına getirip kırmızı, sarı ve beyaz renkli çeşmelerden yüzünü yıkamış. Fatma yüzünü yıkadıktan hemen sonra olduğundan çok daha güzelleşmiş. Akşam olduğunda Fatma evine doğru ilerlemiş. Evine vardığında üvey annesi ve Cevahir Fatma'nın bu güzelliğine dayanamamışlar ve Fatma'dan daha çok nefret etmeye ve kıskanmaya başlamışlar. Cevahir annesine:

— Anne sen hep Fatma'yı gönderiyorsun inekleri otlatması için dağa ve o dağlara gittikçe daha da güzelleşiyor. Beni gönder, ben de gitmek istiyorum, demiş.

Sabaha annesi Cevahir'i göndermiş. Cevahir'in de yumağı yuvarlanmış yaşlı kadının yanına. Cevahir de taa aşağıya inmiş. Cevahir yaşlı kadından yumağını

istemiş. Yaşlı kadın ona da Fatma'ya söyledilerinin aynılarını söylemiş. Fakat Cevahir yaşlı kadının söylediklerini yapmamış. Yaşlı kadın Cevahir'e ip yumağını verip ona:

—Bak kızım sen gittiğinde altı tane çeşmeyle karşılaşacaksın. Fakat sen onlardan sadece mavi, mor ve siyah renklerdeki çeşmelerden yüzünü yıkayacaksın ve kırmızı, sarı, beyaz renklerdeki çeşmelerden yüzünü yıkamayacaksın, demiş.

Cevahir yumağını alıp yoluna devam etmiş. Bir süre sonra önüne yaşlı kadının bahsettiği çeşmeler çıkmış. Cevahir'in aklına yaşlı kadının söyledikleri gelmiş ve söylediklerini uygulamış. Mavi, mor ve siyah renkli çeşmelerden yüzünü yıkamış. Cevahir yüzünü yıkar yıkamaz çirkin olduğundan çok daha çirkinleşmiştir. Akşam olunca Cevahir eve dönmüş. Annesi Cevahir'in suratını öyle görünce ona çok kızmış ve ona:

—Millet gün geçtikçe güzelleşiyor, dağa gittikçe güzelleşiyor, sen ise gün geçtikçe çirkinleşiyorsun, demiş.

Sonra Fatma sürahileri alıp çeşmeye gitmiş. Çeşmeye vardığında sürahilere su doldururken en güzel ve en çok sevdiği ayakkabısı suya düşmüş ve bir daha çıkartamamış. Fatma evine gitmiş ve hemen onun ardından padişahın oğlu gelmiş çeşme başına. Suyun içindeki o güzel ayakkabıyı çıkartmış ve köylülere kimin olduğunu sormuş. Köylüler ona Fatma'nın olduğunu söyleyince padişahın oğlu güzel ayakkabının kime ait olduğunu merak edip Fatma'yı görmeye gitmiş. Padişahın oğlu Fatma'yı görür görmez Fatma'ya âşık olmuş ve babasına ona Fatma'yı istemesini söylemiş. Padişah Fatma'yı istemeye gitmiş. Fatma'nın babası ve üvey annesi Fatma'yı vermişler. Sonra düğün hazırlıkları başlamış. Damat tarafı gelini almaya gitmişler. Onlar oraya varıncaya kadar Fatma'nın üvey annesi kendi kendine:

—Fatma'yı isteyen çok, ama Cevahir'i isteyen hiç yok. Ben Fatma'yı saklasam ve Fatma'nın yerine Cevahir'i hazırlayıp oraya oturtturursam kimse farkına varmaz, diye düşünmüş.

Damat tarafı gelene kadar Fatma'nın üvey annesi Fatma'yı tandırın içine koymuş. Cevahir'i ise hazırlamış, kafasının üzerine kırmızı bir eşarp atmış ve sandalyeye oturtturmuş. Damat tarafı gelmiş hiçbir şeyin farkında olmamışlar. Fakat ta uzaklardan bir horoz sesi duyulmuş. Bu horoz:

— Gelin Fatma değil, Fatma tandırın içinde, gelin Cevahir demiş.

Bunu duyanlar hemen tandırın içine bakmışlar ve Fatma'yı çıkarmışlar ve hemen götürmüşler. Aradan bir iki yıl geçmiş. Fatma'nın bir kızı olmuş. Fatma'nın üvey annesi yine kendi kendine:

-“Ben oraya Fatma'nın yanına gideceğim. Oraya zehirli bir tarak götüreceğim. Sonra Fatma'nın saçlarını tarayacağım. Fatma o zehirli tarakla ölecek ve mecburen onun yerine Cevahir padişahın oğlunun karısı olur” diye düşünmüş. Ve sonrasında hemen yola koyulmuş. Fatma'nın yanına gitmiş. Orada ille de Fatma'nın saçlarını taramak istemiş. Fatma üvey annesinin getirdiği zehirli tarağı görmüş. Fatma'nın yapabilecek bir şeyi yokmuş. Hemen Allah'a:

— Allah'ım beni bir güvercin yap. Bu pencereden uçup gideyim ve bu kadından kurtulayım, diye dua etmiş.

Ondan hemen sonra Fatma bir güvercin olmuş ve pencereden uçmuş gitmiş. Aradan birkaç hafta geçmiş. Güvercin (Fatma) bir ağacın dalına konmuş ve bahçede olan adama:

— Amca padişah ve oğlu evde mi?

Adam:

— Evde.

Güvecin:

— Halleri nasıl?

Adam:

— Çok iyiler.

Güvercin:

— Küçük kızları nasıl?

Adam:

— Küçük kız her zaman ağlıyor demiş.

Adam, sonra bu olayı köyde anlatmış. Bunu duyan padişahın oğlu adama, “o Fatma idi” demiş, sonra adama:

—O güvercini bir daha görürsen, ona sağır olduğunu söyle ve o sana yaklaşıncı onu tut ve bana getir demiş.

Adam, bahçeye gitmiş. O güvercinin onu bir daha çağırdığını duymuş. Güvercin;

— Amca padişah ve oğlu evde mi?

Adam:

— Ne diyorsun duyamıyorum? Biraz daha yaklaş.

Güvercin, biraz daha yaklaşarak adama:

— Amca padişah ve oğlu evde mi?

Adam:

— Duyamıyorum, biraz daha yaklaş, demiş.

Güvercin adamın yanına gelmiş, adam onu tutmuş ve tuttuğu gibi güvercin adamın elinde Fatma olmuş. Fatma evine gitmiş ve bundan sonra mutlu yaşamışlar.

Şenel Anteplioğlu

ÖZGEÇMİŞ

Ş. Aysun SADIÇ, 1980 yılında Kilis'te doğdu. İlköğrenimini Gaziantep- Oğuzeli'nde, Orta öğrenimini Kilis Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliği bölümünden 2002 yılında mezun oldu. 2002 yılında öğretmenlik görevine başladığı Kilis'ten, 2005 yılında evlenerek Bitlis'in Hizan ilçesine tayin oldu ve orada öğretmenlik mesleğine devam etti. Ş. Aysun Sadiç orta derecede İngilizce bilmektedir ve halen Türkçe öğretmenliği yapmaktadır.

VITAE (CV)

Ş. Aysun SADIÇ was born in Kilis in 1980. She attended her primary education in Gaziantep-Oğuzeli and her secondary education in Kilis Anatolia High school. She graduated from Marmara University Atatürk Education Faculty the department of Turkish. In 2002, she assigned from Kilis where she started her job as as a teacher, to Hizan administrative district of Bitlis on account of her marriage in 2005, and she continued her job as a teacher there. Ş. Aysun SADIÇ knows English in intermediate degree and still works as a Turkish teacher there.